

THE UNIVERSITY
of EDINBURGH

အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်များအလွန် အသွင်ကူးပြောင်းရေးဆီသို့ လှမ်းချီခြင်း

အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ
တည်ဆောက်ရေးအကြား အပြန်အလှန်နီးနွယ်ပတ်သတ်မှု

International IDEA မှထုတ်ဝေသော မူဝါဒရေးရာ စာတမ်းအမှတ် (၂၂)

အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်များအလွန် အသွင်ကူးပြောင်းရေးဆီသို့ လှမ်းချီခြင်း

အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ
တည်ဆောက်ရေးအကြား အပြန်အလှန်နီးနွယ်ပတ်သတ်မှု

International IDEA မှထုတ်ဝေသော မူဝါဒရေးရာ စာတမ်းအမှတ် (၂၂)

Amanda Cats-Baril

© ဒီမိုကရေစီနှင့် ရွေးကောက်ပွဲဆိုင်ရာအကူအညီပေးရေး နိုင်ငံတကာအဖွဲ့ (International IDEA)
၂၀၂၀ ခုနှစ် မူပိုင်ဖြစ်သည်။

International IDEA မှ ထုတ်ဝေသော စာအုပ်စာတမ်းများသည် နိုင်ငံတစ်ခုခု၏ အကျိုးစီးပွား၊ နိုင်ငံရေး အကျိုးစီးပွားများမှ သီးခြားကင်းလွတ်ပါသည်။ ဤစာအုပ်တွင် ဖော်ပြထားသောသဘောထားအမြင်သည် International IDEA၊ International IDEA ဘုတ်အဖွဲ့ သို့မဟုတ် International IDEA ကောင်စီဝင်များ၏ သဘောထားအမြင်ကို ထင်ဟပ်စေမည်မဟုတ်ပါ။

ဤစာအုပ် အီလက်ထရောနစ်ပုံစံကို Creative Commons Attribute-NonCommercial-ShareAlike 3.0 (CC BY-NC-SA 3.0) လိုင်စင်ဖြင့် ရယူနိုင်ပါသည်။ လွတ်လပ်စွာ ကူးယူဖြန့်ချိခြင်း၊ ပေးပို့ခြင်း၊ ဖြတ်ညှပ်ပေါင်းစပ်ဖော်ပြခြင်း၊ ဆီလျော်အောင် ပြုပြင်ခြင်းများ လုပ်ဆောင်နိုင်ပါသည်။ သတ်မှတ်ချက်အနေဖြင့် အမြတ်အစွန်းရရှိရန် စီးပွားဖြစ်လုပ်ဆောင်ခြင်းမဟုတ်ဘဲ မူရင်းစာအုပ်ကိုလည်း သင့်တင့်လျောက်ပတ်စွာ ရည်ညွှန်းဖော်ပြလျက် အလားတူလိုင်စင် ခွင့်ပြုချက်ဖြင့် ပြန်လည်ဖြန့်ဝေ ရန် ဖြစ်ပါသည်။ ဤလိုင်စင်နှင့် စပ်လျဉ်း၍ နောက်ထပ်အချက်အလက် ရယူလိုပါက Creative Commons ဝက်ဘ်ဆိုက် <<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/>> တွင် လေ့လာနိုင်ပါသည်။

International IDEA

Stromsborg

SE-103 34 Stockholm

Sweden

Telephone: +46 8 698 37 00

Email: info@idea.int

Website: <<https://www.idea.int>>

Design and Layout: International IDEA

မြန်မာဒီဇိုင်း - မြင့်စိုးဦး

ISBN: 978-91-7671-333-4 (Print)

ISBN: 978-91-7671-334-1 (PDF)

DOI: <<https://doi.org/10.31752/idea.2020.55>>

ဤစာတမ်းသည် Global Justice Academy ၏ နိုင်ငံရေးဖြေရှင်းချက် သုတေသနအစီအစဉ် (www.politicalsettlements.org) ၏အစိတ်အပိုင်းတစ်ခုဖြစ်ပြီး Foreign Commonwealth and Development Office (FCDO) မှရန်ပုံငွေထောက်ပံ့ထားသည်။ ဤစာတမ်းတွင်ပါရှိသော အမြင်များ သို့မဟုတ် သတင်းအချက်အလက်များ သို့မဟုတ် ယင်းတို့အပေါ်ထားရှိသည့် မည်သည့်သဘောထားချက်မဆို Foreign Commonwealth and Development Office (FCDO) နှင့် မသက်ဆိုင်ပါ။

ဗဟိုက

ကျေးဇူးတင်လွှာ.....	၂
အဓိက အကြံပြုချက်များ	၃
အကျဉ်းချုပ်.....	၈
၁။ မိတ်ဆက်	၁၄
၂။ အကူးအပြောင်းအခြေအနေများတွင် နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြေလည်မှုများ ၊ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတို့အကြားအပြန်အလှန်နှိုးနွယ်ပတ်သတ်မှုများ	၂၀
ပင်မနိုင်ငံရေးဖြေရှင်းချက်	၂၀
အပေးအယူများ၊ ကြိုတင်ပေးထားသော ကတိကဝတ်များနှင့် ကန့်သတ်ချက်များ ..	၂၂
၃။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး - အယူအဆဆိုင်ရာမူဘောင်နှင့် နှိုင်းယှဉ်ပြထားသော ချဉ်းကပ်နည်းလမ်းများ	၂၆
အမှန်တရား	၂၇
တရားမျှတမှု	၃၃
လျော်ကြေးများ	၃၇
နောက်တစ်ဖန်ပြန်လည်မဖြစ်ပွားစေရန် အာမခံချက်များ	၄၂
၄။ ကိုးကားစာရင်း	၅၂
ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေများ	၅၆
၅။ ဖြစ်ရပ်လေ့လာမှုများ	၅၈
ကိုလံဘီယာ.....	၆၀
ဂျီတီမာလာ	၆၉
နီပေါ	၇၇
ရဝမ်ဒါ.....	၈၅
တောင်အာဖရိက.....	၈၃
တူနီးရှား.....	၁၀၁
အတိုကောက်များ	၁၀၉
စာရေးသူအကြောင်း.....	၁၁၁
အဖွဲ့အစည်းများအကြောင်း	၁၁၂
International IDEA	၁၁၂
Global Justice Academy.....	၁၁၃
Edinburgh Center for Constitutional Law	၁၁၃

ကျေးဇူးတင်လွှာ

၂၀၁၈ ဒီဇင်ဘာလ၌ကျင်းပခဲ့သော ပဋိပက္ခအလွန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေး ဆိုင်ရာ ၅ ကြိမ်မြောက် အက်ဒင်ဘာ့စကားဝိုင်း၏ နောက်ဆက်တွဲအဖြစ် ဤစာတမ်းကို ပြုစုထားခြင်းဖြစ်သည်။ အဆိုပါ အလုပ်ရုံစည်းအဝေးအား အက်ဒင်ဘာ့တက္ကသိုလ်၏ နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာ ပြေလည်မှု သုတေသနအစီအစဉ်နှင့် ပူးပေါင်း၍ International IDEA၊ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာ အက်ဒင်ဘာ့စင်တာနှင့် ကမ္ဘာလုံးဆိုင်ရာ တရားမျှတမှုအကယ်ဒမီ သင်တန်းကျောင်းတို့မှ ပူးပေါင်း စီစဉ်ပါသည်။

ဤစာတမ်းအား သဘောတရားပိုင်းဆိုင်ရာပုံဖော်ခြင်းနှင့် စာတမ်းအားရေးသားပြုစုရာတွင် အသုံးပြုသောဖြစ်ရပ်လေ့လာမှုများအား ထည့်သွင်းစဉ်းစားခြင်းနှင့်ပတ်သတ်၍ အထောက်အကူဖြစ်စေရန် အသိအမြင်များမျှဝေပေးခဲ့သော ပုဂ္ဂိုလ်များကို ကျွန်ုပ်တို့မှကျေးဇူးတင်ရှိပါသည်။ စာဖြင့်ရေးသား၍တစ်ဖုံ စကားဖြင့်တစ်မျိုး အဖိုးမဖြတ်နိုင်သည့်အကူအညီပေးခဲ့ကြသော အက်ဒင်ဘာ့စကားဝိုင်း တက်ရောက်ခဲ့ကြသူများ၊ သုံးသပ်မှု၊ တည်းဖြတ်မှုများ ကြိမ်ဖန်များစွာလုပ်ဆောင်ပေးပါသော အက်ဒင်ဘာ့တက္ကသိုလ်နှင့် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်တရားမျှတရေးဆိုင်ရာ အပြည်ပြည်ဆိုင်ရာ စင်တာတို့မှ လုပ်ဖော်ကိုင်ဖက်များ၊ အဓိကအချက်များအား ခြုံငုံမြင်စေရန်ကူညီပေးသည့် Lars Waldorf နှင့် Christina Murray အပါအဝင်အခြားပြင်ပမှ လေ့လာသုံးသပ်သူများ၊ အထူးသဖြင့် အင်မတန်မှလိုအပ်သည့် အကြံဉာဏ်၊ အထောက်အပံ့များပေးအပ်သော International IDEA ၏ ကမ္ဘာလုံးဆိုင်ရာ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေး အစီအစဉ်မှ Sumit Bisarya တို့အား ကျေးဇူးတင်ရှိပါသည်။

ဘဝက အကြံပြုချက်များ

ပြည်တွင်းပဋိပက္ခအပြီး ဖြစ်ပွားမှုများပြားလာသော နိုင်ငံရေးအကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်တွင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးအား လေ့လာ စရာနှင့် ဆောင်ရွက်ရန်နယ်ပယ်အဖြစ် ပို၍အာရုံစိုက်လာကြောင်း တွေ့ရသည်။

သို့သော် အဆိုပါနယ်ပယ်နှစ်ခုအကြား အပြန်အလှန်နီးနွယ်ပတ်သတ်မှုက ၎င်းတို့အသီး သီး၏ သက်ဆိုင်ရာရည်မှန်းချက်များသာမက ဘုံရည်မှန်းချက်များအား မညီညွတ်မှုမရှိအကျိုးပြုနိုင် သည်ကိုနားလည်ဖို့ရန် အားထုတ်မှုနည်းပါးကြသည်။ ထိုလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ခု အတူယှဉ်တွဲရပ်တည်နိုင် သည် (မကြာခဏအတူယှဉ်တွဲရပ်တည်သည်) ဆိုသည့်အချက်ကို အသိအမှတ်ပြုကြသည်။ သို့သော် ထိုအတူ ယှဉ်တွဲရပ်တည်မှုနှင့် ထိုယှဉ်တွဲရပ်တည်မှုအပေါ် သက်ရောက်နေသောအချက်များအား ထိုနယ်ပယ်နှစ်ခုရှိ ကျွမ်းကျင်ပညာရှင်များမှ ပိုမိုကောင်းမွန်စွာနားလည်ရန် လိုအပ်ပါသည်။ ဤ စာတမ်းသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေး ကြားရှိ ပေါင်းစည်းမှုအား မည်သို့အကောင်းဆုံးပြုလုပ်ရမည်ကို ပိုမိုနားလည်ခြင်းဆီသို့ ပထမဆုံး ခြေလှမ်းတစ်လှမ်း ဖြစ်ပါသည်။ ၎င်းစာတမ်းသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးကြားရှိ နီးနွယ်ပတ်သတ်မှုနှင့် ထပ်တူကျမှုများကိုအလေး ပေးဖော်ပြသည်။ ထို့ပြင် ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲသော ငြိမ်းချမ်းရေးနှင့် ဖွံ့ဖြိုးမှုဆိုသည့် အလုံးစုံ ပန်းတိုင်ကိုလှမ်းယူနိုင်ရန် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည် ဆောက်ရေး၏ အားသာချက်များအသီးသီးကို အကောင်းဆုံးမြှင့်တင်နိုင်သည့် နည်းလမ်းများ စဉ်းစားရန် ထိုနယ်ပယ်ရှိဆုံးဖြတ်ချက်ချသူများနှင့် ပညာရှင်များအား ၎င်းစာတမ်းမှတိုက်တွန်းအားပေး ရန် ရည်ရွယ်ပါသည်။ ပဋိပက္ခတားဆီးကာကွယ်ခြင်းအောင်မြင်ရန်၊ ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းခြင်း အား ပိုမိုနက်ရှိုင်းစေရန်နှင့် ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲသော ငြိမ်းချမ်းရေးကိုမြှင့်တင်ရန် အကူးအပြောင်း ဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတို့အား ပေါင်းစည်းခြင်းဖြင့်ရရှိ လာမည့် အလားအလာရှိသည့်စွမ်းအားကို ဤစာတမ်းတွင်ဖော်ပြထားသည်။ သို့သော် ၎င်းမှလည်း အဆိုပါလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်အား ပေါင်းစပ်ခြင်းကြောင့် ပေါ်ပေါက်လာမည့် စိန်ခေါ်မှုများကိုလည်း အသေးစိတ်ဖော်ပြပါသည်။ ပုံစံများ သို့မဟုတ် ဖြေရှင်းမှုများ တိတိကျကျမတင်ပြဘဲ အကူးအပြောင်း ဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးတို့သည် တစ်ခုနှင့်တစ်ခုတွန်း ပြိုင်နေသည်ဟုမမြင်ဘဲ တစ်ခုနှင့်တစ်ခုအပြန်အလှန်အကျိုးပြုသည်ဟုမြင်ရန် အရေးကြီးကြောင်း စာတမ်း၌အလေးပေးဖော်ပြထားသည်။ ထို့ပြင် လုပ်ငန်းစဉ်တစ်ခုမှ ၎င်းကိုယ်တိုင်အားမြှင့်တင်ရန် မည်သည့်ကို လုပ်ဆောင်နိုင်သည် ဆိုသည့်အချက်အပြင် သီးခြားကိုယ်ပိုင်လုပ်ဆောင်နေမှုများကို ချိုးဖျက်၍ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတို့ ကြားရှိသိမ်မွေ့သည့်အပြန်အလှန်နီးနွယ်ပတ်သတ်မှုကို စူးစမ်းခြင်းက အကူးအပြောင်းတွင်တွေ့ရှိရ

သော ကြီးမားသည့်စိန်ခေါ်မှုများအား ကူညီဖြေရှင်းပေးနိုင်သည်ဆိုသည့် နည်းလမ်းများအပေါ်တွင်ပါ ကျွန်တို့၏နားလည်သဘော ပေါက်မှုကို ပိုမိုကျယ်ပြန့်စေပါသည်။

ဤစာတမ်း၌ဖော်ပြထားသော သီအိုရီအား ခိုင်ခိုင်မာမာလက်တွေ့အကောင်အထည်ဖော် ရာ၌ မူဝါဒရေးဆွဲသူများနှင့် ကျွမ်းကျင်ပညာရှင်များအတွက် အထောက်အပံ့ဖြစ်စေရန် ဤလေ့လာ ဆန်းစစ်မှုနှင့်သုတေသနမှ ပေါ်ထွက်လာသော အဓိကတွေ့ရှိချက်များနှင့် မူဝါဒအကြံပြုချက်များ ကို အောက်တွင်ဖော်ပြထားပါသည်။

၁။ **မူဝါဒချမှတ်သည့်အဆင့်၌ ပေါင်းစည်းစဉ်းစားတွေးခေါ်ခြင်း** - ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးနှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးတို့၏ လုပ်ငန်းလည်ပတ်မှုနှင့် ထောက်ပံ့မှုတို့အတွက် မူဝါဒပြဋ္ဌာန်းချက်များနှင့် မူဘောင်များအပေါ် လွှမ်းမိုးမှုရှိရန် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးကို ကျင့်သုံးကြသော အသိုင်းအဝိုင်းများကြား နှီးနှယ်ပတ်သတ်ခြင်းနှင့် ပူးပေါင်းဆောင်ရွက် ခြင်းများပိုမိုရှိရန်လိုအပ်ပါသည်။

၂၀၁၈ခုနှစ် ၌ ကျင်းပသော ၅ ကြိမ်မြောက် အက်ဒင်ဘာ့ စကားဝိုင်းမှ အကူးအပြောင်း ဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနယ်ပယ်များမှ အဓိက ကျွမ်းကျင် ပညာရှင်များနှင့် အဖွဲ့အစည်းများကို အတူတကွစုစည်းပေးပါသည်။ ထိုသို့စုစည်းပေးခြင်းအားဖြင့် ထိုနယ်ပယ်နှစ်ခုကြားရှိဘုံတူညီမှုများကို ဖော်ပြသည်သာမက ထိုအသိုင်းအဝိုင်းနှစ်ခုကြားရှိ အပြန် အလှန်ပတ်သတ်ခြင်း မရှိမှုကိုလည်း မီးမောင်းထိုးပြခဲ့ပါသည်။ အများပြည်သူ ပါဝင်ဆောင်ရွက်မှု အတွက် ပိုမိုတောင်းဆိုခြင်း၊ အဆိုပါ လုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ခုလုံးအတွက် ရည်ရွယ်ချက်များတိုးမြှင့်ခြင်း၊ ထိုလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ခုလုံးတွင် မကြာခဏပြုလဲခြင်းများ၊ နယ်ပယ်တစ်ခုခြင်းစီ၌ပါဝင်လုပ်ဆောင်သူများ များပြားလာခြင်း၊ ရည်မှန်းသောရလဒ်များနှင့် လုပ်ငန်းစဉ်များ၏ အမှန်တကယ်ရလဒ်များအကြား ရှိ ဘုံကွက်လပ် စသည့် ဆင်တူသောဖွံ့ဖြိုးပြောင်းလဲမှုများအား အဆိုပါနယ်ပယ်နှစ်ခုလုံးမှ မကြာ သေးခင်သောနှစ်များအတွင်း ကြုံတွေ့ခဲ့ရသည်။

ထိုအသိုင်းအဝိုင်းနှစ်ခုသည် ၎င်းတို့အချင်းချင်းထံမှ များစွာအပြန်အလှန် လေ့လာသင်ယူ နိုင်သည်။ ကမ္ဘာလုံးဆိုင်ရာ ဗျူဟာ/မူဝါဒအဆင့်၌ အပြန်အလှန်ထိတွေ့ ဆက်ဆံနိုင်ရန် အခွင့် အလမ်းများ ပိုမိုရရှိစေရန်အလို့ငှာ နိုင်ငံတကာမှ အလှူရှင်များ၊ အဓိကအဖွဲ့အစည်းများ၏ အဖွဲ့ဝင် နိုင်ငံများနှင့် အပြည်ပြည်ဆိုင်ရာအဖွဲ့အစည်းများကိုယ်တိုင်မှ တက်တက်ကြွကြွ ကြိုးစားလုပ် ဆောင်သင့်သည်။

၂။ **အထောက်အပံ့များ ပူးပေါင်းဆောင်ရွက်ခြင်း** - အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေး နှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးအတွက် ၎င်းတို့၏အထောက်အပံ့များအား ပူးပေါင်းဆောင်ရွက်ရန် ပြည်တွင်းမှပါဝင်လုပ်ဆောင်သူများနှင့် နိုင်ငံအဆင့် အလှူရှင် များမှ အဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာ ဖွဲ့စည်းပုံကို ဖန်တီးရေးဆွဲသင့်သည်။

မူဝါဒအဆင့်၌ သဘောတရားပိုင်းဆိုင်ရာ ပေါင်းစည်းမှုဆိုသည့် အတွေးအမြင်ထက်ကျော် လွန်၍ ဤစာတမ်းသည် လက်တွေ့ကျင့်သုံးနေသော အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာယန္တရားများ၏ ဖွဲ့စည်းပုံ ဆိုင်ရာပုံစံအပေါ်တွင် သက်ရောက်မှုများရှိပါသည်။ ဥပမာ၊ အင်္ဂလန်အထက်ကော်မရှင်၏ ငွေကြေး

အထောက်အပံ့ဖြင့် ဂမ်ဘီယာ တရားရေးဝန်ကြီးဌာမှ အကူးအပြောင်းလုပ်ငန်းစဉ် ၂ ခုအား ကြီးကြပ်ရန် သီးခြားရုံးတစ်ရုံးဖန်တီးခဲ့သည်။ အထူးသဖြင့် လုပ်ငန်းစဉ်များအား ပုံစံချရေးဆွဲခြင်း၊ အစဉ်လိုက်သတ်မှတ်ခြင်းနှင့် လွတ်လပ်သည့် ကော်မရှင်နှစ်ဦး တည်ထောင်ခြင်းတို့တွင် ဤသို့လုပ်ဆောင်ခြင်းက အစိုးရမှလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ခုကြားပေါင်းစည်းမှုကို သေချာစေပါသည်။ ဤချည်းကပ်နည်းလမ်းအား အခြားနောင်ဖြစ်ရပ်များတွင် အသုံးပြုရန် ထည့်သွင်းစဉ်းစားသင့်သည်။ နီပေါတွင် ဆန့်ကျင်ဘက်ဆောင်သော ဥပမာတစ်ခုတွေ့ရသည်။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအပေါ် ကြီးကြပ်ရန် လုပ်ပိုင်ခွင့်တစ်ခုပါဝင်သော ငြိမ်းချမ်းရေးနှင့် ပြန်လည်တည်ဆောက်ရေး ဝန်ကြီးဌာနအားတည်ထောင်ခဲ့သော်လည်း ထိုဝန်ကြီးဌာနအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေညီလာခံနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်များမှ ဖွဲ့စည်းပုံအရ လုံးဝသီးခြားဖြစ်စေခဲ့သည်။

ထိုနည်းတူစွာပဲ နိုင်ငံတကာမှ ပူးပေါင်းဆောင်ရွက်သူများသည် အကူးအပြောင်းအခြေအနေများတွင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးအတွက် ၎င်းတို့၏ထောက်ပံ့မှုသည် အဆက်မပြတ်စေရန်၊ အနုစိတ်ကျမှုလုံလောက်စွာဖြင့် အနည်းဆုံးတစ်ယောက်က အဆိုပါလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ခုလုံးအား အဆက်မပြတ်လေ့လာရန် လုပ်ဆောင်သင့်သည်။ ဤသို့လုပ်ဆောင်ချက်သည် နိုင်ငံရေးနှင့် ဖွံ့ဖြိုးရေးအထောက်အပံ့ကြား ပိုင်းခြားမှုရှိသော အဖွဲ့အစည်းများတွင် ပို၍မှန်သည်။ (ဥပမာ၊ အမေရိကန်သံရုံး/ပြည်နယ်ဌာနနှင့် အမေရိကန်ဖွံ့ဖြိုးရေး အေဂျင်စီ၊ ကုလသမဂ္ဂနိုင်ငံရေးနှင့် ငြိမ်းချမ်းရေးတည်ဆောက်မှုရေးရာဌာနနှင့် ကုလသမဂ္ဂဖွံ့ဖြိုးရေးအစီအစဉ်) ထိုလုပ်ငန်းစဉ်များအတွက် နိုင်ငံရေးအနေအထားများနှင့် ဘဏ္ဍာရေးအထောက်အပံ့အပေါ်ရှိ ဆုံးဖြတ်ချက်ချခြင်းများကို ပူးပေါင်းလုပ်ဆောင်သင့်သည်။

၃။ **အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးအဖွဲ့များအကြား အပြန်အလှန်နီးနွယ်ပတ်သတ်မှု** - ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးအဖွဲ့များနှင့် အမှန်တရားရှာဖွေရေးကော်မရှင်များသည် (သို့မဟုတ် ပုံစံတူ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးအဖွဲ့များ) တစ်ချိန်တည်းမှာ တစ်ပြိုင်နက်တည်း လုပ်ဆောင်ပါက ၎င်းတို့၏ တွေ့ရှိမှုများနှင့် ၎င်းတို့အချင်းချင်းကြား ဦးတည်ရာများကို ဆွေးနွေးရန် အခွင့်အလမ်းများ တက်ကြွစွာရှာသင့်ပါသည်။ ထို့ပြင် ထိုသို့လုပ်ဆောင်ချက်များအားလည်း အများပြည်သူအားတင်ပြနိုင်ရန် အခွင့်အလမ်းများမျှဝေရန်နှင့် အားပေးထောက်ခံမှုများကိုရယူရန် ကြိုးစားသင့်ပါသည်။

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးအဖွဲ့များနှင့် အမှန်တရားရှာဖွေရေးကော်မရှင်များတွင် ဘုံသဘောတူညီမှုများ များစွာရှိနိုင်ကြောင်း ဤစာတမ်းတွင်ဖော်ပြထားပါသည်။ မကြာခဏဆိုသလို ၎င်းတို့သည်ကျယ်ပြန့်သောဆွေးနွေးမှုများတွင် ပါဝင်ကြသည်။ အတိတ်တွင်မှားခဲ့သော အရာများအပေါ်တွင် ၎င်းတို့မှသဘောတူညီမှုရရှိရန်ကြိုးစားသလို ထိုအမှားများအား နောင်တွင်ရှောင်ကျဉ်နိုင်ရန် ကုစားမှုများအပေါ်တွင် သဘောတူညီမှုရရန် ကြိုးစားကြသည်။ ထိုသို့ကြိုးပမ်းမှုများတွင် ထိုလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ခုလုံးသည် နိုင်ငံ၏အတိတ်နှင့် အနာဂတ်အကြောင်းဇာတ်ကြောင်းတစ်ခု ဖန်တီးရန်ကြိုးစားကြသည်။ ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းခြင်းအတွက် ထိုဇာတ်ကြောင်းများသည် တစ်ခုနှင့်တစ်ခုမဆန့်ကျင်ဘဲ အပြန်အလှန်အားကောင်းမှုရှိစေရန် အရေးပါပါသည်။

၄။ **အရှေ့အနောက်အစီအစဉ်သတ်မှတ်ခြင်း** - ပါဝင်လုပ်ဆောင်သူများသည် အဆိုပါလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ခု၏ ပုံစံရေးဆွဲမှုအပေါ် ထိန်းချုပ်မှုအချို့ရှိပါက အရှေ့အနောက်အစီအစဉ်သတ်မှတ်ခြင်းကို ဂရုတစိုက်သုံးသပ်သင့်သည်။ လုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ခုကို မည်သည့်အချိန်တွင်ဆောင်ရွက်မည်ဟု စီစဉ်သတ်မှတ်ရာ၌ သက်ရောက်မှုအနည်းငယ်သာရှိပါက မတူညီသော အရှေ့အနောက် အစီအစဉ်သတ်မှတ်ခြင်း၏ အပေးအယူမျှချေညီမျှမှုများကို ပါဝင်လုပ်ဆောင်သူများမှသိရှိရန်နှင့် ဖြစ်နိုင်လျှင် ထိုအပေးအယူမျှချေညီမျှမှုများကို မည်သို့စီမံမည်ကို သိထားသင့်သည်။

အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေး လုပ်ငန်းစဉ်များအား မည်ကဲ့သို့အရှေ့အနောက်အစီအစဉ် သတ်မှတ်ရမည်နည်းဟူသည့် မေးခွန်းများအတွက် အဖြေမှန်တစ်ခုမရှိပါ။ လက်ရှိဖြစ်နေသော အခြေအနေအပေါ်တွင် အကြောင်းအရာများစွာက မူတည်နေကြသောကြောင့်ဖြစ်သည်။ သို့သော် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး လုပ်ငန်းစဉ်များသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်များထက် စောလျင်စွာဖြစ်ပွားပါက (သို့မဟုတ် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်များသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတ ရေးလုပ်ငန်းစဉ်များထက် စောလျင်စွာဖြစ်ပွားပါက) ထည့်သွင်းစဉ်းစားသင့်သည့် အကျိုးဆက်ရှိလာမည့် အပေးအယူမျှချေညီမျှသောကိစ္စရပ်များရှိပါသည်။ ဥပမာ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး၏ တစ်စိတ်တစ်ပိုင်းအဖြစ် အမှန်တရားရှာဖွေရေးလုပ်ငန်းစဉ်မှ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးထက် စောလျင်စွာဖြစ်ပွားပါက ထိုလုပ်ငန်းစဉ်သည် အတိတ်က အမှားများကို ရှာဖွေဖော်ထုတ်ရန်ကူညီနိုင်သည့်အပြင် ပြောင်းလဲမှုအတွက် အစီအစဉ်တစ်ခုသတ်မှတ်ပေးနိုင်ပါသည်။ ထို့ပြောင်းလဲမှုတွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးကာလအတွင်း အကောင်အထည်ဖော်ရမည့် အဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများအတွက် အကြံပြုချက်များဖော်ပြခြင်းများလည်း အပါအဝင်ဖြစ်သည်။ သို့သော် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးတွင် ၎င်းတို့၏ ပူးပေါင်းပါဝင်မှုနှင့် အားကောင်းသော နိုင်ငံရေးလိုလားမှုရှိစေရန်အလို့ငှာ ထွက်ခွာသွားမည့်အစိုးရနှင့် ပါဝင်ဆောင်ရွက်သူများအား အရေးပါသောအာမခံချက်များပေးအပ်ရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးကို အသုံးပြုနိုင်ပါသည်။

၅။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာ/အဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုအတွက် အကြံပြုချက်များနှင့်ပတ်သတ်၍ အမှန်တရားရှာဖွေရေးကော်မရှင်သည် ပိုမိုရိုးရှင်း၊ တိကျပြီး ရှင်းလင်းပြတ်သားသင့်သည်။

အမှန်တရားရှာဖွေရေးကော်မရှင်၏ အစီရင်ခံစာများသည် လမ်းညွှန်မှုထပ်ဆောင်းမပေးဘဲ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှု သို့မဟုတ် အဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုအတွက် အကြံပြုချက်များ မကြာခဏပေးလေ့ရှိသည်။ အသေးစိတ် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပုံစံဆိုင်ရာအကြံပြုချက်များသည် အမှန်တရားရှာဖွေရေးကော်မရှင်၏ စွမ်းဆောင်ရည်ထက် ကျော်လွန် (ကျော်လွန်သင့်ပါသည်) သော်လည်း အမှန်တရားရှာဖွေရေးလုပ်ငန်းစဉ်များသည် ဖြစ်ရပ်ဇာတ်ကြောင်းနှင့် ထိုဇာတ်ကြောင်းတို့၏ခံစားမှုရသကို ပုံဖော်ရာတွင် ၎င်းတို့၏စွမ်းဆောင်ရည်ကို အကောင်းဆုံး အသုံးပြုသင့်ပါသည်။ ထို့ကြောင့် ‘အုပ်ချုပ်ရေးဆောင်ရွက်မှုများအပေါ် ပိုမိုအားကောင်းသော ကြီးကြပ်မှု’ သို့မဟုတ် ‘လုံခြုံရေးကဏ္ဍအဖွဲ့များအပေါ် အားကောင်းသော လွှတ်တော်

ကြီးကြပ်မှု' ကဲ့သို့သော ပို၍ခိုင်မာသည့် အကြံပြုချက်များသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာ ဆွေးနွေးမှုများအတွင်း ဆွေးနွေးချက်များကို အားကောင်းစေသည့်အပြင် ထိုဆွေးနွေးချက်များကို ပဋိပက္ခ၏စစ်မြစ်များနှင့် ရှင်းလင်းသော ပတ်သတ်မှု၊ အခွင့်အရေးအခြေခံမူဘောင်တို့ဖြင့် အားပေး ထောက်ပံ့ပေးစေပါသည်။

၆။ နိုင်ငံတစ်နိုင်ငံ၏ အကူးအပြောင်းကိုဖြစ်စေသော နိုင်ငံရေးဖြေရှင်းမှုတွင် ပါဝင်သည့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးတို့တွင် တူညီသောမူလစစ်မြစ်များရှိပြီး ထိုမူလစစ်မြစ်များသည် နိုင်ငံ၏အကူးအပြောင်း အရှိန် အဟုန်တည်မြဲစေရန်အတွက် အရေးပါသော ထိန်းချုပ်လုံး၏ လုပ်ငန်းစဉ်များ၊ အပြန်အလှန် အလျော့ပေးမှုများနှင့် ဆွေးနွေးညှိနှိုင်းမှုများ၏ နိုင်ငံရေးအနေအထားကို အသိအမှတ်ပြု ရန် လိုအပ်ပါသည်။

အင်ဒိုနီးရှားနှင့် နီပေါ နှစ်နိုင်ငံလုံးတွင် နိုင်ငံတကာသုံးစံနှုန်းများနှင့် ဓလေ့ထုံးများကို အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးဥပဒေများ၏ တရားဝင်မှုအားဆုံးဖြတ်ရန် တရားရေးကိစ္စရပ် များတွင် အသုံးပြုခဲ့ပါသည်။ ထိုဖြစ်ရပ်နှစ်ခုလုံးတွင် တရားသူကြီးများသည် လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့် နှင့်ပတ်သတ်သော ဥပဒေများ၏ အကြောင်းအချက်များကို ပယ်ချခဲ့ကြသည်။ ထို့ကြောင့် အကူး အပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်များ လုံးဝရပ်တန့်သွားစေနိုင်သည်အထိ ဖြစ်ခဲ့သည်။ အနည်းဆုံးတော့ နီပေါ၏ အဖြစ်အပျက်တွင် (အခန်း ၅ ရှိ ဖြစ်ရပ်လေ့လာမှုကိုကြည့်ရှုပါ) နှီးနွယ် သောဥပဒေအား မပြင်ဆင်ချိန်ထိ အကူးပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်ကို အားပေး ထောက်ပံ့ရန် နိုင်ငံတကာအသိုင်းအဝန်းမှလည်း ငြင်းပယ်ခဲ့ကြသည်။ အကျိုးဆက်အနေဖြင့် အဖွဲ့ အစည်းပိုင်းဆိုင်ရာအရ အားနည်းနှင့်ပြီးသော အမှန်တရားရှာဖွေရေးနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေး ကော်မရှင်၊ အတင်းအဓမ္မဖျောက်ဖျက်ခံရသောလူများအကြောင်း စုံစမ်းစစ်ဆေးရေးကော်မရှင်တို့ အတွက် ဘဏ္ဍာရေးထောက်ပံ့မှု သို့မဟုတ် နည်းပညာထောက်ပံ့မှု မရှိခဲ့ပါ။ ထိုကဲ့သို့ အထောက် အပံ့ပေးမှုမရှိခြင်းကို အဓိကခံစားရသောသူများမှာ ပြစ်မှုအကျူးလွန်ခံရသော နစ်နာသူများပင်ဖြစ် သည်။ အကူးအပြောင်းလုပ်ငန်းစဉ်များကို အားပေးထောက်ခံရာတွင် 'ပြီးပြည့်စုံသည့်အဖြေ'ရှာဖွေ ရန် အလွန်အမင်းကြိုးပမ်းမှုကြောင့် 'ကောင်းသည့်ရလဒ်'ကို မဆုံးရှုံးစေရန် စံဖြစ်ရပ်နှင့် လက်တွေ့ ကျမှုတို့အကြား မျှခြေကိုရှာရန် လိုအပ်ပါသည်။ အရေးပါသော လူ့အခွင့်အရေးစံနှုန်းများ၊ ဝတ္တရား များမှ သွေဖယ်ခြင်းမဖြစ်စေဘဲ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးအကြား အပြန်အလှန်နှီးနွယ် ပတ်သတ်မှုသည် အကူးအပြောင်းလုပ်ငန်းစဉ်များ အပေါ်တွင် သက်ရောက်နေသည့် အမျိုးမျိုးကွဲပြားဆန့်ကျင်နေသော တောင်းဆိုချက်အချို့အား မည်သို့ ကူညီထိန်းညှိပေးနိုင်ကြောင်း၊ အခြေခံကျသော နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြေလည်မှုသည် မည်မျှ အရေးကြီးကြောင်း ဤစာတမ်းမှ ဖော်ပြထားပါသည်။

အကျဉ်းချုပ်

(အခက်အခဲတွေ) ရှိနေသမျှ ထိုအခက်အခဲတွေကိုကျော်လွှားဖို့ တွန်းအားတွေလည်း ရှိနေမှာဖြစ်တယ်။ အကြောင်းအရာတွေဟာ မတူညီနိုင်ဘူးဆိုသည့် အတွေးအမြင်ကို ဆက်လက်ထိမ်းသိမ်းမည့် တင်းမာမှုတွေလည်း ရှိနေမည်ဖြစ်သည်။ စိန်ခေါ်မှုတွေအားလုံး ဆိတ်သုံးသွားတဲ့အချိန်ဟာ တကယ့်အန္တရာယ်ပေါ်ပေါက်လာတဲ့အချိန်ပါ (Langa ၂၀၀၆ : ၃၆၀)။

‘ထိလွယ်ရှလွယ်အခြေအနေမျိုးတွင် ငြိမ်းချမ်းရေးတည်ဆောက်မှု၊ ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုနှင့် တရားမျှတမှု တုန့်ပြန်ချက်များအကြား ပိုမိုအားကောင်းသော ပူးပေါင်းဆောင်ရွက်မှု’ ရှိရန် လိုအပ်ကြောင်း ပိုမိုသိရှိလက်ခံလာကြပြီဖြစ်သည် (Powell ၂၀၁၀ : ၂၃၁)။ ထို့ပြင် အဆိုပါ ငြိမ်းချမ်းရေးတည်ဆောက်မှု၊ ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှု၊ တရားမျှတမှု တုန့်ပြန်ချက်များနှင့် ပဋိပက္ခအလွန်နှင့် နိုင်ငံရေးအကူးအပြောင်းများ၏ အခြားရှုထောင့်များအကြား ဖြစ်နိုင်သောချိတ်ဆက်များကိုလည်း ပိုမိုအာရုံစိုက်မှုပေးရန်လိုအပ်ကြောင်းပိုမိုသိရှိလက်ခံလာကြပါသည်။ အဆိုပါလိုအပ်ချက်များကိုအကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေး လုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်အကြားရှိ အပြန်အလှန်နီးနွယ်ပတ်သတ်မှုအပေါ်အလေးပေးခြင်းဖြင့် ဤစာတမ်းက ဖြေရှင်းပေးထားသည်။

အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်သည် မကြာခဏဆိုသလို ထပ်တူကျသည့်အခြေအနေများတွင် ဖြစ်ပွားသည့်အပြင် ယင်းလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်ကို ပုံဖော်သည့် အခြေခံမူများတွင်လည်း အရေးပါသောထပ်တူကျမှုရှိသောကြောင့် ထိုလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်ကြားရှိ အပြန်အလှန်နီးနွယ်ပတ်သတ်မှုကို စူးစမ်းလေ့လာခြင်းသည် အကျိုးရှိပါသည်။ ဆိုလိုသည်မှာ အဆိုပါလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်အား ပူးပေါင်းအကောင်အထည်ဖော်ဆောင်ရွက်မှုမှန်းခြင်းနှင့် ရည်ရွယ်ချက်ရှိရှိပုံစံချစ်စဉ်ခြင်းဖြင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှစ်ခုလုံးသည် ပြန်လည်သင့်မြတ်ခြင်း၊ အဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာ ပြုပြင်ပြောင်းလဲခြင်းများနှင့် ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲသော ငြိမ်းချမ်းရေးတို့ အပါအဝင် ၎င်းတို့ဆိုထားသည့် ရည်မှန်းချက်များအား ကောင်းမွန်စွာ ပြည့်မီနိုင်ပါသည်။

အထူးသဖြင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးအကြားရှိ ဆက်ဆံရေးအား လက်တွေ့လုပ်ဆောင်နေသော ကျွမ်းကျင်ပညာရှင်များမှ ပိုမိုနားလည်ထားလျှင် အသုံးဝင်ကြောင်း ဤစာတမ်းမှဆိုထားပါသည်။ အဘယ်ကြောင့်ဆိုသော် -

- ၁။ အဆိုပါ လုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်လုံးတွင် လုပ်ငန်းစဉ်တစ်ရပ်နှင့်တစ်ရပ် သဟဇာတဖြစ်အောင် ပြုလုပ်ခြင်း သို့မဟုတ် ၎င်းတို့၏ အပြန်အလှန်နီးနွယ်ပတ်သတ်မှုနှင့် ထပ်တူကျမှုအား

အနည်းဆုံးအလေးပေး ထည့်သွင်းစဉ်းစားခြင်းဖြင့် အကျိုးရှိစေနိုင်သော ဆင်တူသည့် ရည်မှန်းချက်များ ရှိပါသည်။ အဆိုပါ ရည်မှန်းချက်များရယူရန် လုပ်ငန်းစဉ်တစ်ခုအား သီးခြားမရှိဘဲ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတို့သည် တစ်ခုနှင့်တစ်ခုအပြန်အလှန် မည်သို့အားပြုကြောင်း၊ အကြီးစားဘုံ ရည်မှန်းချက်များ ကောင်းမွန်စွာရယူနိုင်ရန် ၎င်းတို့၏ သက်ဆိုင်ရာအားသာချက်များကို မည်သို့အသုံးပြုနိုင်ကြောင်း ထည့်သွင်းစဉ်းစားသင့်ပါသည်။

၂။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးတို့ သည် တစ်ခုနှင့်တစ်ခု အပြန်အလှန်အားပြုရန် အလားအလာများစွာရှိသော်လည်း ထို လုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်အကြား ထပ်တူကျမှုသည် လုပ်ငန်းစဉ်တစ်ရပ်မှ အခြားတစ်ရပ်အား ယုတ်လျော့စေနိုင်သည့် အန္တရာယ်လည်းရှိပါသည်။ သို့မဟုတ် အနည်းဆုံးတော့ ၎င်းတို့နှစ်ရပ် အကြား ပေါင်းစည်းမှုပျောက်ဆုံးနိုင်ပြီး နိုင်ငံရေးအရအလေးပေးမှုနှင့် ဘဏ္ဍာရေးရှာဖွေမှု အပိုင်းတို့တွင် ယှဉ်ပြိုင်မှုပေါ်ပေါက်လာပါသည်။ ထိုကဲ့သို့အန္တရာယ်များ ဖြစ်နိုင်ခြေ နည်းပါးသွားလျှင် အဆိုပါလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်ကြားရှိ ဆက်ဆံရေးအား ပိုမိုသဘောပေါက် နားလည်လာမည်ဖြစ်သည်။

၃။ အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်များအား ရည်ရွယ်ချက်ရှိရှိ အစဉ်သတ်မှတ်ရာတွင် ကြုံတွေ့ရသည့် အခက်အခဲ (တစ်ခါတစ်ရံ ရည်ရွယ်သည့်အတိုင်း အစဉ်မချမှတ်နိုင်လောက်သည့်အနေ အ ထားရှိသည်) ကိုသိရှိနားလည်ခြင်း၊ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးတို့ မည်သို့အပြန်အလှန် နှီးနှွယ်ပတ်သတ်ကြောင်း ကောင်းစွာသိရှိနားလည်ခြင်း၊ ၎င်းလုပ်ငန်းစဉ်တစ်ရပ်၏ အားသာချက်များအား ကောင်း စွာ သိရှိနားလည်ခြင်းများရှိပါက အစဉ်သတ်မှတ်ခြင်းမှ ထိုလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်ပေါင်းစည်း မှုကို အကောင်းဆုံးမြှင့်တင်ပေးနိုင်သည့် နည်းလမ်းများကို စောလျင်စွာတွေ့ရှိနိုင်ပါသည်။ ထို့ပြင် ထိုလုပ်ငန်းစဉ်များ၊ ၎င်းတို့၏ အခြေခံမူများနှင့် ရည်ရွယ်ချက်များ မည်သို့ ဆက် နွယ်ကြောင်း ပြည်သူအားထိရောက်စွာ တင်ပြနိုင်မှုတို့လည်း ရရှိနိုင်ပါသည်။

၄။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးတို့ သည် တရားရေးရာနှင့် နိုင်ငံရေးရာအထောက်အပံ့များ တစ်ခုနှင့်တစ်ခုအပြန်အလှန်ပေး နိုင်ပါသည်။ ဤနည်းဖြင့် တစ်ခုမှအခြားတစ်ခုအား ကာကွယ်မှုနှင့် အရှိန်အဟုန်အထောက် အပံ့ ပေးနိုင်ပါသည်။ သို့သော် ထိုနှစ်ခုလုံး၏ အလားအလာများကို နားလည်၍ သေချာ စီမံထားမှသာ ထိုကဲ့သို့အကျိုးကျေးဇူးများ ရရှိနိုင်မည်ဖြစ်သည်။

၅။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေး နှစ်ခု လုံးသည် ၎င်းတို့ဖြစ်ပွားသည့် နေရပ်တိတိကျကျကို သိရှိနားလည်ခြင်းအားဖြင့် သေချာ စီစဉ်၊ စီမံ၊ အကောင်အထည်ဖော်ရမည့် အခြေအနေအပေါ် များစွာအခြေခံသော လုပ်ငန်း စဉ်များဖြစ်ကြသည်။ ကြိမ်ဖန်များစွာ လက်တွေ့ကျင့်သုံးမှုနှင့် များပြားလှသော အတွေ့ အကြုံများမှကောက်နုတ်ရလျှင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးတို့မည်သို့ အပြန်အလှန်နှီးနှွယ်ပတ်သတ်သည် ဆိုသည့်

ယေဘုယျ လှုံ့ဆော်မှုများအား ကောင်းစွာနားလည်ရန် ကြိုးပမ်းရာတွင် နှိုင်းယှဉ်ပြထားသော ဥပဒေများ စူးစမ်းလေ့လာခြင်းက အကျိုးရှိနိုင်ကြောင်း ဆိုထားပါသည်။

၂၀၁၈ ခုနှစ်၌ကျင်းပသော ၅ ကြိမ်မြောက် အက်ဒင်ဘာ့စကားပိုင်းတွင် ပညာရှင်များနှင့် လက်တွေ့ကျင့်သုံးနေသော ဦးဆောင်ကျွမ်းကျင်ပညာရှင်များအကြားဆွေးနွေးချက်များ^၁ စာပေနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတို့အကြားတွင် အမှန်တကယ်ပဲ အပြန်အလှန်နီးနယ်ပတ်သတ်မှုများစွာရှိပြီး အဆိုပါလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်မှ တစ်ခုနဲ့တစ်ခု အပြန်အလှန်အားပြုပေးနိုင်သော အလားအလာကောင်းများစွာလည်း ရှိပါသည်။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအား ‘ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ပြဋ္ဌာန်း’ ရန်ကြိုးပမ်းမှုဆိုသည်မှာ နစ်နာကြေးများအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ထည့်သွင်းခြင်းကဲ့သို့သော သေးငယ်သည့်ကိစ္စမှစ၍ လုပ်ပိုင်ခွင့်အာဏာနှင့်အရင်းအမြစ် ရယူခွင့်အား ရာသက်ပန်လွှဲပြောင်းရန် နိုင်ငံအားပြန်လည်ဖွဲ့စည်းခြင်းကဲ့သို့သော ကျယ်ပြန့်သည့် ကိစ္စများကို ရည်ညွှန်းခြင်းဖြစ်သည်။ ထိုသို့ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပြဋ္ဌာန်းရန်ကြိုးပမ်းမှုများသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး၏ အခွင့်အရေးများအမှန်တကယ်ဖြစ်လာမှုနှင့် ထိုအခွင့်အရေးများ၏သက်ရောက်မှုတို့အား ပိုမိုအားကောင်းစေပါသည်။ အလားတူပင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးအတွက် အခွင့်အရေးများကိုအခြေခံသည့် ဖြေရှင်းချက်များပေးနိုင်ပါသည်။ ထို့ကြောင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးသည် ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းခြင်းနှင့် လုပ်ငန်းစဉ်အား နိုင်ငံရေးအရောင်မဆိုးသော လျော်ကန်သည့်အကြောင်းပြချက်များပေးခြင်းဖြင့် မည်သို့အထောက်အပံ့ပြုနိုင်ကြောင်း အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးမှ ဖော်ပြပါသည်။

အရေးကြီးသည်မှာ ပဋိပက္ခအလွန်နှင့် ဒီမိုကရေစီအကူးအပြောင်း ဖြစ်စဉ်အများစုတွင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတို့သည် ‘သဘောတူညီထားသော အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်’တစ်ခု၏ လွှမ်းမိုးခြင်းခံရပြီး ထိုသဘောတူညီထားသော အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်အဖြစ် ရလဒ်ထွက်လာပါသည်။ ထိုသဘောတူညီထားသော အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်သည် ပဋိပက္ခ၏စစ်ဖြစ်သော ဆန့်ကျင်ဘက်အဖွဲ့များအကြား သဘောတူညီမှုကိုအခြေခံပြီး ဂရုစိုက်တည်ဆောက်၍ ရေရှည်တည်တံ့ရန် ကြိုးပမ်းထားရမည့် အရာတစ်ခုဖြစ်သည်။ အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်များသည် တစ်ဖြောင့်တည်းရှိမနေပါ။ ၎င်းတို့သည် အစောပိုင်းအာဏာခွဲဝေမှုနှင့် လုပ်ပိုင်ခွင့်အာဏာကို အသုံးပြုမှုအပေါ်မူတည်သမျှ ဤနိုင်ငံရေးဖြေရှင်းချက်သည် -

... လုပ်ငန်းစဉ်တစ်ခု၏ အဆုံးထက် ၎င်း၏အစအဖြစ် ပို၍ရှုမြင်ကြပါသည်။ အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်သည် ၎င်း၏သဘောသဘာဝနှင့် ဦးတည်ရာအပေါ် စဉ်ဆက်မပြတ်ပြိုင်ဆိုင်နေသည့် စဉ်ဆက်မပြတ်ဖြစ်နေသော လုပ်ငန်းစဉ်တစ်ရပ်ဟု နားလည်ထားပါသည်။ ထို့ကြောင့် ယှဉ်ပြိုင်မှုကိုဖြေရှင်းချက်အနေဖြင့်၊ နိုင်ငံ၏အနေအထားအပေါ် နိုင်ငံရေးညှိနှိုင်းမှု၏အစိတ်အပိုင်းတစ်ခုအဖြစ်ပါဝင်သည့် စဉ်ဆက်မပြတ်ယှဉ်ပြိုင်မှုအတွက် အသုံးပြုသောယာဉ်အဖြစ် အတိတ်ကိုကိုင်တွယ်ဖြေရှင်းရန် အသုံးပြုသည့် ယန္တရားများအား နားလည်ထားရမည်ဖြစ်သည် (Bell ၂၀၁၇:၉၅၊ လေးနက်မှု ထည့်သွင်းထားသည်။)

အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်ရှိအကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးတို့သည် ဆွေးနွေးညှိနှိုင်းထားသောအကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်၏တဖြည်းဖြည်းချင်း ပြောင်းလဲမှု လုပ်ငန်းစဉ်တစ်လျှောက်တွင် အတိတ်နှင့် အနာဂတ်အကြားမျှချေကို ဂရုတစိုက် ထိန်းသိမ်းထားရမည်။ ထိုဆွေးနွေးညှိနှိုင်းထားသော အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်ဆိုသည်မှာ ၎င်း၏ အစပြုနေရာကို အသိအမှတ်ပြုဖို့ခက်ခဲသလို အဆုံးမှာလည်း လှမ်းမမြင်နိုင်သော အကူးအပြောင်း ဖြစ်စဉ်ကို ဆိုလိုခြင်းဖြစ်သည်။ အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်ကိုဖြစ်စေသော နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြေလည်မှု ၏ ပြန်လည်ဖွဲ့စည်းမှုနှင့် ထို နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြေလည်မှုကို လိုက်နာမှုတို့အားမြှင့်တင်ရန် အကူး အပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတို့အား အတူတကွ အသုံးပြုနိုင်သည်။ အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်နှင့်ပတ်သတ်သည့် အများပြည်သူ၏ အမြင်ပြောဆိုချက် များနှင့် တောင်းဆိုချက်များအား မေးမြန်း၊ ဖြေရှင်းရန်လည်း အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတ ရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတို့အား အတူတကွအသုံးပြုနိုင်ပါသည်။ ပဋိပက္ခ သို့မဟုတ် အာဏာရှင်အုပ်ချုပ်မှုစနစ်အပြီး အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတို့သည် နိုင်ငံရေးအထက်တန်းလွှာအသိုင်းအဝိုင်း၏ ခွင့်ပြုမှုအပါ အဝင် ထောက်ခံမှုအများအပြား လိုအပ်ပါသည်။ အသွင်ကူးပြောင်းရေးလုပ်ငန်းစဉ်များအတွက် ပြည်သူလူထုနှင့် အထက်တန်းလွှာ၏ထောက်ခံမှုကို ရယူရန်အလို့ငှာ အပြန်အလှန်အလျော့ပေးမှု နှင့် ပျော့ပျောင်းမှုတို့ဖြင့် ပူးပေါင်းပါဝင်မှုနှင့် ပွင့်လင်းမြင်သာမှုအား မျှခြေညီစေရန် အကူးအပြောင်း ဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးအား စီစဉ်ဖန်တီးရမည်။ အကူး ပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှစ်ခုပေါင်းသည် အကူး အပြောင်းဖြစ်စဉ်တစ်ခုလုံး၏ တရားဝင်မှုစစ်မြစ်နှင့် ပြဋ္ဌာန်းချက်များအား ကောင်းစွာမျှခြေညှိခြင်း ကို အားပေးပါသည်။ သို့ဖြင့် ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းရေးနှင့် ငြိမ်းချမ်းရေးဆီသို့ လှမ်းချီနေမှုအား အရှိန်အဟုန် ဆက်လက်တည်မြဲနေစေပါသည်။ ထိုသို့ဖြင့် အကူးပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေး နှစ်ခုပေါင်းစည်းမှုသည် ကုလသမဂ္ဂ၏ ရေရှည်တည်တံ့ ခိုင်မြဲသောဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှု ပန်းတိုင် ၁၆ ဖြစ်သည့် ‘ရေရှည်ခိုင်ခံ့တည်မြဲသော ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှု အတွက် ငြိမ်းချမ်း၍ လူတိုင်းပါဝင်နိုင်သော လူ့အဖွဲ့အစည်းများကို မြှင့်တင်ရန်၊ အဆင့်တိုင်း၌ တာဝန် ယူမှုတာဝန်ခံမှုရှိ၍ ထိရောက်မှုရှိသော အဖွဲ့အစည်းများတည်ထောင်ရန်၊ အားလုံးအတွက် တရား မျှတမှုစနစ်ရရှိနိုင်ရန်’ စသည်တို့ကို ကြိုးပမ်းရာ၌ အထောက်အကူပြုပါသည်။

အပိုင်း ၁ တွင် အကူးပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည် ဆောက်ရေးတို့ အပြန်အလှန်နှီးနွယ်ပတ်သတ်သော အကူးအပြောင်းအခြေအနေအား လွှမ်းခြုံ ဖော်ပြခြင်း၊ ထိုအချက်နှင့်ပတ်သတ်သော အထူးစဉ်းစားသုံးသပ်မှုများ၊ အကူးပြောင်းဆိုင်ရာတရား မျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတို့၏ သက်ဆိုင်ရာနယ်ပယ်များကို အဓိပ္ပါယ် ဖွင့်ဆိုခြင်းများဖြင့် ဤစာတမ်းကို အစပြုထားပါသည်။ ထို့နောက် အပိုင်း ၂ တွင် အကူးအပြောင်း အခြေအနေ၏ သက်ရောက်မှုများအကြောင်း အကျယ်တဝင့်ဆွေးနွေးချက်များ တင်ပြထားသည်။ အထူးသဖြင့် ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းရေး၊ နောက်ထပ်ပြန်လည်ဖြစ်ပွားခြင်းမှ ကာကွယ်ခြင်း၊ ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲသော ငြိမ်းချမ်းရေးနှင့် ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှု စသည့်ဘုံရည်မှန်းချက်များအား ရယူ ရန်ကြိုးပမ်းရာတွင် အကူးပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်

ရေးတို့မှ အပြန်အလှန် အကျိုးပြုနိုင်သည့် နည်းလမ်းများကို ဤစာတမ်း၏ သဘောတရားဆိုင်ရာ မူဘောင် (အပိုင်း ၃) တွင်ဖော်ပြထားသည်။ အမှန်တရားသိရှိခွင့်၊ တရားမျှတမှုအတွက် အခွင့်အရေး၊ နစ်နာကြေးခံစားခွင့်၊ နောက်ထပ်ပြန်လည်မဖြစ်ပွားမှုကို အာမခံသည့်အခွင့်အရေး စသည့်အကူး အပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတမှုကိုပံ့ပိုးသည့် အခွင့်အရေး ၄ မျိုးအပေါ်မူတည်၍ သဘောတရားဆိုင်ရာ မူဘောင်အား ဖွဲ့စည်းထားပါသည်။ အဆိုပါ အခွင့်အရေးတစ်ခုချင်းစီအတွက် အကူးပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတို့အကြား အပြန်အလှန်နီးနယ်ပတ် သတ်မှုသည် ထိုအခွင့်အရေးအား ကြိုးပမ်းသည့်နည်းလမ်းများအား မည့်သို့လွှမ်းမိုးနိုင်သည်နှင့် မည်ကဲ့သို့ အောင်အောင်မြင်မြင် လွှမ်းမိုးနိုင်ကြောင်း ဤစာတမ်းမှဆွေးနွေးထားသည်။ မိတ်ဆက် နှင့် သဘောတရားဆိုင်ရာမူဘောင် အခန်းတို့တွင် ဖော်ပြခဲ့သော ပြဿနာများအား ဖြစ်ရပ်လေ့လာ မှု ၆ ခု၏အခြေအနေတွင် လေ့လာဆန်းစစ်ထားပါသည်။ ထိုဖြစ်ရပ်လေ့လာမှု ၆ ခုအား အခန်း ၅ တွင်ဖော်ပြထား၍ ၎င်းတို့မှာ ကိုလံဘီယာ၊ ဂွါတီမာလာ၊ နီပေါ၊ ရဝမ်ဒါ၊ တောင်အာဖရိကနှင့် တူနီးရှား တို့ဖြစ်သည်။ ဖော်ထုတ်ရှေးချယ်ထားသော အဓိက သင်ခန်းစာများကိုရှင်းလင်းဖော်ပြရန် ဖြစ်ရပ် လေ့လာမှုတစ်ခုချင်းစီအား ရှေးချယ်ထားပါသည်။

မှတ်စုများ

1. International IDEA၊ နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြေလည်မှု သုတေသနအစီအစဉ်နှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံ ဥပဒေဆိုင်ရာ အက်ဒင်ဘာ့စင်တာတို့မှ ၂၀၁၈ ဒီဇင်ဘာလ ၁၀၊ ၁၁ ရက်နေ့တွင်ကျင်းပသော ၅ ကြိမ်မြောက် နှစ်ပတ်လည် အက်ဒင်ဘာ့စကားဝိုင်းသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတ ရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးအကြား အပြန်အလှန်နှိုးနွယ်ပတ်သတ်မှု၊ ထပ်တူကျသည့် နေရာများကိုလေ့လာစူးစမ်းရန် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေး၊ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့် ပဋိပက္ခဖြန့်ဖြူးရေးနယ်ပယ်များမှ ပညာရှင်များ နှင့် လက်တွေ့ကျင့်သုံးနေသော ကျွမ်းကျင်ပညာရှင်များအား စုစည်းပေးပါသည်။

၁။ ဖိတ်သက်

လူ့အသိုင်းအဝိုင်းတွေဟာ ကျိုးပဲ့ပျက်စီးနေတဲ့ အုတ်ကျိုးအပိုင်းအစတွေကနေ ရုန်းထ
ပြီး သူတို့အတွက် တရားရေးစနစ်သစ်တစ်ခု ဘယ်လိုဖန်တီးခဲ့ကြသလဲ။ (Mendez ၂၀၁၂
: ၁၂၇၁)

အာဂျင်တီးနား၊ ချီလီ၊ အင်ဒိုနီးရှား၊ ရဝမ်ဒါ၊ တောင်အာဖရိကကဲ့သို့သော ဆိုးရွားပြင်းထန်
သည့် ပဋိပက္ခနှင့်/သို့မဟုတ် နှစ်ပေါင်းရှည်ကြာ အာဏာရှင်စနစ်အောက်မှ ရုန်းထွက်လာသည့်နိုင်ငံ
များ ယခင်ကရင်ဆိုင်ခဲ့ရသော ပုံစံတူစိန်ခေါ်မှုကို ယခုတွင် ဂမ်ဘီယာ၊ လစ်ဗျား၊ ဆိုမာလီယာ၊
တောင်ဆူဒန်၊ ဆူဒန်နှင့် ယီမင် အပါအဝင် များစွာသောထိလွယ်ခိုက်လွယ်နှင့် ပဋိပက္ခဒဏ်သင့်နိုင်ငံ
များ ရင်ဆိုင်နေရသည်။ ယင်းစိန်ခေါ်မှုများမှာ ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့်ထောက်ခံမှု၊ တရားဝင်လက်ခံမှု
ရှိသော တရားရေးဆိုင်ရာမူဘောင်နှင့် နိုင်ငံရေးမူဘောင်တစ်ခုကို အနာဂါတ်အတွက် တည်ဆောက်
နေသည့် တစ်ချိန်တည်းမှာပင် နိုင်ငံနှင့် ပြည်သူပြည်သားများက ၎င်းတို့၏အတိတ်ဖြစ်ရပ်အား ရင်
ဆိုင်ဖြေရှင်းနိုင်စေသည့် တရားဥပဒေနှင့် တရားမျှတမှု မူဘောင်တစ်ခုကိုဘယ်လိုတည်ဆောက်ရ
မည်ဆိုသည့် အချက်ပင်ဖြစ်သည်။ ဤစိန်ခေါ်မှုကိုဖြေရှင်းရာ၌ အပြန်အလှန် နှီးနှွယ်ပတ်သတ်၍
ထပ်တူကျမှုများရှိသော လုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်ဖြစ်သည့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့်
အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးတို့ ပါဝင်လေ့ရှိသည်။

လူ့အသိုင်းဝိုင်းများအား အာဏာရှင်စနစ်မှ ဒီမိုကရေစီစနစ်ဆီသို့ဖြစ်စေ၊ ပဋိပက္ခမှ ငြိမ်း
ချမ်းရေးဆီသို့ဖြစ်စေ ပို့ဆောင်ရာတွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့် အကူးအပြောင်း
ဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးတို့သည် အရေးပါသောအခန်းကဏ္ဍမှ ပါဝင်ပါသည်။ ၎င်းတို့သည် နိုင်ငံရေး
အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်များနှင့် လက်နက်ကိုင်ပဋိပက္ခများပြီးနောက် ကျယ်ပြန့်သည့် ငြိမ်းချမ်းရေး
တည်ဆောက်မှုကြိုးပမ်းခြင်း၏ အရေးပါသောအစိတ်အပိုင်းလည်းဖြစ်သည်။ ထိုအခြေအနေများ
တွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးတို့၏
အပြန်အလှန်နှီးနှွယ်ပတ်သတ်မှုသည် ဖြစ်လာနိုင်သောတင်းမာမှုများကို မည်သို့ကိုင်တွယ်ရမည်၊
ပေါင်းစည်းမှုကို မည်သို့အကောင်းဆုံးမြှင့်တင်ရမည် စသည့်မေးခွန်းများကို ဖြစ်ပေါ်စေပါသည်။

အသွင်ကူးပြောင်းမှုဆိုသည်မှာ ရာသက်ပန်သဘောတရားတစ်ခုဖြစ်ပြီး ဆွေးနွေးမှုနှင့်
ယှဉ်ပြိုင်မှုတွေအမှန်တကယ်ဖြစ်နိုင်သည့် ဝန်းကျင်တစ်ခုကို ဖန်တီးပေးသော ကမ္ဘာတစ်ခု
ကို ရှုမျှော်ကြည့်ခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ ... ယင်းဝန်းကျင်တွင် ပြောင်းလဲမှုကို ကြိုတင်မှန်းဆ
ထား၍မရပေမယ့် ပြောင်းလဲမှုသဘောတရားကတော့ အမြဲတည်ရှိနေမည် (Langa
၂၀၀၆:၃၅၄)။

ပဋိပက္ခ အသွင်ကူးပြောင်းရေးအား အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုခြင်း

ပဋိပက္ခမှ အသွင်ကူးပြောင်းရေးသည် အကြမ်းဖက်မှုများကို လျော့ချနိုင်စေသည်။ အပြန်အလှန်အကျိုးတိုက်ရိုက်သက်ရောက်မှုနှင့် လူမှုအသိုင်းအဝိုင်းအတွင်း တရားမျှတမှုတိုးပွားစေသည့် လူသားတို့၏ဆက်ဆံရေးရှိ လက်တွေ့ဘဝပြဿနာများကို ဖြေရှင်းပေးနိုင်သည့် အပြုသဘောဆောင်သော ပြောင်းလဲရေးလုပ်ငန်းစဉ်များကိုဖန်တီးပေးရန် ဘဝပေးအခွင့်အလမ်းများကဲ့သို့မှတ်ယူ၍ အနိမ့်အမြင့်အတက်အကျသဘောဆောင်သော လူမှုရေးပဋိပက္ခကို ဖြေရှင်းရန်ဖြစ်သည် (Lederach ၂၀၀၃:၁၄)။

ပဋိပက္ခအလွန်အခြေအနေများတွင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတို့၏ ရည်မှန်းချက်သည် ‘ပဋိပက္ခအား နိုင်ငံရေးနှင့် တရားဥပဒေရေးရာ အဖွဲ့အစည်းအဖြစ်သို့ ပြောင်းလဲခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ ထိုနိုင်ငံရေးနှင့် တရားဥပဒေရေးရာအဖွဲ့အစည်းများသည် အခြေခံသဘောမတူညီမှုကိုကိုင်တွယ်ဖြေရှင်းနိုင်သည့် အကြမ်းမဖက်သောအခြေအနေတစ်ခု ဖန်တီးပေးနိုင်ရမည်ဖြစ်သည်။ မျှော်လင့်ချက်သည် ပဋိပက္ခကို “ဖြေရှင်းမည့်” အစား အနည်းဆုံးပြန်လည်မဖြစ်ပွားရန်ကာကွယ်၍ အကြမ်းဖက်မှုနည်းပါးသောပုံစံအဖြစ်သို့ “ပြောင်းလဲနိုင်ရေး” ဖြစ်သည်။ ထို့ပြင် နောင်တွင် ပဋိပက္ခကိုကျော်လွန်၍ (Bell ၂၀၁၇: ၉၅) ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲသော ငြိမ်းချမ်းရေးဖြစ်စေနိုင်သော အခွင့်အလမ်းအသစ်များကို ဖန်တီးရန်နှင့် ပျိုးထောင်ရန်ဖြစ်သည်။ ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းခြင်းနှင့် တားဆီးကာကွယ်ခြင်းသဘောတရားများသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတို့၏ ဗဟိုချက်ဖြစ်ပြီး အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်ရှိ အဆိုပါလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်လုံး၏အရေးပါမှုကို နားလည်သိရှိရန် အဓိကအချက်လည်းဖြစ်သည်။ ထို့အပြင် အတိတ်မှမေးခွန်းပုစ္ဆာများ၊ တာဝန်ယူမှု တာဝန်ခံမှုများအခါအားလျော်စွာ ပြန်လည်ပေါ်ထွက်လာသောကြောင့် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်တစ်ခု၏ အစနှင့် အဆုံးကိုသတ်မှတ်ရန် ခက်ခဲပါသည်။ ထို့ကြောင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်များ၏ရည်မှန်းချက်သည် အဆိုပါမေးခွန်းပုစ္ဆာများ ကို အဆုံးသတ်စေဖို့ မဟုတ်ဘဲ ထိုမေးခွန်းများအား အချိန်ကြာလာသည့်နှင့်အမျှ ဖြေရှင်းနိုင်စွမ်းရှိမည့်စနစ်များနှင့် အဖွဲ့အစည်းများဖန်တီးတည်ထောင်ရန်ဖြစ်သည် (Bell ၂၀၁၇)။ ဤသို့ဖြင့် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်၏ရည်ရွယ်ချက်များ တဖြည်းဖြည်းချင်း အမှန်တကယ်ဖြစ်ပေါ်လာမည် ဖြစ်သည် (Waldorf ၂၀၁၇ : ၄၂)။

အကူးအပြောင်းတရားမျှတရေး ရည်ရွယ်ချက်များဖြစ်သည့် အကြမ်းဖက်မှုနှင့်ပြစ်ဒဏ်မှ လွတ်ကင်းခွင့်ပေးခြင်းအား တားဆီးကာကွယ်ခြင်း၊ တာဝန်ယူမှုတာဝန်ခံမှုနှင့် ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲသောငြိမ်းချမ်းရေးအားမြှင့်တင်ခြင်းတို့သည် ပဋိပက္ခအလွန် နှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးတို့၏ ပင်မအသက်ပင်ဖြစ်သည်။ ပိုမိုငြိမ်းချမ်းသော၊ အားလုံးပါဝင်မှုရှိသော နိုင်ငံတော်အသစ်တစ်ခုအတွက် အဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာနှင့် တရားဥပဒေရေးဆိုင်ရာမူဘောင်ဖော်ဆောင်ပေးခြင်း၊ ပဋိပက္ခ၏စစ်ဖြစ်များကိုဖြေရှင်းခြင်းဖြင့် ထိုရည်ရွယ်ချက်များသည် နိုင်ငံတော်တည်ဆောက်ခြင်း၊ ငြိမ်းချမ်းရေးတည်ဆောက်ခြင်း အခန်းကဏ္ဍကို ဖြည့်ဆည်းပေးရန် ရည်ရွယ်ပါသည်။ ထို့ကြောင့် တရားမျှတသော၊ ထိရောက်မှုရှိသော၊ တာဝန်ယူမှုတာဝန်ခံမှုရှိသော အဖွဲ့အစည်း

များကို လက်လှမ်းမီစေခြင်းဖြင့် ငြိမ်းချမ်းသော၊ တရားမျှတ၍ အားလုံးပါဝင်နိုင်သည့် လူမှုအသိုင်း အဝိုင်းများ မြှင့်တင်ပေးခြင်းဆိုင်ရာ ရေရှည်ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုရည်မှန်းချက် ၁၆ (SDG 16) ကို အမှန် တကယ်ဖြစ်ပေါ်လာစေရေးတွင် အကူးပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးနှစ်ခုလုံး ပါဝင်ဆောင်ရွက်နိုင်သည့်အခန်းကဏ္ဍရှိသည် (ဥပမာ ICTJ ၂၀၁၉ ဂ ကို ကြည့်ပါ)။ အကူးပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေး လုပ်ငန်းစဉ်များပေါင်းစည်းမှုသည် ထိုလူမှုအသိုင်းအဝိုင်းဆီသို့ လျှောက်လှမ်းရာတွင် အခွင့်အရေး အခြေပြု ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုကို အားပေးထောက်ပံ့နိုင်ပါသည်။ အဆိုပါလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်ကြားရှိ အပြုသဘောဆောင်သော အပြန်အလှန်နီးနယ်ပတ်သတ်မှုများကို အကောင်းဆုံးမြှင့်တင်ရန်အလေး ပေးခြင်းအားဖြင့် ကျွမ်းကျင်ပညာရှင်များသည် SDG 16 ကို ကောင်းစွာမြှင့်တင်နိုင်ပါသည်။ ဤသို့ ဖြင့် တရားမျှတမှုအခွင့်အရေးကဲ့သို့သော အခွင့်အရေးအခြေပြု ရည်ရွယ်ချက်များနှင့် ချိတ်ဆက်မှု ရှိသော၊ ပြည်သူများလွယ်ကူစွာနားလည်လွယ်နိုင်သော နက်ရှိုင်းသည့်ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုကို အားပေး စေပါသည်။

အကူးအပြောင်းကာလများရှိ ဥပဒေသည် ရှေ့မျှော်ကြည့်သည့် သဘောဆောင်သလို၊
နောက်ပြန်ကြည့်သည့် သဘောလည်းရှိသည်။ နောက်ကြောင်းပြန်ဆွဲသလို၊ ရှေ့အလား
အလာလည်းရှိသည်။ အဆက်မပြတ်ရှိသလို၊ အဆက်ပြတ်သွားသည်လည်းရှိသည် (Teitel
၂၀၀၀: ၂၁၅)။

အကူးပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှစ်ခုလုံး သည် နောက်ပြန်ဆွဲသည့် ချည်းကပ်နည်းလမ်းလိုသလို တစ်ချိန်တည်းမှာပဲ ရှေ့အလားအလာကို မျှော်ကြည့်သည့် ချည်းကပ်နည်းလမ်းလည်း လိုအပ်သည်။ ဆိုလိုသည်မှာ (လူမှုရေးအရ၊ နိုင်ငံရေး အရ ဖယ်ကြည့်ခြင်းတို့ကဲ့သို့သော) ဖိနှိပ်မှုနှင့် ပဋိပက္ခ၏ဇစ်မြစ်များ၊ အတိတ်မှ နာကြည်းမှုများကို အသိအမှတ်ပြုခြင်းနှင့် ဖြေရှင်းဆောင်ရွက်နေသည့် တပြိုင်နက်တည်းပင် ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲ သော နိုင်ငံရေးငြိမ်းချမ်းမှု ရည်မှန်းချက်ကို ရည်မျှော်ကြည့်ခြင်းဖြစ်သည်။ အဆိုပါ ရှေ့မျှော်ကြည့်ရှု ခြင်း နှင့် နောက်ပြန်ကြည့်ရှုခြင်းအကြားရှိတင်းမာမှုအား ငြိမ်းချမ်းရေးနှင့် တရားမျှတမှု တောင်းဆို ခြင်းတို့ကြားရှိ တင်းမာမှုဟုနားလည်လေ့ရှိကြသည်။ မည်သည့် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်မဆိုအဆင် ပြေစေရန် အတိတ်ကဖြစ်ရပ်များကို ဖြေရှင်းရမည်ဖြစ်ကြောင်း သိရှိနားလည်ပြီး ထိုကဲ့သို့အတိတ် ကို ဖြေရှင်းခြင်းသည်လည်း စဉ်ဆက်မပြတ်လုပ်နေရမည့်၊ အငြင်းပွားဖွယ်ဖြစ်နေမည့် လုပ်ငန်းစဉ် တစ်ရပ်ဖြစ်၍ ကြေကွဲလွယ်သည့် နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြေလည်မှု သို့မဟုတ် ငြိမ်းချမ်းရေးအား ပျက်စီး စေနိုင်သည့် အန္တရာယ်ရှိကြောင်းလည်း နားလည်သိရှိရမည်။ အတိတ်ကမတရားမှုများမှ ပို၍တရား မျှတ၊ ငြိမ်းချမ်းသောအနာဂတ်ဆီသို့ လှမ်းချီရာတွင် ပြောင်းလဲမှုကိုလိုလားသူများနှင့် ထွက်သွား မည့်အစိုးရ သို့မဟုတ် နိုင်ငံရေးအထက်တန်းလွှာအသိုင်းအဝိုင်းတို့၏ အကျိုးစီးပွားများကို အကူး အပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်တို့မှ ဖြည့် ဆည်းပေးရန်လိုပါသည်။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည် ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်များ၏ ပုံစံနှင့်အကောင်အထည်ဖော်မှုတို့သည် လက်ရှိဖြေရှင်းနေရသော အကူး အပြောင်းဖြစ်စဉ်၏ သဘောသဘာဝ၊ နယ်ပယ်အတိုင်းအတာနှင့်ပတ်သတ်သည့် သဘောတူ ညီမှုကို ထင်ဟပ်ဖို့ရန် လိုအပ်ပါသည်။

အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးသို့ ကုလသမဂ္ဂ၏ ချည်းကပ်နည်းလမ်းဆိုသည့် အတွင်းရေးမှူးချုပ်၏ လမ်းညွှန်မှတ်စုတွင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးသည် ‘ပဋိပက္ခ သို့မဟုတ် ဖိနှိပ်ချုပ်ချယ်အုပ်စိုးမှုအားတည်မြဲစေသည့် အများပြည်သူဆိုင်ရာ အင်စတီကျူးရှင်းများ အား ငြိမ်းချမ်းရေးကိုရရှိရန်တည်တံ့ခိုင်မြဲစေသည့်၊ လူ့အခွင့်အရေးများကို မြှင့်တင်သည့်၊ တရား ဥပဒေစိုးမိုးမှုကိုလေးစားလိုက်နာသော ယဉ်ကျေးမှုကိုပျိုးထောင်ပေးသည့် အင်စတီကျူးရှင်းများ အဖြစ် ပြောင်းလဲရန်’ လိုအပ်သည်ဟု ကုလသမဂ္ဂ (၂၀၁၀) မှ မှတ်ယူထားသည်။ အဆိုပါကြေညာ ချက်တွင် ပဋိပက္ခ သို့မဟုတ် အာဏာရှင်စနစ်ပြီးနောက် နိုင်ငံ၏ယဉ်ကျေးမှုပိုင်းဆိုင်ရာ၊ နိုင်ငံရေး ဆိုင်ရာ၊ ဖွဲ့စည်းပုံဆိုင်ရာတို့တွင်ဖြစ်ပေါ်သော နက်ရှိုင်းသည့်အသွင်ပြောင်းလဲမှုကို အထောက်အပံ့ ပေးရန်ရည်ရွယ်သော လုပ်ငန်းစဉ်တစ်ရပ်ဖြစ်သည့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး၏ နက် ရှိုင်းမှု၊ လွှမ်းခြုံသည့်နယ်ပယ်နှင့် ရှုပ်ထွေးမှုတို့ကို မြင်တွေ့နိုင်သည်။ ထိုကဲ့သို့ အသွင်ပြောင်းလဲမှု အား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြောင်းလဲမှုမှ အားဖြည့်ပေးသည့်အပြင် ၎င်းအသွင်ပြောင်းလဲမှု ကိုယ် တိုင်သည်လည်း ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြောင်းလဲရေးအတွက် အပတ်တကုတ်အားထုတ်မှုပေးပါ သည်။ ထိုကဲ့သို့ သိသာထင်ရှားသော ထပ်တူကျမှုများရှိသော်ငြားလည်း အဆိုပါလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ် ကြားရှိသဟဇာတဖြစ်မှု သို့မဟုတ် ပူးပေါင်းမှုသီအိုရီအကြောင်း အရေးတယူစဉ်းစားမှု မရှိသည့် အပြင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးကြားရှိ ချိတ်ဆက်မှုများအား အနည်းငယ်သာထည့်သွင်းစဉ်းစားကြသည် (Mendez ၂၀၁၂ : ၁၂၇၁)။ ထိုသို့ ဖြစ်ရခြင်းမှာ ကံမကောင်းလှသော လစ်လပ်မှုဖြစ်သည်။ အဘယ်ကြောင့်ဆိုသော် အကူးအပြောင်း ဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတို့၏ တူညီသောရည်ရွယ်ချက် များ၊ မတူကွဲပြားသော လုပ်ဆောင်ချက်များသည် အဆိုပါလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်ကြားရှိ အပြန်အလှန် နှီးနှွယ်ပတ်သတ်မှုများ၊ တစ်ရပ်နှင့်တစ်ရပ် အပြန်အလှန်အကျိုးပြုနေမည်ပင်ဖြစ်သည်။ အထူး သဖြင့် ထိုကဲ့သို့အလားအလာကောင်းရှိသော ချိတ်ဆက်မှုကိုသိရှိထားကာ ရေးဆွဲထားသည့်လုပ်ငန်း စဉ်ဒီဇိုင်းပုံစံမှတစ်ဆင့် လုပ်ငန်းစဉ်တစ်ခုစီ၏ နှိုင်းယှဉ်အကျိုးကျေးဇူးများကို အမြင့်ဆုံးရရှိစေနိုင်မည် ဖြစ်သည်။

ပေါင်းစည်းချိတ်ဆက်မှုများကို အသိအမှတ်မပြု လက်မခံပါက လုပ်ငန်းစဉ်တစ်ရပ်အား နိုင်ငံရေးအရ ပို၍အလေးပေးမှု အန္တရာယ် သို့မဟုတ် လုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်လုံး၏ ရည်ရွယ်ချက်များအား တစ်ခုနှင့်တစ်ခု ဆန့်ကျင်သောအနေအထားဖြစ်စေသည့် အန္တရာယ်ရှိနိုင်သည်။ ဥပမာ သီရိလင်္ကာ တွင် ၂၀၁၅ ခုနှစ်၌ရွေးကောက်ခံရသော Wickremesinghe-Sirisena အစိုးရသည် အကူးအပြောင်း ဆိုင်ရာတရားမျှတရေးထက် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးအား ထိုအချိန်မှစ၍ အလေး ထား ဆောင်ရွက်ခဲ့သည်။ အကြောင်းပြချက်မှာ ‘အတိတ်အကြောင်းများ၊ တာဝန်ယူမှုတာဝန်ခံမှု အကြောင်းကိုပြောဆိုခြင်းက ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးအတွက် ဖန်တီးထားသော ကြေကွဲလွယ်သည့်အရှိန်အဟုန်ကို ပျက်စီးစေနိုင်သောကြောင့်၊ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအသစ်အပေါ် တွင်သာ အာရုံစိုက်မှုထားရှိရမည်’ဟု ယူဆသောကြောင့်ဖြစ်သည် (Fonseka ၂၀၁၈)။ အကူး အပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးလုပ်ဆောင်ခြင်းသည် အဖွဲ့အသီးအသီးကိုအပြစ်ပုံချရန် တာဝန်ပေးအပ် သကဲ့သို့ဖြစ်စေပြီး ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးအတွက် နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာသဘောတူ ညီမှုရယူရာတွင် ခက်ခဲစေမည်ဟု အခိုင်အမာပြောဆိုကာ သီရိလင်္ကာအစိုးရသည် အကူးအပြောင်း

ဆိုင်ရာတရားမျှတရေး ဆောင်ရွက်ခြင်းမပြုဘဲ (နောက်ဆုံးတွင်အသီးအပွင့် အကျိုးဖြစ်ထွန်းမှုမရှိ သည့်) ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးကို ဆောင်ရွက်ခဲ့သည်။

အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတို့ တွင် တူညီသောရည်ရွယ်ချက်များရှိသော်လည်း ယင်းတူညီချက်များကြောင့် လုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်လုံး ကို တစ်ခုတည်းတစ်ပေါင်းတည်းလုပ်ဆောင်ရန် သို့မဟုတ် လုပ်ငန်းစဉ်တစ်ခုမှ အခြားတစ်ခု၏ လုပ်ငန်းတာဝန်အားလုံးကို ဆောင်ရွက်နိုင်သည်ဟု ထင်မြင်ယူဆသည့် အန္တရာယ်ရှိနိုင်သည်။ ယင်း ဖြစ်စဉ်များကို အရာအားလုံးထက်တန်ဖိုးအရှိဆုံး/အရေးပါဆုံးဟူ၍ ဖြစ်စဉ်တစ်ရပ်ချင်းစီအပေါ် မျှော်မှန်းချက်များ၊ လုပ်ဆောင်နိုင်စွမ်းအခွင့်အလမ်းများကို လွန်ကြူးစွာချဲ့ကားပါကလည်း အန္တရာယ် ရှိပါသည်။ အဆိုးမှာတော့ သဲထဲရေသွန်ဖြစ်ရပါလိမ့်မည်(Waldorf ၂၀၁၇: ၅၄-၅၅၊ Mendez ၂၀၁၂ : ၁၂၇၂ တို့၏ ဥပမာကြည့်ပါ)။ ဤအကြောင်းကို အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး စာပေတွင် အကျယ်တဝင့် ဆွေးနွေးထားပါသည်။ ဥပမာ အမှန်တရားရှာဖွေရေးနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေး ကော်မရှင်များအပေါ်တွင်ထားရှိသောမြင့်မားသည့်မျှော်လင့်ချက်များကို ကြည့်နိုင်သည် (ICTJ ၂၀၁၄)။ တစ်ချို့အခြေအနေမျိုးတွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေး သို့မဟုတ် အကူးအပြောင်း ဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးတစ်ခုထဲမှ ရည်ရွယ်ချက်တစ်ခုကို ပြည့်မှီအောင်မစွမ်းနိုင်သည်လည်းရှိနိုင် သည်ကို သိရှိနားလည်ထားပြီး ထပ်တူကျသည့်နယ်ပယ်များကို ရှာဖွေဖော်ထုတ်ရန် လိုအပ်သည်။ ဥပမာ၊ အကူးအပြောင်းအလွန် လုပ်ငန်းစဉ်အသစ်အား အထောက်အပံ့ပေးရန်လိုအပ်မည့် အဖွဲ့ အစည်းဆိုင်ရာ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှု၏ အစိတ်အပိုင်းအားလုံးကို အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတ ရေးမှ မဖြေရှင်းနိုင်ပါ။ အလားတူပင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးသည်လည်း နစ်နာ သူများ၏လက်ငင်းလိုအပ်ချက်များကို ဖြည့်ဆည်းပေးနိုင်သည့် အကောင်းဆုံးနည်းလမ်းမဟုတ်ပါ။ ထို့ကြောင့် အဓိကရည်မှန်းချက်များဖြစ်သည့်ပဋိပက္ခအသွင်းကူးပြောင်းခြင်း၊ ပဋိပက္ခတားဆီးကာ ကွယ်ခြင်းနှင့် ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲသော ငြိမ်းချမ်းရေးရရှိရန် လုပ်ငန်းစဉ်တစ်ခုချင်းစီမှ မည်သည့် နေရာတွင် စွမ်းဆောင်ပေးနိုင်သည်ဆိုသည့်အချက်ကိုသာ အလေးပေးစဉ်းစားရန်အကြံပြုပါသည်။ လုပ်ငန်းစဉ် တစ်ခုစီအပေါ်ထားရှိသော မျှော်လင့်ချက်များအား အလွန်အကြူးချဲ့ကားခြင်းသည် ထိုလုပ်ငန်းစဉ်များအားပြည်သူလူထုမှ စိတ်ပျက်သွားစေခြင်းကြောင့် ၎င်းတို့၏ တရားဝင်မှုကို ပျက်ယွင်းစေပါသည်။ ဥပမာ အခန်း ၅ ရှိ ဂွါတီမာလာ ဖြစ်ရပ်လေ့လာမှုတွင် တွေ့ရသည့်အတိုင်း ဖြစ်စဉ်တူ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်မပါရှိဘဲ အမှန်တရားရှာဖွေရေးနှင့် ပြည်လည်သင့်မြတ်ရေးကော်မရှင်သည် ၎င်းတို့ရှာဖွေဖော်ထုတ်ထားသည့် ပဋိပက္ခ၏စစ်မြစ်များကို ဖြေရှင်းနိုင်မည်ဟု ပြည်သူလူထုမှ မျှော်လင့်ကြပေလိမ့်မည်။

အကူးပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးအား အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုခြင်း

အကူးပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး

အကူးပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးဆိုသည်မှာ ပြင်းထန်၍ ကြီးလေးသော လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများကို လူမှုအသိုင်းအဝိုင်းမှ တုန့်ပြန်ဖြေရှင်းသည့် နည်းလမ်းများကို ဆိုလိုခြင်းဖြစ်သည်။ ကုလသမဂ္ဂ၏ အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုချက်တွင် အကူးပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအား ‘တာဝန်ယူမှုတာဝန်ခံမှု၊ တရားမျှတမှု၊ ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးများရရှိစေရန် ကြီးမားလှသော အတိတ်မှကျူးလွန်မှုများကို ဖြေရှင်းရန်ကြိုးစားသည့် လူမှုအသိုင်းအဝိုင်းတစ်ခု၏ လုပ်ငန်းစဉ်များ၊ ယန္တရားများအားလုံး’ ဟုဆိုထားသည် (ကုလသမဂ္ဂ ၂၀၁၂ : ၂)။

အကူးပြောင်းဖြစ်စဉ်များရှိ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေး

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးသည် ‘ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ရေးဆွဲရေး လုပ်ငန်းစဉ်တစ်ခုထက်ပို၍ ရှုပ်ထွေးပါသည်။’ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးကို နားလည်ဖို့ဆိုရင် ‘ရေးသားထားသော ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေမှပေါ်ထွက်လာသော၊ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေကိုရေရှည်တည်မြဲစေသော လက်တွေ့လိုက်နာကျင့်သုံးမှုများ’ ကြားတွင်ကွာခြားမှုရှိကြောင်း သိရှိရန်လိုအပ်သလို အဆိုပါလုပ်ဆောင်ချက်နှစ်ရပ်လုံးကိုတည်ဆောက်ရန် လုပ်ဆောင်ရန်လည်း လိုအပ်ပါသည် (International IDEA ၂၀၀၆ : ၉)။ International IDEA ၏ အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုချက်တွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးသည် ‘နိုင်ငံရေးအသိုင်းအဝန်းတစ်ခုက စံနှုန်းတန်ဖိုးများနှင့် အုပ်ချုပ်မှုစနစ်တစ်ခုကို တည်ထောင်ရန်၊ ယင်းတန်ဖိုး/ဥပဒေများအတိုင်းလိုက်နာရန် ကတိကဝတ်ပြုသည့် လုပ်ငန်းစဉ်များ ဖြစ်သကဲ့သို့... ..ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးသည် အချိန်ကြာလာသည်နှင့်အမျှ ကျယ်ပြောလာပြီး အစိုးရအဖွဲ့အစည်းများနှင့် အစိုးရမဟုတ်သော အဖွဲ့အစည်းများပါဝင်သည်။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြဋ္ဌာန်းချက်များကို ရေးသား ပြုစုခြင်း၊ ၎င်းပြဋ္ဌာန်းချက်များ၏ အကျိုးအကြောင်းဆီလျော်မှုနှင့် ပြောင်းလဲဖြစ်ပေါ်မှုကို ဖွင့်ဆိုရာတွင် အထောက်အကူပြုပေးခြင်းစသည့် ဆင့်ကဲတိုးတက်ပြောင်းလဲသော ဖြစ်စဉ်တစ်ရပ် ဖြစ်သည်’ ဟု ဖော်ပြထားသည် (ibid)။

၂။ အကူးအပြောင်းအခြေအနေများတွင် နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာလုပ်ငန်းများ၊ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးတို့အကြား အပြန်အလှန်သက်သက်မှုများ

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးတို့၏ အပြန်အလှန် အကျိုးသက်ရောက်မှုများအတွက် သဘောတရားမူဘောင်အားမတင်ပြမီ ထိုလုပ်ငန်းစဉ် နှစ်ရပ် အပြန်အလှန်အကျိုးသက်ရောက်သော အခြေအနေများ (အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်ရှိ အခြေအနေများ) ကို သိရှိနားလည်ထားရန်အရေးကြီးပါသည်။ အကူးအပြောင်းအခြေအနေများသည် နိုင်ငံတစ်နိုင်ငံ၏သမိုင်းတွင် အရေးပါသောအချိန်အပိုင်းအခြားကို ကိုယ်စားပြုပါသည်။ ၎င်းသည်အတိတ်မှ တရားမျှတမှုများမရှိခြင်းကိုဖြေရှင်းရန် အခွင့်အရေးများ ဖန်တီးပေးနိုင်သကဲ့သို့ တချိန်တည်းပင် ထိုသို့ ဖြေရှင်းမှုကြောင့် အခက်အခဲများ သို့မဟုတ် ကန့်သတ်ချက်များ ဖြစ်ပေါ်လာစေနိုင်သော အတိတ်အား ဆက်လက်တည်ရှိစေသည့် အခြေအနေမျိုးဖြစ်သည်။(Duthie ၂၀၁၇ : ၉)။ ဤနည်းဖြင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ လုပ်ငန်းစဉ်များနှင့် ယန္တရားများသည် ပြောင်းလဲမှုနှင့် ဆက်လက်တည်ရှိမှုတို့အကြား မရေရာသောမျှခြေကို ထိန်းညှိယူရမည်ဖြစ်သည်။

ပင်မနိုင်ငံရေး ဖြေရှင်းမှု

အကူးအပြောင်းအခြေအနေများတွင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးသည် ‘ယခင်က ဖယ်ကြဉ်ခံခဲ့ရသော အစုအဖွဲ့များနှင့် အုပ်စုများ ပါဝင်စေရန် အခွင့်အာဏာကို မည်သို့ကိုင်တွယ်မည်၊ မည်သို့ကျင့်သုံးမည်ကို ပြန်လည်စိစစ်ရန် အတွက် နိုင်ငံကို (ပြန်လည်) ဖွဲ့စည်းတည်ဆောက်ရန်ကြိုးပမ်းသည့်’ ကျယ်ပြန့်သောနိုင်ငံရေးဆိုင်ရာ ဖြေရှင်းချက်လုပ်ငန်းစဉ်နှင့် ချိတ်ဆက်မှုရှိပါသည်။ (Bell ၂၀၁၇ : ၈၅)။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတို့ အပြန်အလှန်အကျိုးပြုပုံကို နားလည်ရန်မှာ ၎င်းလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်လုံးသည် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်၏အစိတ်အပိုင်းများအားလုံး အပြန်အလှန်သက်ရောက်မှုရှိသည့် ပိုမိုကျယ်ပြန့်သော အကူးအပြောင်းလုပ်ငန်းစဉ်၏ တစ်စိတ်တစ်ပိုင်း ဖြစ်ကြောင်းနားလည်ရန်လိုအပ်သည်။ ဆိုလိုသည်မှာ ပဋိပက္ခအလွန်အခြေအနေများတွင် ထိုလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်သည် အခြေအနေပေါ်မူတည်ပြီး၊ ငြိမ်းချမ်းသောအကူးအပြောင်းတစ်ခုအတွက် လိုအပ်သည့် အပြန်အလှန်အလျော့ပေးမှုများ၏ အရေးပါသောအစိတ်အပိုင်းတစ်ခုဖြစ်သော ပဋိပက္ခနှင့် သက်ဆိုင်သောအဖွဲ့များ၏ ဆွေးနွေးညှိနှိုင်းမှု ရည်မှန်းချက်များကလည်း လွှမ်းမိုးခံရသည်ဟူ၍ နိုင်ငံရေးညှိနှိုင်းမှု ရှုထောင့်မှကြည့်ပါက ကောင်းစွာနားလည်နိုင်ပါသည်။ (Bell ၂၀၁၇ : ၉၃)။ ဤနေရာတွင် အဓိကစကားစုသည် အပြန်အလှန်အလျော့ပေးမှုဖြစ်သည်။ ရည်ရွယ်ချက်မှာ ပဋိပက္ခအားဖယ်ရှားရန် သို့မဟုတ် ဖြေရှင်းရန်အတွက် အဓိကမဟုတ်ဘဲ အကြမ်းဖက်မှုပါဝင်သည့်ပဋိပက္ခအားအဆုံးသတ်၍ နောင်တွင်ဖြစ်ပေါ်လာနိုင်သည့် ပဋိပက္ခအားစစ်ပွဲအသွင်သို့ပြောင်းမသွားအောင် ကိုင်တွယ်ဖြေရှင်းနိုင်သည့် လုပ်ငန်းစဉ်များနှင့် အဖွဲ့အစည်းများတည်ထောင်ရန်ဖြစ်သောကြောင့် ပဋိပက္ခအလွန်အခြေအနေများသည် အပြန်အလှန်အလျော့ပေးခြင်း၊ ဖြန်ဖြေခြင်းများလိုအပ်ပါသည်။

နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာဖြေရှင်းချက်တစ်ခုသည် နိုင်ငံတကာစံနှုန်းများအား ဖောက်ဖျက်နေနိုင်သလို၊ ၎င်းစံနှုန်းများနှင့်တိုင်းတာပါက ပြည့်စုံမှုမရှိနိုင်ပါ။ သို့သော် ရလဒ်အကျိုးဆက်မှာ မတည်ငြိမ်မှု သို့မဟုတ် စစ်ပွဲအားဆက်လက်ဖြစ်ပွားနေစေပါက အပြန်အလှန်အလျော့ပေးမှုများ ပြုလုပ်ရမည်ဖြစ်သည်။ ဤနေရာတွင် သီးခြားဥပမာတစ်ခုမှာ ယုတ်ရင်းကြမ်းကြုတ်သော လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများအား လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်ပေးသောကိစ္စဖြစ်သည်။ တောင်အာဖရိကတွင် ‘ဆွေးနွေးမှုမတိုင်ခင် အစောပိုင်းအဆင့်တွင် ပြည်နှင့်ဒဏ်ပေးခံထားရသောသူများ စကားပိုင်းများတွင်ပါဝင်နိုင်ဖို့ နိုင်ငံအတွင်းပြန်လာနိုင်ရန် ကျူးလွန်မှုများမှအရေးမယူကြောင်း အာမခံချက်အရင်ထုတ်ပေးရသည်’ (Bell ၂၀၁၇ : ၈၉) ၊ ကိုလမ်ဘီယာနှင့် အာချေးတွင် လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်သည် ‘အထူးသဖြင့်ပြစ်မှုကျူးလွန်ခဲ့သည့်သူများအကြား အဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာ ယုံကြည်မှုတည်ဆောက်ရန် အခြေအနေများကူညီဖန်တီးပေးခဲ့နိုင်သည်’ (Waldorf ၂၀၁၇ : ၅၇)။ နိုင်ငံတကာစံနှုန်းများသည် ယုတ်ရင်းကြမ်းကြုတ်သော လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများအား အလုံးစုံလွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့် ပေးခြင်းအားတားမြစ်ထားသော်လည်း အကူးအပြောင်းတစ်ခုခုပေါ်ပေါက်စေရန် ရှေ့ပြေးအခြေအနေတစ်ရပ်အဖြစ် လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့် ပုံစံတစ်မျိုးမျိုးတော့လိုအပ်နိုင်ပါသည်။ ယင်းသည် အခြေခံနိုင်ငံရေးဆိုင်ရာ ဖြေရှင်းချက်၏ မပါမဖြစ်ပါရမည့် အပိုင်းတစ်ခုဖြစ်သည်။ ဥပမာ ဂမ်ဘီယာတွင်အမှန်တရား၊ ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးနှင့် လျော်ကြေးများကော်မရှင်အားတည်ထောင်သောဥပဒေသည် ၎င်းကော်မရှင်အား ‘သင့်လျော်သောအခြေအနေများတွင်’ လူများအား လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့် ထောက်ခံပေးနိုင်ရန် အခွင့်အာဏာပေးထားသည်။ ဤသည်မှာအကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးယန္တရားများနှင့် လုပ်ငန်းစဉ်များ၏ ဒီဇိုင်းပုံစံတွင်သာမက အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်များ၌ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတွင်ပါတွေ့ရသော တင်းမာမှုဖြစ်သည်။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတွင် ထွက်ခွာသွားမည့် အထက်တန်းအလွှာအသိုင်းအဝိုင်းမှ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးဖြစ်မြောက်ဖို့ခွင့်ပြုပေးရန် ၎င်းတို့အတွက်လိုက်လျောမှုများ ပေးကောင်းပေးရနိုင်သည်။ အကယ်၍ အဆိုပါလိုက်လျောမှုများအား မေ့လျော့သွားပါက သို့မဟုတ် နိုင်ငံတကာအသိုင်းအဝိုင်းမှ တရားမဝင်ဟုယူဆပါက နိုင်ငံရေးပြေလည်မှုတစ်ခုလုံး ယိုယွင်းသွားနိုင်ပါသည်။ ခြုံငုံပြောရလျှင် စည်းမျဉ်းစံနှုန်းများသည် ထိရောက်သော၊ တရားဝင်သောလုပ်ငန်းစဉ်များ၏ ရန်သူဖြစ်လာသင့်ပါ။ ဖြစ်ရပ်အများစုတွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတမှုလုပ်ငန်းစဉ်များမည်သို့စီစဉ်မည်၊ အကောင်အထည်ဖော်မည်ကို ‘ဆုံးဖြတ်ပေးသည့် နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာညှိနှိုင်းမှု၏ ရှုပ်ထွေး၍ ဖုံးကွယ်ထားသောအင်္ဂါရပ်များ’ (Bell ၂၀၁၇ : ၁၀၂) ဖြစ်သည်။

နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာဖြေရှင်းချက်ကို အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုခြင်း

အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်အတွင်း နှင့်/သို့မဟုတ် ပြီးနောက် နိုင်ငံအတွင်းအာဏာကို မည်သို့ ကျင့်သုံးမည်ဆိုသည်ကို ရည်ညွှန်းထားသည့် တရားဝင်နှင့်အလွတ်သဘော နိုင်ငံရေးသဘောတူညီမှုများဖြစ်သည်။ အလုပ်သဘော အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုချက်မှာ - နိုင်ငံရေးအထက်တန်းလွှာများ၏ အရေးပါဆုံးသော အကျိုးစီးပွားများ သို့မဟုတ် လက်ခံယုံကြည်မှုများကို နိုင်ငံရေးအခွင့်အာဏာဖြင့် စီမံအုပ်ချုပ်ရေးမူဘောင်တစ်ခုတွင် လက်ခံကျင့်သုံးစေမှုတစ်ခုနှင့် နိုင်ငံရေးအထက်တန်းလွှာအသိုင်းအဝိုင်းအကြား ဘုံနားလည်လက်ခံမှု တည်ဆောက်ခြင်းဖြစ်သည်ဟု ဖွင့်ဆိုနိုင်ပါသည် (Di John နှင့် Putzel ၂၀၀၉ : ၄) ။

အပြန်အလှန်အလျှော့ပေးမှုများ၊ ကြိုတင်ကတိကဝတ်များနှင့် ကန့်သတ်ချက်များ

အကူးအပြောင်းတစ်ခုလုံးနှင့်သက်ဆိုင်သော ရွေးချယ်စရာနည်းလမ်းများကို ဆုံးဖြတ်သည့် သဘောတူညီမှုမရခင် ကြိုတင်ပေးခဲ့သောကတိကဝတ်များ (ကြိုတင်ကတိကဝတ်များ) အပါအဝင် အကန့်အသတ်များစွာရှိသည့် အခြေအနေတွင် အကူးအပြောင်းလုပ်ငန်းစဉ်များ ဖြစ်ပေါ်လေ့ရှိပါသည်။ ဥပမာ တောင်အာဖရိကတွင် လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများအား စုံစမ်းစစ်ဆေးရန် အဖွဲ့အစည်းများတည်ထောင်မည်ဟု ငြိမ်းချမ်းရေးလုပ်ငန်းစဉ်တွင် အစောပိုင်းကတိကဝတ်ပေးခဲ့ခြင်းက ကျန်ရှိအကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်အားရှေ့သို့ဆက်လက်ရှေ့လျားစေရန် အရေးပါသောယုံကြည်မှုတည်ဆောက်ရေး အစီအမံဖြစ်ခဲ့ပါသည်။ (Bell ၂၀၁၇ : ၈၈) ။ ဆွေးနွေးမည့်သူများကို ဆွေးနွေးမည့်စားပွဲပိုင်းသို့ခေါ်ယူရန်နှင့် မှန်ကန်သည့်စိတ်စေတနာဖြင့် ဆွေးနွေးမှုများဆောင်ရွက်ရန် လိုအပ်သော ယုံကြည်မှုတည်ဆောက်ရေးတွင် ကြိုတင်ကတိကဝတ်များသည် အရေးပါပါသည်။ တစ်ခါတစ်ရံတွင် ကြိုတင်ကတိကဝတ်များသည် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်၏ တောင်းဆိုချက်များကို ဖြည့်ဆည်းရန်ကြိုးစားနေသည့် တစ်ချိန်တည်းမှာပင် ထွက်ခွာသွားမည့်အစိုးရအား အကာကွယ်ပေးမည့် အပေးအယူသဘောတူညီချက်များအဖြစ်လည်းရှုမြင်နိုင်ပါသည်။ အလျှော့ပေးမှုများဖြစ်နိုင်ပါသည်။ ဤအခြေအနေမျိုးတွင် လက်ရှိနေမြဲအခြေအနေ၊ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုနှင့် အသွင်ကူးပြောင်းမှုတို့သည် ရွေးချယ်စရာများအဖြစ်ရှိနေကြသည်။ ဆိုလိုသည်မှာ ဖြစ်ပေါ်လာသည့်အဖွဲ့အစည်းများနှင့် လုပ်ငန်းစဉ်များသည် ထိုတွန်းအားများနှင့် ထိုတွန်းအားတို့အားကိုယ်စားပြုသော ပါဝင်လုပ်ဆောင်သူများအကြား အပြန်အလှန်နီးနယ် ပတ်သတ်မှုကို ထင်ဟပ်ခြင်းပင်ဖြစ်သည်။

ထွက်ခွာသွားမည့် အစိုးရများနှင့်/သို့မဟုတ် လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုကျူးလွန်သူများအား အကာအကွယ်ပေးခြင်းများဖြင့် ရရှိထားသော နိုင်ငံရေးဖြေရှင်းချက်၏ အစိတ်အပိုင်းများကို ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပြန်လည်ထည့်သွင်းပြဋ္ဌာန်းထားတက်သည်။ ယင်းလုပ်ဆောင်ချက်အား ရှုမြင်သည့်အနေအထားပေါ်မူတည်ပြီး ၎င်းတို့သည်လုပ်ငန်းစဉ်များ၏တရားဝင်ဖြစ်မှုကို အထောက်အကူဖြစ်စေနိုင်သလို သို့မဟုတ် အန္တရာယ်လည်းဖြစ်စေနိုင်ပါသည်။ ထိုကဲ့သို့အကာအကွယ်ပေးမှုများရှိသည့်အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးဥပမာသည် လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်များအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပြဋ္ဌာန်းခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ (ဥပမာ တောင်အာဖရိက ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ၊ ဇယား ၆၊ အပိုဒ် ၂၂ တွင် လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်အတွက် အခွင့်အာဏာအား ၁၉၉၃ ကြားဖြတ် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ၏နောက်ဆက်တွဲဖြစ်စွက်ချက်မှရယူထားပါသည်။) လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်အား ခိုင်မာစေရန်‘အမြင့်ဆုံး ဥပဒေအာဏာ’ သဘောရှိသော ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေကို အသုံးပြုနိုင်ပါသည်။ ထိုသို့ဖြင့် တာဝန်ခံမှုတာဝန်ယူမှုနှင့် တရားမျှတမှုတို့ကိုစတေးခံ၍ ပြစ်ဒဏ်မှလွတ်ကင်းခွင့် အကာအကွယ်ပေးမှုကို ဆောင်ရွက်ပေးရသည်အထိသာမက ယင်းကဲ့သို့ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ထည့်သွင်းပြဋ္ဌာန်းခြင်းသည် အခြားအကူးအပြောင်းလုပ်ငန်းစဉ်များ ရှေ့သို့လျှောက်လှမ်းနိုင်စေရေးအတွက် လမ်းဖွင့်ပေးနိုင်ရန် ထွက်ခွာသွားမည့်အစိုးရများအား မက်လုံးတစ်ခုဖြစ်စေပါသည်။ (ဥပမာ၊ အထက်တန်းအလွှာများကို ဖမ်းဆီးခြင်း၏ အန္တရာယ်နှင့်ပတ်သတ်လျှင် Cheng ၊ Goodhand နှင့် Meehan ၂၀၁၈ တို့ကို ကြည့်ပါ။) ထိုပြဋ္ဌာန်းချက်များအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ပြဋ္ဌာန်းခြင်းက တရားရုံးမှထိုလွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်ဥပဒေများအား ပယ်ဖျက်ခြင်းကိုကာကွယ်နိုင်ပါသည်။ ထိုကဲ့သို့ဖြစ်ရပ်မျိုး အာဂျင်တီးနားတွင် ၂၀၀၃ ခုနှစ်၌ ဖြစ်ပွားခဲ့သည်။ ထိုသို့အကာအကွယ်

ပေးခြင်းဖြင့် အဖွဲ့များအားလုံး အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်အား ဆက်လက်လုပ်ဆောင်စေရန် အာဏာ
လွှဲပြောင်းရေးဆိုင်ရာ နိုင်ငံရေးဖြေရှင်းချက်ရရှိရန်အလို့ငှာ ထွက်ခွာသွားမည့်အစိုးရ၏ အဖွဲ့ဝင်များ
အား ထပ်ဆောင်းအာမခံချက်များ၊ လုံခြုံရေးများပေးအပ်ခြင်းဖြစ်သည်။ သို့ရာတွင် လွတ်ငြိမ်းချမ်း
သာခွင့်များ၊ အထက်တန်းလွှာအသိုင်းအဝိုင်း၏ ကြိုတင်ကတိကဝတ်များအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံ
ဥပဒေအရ အကာအကွယ်ပြုခြင်းတို့သည် ကွဲလွဲသောလမ်းကြောင်းများဖြစ်ပေါ်နိုင်ပါသည်။ ၎င်းတို့
မှာ - ‘(၁) အကြမ်းဖက်မှုဆီသို့ ပြန်လည်ဦးတည်ခြင်း - အထက်တန်းလွှာအသိုင်းအဝိုင်းတို့၏ အပေး
အယူညှိနှိုင်းချက်များမစောင့်ထိန်းနိုင်ဘဲ၊ ကြီးမားသောအကြမ်းဖက်မှုပြန်လည်ဖြစ်ပွားသော အခြေ
အနေ။ (၂) အထက်တန်းလွှာအသိုင်းအဝိုင်း၏ မောင်ပိုင်စည်းမှု - အထက်တန်းလွှာအသိုင်းအဝိုင်း
တို့၏အပေးအယူညှိနှိုင်းချက်များကိုထိမ်းသိမ်းထားနိုင်ပြီးလက်နက်ကိုင်အကြမ်းဖက်မှုများလျှော့ချ
ရေးကို အောင်မြင်စွာလုပ်ဆောင်နိုင်သော်လည်း အထက်တန်းလွှာအသိုင်းအဝိုင်းမှ ငြိမ်းချမ်းရေး၏
အကျိုးကျေးဇူးများကိုလက်ဝါးကြီးအုပ်၍ ရေရှည်တိုးတက်မှုရှိသောပြောင်းလဲမှုရှိရန် နယ်ပယ်အနည်း
ငယ်သာကျန်ရှိသည့် အခြေအနေ။ (၃) ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုရှိသောငြိမ်းချမ်းရေး - အထက်တန်းလွှာ
အသိုင်းအဝိုင်း၏ အပေးအယူညှိနှိုင်းချက်များကိုထိမ်းသိမ်းထားနိုင်ပြီး ပို၍တည်ငြိမ်သော၊ အားလုံး
ပါဝင်မှုရှိသော နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာ ပြေလည်မှုဆီသို့လျှောက်လှမ်းရာ၌ အထောက်အကူဖြစ်စေသည့်
အခြေအနေ’ (Cheng၊ Goodhand၊ Meehan ၂၀၁၈ : ၃) ။

အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်၏ ရှင်သန်မှုနှင့် ရေရှည်တည်မြဲမှုအတွက် အကြိုကတိကဝတ်များ
အားလိုက်နာခြင်း၊ အကာအကွယ်ပေးခြင်း၏ သက်ရောက်မှုများနှင့်နောက်ဆက်တွဲများအား ကောင်း
စွာနားလည်ရန် ‘မိမိကိုယ်ကိုလွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်ပေးနိုင်သော’ ပြဋ္ဌာန်းချက်များအပြင် မည်သည့်
အတိုင်းအတာအထိ ထိုကတိကဝတ်များအား ရိုးရိုးသားသား ထည့်သွင်းထားသည်လဲဆိုသည်ကို
ဆန်းစစ်ကြည့်ရန်လိုအပ်သည်။ နောက်ပိုင်းတွင် မိမိကိုယ်ကိုလွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့် ပေးနိုင်သော
ပြဋ္ဌာန်းချက်များသည် ပြစ်ဒဏ်မှကင်းလွတ်ခွင့်ပေးခြင်းအားတိုက်ဖျက်ရန် ကြိုးပမ်းမှုများကို ရုတ်
လျော့စေနိုင်သည်ဟုယူဆနိုင်ပြီး လုပ်ငန်းစဉ်တစ်ခုလုံးစီမှ တရားဝင်တန်ဖိုးအား ယုတ်လျော့စေပါ
သည်။ ဤသို့ဖြစ်ရပ်မျိုးအား ဂါနာတွင်တွေ့ရှိနိုင်သည်။ တရားဥပဒေအရအရေးယူမှုမှကင်းလွတ်ခွင့်
/လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်အပိုဒ်ငယ်အား ၁၉၉၂ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (အပိုင်း ၃၄(၁))၏ အကူးအပြောင်း
ဆိုင်ရာပြဋ္ဌာန်းချက်ဇယားတွင် ဖော်ပြထားသည်။ ထိုသို့ပြုမူခြင်းအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေညီလာခံ
ရှိ အစိုးရဖြစ်သည့် ကြားဖြတ်နိုင်ငံတော်ကာကွယ်ရေးကောင်စီ (PNDC) ၏ ကိုယ်စားလှယ်များမှ
အတင်းအကျပ်တောင်းဆိုမှုဟု ရှုမြင်ကြသည် (Atta-Kesson ၂၀၁၈)။ တောင်အာဖရိက၏ လွတ်
ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်ပြဋ္ဌာန်းချက်များသည် နှစ်ဖက်စလုံးအားအကျိုးပြု၍ ငြိမ်းချမ်းရေးဆီသို့ လှမ်းချီ
သောအကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်၏အဓိကအစိတ်အပိုင်းအဖြစ် အစီအစဉ်ချထားသောကြောင့် ထောက်
ခံမှုကျယ်ကျယ်ပျံ့ပျံ့ရရှိခဲ့ပါသည်။ တောင်အာဖရိကနှင့်မတူသည်မှာ ဂါနာနိုင်ငံ၏ လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာ
ခွင့်များကို PNDCအား အရေးယူမှုမှ ကာကွယ်ရန်နည်းလမ်းသက်သက်အဖြစ်သာ အစီအစဉ်ချထား
ခြင်း သို့မဟုတ် ယူဆခြင်းတို့ဖြစ်သည်။

အထက်တန်းလွှာအသိုင်းအဝိုင်းတို့၏သဘောတူညီမှုများသည် နိုင်ငံရေးဖြေရှင်းချက်အသစ်
တစ်ခု အောင်မြင်စွာရရှိရန်အရေးပါသော်လည်း ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲရန်အတွက် အကူးအပြောင်း
လုပ်ငန်းစဉ်များသည် အထက်တန်းလွှာအသိုင်းအဝိုင်းနှင့် သာမန် နိုင်ငံသားများ၏ အကျိုးစီးပွားတို့

အား မျှခြေညီအောင်ထိန်းညှိရမည်ဖြစ်သည်။ လုပ်ငန်းစဉ်များအား စီစဉ်လုပ်ဆောင်ပုံသည် ပြန်လည်သင့်မြတ်ခြင်းနှင့် နိုင်ငံတော်တည်ဆောက်ခြင်းတို့ကဲ့သို့သော အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်၏ရည်ရွယ်ချက်များအပေါ် ထိုလုပ်ငန်းစဉ်များ၏ လွှမ်းမိုးသက်ရောက်မှု အတိုင်းအတာနှင့် ရေရှည်တည်မြဲမှုအပေါ် သက်ရောက်မှုရှိနိုင်ကြောင်း သိရှိလာကြပြီဖြစ်သည်။ ဥပမာ ခေတ်သစ် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတွင် ‘ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပါဝင်သောအကြောင်းအရာထက် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်အပေါ်တွင် ပိုမိုအလေးထားလာကြသည်’ (Saunders ၂၀၁၂ : ၁၂)။ ထို့ကြောင့် ၎င်းတို့အား မည်သို့ စီစဉ်ရေးဆွဲထားသည်အပေါ်မူတည်၍ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်များသည် ၎င်းတို့ရှိ ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေး၊ နိုင်ငံတည်ဆောက်ရေးတို့ကို မြှင့်တင်ပေးနိုင်သည် (ဥပမာ၊ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးအတွက် Duthie ၂၀၁၇ : ၁၆ နှင့် ကုလသမဂ္ဂ ၂၀၁၆ : ၉ တို့တွင်ကြည့်ပါ။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးအတွက် International IDEA ၂၀၀၆ ကိုကြည့်ပါ။)။ လုပ်ငန်းစဉ်များသည် အားလုံးပါဝင်မှု၊ ပူးပေါင်းပါဝင်ဆောင်ရွက်မှုနှင့် ညှိနှိုင်းတိုင်ပင်မှုများအား ထည့်သွင်းစဉ်းစားပါက လုပ်ငန်းစဉ်များကပဲ လုပ်ငန်းစဉ်များကို ကုစားနိုင်ပါသည်။ လုပ်ငန်းစဉ်တစ်ခုအား စီစဉ်ပုံနည်းလမ်းသည် ထိုလုပ်ငန်းအောင်မြင်မည်၊ မအောင်မြင်မည်၊ အထူးသဖြင့် ထိုလုပ်ငန်း၏ရလဒ်များအား မည်မျှတရားဝင်သည်ဟုစဉ်းစားရာတွင် အရေးပါပါသည်။ ကောင်းစွာစီမံထားပါက ပါဝင်ဆောင်ရွက်မှုနှင့် အားလုံးပါဝင်မှုလုပ်ငန်းစဉ်များသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့်ပတ်သတ်သောဆွေးနွေးငြင်းခုံမှုများအား အထက်တန်းလွှာအသိုင်းအဝိုင်းတို့၏ သဘောတူညီမှုများနှင့် အကျိုးစီးပွားတို့ဖြင့်သာ ရပ်ဆိုင်းမနေစေပါ။ ထိုလုပ်ငန်းစဉ်များ၏ရည်ရွယ်ချက်များ အကောင်အထည်ဖော်ရာ၌ နစ်နာသူများနှင့် ဖယ်ဖယ်ကြည့်ခံအဖွဲ့များအား ပါဝင်ခွင့်ပေးနိုင်ပါသည်။

သို့သော် ပြည်သူလူထုထံမှ အမြင်များပြောဆိုချက်များသည် နိုင်ငံရေးလောကနှင့် စစ်ဖက်ဆိုင်ရာ အထက်တန်းလွှာအသိုင်းအဝိုင်းမှ လက်ခံသဘောတူရန် ပြင်ဆင်ထားသည်များအပေါ် သက်ရောက်နိုင်သည့် အန္တရာယ်ရှိပါသေးသည်။ ထိုသို့ဖြင့် အကူးအပြောင်းအတွက်လိုအပ်သော တရားဝင်မှုစစ်မြစ်နှစ်ခုအား တစ်ခုနှင့်တစ်ခု မကိုက်ညီမှုကို ဖြစ်စေပါသည်။ ထိုလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်လုံး၏ တစ်စိတ်တစ်ပိုင်းအဖြစ်ပါဝင်လေ့ရှိသော အထူးသဖြင့်ပြည်သူလူထုနှင့် ဆွေးနွေးညှိနှိုင်းရာ၌ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်များ အပြန်အလှန်နီးနွယ်ပတ်သတ်သောအခါ အဆိုပါ အန္တရာယ်အားလျှော့ချရန် သို့မဟုတ် ကိုင်တွယ်ရန် ပို၍ ခက်ခဲပါသည်။ ဆိုလိုသည်မှာ အဆိုပါလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်အား အခြေအနေတစ်ခုတည်းတွင်လုပ်ဆောင်နေပါက (အနည်းဆုံးတော့) ပိုမိုအရေးပါမှု၊ အထိအခိုက်လွယ်မှုတို့နှင့်ပတ်သတ်၍ ပြည်သူလူထုမှ အမြင်သဘောထားများဖော်ပြရန် အခွင့်အရေးနှစ်ခုရှိပါသည်။ ထိုသို့ဖြင့် သဘောတူညီမှုတည်ဆောက်ရန် အခွင့်အလမ်းများပိုများခြင်းအပြင် ဆန့်ကျင်ဘက်အမြင်သဘောထားနှစ်ရပ်ကွဲပြားနိုင်သည့် အလားအလာရှိခြင်း သို့မဟုတ် နိုင်ငံရေးဖြေရှင်းချက်နှင့်မကိုက်ညီသော ကြိုက်နှစ်သက်မှုများအား ဖြစ်ပေါ်လာနိုင်ပါသည်။

ဤအခြေအနေတွင် နိုင်ငံရေးဖြေရှင်းချက်ကိုဆန့်ကျင်နိုင်သော ပြည်သူလူထု၏အမြင်သဘောထားများအား စုစည်းကောက်ခံသည့် အခွင့်အရေးများပြားသောကြောင့် အကူးအပြောင်း

ဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်များ၏ အပြန်အလှန် အကျိုးပြုမှုသည် ရေတိုနိုင်ငံရေးတည်ငြိမ်မှုကို အန္တရာယ်ဖြစ်စေနိုင်သလို၊ လူမှုအသိုင်းအဝိုင်းတွင် ရှိ နှင့်ပြီးသား ကွဲပြားမှုများ၊ တင်းမာမှုများအားနည်းပါးစေရမည့်အစား ပိုမိုကြီးမားလာစေခြင်းနှင့် နိုင်ငံရေးဖြေရှင်းချက်တစ်ခုလုံးအား အန္တရာယ်ကျရောက် နိုင်စေနိုင်ပါသည်။ ပြည်သူများ၏ပါဝင်မှု ကို ၎င်းတို့၏အနက်ဖွင့်ဆိုချက်ပေါ်အခြေခံ၍ဖွင့်ဆိုပြီး ၎င်းတို့သည် ပြည်သူလူထုအား အမှန်တကယ် ကိုယ်စားပြုနေပါသည်ဟု တစ်ဖက်ဖက်မှ အခိုင်အမာပြောဆိုကာ လူထုတွေ့ဆုံဆွေးနွေးမှုများကို အပိုင်စီးခြင်း၊ အလွန်အမင်း နိုင်ငံရေးအရောင်ဆိုးခြင်းများ ပြုလုပ်သည့်အခြေအနေမျိုးတွင်အထက်ပါ ဖြစ်ရပ်မျိုးသည် ပို၍မှန်ကန်ပါသည်။ လုပ်ငန်းစဉ်သည် အလွန်အရေးပါသောကြောင့် လုပ်ငန်းစဉ် တစ်ခုအား သေချာစွာစီမံထားပါက အကျိုးဆက်များစွာ ရှိနိုင်ပါသည်။ ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်း ရေးကို မညီမျှမှု သို့မဟုတ် အခွင့်ထူးခံမှု အခြေအနေကို ပြန်အသက်သွင်းသော သို့မဟုတ် ပွင့်လင်း မြင်သာမှုနှင့် ပူးပေါင်းပါဝင်မှုကို အားနည်းစေသော လုပ်ငန်းစဉ်များသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတို့မှ အထောက်အကူပြုနိုင်သောအလား အလာကောင်းများကို ယုတ်လျော့စေသော ဆန့်ကျင်ဘက်ရလဒ်များ ဖြစ်ပေါ်စေပါ သည်။

ခြုံငုံ၍ပြောရလျှင် နိုင်ငံရေးဖြေရှင်းချက်ရယူရန်နှင့် ကာကွယ်ရန်၊ အရေးပါသော အကြံ ကတိကဝတ်များအား ကာကွယ်ရန်၊ လုံလောက်သောပြည်သူလူထုပါဝင်မှုနှင့် အများထောက်ခံသော တရားဝင်မှုရရှိစေရန် စသည့်လိုအပ်ချက်များကို မျှခြေညှိရန်အလို့ငှာ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရား မျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးများ၏ လုပ်ငန်းစဉ်များကို ဂရုတစိုက် ထည့် သွင်းစဉ်းစားသင့်ပါသည်။

၃။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့် ဘဏ္ဍာရေးဘဏ်တရားရုံး – ဘဏ္ဍာရေးဘဏ်တရားရုံး နှိုင်းယှဉ်ပြထားသော ချဉ်းကပ်နည်းလမ်းများ

နက်နဲသော ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးသည် ၎င်း၏ လက်ငင်းရည်ရွယ်ချက်များရရှိအောင်ပင် စွမ်းဆောင်နိုင်ခြေနည်းပါးပါသည်။ အကူးပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်များသည် ပဋိပက္ခနှင့် ဖိနှိပ်မှု၏စစ်မြစ်များကို ဖြေရှင်းနိုင်ပြီး အပြောင်းအလဲအား မြှင့်တင်ပေးခြင်းနှင့် လှုံ့ဆော်ပေးခြင်းတို့တွင် အထောက်အပံ့ပေးနိုင်ပါသည်။ သို့သော် ၎င်းတို့သည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးအလဲများအား မပြဋ္ဌာန်းနိုင်သလို၊ အကောင်အထည်မဖော်နိုင်ပါ။ သို့မဟုတ် အကြမ်းဖက်မှုများ၏အကြောင်းအရင်းများကိုလည်း မဖယ်ရှားနိုင်ပါ (Duthie ၂၀၁၇ : ၂၅၂၇) ။ ‘အင်စတီကျူးရှင်းဆိုင်ရာ ပျက်စီးယိုယွင်းမှုများအား ဖော်ထုတ်ထောက်ပြခြင်း၊ အင်စတီကျူးရှင်းဆိုင်ရာ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုအတွက်လမ်းညွှန်ပေးခြင်းဖြင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအဖွဲ့များသည် အင်စတီကျူးရှင်းဆိုင်ရာပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုအတွက် အသေးစိတ် အစီအမံများကို ဖော်ထုတ်ပေးနိုင်ပါသည်’ (Waldorf ၂၀၁၇ : ၅၈) ။ ထိုလုပ်ငန်းစဉ်များမှ ‘ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာ အခြေခံနားလည်မှု’ ပေါ်ထွက်လာနိုင်ပါသည်။ ထိုအခြေအနေတွင် သက်ဆိုင်ရာ အဖွဲ့အစည်းများက အတူတကွအုပ်ချုပ်မှုကိုပေးနိုင်သည့် နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာ အင်စတီကျူးရှင်းများကိုတည်ထောင်ရန် သဘောတူလာကြပြီး သဘောမတူညီမှုများအား ယခင်ကထက်ပို၍ငြိမ်းချမ်းစွာဖြင့်ဖြေရှင်းရန် ဆက်လက်လုပ်ဆောင်လာကြသည် (Bell ၂၀၁၇ : ၉၆) ။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုဆောင်ရွက်ခြင်းသည် ‘အသေးစိတ်အစီအမံ’ပေါ်တွင် တည်ဆောက်ထားခြင်းဖြစ်သည်။ ထို့အတွက်ကြောင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး၏ အရှိန်အဟုန်အား အနာဂတ်သို့သယ်ယူပေးသွားနိုင်ပါသည်။ အုပ်ချုပ်ရေးနယ်ပယ်တစ်ခုလုံးတွင် အားနည်းကောင်းနည်းနိုင်သော ယာယီအင်စတီကျူးရှင်း သို့မဟုတ် လုပ်ငန်းစဉ်၏ အကြံပြုချက်များအား တိုင်းပြည်၏ အမြင့်ဆုံးဥပဒေတွင် အခြေခံမူများအဖြစ်လည်းကောင်း၊ ကန့်သတ်ချက်များအဖြစ်လည်းကောင်းနှင့် ကတိကဝတ်များအဖြစ်လည်းကောင်း ပြန်ဆိုပြဋ္ဌာန်းခြင်း ဆောင်ရွက်နိုင်ပါသည်။

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေး၏ အခြေခံမဏ္ဍိုင် ၄ ခုဖြစ်သည့် အမှန်တရား၊ တရားမျှတမှု၊ လျော်ကြေးနှင့် နောက်ထပ်ပြန်လည်မဖြစ်ပွားမှုတို့ကို ထုံးတမ်းစေလွှတ်အောင်ကြိုးပမ်းမှုနှင့် အခြေခိုင်မာမှုအား အထောက်အကူပြုပါသည်။ ဤနည်းဖြင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး၏ ရည်ရွယ်ချက်များနှင့် ကြိုးပမ်းမှုများကိုအားဖြည့်ပေးပါသည်။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံတွင်ပြဋ္ဌာန်းခြင်းသည် အဆိုပါမဏ္ဍိုင် ၄ ခုလုံး၏ အသွင်းကူးပြောင်းမှုစွမ်းရည်အား မြှင့်တင်ပေးနိုင်ပါသည်။ ဤစာတမ်းတွင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးအား ‘ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ပြဋ္ဌာန်းခြင်း’ ဆိုသည်မှာ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုမှတစ်ဆင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတ

ရေး အခွင့်အရေးများအား ထည့်သွင်းရန်နှင့် မြှင့်တင်ရန် ကျဉ်းမြောင်းစွာနှင့် ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့် ကြိုးပမ်းမှုများကို ဆိုခြင်းဖြစ်သည်။ နစ်နာကြေးခံစားခွင့်အား အသုံးပြု၍ ဥပမာပြရလျှင် အဆိုပါ ကျဉ်းမြောင်းသောသဘောဖြင့် လျော်ကြေးခံစားခွင့်အား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပြဋ္ဌာန်းခြင်း ဆိုသည်မှာ ထိုခံစားခွင့်အား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအတွင်း ထည့်သွင်းဖော်ပြထားခြင်းကို ဆိုလို သည်။ ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့်သဘောဖြင့်ဆိုလျှင် နစ်နာကြေးခံစားခွင့်အား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တွင်ပြဋ္ဌာန်းခြင်းဆိုသည်မှာ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေကိုအသုံးပြုကာ နိုင်ငံတော်အာဏာနှင့် အရင်း အမြစ်များအား အင်စတီကျူးရှင်းဆိုင်ရာမူဘောင်အလိုက် ပြန်လည်ခွဲဝေဖို့ နိုင်ငံတော်ကိုပြည်လည် ဖွဲ့စည်းခြင်း သို့မဟုတ် အတိတ်မှထိခိုက်မှုများနှင့် ဖယ်ကြည့်သောမူဝါဒများကြောင့် နစ်နာမှုများကို တုန့်ပြန်သည့်အနေဖြင့် မြေယာများအား တန်းတူညီမျှရပိုင်ခွင့်ရရှိစေရေးအတွက် မြေယာကော်မရှင် တစ်ရပ်တည်ထောင်ခြင်းတို့၌ကို ဆိုလိုပါသည်။

အတွင်းရေးမှူးချုပ်၏ လမ်းညွှန်မှတ်စု။ အကူးပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးဆီသို့ ကုလသမဂ္ဂ၏ ချဉ်းကပ်နည်းလမ်းမှာ -

အကူးပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအား အဆင့်မြှင့်တင်ရာတွင်သုံးသည့် ကုလသမဂ္ဂ လုပ်ငန်း၏စံနှုန်းအုတ်မြစ်သည် ကုလသမဂ္ဂ၏ပဋိညာဉ်စာတမ်းနှင့် ခေတ်သစ်နိုင်ငံတကာ ဥပဒေစနစ်၏ မဏ္ဍိုင် ၄ ခုဖြစ်သည့် နိုင်ငံတကာ လူ့အခွင့်အရေးဥပဒေ၊ နိုင်ငံတကာ လူသားချင်းစာနာထောက်ထားမှုဥပဒေ၊ နိုင်ငံတကာမူခင်းဥပဒေနှင့် နိုင်ငံတကာဒုက္ခသည် များဆိုင်ရာ ဥပဒေတို့ဖြစ်သည်။ အမျိုးမျိုးသော ကုလသမဂ္ဂစာချုပ်စာတမ်းများသည် တရားမျှတမှုခံစားခွင့်၊ အမှန်တရားသိရှိခွင့်၊ လျော်ကြေးခံစားခွင့်နှင့် အကြမ်းဖက်မှုများ ပြန်လည်မဖြစ်ပွားပါဟု အာမခံချက်များ (ကာကွယ်ရေးတာဝန်)နှင့် နှီးနှွယ်သော အခွင့် အရေးများ၊ တာဝန်များအား ပြဋ္ဌာန်းပါသည်။ (ကုလသမဂ္ဂ ၂၀၁၂ : ၃-၄)။

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့် အကူးပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေး၏ အင်္ဂါရပ်များဖြစ်သည့် အမှန်တရား၊ တရားမျှတမှု၊ လျော်ကြေးနှင့် နောက်ထပ်ပြန်လည်မဖြစ်ပွား ကြောင်းအာမခံချက်တို့ကြား ဆုံမှတ်များကို ဤအခန်းတွင် ဖော်ပြထားပါသည်။

အမှန်တရား

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးသည် အမှန်တရားသိရှိခွင့် အမှန်တကယ်ဖြစ် ပေါ်လာရေးအတွက် နည်းလမ်းနှစ်မျိုးဖြင့် ကူညီပေးနိုင်ပါသည်။ (က) အမှန်တရားရှာဖွေရေး အဖွဲ့ အစည်းများ တည်ထောင်ခြင်း နှင့်/သို့မဟုတ် လက်ရှိတည်ထောင်ထားသော အဖွဲ့အစည်းများ၏ လုပ်ပိုင်ခွင့်အတိုင်းအတာကို တိုးမြှင့်ပေးခြင်းအပါအဝင် အမှန်တရားရှာဖွေရေး အဖွဲ့အစည်းများ၏ လွတ်လပ်မှုကို ကာကွယ်ပေးခြင်းနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေကအာမခံထားသော အာဏာများကို ပံ့ပိုးပေးခြင်းတို့ ပြုလုပ်နိုင်သည်။ (ခ) အတိတ်တွင် ဖြစ်ခဲ့သည့် ဇာတ်ကြောင်းအား တရားဝင်အသိ အမှတ်ပြုပေးနိုင်သည်။ ဖော်ပြခဲ့သောနည်းတစ်နည်းပဲဖြစ်စေ၊ နှစ်နည်းပေါင်းဖြစ်စေဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံ ဥပဒေတည်ဆောက်ရေးသည် ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းရေးနှင့် ပဋိပက္ခတားဆီးရေးအတွက် အဓိက ဖြစ်သည့် အတိတ်နှင့်ပတ်သက်သော အငြင်းပွားမှုများနှင့် တွေ့ဆုံဆွေးနွေးမှုများကို ပွင့်လင်းစွာ

လုပ်ဆောင်ရန် လိုအပ်သည့်အခင်းအကျင်းကို ကာကွယ်ပေးရာတွင်အထောက်အကူပြုနိုင်ပါသည်။ ဥပမာအားဖြင့် တစ်ချိန်တည်းမှာပဲ အမှန်တရားရှာဖွေရေးကော်မရှင်များမှ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးအတွက် အကြံပြုချက်များပြုလုပ်သောအခါ အမှန်တရားသိရှိခွင့် အမှန် တကယ် ဖြစ်မြောက်ရန် ကြိုးပမ်းမှုများသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ် များ အပေါ်လွှမ်းမိုးနိုင်ပါသည်။

အမှန်တရားသိရှိခွင့် အခွင့်အရေးကို စာချုပ်ချုပ်ဆိုထားသော အဖွဲ့အစည်းများ၊ ဒေသန္တရ တရားရုံးများနှင့် နိုင်ငံတကာခုံရုံးများက အသိအမှတ်ပြုပါသည်။ ထုံးစံအားဖြင့် အမှန်တရားသိရှိခွင့် အား ထောက်ခံသော အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးယန္တရားများသည် ပဋိပက္ခအလွန်နှင့် အကူးအပြောင်းကာလရှိ လူမှုအသိုင်းအဝိုင်းများမှ အတိတ်တွင်ဖြစ်ခဲ့သော လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက် မှုများကို စုံစမ်းစစ်ဆေးရန်နှင့် အမှန်တရားရှာဖွေရေးကော်မရှင်များ၊ စုံစမ်းစစ်ဆေးရေးကော်မရှင် များ သို့မဟုတ် အချက်အလက်ရှာဖွေရေး အဖွဲ့များ၏ လုပ်ဆောင်ချက်များကို အထောက်အကူပြု ပါသည် (ကုလသမဂ္ဂ ၂၀၁၀ : ၈) ။ အင်ဒိုနီးရှား၊ နီပေါနှင့် တူနီးရှားမှာကဲ့သို့ ဥပဒေပြဋ္ဌာန်းခြင်းဖြင့် အမှန်တရားရှာဖွေရေးကော်မရှင်များ သို့မဟုတ် အခြား အမှန်တရားရှာပုံတော်အဖွဲ့များအား သီးသန့် (တစ်ဦးတည်ရပ်တည်သော) အဖွဲ့အစည်းများအဖြစ်တည်ထောင်လေ့ရှိသည်။ ၎င်းတို့၏ လုပ်ပိုင်ခွင့် များသည် အကြောင်းအရာအလိုက်နှင့် အချိန်အတိုင်းအတာအရပါ ကန့်သတ်မှုရှိသော်လည်း ဆိုးရွား ပြင်းထန်သော လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများအား မှတ်တမ်းတင်ခြင်း၊ ခြေရာခံခြင်း၊ စုံစမ်းစစ်ဆေး ခြင်း၊ အများသိရန် လှုံ့ဆော်ခြင်း၊ တစ်ဦးချင်းသီးသန့်နှင့် အများပြည်သူကြားနာခွင့်များ ပါဝင်နိုင်ပါ သည်။ သို့သော် အခြေအနေအရလိုအပ်၍ ဖွဲ့စည်းသည့်အဖွဲ့အစည်းဖြစ်သောကြောင့် အမှန်တရား ရှာဖွေရေးကော်မရှင်များ၏ထိရောက်မှုမှာ အငြင်းပွားဖွယ်ရာဖြစ်နေပါသေးသည်။ အကူးအပြောင်း ဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနယ်ပယ်တွင် အမှန်တရားရှာဖွေရေးကြိုးပမ်းမှုများ၏ ဘယ်လောက်ထိ နက်နက်ရှိုင်းရှိုင်း သက်ရောက်မှုရှိနိုင်မလဲဆိုသည့် တရားနည်းလမ်းကျသော မေးခွန်းများရှိပါသည် (ဥပမာ၊ ICTJ ၂၀၁၄ အားကြည့်ပါ)။ ကျယ်ပြန့်သည့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာ စုဖွဲ့ထားပုံနှင့် ချိတ်ဆက်ထားခြင်းမျိုးမရှိလျှင် အမှန်တရားရှာဖွေရေးကော်မရှင်များသည် အင်စတီကျူးရှင်းဆိုင်ရာ ချိနဲ့မှုဒဏ်များကို ခံရနိုင်သည်။ ထိုအခြေအနေမျိုးတွင် ကော်မရှင်များသည် တရားဝင်ဆက်လက် တည်ရှိနေသော်လည်း ၎င်းတို့၏သက်ရောက်မှုသည် အချိန်ကြာလာသည်နှင့်အမျှ ရည်ရွယ်ချက်ရှိ သည်ဖြစ်စေ သို့မဟုတ် မရှိသည်ဖြစ်စေ လျော့နည်းသွားသည် (Waldorf ၂၀၁၇)။ သီးခြားလွတ်လပ် သော အဖွဲ့အစည်းများအဖြစ် တည်ထောင်သော်လည်း အမှန်တရားရှာဖွေရေးကော်မရှင်များသည် တရားဝင်မှုအရသော်လည်းကောင်း၊ အလွတ်သဘောအရသော်လည်းကောင်း လက်ရှိအင်စတီကျူး ရှင်းဆိုင်ရာ မူဘောင်အတွင်း၌သာရပ်တည်မှုရှိသည်။ ထို့ကြောင့် ကော်မရှင်က ကျင်လည်ဆောင် ရွက်ရသည့် ကျယ်ပြန့်သောပဋိပက္ခအလွန်အခြေအနေကို သက်ရောက်သည့် တူညီသော အင်စတီ ကျူးရှင်းဆိုင်ရာအားနည်းမှုများ၏ သက်ရောက်မှုများကိုလည်းခံစားရနိုင်ပါသည် (Waldorf ၂၀၁၇) ။ ထို့အပြင် သစ္စာခံဆက်ဆံရေးနှင့် ဘက်လိုက်မှုကဲ့သို့ အလွတ်သဘော အင်စတီကျူးရှင်းဆိုင်ရာ လုပ်ထုံးလုပ်နည်းများနှင့် ယဉ်ကျေးမှုများသည် အမှန်တရား ရှာဖွေရေးကော်မရှင်များတွင်လည်း ထပ်မံဖြစ်ပေါ်လေ့ရှိသည်။ ရလဒ်မှာ ယခင်စနစ်ဟောင်း၏စည်းမျဉ်းများက အင်စတီကျူးရှင်းသစ် အပေါ်တွင် လွှမ်းမိုးနေခြင်းပင်ဖြစ်သည်။^၁

အထူးကိစ္စရပ်များအတွက် ဖွဲ့စည်းသည့် အဖွဲ့အစည်းများသည် လက်ရှိအဖွဲ့အစည်းများ ကြုံတွေ့ရသော စိန်ခေါ်မှုများကို ထပ်တိုးဖြစ်ပေါ်စေနိုင်သည့် အန္တရာယ်ရှိပါသည်။ ယင်းစိန်ခေါ်မှုထဲမှ အချို့သည် အစောကတည်းက ပဋိပက္ခနှင့် ချိတ်ဆက်ကောင်းချိတ်ဆက်နိုင်ပါသည်။ ထိုသို့သော အန္တရာယ်သည် အမှန်တရားသိရှိခွင့်ရရန် ကြိုးပမ်းမှုအား ပို၍ကျယ်ပြန့်သော ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေနှင့် အဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုတို့ဖြင့် ချိတ်ဆက်၍ ဖြေရှင်းသင့်သည်ဟု အဓိပ္ပါယ်ရသည်။ ဥပမာ ကိုလမ်ဘီယာနှင့် ဆိုမာလီယာကဲ့သို့သော နိုင်ငံတွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေမှ အမှန်တရား ရှာဖွေရေးကော်မရှင်အား ခေါ်ဆိုနိုင်သည်။ တစ်နည်းအားဖြင့် နီပေါနိုင်ငံ၏ ၂၀၁၅ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် လုပ်ဆောင်ခဲ့သည့်အတိုင်း အမှန်တရားရှာဖွေရေးကော်မရှင်အစား သို့မဟုတ် အမှန်တရား ရှာဖွေရေးကော်မရှင်အပြင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပြဋ္ဌာန်းခြင်းဖြင့် အမှန်တရားရှာဖွေရေး ကြိုးပမ်းမှုဆောင်ရွက်ချက်တွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအရ ခွင့်ပြုထားသည့် သီးခြား သို့မဟုတ် အဆင့် မြင့်တင်ထားသော စုံစမ်းစစ်ဆေးရေးစွမ်းရည်ရှိသည့် လူ့အခွင့်အရေးကော်မရှင်များ တည်ထောင်ခြင်းပါဝင်နိုင်သည်။ နီပေါရှိ နိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာ လူ့အခွင့်အရေးကော်မရှင်အား စုံစမ်းစစ်ဆေးနိုင်သော စွမ်းရည်များနှင့် ဖြည့်ဆည်းထားရုံသာမက အောက်ပါတို့ကို ကြိုးပမ်းရယူရန်လည်း ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့် လုပ်ပိုင်ခွင့်အာဏာများပေးအပ်ထားပါသည်။

- (က) ၎င်းတို့၏ထွက်ဆိုချက်အား မှတ်တမ်းတင်ရန်၊ ထွက်ဆိုချက်များအား စစ်ဆေးရန်၊ သက်သေများလက်ခံယူရန်နှင့် စစ်ဆေးရန်၊ ရုပ်ဝတ္ထုသက်သေထုတ်ပြန်အမိန့်ပေးရန်အတွက် မည်သူ့ကိုမဆို ကော်မရှင်၏ ရှေ့မှောက်သို့ဆင့်ခေါ်ရန် လိုအပ်သောအခါတွင် တရားရုံးကဲ့သို့ အလားတူအခွင့်အာဏာကို အသုံးပြုနိုင်သည်။
- (ခ) လူပုဂ္ဂိုလ်တစ်ယောက်၏ အိမ် သို့မဟုတ် ရုံးခန်းအား ဝင်ရောက်ရှာဖွေနိုင်သည်။ ထိုနေရာတွင် တွေ့ရှိသော လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုနှင့်ပတ်သတ်သည့် သက်သေများ၊ စာရွက်စာတမ်းများအား သိမ်းယူနိုင်သည်။
- (ဂ) လူ့အခွင့်အရေး ချိုးဖောက်မှုများဖြစ်ပွားနေသည်ဟု ကော်မရှင်မှသတင်းရရှိ ကယ်ယူရန် ချက်ချင်းလုပ်ဆောင်ဖို့လိုအပ်ပါက မည်သည့် အစိုးရပိုင်နယ်မြေ အဝန်းအဝိုင်းအတွင်း သို့မဟုတ် မည်သည့်နေရာဖြစ်ဖြစ် ဝင်ရောက်နိုင်သည်။

(နီပေါသမ္မတနိုင်ငံ ၂၀၁၅၊ ဥပဒေပုဒ်မ ၂၄၉ (၃))

နိုင်ငံတစ်နိုင်ငံရှိ ပဋိပက္ခ၏ ဖြစ်မြစ်များအပေါ်မူတည်၍ အခြားအဖွဲ့အစည်းများအားလည်း စဉ်ဆက်မပြတ် စုံစမ်းစစ်ဆေးမှုစွမ်းရည်များ ပေးအပ်နိုင်ပါသည်။ ဥပမာ ‘တိုင်ကြားစာ သို့မဟုတ် တိုင်ကြားစာမရှိဘဲ လက်ရှိနှင့် အတိတ်မှမြေယာတရားမမျှတမှုများအား စုံစမ်းစစ်ရေးစတင်နိုင်၍ သင့်တော်သောနစ်နာကြေး အကြံပြုနိုင်သည့်’ အခွင့်အာဏာရှိသော နိုင်ငံတော်မြေယာကော်မရှင်အား ကင်ညာဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေမှတည်ထောင်ထားသည် (အပိုင်း ၁၊ ဥပဒေ ပုဒ်မ ၆၇ (၂) (င))။ အကယ်၍ ထိုကဲ့သို့ အခွင့်အာဏာမျိုးဖြင့် ကော်မရှင်များအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအရ အပ်နှင်းထားပါက ၎င်းတို့၏လုပ်ငန်းသည် ဥပဒေပြဋ္ဌာန်း၍တည်ထောင်လိုက်သော အထူးကိစ္စရပ်များအတွက် ဖွဲ့စည်းသည့်ကော်မရှင် (ad hoc commission) များထက် ပိုမို ရေရှည်တည်တံ့နိုင်သည်။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအရ တည်ထောင်ထားသောကော်မရှင်များသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအင်္ဂါရပ်

အတွင်း၌ ပိုမိုခိုင်မာသော အနေအထားတစ်ရပ်ရှိလေ့ရှိပါသည်။ ထို့ပြင် ၎င်းတို့၏အဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာ ကိုယ်ပိုင်စီမံခန့်ခွဲခွင့်နှင့် လုပ်ပိုင်ခွင့်များသည် အထူးကိစ္စရပ်များအတွက် ဖွဲ့စည်းသည့်ကော်မရှင် (ad hoc commission) များထက် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ၏ အာဏာခွဲဝေရေး ရည်မှန်းချက်နှင့် ပိုမိုကိုက်ညီ၍ ကာကွယ်မှုရရှိထားပါသည်။ (Mendez ၂၀၁၂) ။ ထို့အပြင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ အခွန်ရှည်သမျှကာလပတ်လုံး ၎င်းတို့၏လုပ်ပိုင်ခွင့်များလည်း တည်မြဲနေမည်ဖြစ်သောကြောင့် ကော်မရှင်များအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအင်္ဂါရပ်အတွင်းသို့ ပါဝင်စေခြင်း၊ အခွင့်အာဏာအပိုင်း ခြင်းတို့သည် ရေရှည်ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းရေးအတွက် ၎င်းတို့၏ အထောက်အကူစွမ်းရည်ကို မြှင့်တင်ပေးပါသည်။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေများသည် ၎င်း၏မူလသဘောတရားအရ ဥပဒေများ ထက် ပြောင်းလဲရန်ခက်ခဲပါသည်။ ထို့ကြောင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေများအား ပြင်ဆင်ခြင်း၊ ဖျက် သိမ်းခြင်းနှင့် အစားထိုးခြင်းတို့သည် နိုင်ငံရေးခြယ်လှယ်ခြင်းနှင့် အစီအစဉ်ပြောင်းလဲမှုများဒဏ်မှ နည်းပါးပါသည်။

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေမူဘောင်ပြင်ပတွင် အမှန်တရားရှာဖွေရေးကော်မရှင် တည်ထောင် ခြင်းနှင့် ဆက်စပ်သောစီမံခန့်ခွဲမှုများအပြင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးအား လက်တွေ့ ကျင့်သုံးသည့် အတွေ့အကြုံများအရ ဖြစ်ရပ်တစ်ခုချင်းစီအပေါ်မူတည်၍ အမှန်တရားရှာဖွေဖော် ထုတ်ကြိုးပမ်းရာတွင် အခက်အခဲများကြုံတွေ့ရပါသည်။ တစ်ဦးချင်း ကြားနာမှုများမှရရှိသော အမှန်တရားများထက် ပဋိပက္ခဖြစ်ပွားသည့်ပုံသဏ္ဌာန်များ၊ ပဋိပက္ခ၏ ဖြစ်ရပ်မှန်အချက်အလက် နှင့် အတိုင်းအတာများကို ယခုအခါ ပို၍အသိအမှတ်ပြုလာကြသည်။ (Teitel ၂၀၀၀)။ ‘တစ်ဦးတစ် ယောက်ချင်း၏ တာဝန်ခံမှုကို အလေးပေးသည့် ဖြေရှင်းချက်အစား လူမှုအသိုင်းအဝိုင်းကို အခြေပြု သောအယူအဆကို ဦးစားပေးသည့်’ (Teitel ၂၀၁၄ : ၅၇) အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး၏ ဆင့်ကဲပြောင်းလဲမှုသည် အမှန်တရားရှာဖွေသော ကြိုးပမ်းမှုများအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပြဋ္ဌာန်းခြင်းနှင့် သင့်လျော်ကိုက်ညီပါသည်။ ဥပမာ အတိတ်နှင့်ပတ်သတ်၍ ဘုံအမှန်တရားအား အသိအမှတ်ပြုခြင်း၊ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် အဖွင့်နိဒါန်းများထည့်သွင်းခြင်း ကိုဆိုလိုခြင်းဖြစ် သည်။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးသည် ငြိမ်းချမ်းရေးတည်ဆောက်ခြင်း၊ နိုင်ငံတည် ထောင်ခြင်းတို့နှင့် ချိတ်ဆက်ကြောင်း လက်ခံမှုသည်လည်း ထိုအကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတ ရေးဆင့်ကဲပြောင်းလဲမှုနှင့်အတူ တွဲပါလာပါသည်။ အတိတ်အကြောင်းများအား ဆွေးနွေးခြင်းနှင့် ပဋိပက္ခအား မည်သို့အဆုံးသတ်မည်ဆိုသည့်အပေါ် နိုင်ငံရေးညှိနှိုင်းခြင်းတို့အကြားရှိ နီးကပ်သော ဆက်စပ်မှု ရှိသောကြောင့် အမှန်တရားအဓိပ္ပါယ်အား (သို့မဟုတ် အမှန်တရားဖော်ထုတ်ကြိုးပမ်းမှု များ၏ရလဒ်များ) ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံနည်းလမ်းတကျထည့်သွင်းခြင်းသည် ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်း ရေးအတွက် အရေးပါပါသည်။ ပြည်နယ်တစ်ခုအတွင်းရှိပဋိပက္ခတွင် ပဋိပက္ခ ၂ ခု ရှိလေ့ရှိသည်။ ပထမတစ်ခုမှာ ထိုပဋိပက္ခကိုယ်တိုင်ဖြစ်၍ ဒုတိယတစ်ခုမှာ “ထပ်ဆင့်ပွား ပဋိပက္ခ” ဟုခေါ်သော ပဋိပက္ခသည် မည်သည့်အကြောင်းအရာအတွက် ဖြစ်သည်ဆိုသည့်အပေါ် အငြင်းပွားကာ ပဋိပက္ခ ဖြစ်ခြင်းတို့ ဖြစ်သည်။ (Bell ၂၀၁၇ : ၉၁)။ နိုင်ငံရေးပြေလည်မှုတစ်ခုခိုင်မာစေရန် အဆိုပါပဋိပက္ခ ၂ ခုလုံးအားဖြေရှင်းရန် အရေးကြီးပါသည်။ ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့်စဉ်းစားပါက အမှန်တရားဖော်ထုတ် ကြိုးပမ်းမှုများသည် အနာဂတ်အတွက်တိုးတက်မှု၊ ကုစားမှုများဖြစ်စေမည့် အတိတ် သို့မဟုတ် လူမှုအဖွဲ့အစည်းနှင့်ဆိုင်သော သို့မဟုတ် စုပေါင်းအမှန်တရားအကြောင်း သဘောတူညီထားသော

ဇာတ်ကြောင်းတစ်ခု ပေါ်ပေါက်ခြင်းဖြစ်သည့် ထပ်ဆင့်ပွားပဋိပက္ခ အားကျယ်ပြန့်စွာဖြေရှင်းခြင်း နှင့် ဆက်စပ်နေသည်။ တောင်အာဖရိကနှင့် မက်ဘရိုက်အမှု (၂၀၁၁) တွင် ‘လူမျိုးရေးခွဲခြားမှု၏ မမျှတမှုများမှ ဒီမိုကရေစီနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဖြင့် အုပ်ချုပ်မှုဆီသို့ အကူးအပြောင်းတွင် အမှန်တရားကိုပြောဆိုခြင်းသည် အခြေခံလိုက်နာရမည့် ကိုယ်ကျင့်တရားပင်ဖြစ်သည်ဟု ပြောဆို ခြင်းဖြင့်’ တောင်အာဖရိကဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတရားရုံးသည် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်များတွင် အမှန်တရား၏ အရေးပါမှုကို အသိအမှတ်ပြုခဲ့သည် (ICTJ ၂၀၁၃ : ၅) ။

အနာဂတ်ဆီသို့လမ်းညွှန်ပေးနိုင်မည့် အတိတ်ဇာတ်ကြောင်းအားအသိအမှတ်ပြုခြင်းဖြင့် အတိတ်မှတစ်ဆင့် ကြည်းမှုများနှင့် ရက်စက်ကြမ်းကြုတ်မှုများအားဖြေရှင်းရာတွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံ ဥပဒေများသည် အမှတ်သင်္ကေတအားဖြင့် အရေးပါပါသည်။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ အဖွင့်နိဒါန်း များတွင် နိုင်ငံ၏ဘုံသမိုင်းဇာတ်ကြောင်းအား ဖော်ပြလေ့ရှိပါသည်။ ပဋိပက္ခပြီးမှ ရေးဆွဲထားသော ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဖြစ်ပါက ထိုအဖွင့်နိဒါန်းများသည် နိုင်ငံ၏အမြင့်ဆုံးတရားဥပဒေထဲ၌ အတိတ် အကြောင်းနားလည်ခြင်းများအား ဖော်ပြနိုင်သော နည်းလမ်းကောင်းတစ်ခုဖြစ်သည်။ အဖွင့်နိဒါန်း တွင်ဖော်ပြရန် အတိတ်၏ထပ်ဆင့်ပွားပဋိပက္ခ ပြုလုပ်ခြင်းလုပ်ငန်းစဉ်အား ထိုဇာတ်ကြောင်းတည် ဆောက်ရေးအတွက်ပြည်သူနှင့်ချိတ်ဆက်ဖို့ရည်ရွယ်သောအခြားအကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတ ရေးလုပ်ငန်းစဉ်များမှ အထောက်အကူပြုလေ့ရှိပါသည်။ ၎င်းတို့ခံခဲ့ရသည့် အမှားများအား ကျယ် ကျယ်ပြန့်ပြန့် အသိအမှတ်အပြုမှုလိုအပ်သော နစ်နာသူများအုပ်စုနှင့် အရေးပါသူများအတွက် ဇာတ်ကြောင်းအား အခြေခံမာစေခြင်းသည် အရေးပါပါသည်။ ဥပမာ ရဝမ်ဒါ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံ ဥပဒေအဖွင့်နိဒါန်းတွင် ပြဋ္ဌာန်းထားသကဲ့သို့ - ‘ရဝမ်ဒါ၏ တစ်သန်းကျော်သော သားများ၊ သမီးများ အား သတ်ဖြတ်ခဲ့သည့် တုဆီလူမျိုးများအပေါ်ကျူးလွန်ခဲ့သောလူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှုအား သိရှိ ခြင်း၊ ကျွန်ုပ်တို့နိုင်ငံ၏ ဝမ်းနည်းဖွယ်ရာကောင်းသော သမိုင်းအားသိရှိခြင်းသည် ... လူမျိုးတုန်း သတ်ဖြတ်မှုရာဇဝတ်မှုအား ကာကွယ်တားဆီးခြင်း၊ ထိုရာဇဝတ်မှုအား အပြစ်ပေးခြင်းများ ပြုလုပ် ခြင်း.... [နှင့်] ကိုးကွယ်မှုဘာသာအရ သို့မဟုတ် လူမျိုးရေးအရ သို့မဟုတ် အကြောင်းအချက် တစ်ခုခုအပေါ်မူတည်၍ ခွဲခြားဆက်ဆံခြင်းနှင့် ကွဲပြားခြင်းများအား အမြစ်လှန်ခြင်းတို့အတွက် ကတိသစ္စာပြုစေပါသည်’ (ရဝမ်ဒါ သမ္မတနိုင်ငံ ၂၀၀၃/၂၀၁၅ : ၈)။

အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်တွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးသည် အတိတ်နှင့် ပစ္စုပ္ပန် အကြားမည်သို့ ပေါင်းကူးပေးနိုင်မည်ကို အဖွင့်နိဒါန်းတွင်ဖော်ပြထားသည်။ ၎င်းသည် လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှုဖြစ်ပွားခဲ့သည့် ဇာတ်ကြောင်းကိုဖော်ပြ၍ ခွဲခြားဆက်ဆံမှုမရှိရေးအပါအဝင် အချို့ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ အခြေခံမူများအပေါ်အခြေခံ၍ လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှုဖြစ်ပွားမှုကို အနာဂတ်တွင် ကြိုတင်ကာကွယ်ရန် ကတိသစ္စာပြုမှုကိုလည်း ဖော်ပြပါသည်။ အဖွင့်နိဒါန်းများ အပြင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေများသည် အမှန်တရားရှာဖွေရေးအား လုပ်ထုံးလုပ်နည်းအဖြစ် ကူညီ ထည့်သွင်းနိုင်သည်။ အမှန်တရားရှာဖွေခြင်းအား လူတစ်ဦးချင်းအနေအထားအလိုက် စဉ်းစား ကြည့်ပါက (ဥပမာ) သတင်းအချက်အလက်ရပိုင်ခွင့် သို့မဟုတ် အများပြည်သူဆိုင်ရာ မှတ်တမ်း များအားကြည့်ရှုခွင့် (ထိုအကြောင်းအရာသည် အလယ်ပိုင်းဥရောပနှင့် အရှေ့ဥရောပတွင် ပြဿနာ တစ်ခုဖြစ်ခဲ့သည်၊ ဥပမာအဖြစ် Halmai ၂၀၁၇ ကိုကြည့်ပါ)။ အား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပြဋ္ဌာန်းရန် ကြိုးပမ်းမှုများသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး ယန္တရားများတစ်မျိုးတည်းမှ

ရရှိနိုင်သည့် အချိန်အကန့်အသတ်ထက် နိုင်ငံသားများအား ကြာရှည်စွာအချိန်ယူ၍ အမှန်တရား ရှာဖွေရန် အခွင့်အရေးပေးပါသည်။ ဤကဲ့သို့ဖြစ်ရပ်မျိုးအား သီရိလင်္ကာတွင် ၁၉ ကြိမ်မြောက် ပြင်ဆင်မှုမှတစ်ဆင့် လုပ်ဆောင်ခဲ့ပါသည်။ ထိုပြင်ဆင်ချက်၌ သတင်းအချက်အလက် ရပိုင်ခွင့်ဖြစ် သည့် ဥပဒေပုဒ်မ ၁၄ (က) အား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ထည့်သွင်းခဲ့သည်။ ချမှတ်ထားသော လမ်းစဉ်များအရ တောင်းဆိုချက်များတင်ပြနေသော နိုင်ငံသားများမှ ထိုအခွင့်အရေးအပေါ်တွင် မူတည်ခဲ့ပါသည် (ထိုအခွင့်အရေးအား မည်သို့ လက်တွေ့အကောင်အထည်ဖော်ခဲ့သည်ကို လေ့လာ ရန် CPA ၂၀၁၈ ကိုကြည့်ပါ) ။

တစ်ချိန်တည်းမှာပဲ တစ်ချို့သောနိုင်ငံရေးအခြေအနေများသည် နိုင်ငံသားများအား ပြစ်မှု ကျူးလွန်သူများနှင့် နစ်နာသူများဟူ၍ တစ်ပိုင်းစီ ခွဲထုတ်မှုကို ဖြစ်စေသည့် တစ်ဖက်သက် ဇာတ် ကြောင်းများကို ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ရေးသားပြဋ္ဌာန်းခြင်းဆီသို့ ဦးတည်စေသည့် အန္တရာယ် များရှိပါသည်။ လက်တွေ့တွင် အချို့ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့် အကူးအပြောင်း ဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်များသည် စီစဉ်ရေးဆွဲပုံ၊ လက်တွေ့ကျင့်သုံးပုံအပေါ်မူတည်၍ လူအများအား စိတ်ဝမ်းကွဲစေနိုင်သော်လည်း ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့် အကူး အပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးတို့၏ ရည်မှန်းချက်များသည် တရားဝင်သော ရည်ရွယ်ချက်များ အားရရှိရန်နှင့် လူထုပေါင်းစည်းညီညွတ်မှုကို မြှင့်တင်ရန်ဖြစ်သည်။ စိတ်ဝင်စားစရာကောင်းသည်မှာ အထက်တွင်ဖော်ပြခဲ့သော ရဝမ်ဒါ အဖွင့်နီဒါန်းအား ၂၀၀၈ ခုနှစ်တွင် ပြင်ဆင်ခဲ့သည်။ ၂၀၀၃ မူလ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် နောက်မှထည့်သွင်းသည့် ‘တုဆီလူမျိုးများအား’ ဆိုသည့် စကားစုမပါ ဘဲ ‘လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှုအား သိရှိခြင်း’ သာပါရှိပါသည်။ ဤဖြစ်ရပ်ကိုကြည့်ခြင်းအားဖြင့် ထပ်ဆင့်ပွားပဋိပက္ခဇာတ်ကြောင်းအား ဆွေးနွေးမှုပြီးစီးခြင်းမရှိသည့်အချိန်တွင်တောင်မှ ပဋိပက္ခ သမိုင်းအပေါ်ရှိသည့် အမြင်များသည်အချိန်ကြာလာသည်နှင့်အမျှ ခတ်ထန်တင်းမာလာနိုင်ကြောင်း သိနိုင်သည်။ ထို့ကြောင့် တည်ငြိမ်မှုမရှိဘဲ ပြောင်းလဲနေသည့်နိုင်ငံရေး သဘောတူညီချက်သည် အုပ်စုတစ်ခု သို့မဟုတ် အုပ်ချုပ်ရေးတစ်ခုအားအရေးပေး၍ အခြားတစ်ခုအား အန္တရာယ်ကျရောက် စေသည့် ခတ်ထန်တင်းမာသောဇာတ်ကြောင်းမျိုး ဖြစ်စေနိုင်ပါသည်။ ပြင်ဆင်လိုက်သော ရဝမ်ဒါ ၏ အဖွင့်နီဒါန်းသည် အရင်ကထက်ကြားနေမှုသဘော လျော့နည်းပါသည်။ ထို့ကြောင့် ဇာတ် ကြောင်းတစ်ခုအား အလွန်အမင်းနိုင်ငံရေးအရောင်ဆိုးခြင်းဖြင့် သို့မဟုတ် တစ်ဖက်သက်ဆန်စွာ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ထည့်သွင်းခြင်းသည် ပဋိပက္ခ အသွင်းကူးပြောင်းရေးနှင့် တားဆီးကာ ကွယ်ရေးအတွက် ကြိုးပမ်းမှုများကို ယုတ်လျော့စေနိုင်ပါသည်။

အန္တရာယ်များရှိနိုင်သော်လည်း အမှန်တရားရှာဖွေရေးကြိုးပမ်းမှုများနှင့် ယန္တရားများ အား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ပြဋ္ဌာန်းခြင်းသည် ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းရေးအတွက် ၎င်းတို့ ၏အထောက်အကူပြုမှုကို အားကောင်းစေပါသည်။ တစ်ချိန်တည်းမှာပဲ အမှန်တရားသိရှိခွင့်အား အမှန်တကယ်ရရှိရန် ကြိုးပမ်းမှုများသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးအား တစ်နည်း တစ်ဖုံ အထောက်အကူပြုနိုင်သည် သို့မဟုတ် လွှမ်းမိုးနိုင်ပါသည်။ ဥပမာ အမှန်တရားရှာဖွေရေး ကော်မရှင်၏ အစီရင်ခံစာများတွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင်ပြောင်းလဲရန် လိုအပ်ကြောင်း ဖော်ပြနိုင်သည့်အပြင် ထိုလိုအပ်ချက်အား ရှင်းလင်းတင်ပြခြင်း၊ အကြံပြုချက်များပေးခြင်း စသည် တို့ ပြုလုပ်နိုင်ပါသည်။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးရှိတစ်ချို့ရွေးချယ်မှုများအား ပြည်သူ

ထံသို့ ကောင်းစွာရှင်းမပြသည်များရှိသော်လည်း အမှန်တရားရှာဖွေရေးကော်မရှင်၏ ကြားနာမှုများနှင့် အစီရင်ခံစာများသည် ယင်းရွေးချယ်မှုများအား နားလည်သဘောပေါက်ရန်နှင့် ချမှတ်ထားသည့် ရည်မှန်းချက်များအား ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများနှင့် ချိတ်ဆက်ပေးရာတွင် အထောက်အကူပြုနိုင်ပါသည်။ ဥပမာ တရားမျှတရေးအခန်းကဏ္ဍအားပြုပြင်ပြောင်းလဲခြင်းသည် ပဋိပက္ခ၏ဇစ်မြစ်များအားဖြေရှင်းခြင်း သို့မဟုတ် တရားမျှတမှုအခွင့်အရေးအား မြှင့်တင်ခြင်းတို့ဖြင့် ချိတ်ဆက်နိုင်ပါသည်။ ဆီရာလီယွန် (Sierra Leone) တွင် အမှန်တရားရှာဖွေရေးနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးကော်မရှင်သည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးအတွက် အကြံပြုချက်များစွာ ပေးခဲ့သည်။ ဤသို့ဖြင့် နောက်ပိုင်းတွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေလေ့လာသုံးသပ်ရေးကော်မတီမှ အကြံပြုချက် ၁၃၈ ချက်ပေးစေသည်ထိ ဖြစ်စေခဲ့သည်။ သို့သော် ထိုအထဲမှ အကြံပြုချက် ၃၃ ချက်ကိုသာ အစိုးရမှလက်ခံခဲ့သည် (Cambayma ၂၀၁၇) ။ မော်ရိုကိုတွင် တန်းတူညီမျှမှုနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးကော်မရှင်သည် ၂၀၁၅ ခုနှစ်၌ ၎င်း၏ အပြီးသတ်အစီရင်ခံစာတွင် လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှု ကျူးလွန်ခြင်း၊ ဒီမိုကရေစီ ကျရှုံးလာမှုတို့နှင့်ဆက်စပ်သည်ဟု ကော်မရှင်မှယူဆသည့် အဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာပြဿနာများကိုဖော်ပြခဲ့သည်။ ‘အာဏာခွဲဝေရေးအခြေခံမူအားအားကောင်းစေခြင်း၊ တရားစီရင်ရေးရာကိစ္စဆောင်ရွက်မှုများတွင် အုပ်ချုပ်ရေးမှကြားဝင်စွက်ဖက်မှုအား အခြေခံဥပဒေအရ တားမြစ်ခြင်း’၊ နိုင်ငံတော်အသိအမှတ်ပြု လူ့အခွင့်အရေးများအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ပြဋ္ဌာန်းခြင်းနှင့် အုပ်ချုပ်ရေး သို့မဟုတ် ဥပဒေပြုရေးတို့၏လုပ်ဆောင်မှုများအား တရားစီရင်ရေးမှ ပြန်လည်သုံးသပ်ခြင်းအား အားကောင်းခိုင်မာစေခြင်း အပါအဝင် အထက်တွင်ဖော်ပြခဲ့သော စိန်ခေါ်မှုများအားဖြေရှင်းရန် ကော်မရှင်သည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးအချက်များကို အကြံပြုခဲ့သည် (မော်ရိုကိုဘုရင့်နိုင်ငံ ၂၀၀၅)။ ထိုပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများအား ချက်ချင်း အကောင်အထည်မဖော်သေးသော်လည်း ၎င်းတို့အား ၂၀၁၁ ခုနှစ် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ဖော်ပြခဲ့ပါသည်။

တရားမျှတမှု

တရားမျှတမှုအခွင့်အရေး၊ မျှတသော တရားစီရင်မှုစံနှုန်းများနှင့် မျှတသောတရားစီရင်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်တို့ကို လက်လှမ်းမီစေရန် အကာအကွယ်ပေးခြင်း၊ တရားစီရင်ရေးကဏ္ဍရှိ အဖွဲ့အစည်းများမှအရေးပါသော ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများပြုလုပ်စေခြင်းတို့အပါအဝင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးကိုအသုံးပြု၍ နည်းလမ်းများစွာဖြင့် တရားမျှတမှုရရှိရေးကို ကြိုးပမ်းဆောင်ရွက်နိုင်ပါသည်။ ထို့အပြင် ပဋိပက္ခနှင့် အုတ်အော်သောင်းနင်းဖြစ်မှုအား ကာကွယ်နိုင်စေမည့် တရားဥပဒေစိုးမိုးရေး၏ လွှမ်းမိုးမှုကို ပြန်လည်အားကောင်းခိုင်မာစေရေးတွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေး (အာဏာရှိသူများအပါအဝင် လူမှုအသိုင်းအဝိုင်းကို ကန့်သတ်ထိန်းချုပ်သည့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေရှိ တရားဥပဒေအုပ်စိုးမှုအား ပြန်လည်တည်ဆောက်ခြင်းကဲ့သို့ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေး) ၏ အခန်းကဏ္ဍကိုအသိအမှတ်ပြုရန် အရေးကြီးပါသည်။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးတွင် ပါဝင်ဆောင်ရွက်ခြင်း၊ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ အာဏာသက်ရောက်ကျင့်သုံးမှု၏အရေးပါပုံနှင့် ထိုအာဏာသက်ရောက်ကျင့်သုံးမှုအား အကာအကွယ်ပေးနိုင်သည့် တရားရုံးများ၏အခန်းကဏ္ဍစသည်တို့အား ပြန်လည်အလေးအနက်ဂရုပြုလာစေခြင်းဖြင့် တရားမျှတမှုရရှိရေးကြိုးပမ်းမှုအား မြှင့်တင်နိုင်ပါသည်။ ထို့ပြင် ပဋိပက္ခအား ပဋိပက္ခဖြေရှင်းရေး

လုပ်ငန်းစဉ်များနှင့် တရားရေးဆိုင်ရာ အင်စတီကျူးရှင်းများမှတစ်ဆင့် ဖော်ဆောင်ခြင်းဖြင့် ရေရှည် တည်တံ့ခိုင်မြဲသော အသွင်ကူးပြောင်းခြင်းအား အထောက်အကူပြုနိုင်ပါသည်။ အထူးသဖြင့် ကြီးမားသည့် နိုင်ငံတကာပြစ်မှုများကျူးလွန်ထားသူများအားအရေးယူခြင်းဖြင့် သို့မဟုတ် တရားစီရင်ရေးနှင့် ရဲ ကဲ့သို့သော တရားဥပဒေစိုးမိုးရေးအဖွဲ့အစည်းများအားပို၍တာဝန်ယူမှုတာဝန်ခံမှုရှိပြီး အားလုံးပါဝင်မှုရှိသော ဦးတည်ချက်ဖြင့် ပြန်လည်ပြုပြင်တည်ဆောက်ခြင်းဖြင့် တရားဥပဒေစိုးမိုးမှုကို ပြန်လည်ကူညီတည်ဆောက်ရေး သို့မဟုတ် ပိုမိုအားကောင်းအောင်ဆောင်ရွက်ရေးတို့တွင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးက အထောက်အကူပေးနိုင်ပါသည်။

ပြစ်မှုဆိုင်ရာတရားစွဲဆိုခြင်းနှင့် အခြားအစီအမံများဖြင့် တစ်ဦးချင်းတာဝန်ခံမှုရှိစေခြင်းသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး၏ အရေးပါသော အစိတ်အပိုင်းတစ်ခုဖြစ်သည်။ ထိုကဲ့သို့ ကြိုးပမ်းအားထုတ်မှုများသည် ယခင် သို့မဟုတ် ယခုတွင် ပြစ်မှုမြောက်သည်ဟု ပြည်တွင်းဥပဒေတွင်မယူဆသည့်ယုတ်ယဉ်ကြမ်းကြုတ်သော လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများအတွက် အပြစ်ပေးခြင်းအားလက်ခံနိုင်မှု သို့မဟုတ် ‘ပြစ်မှုမြောက်’ကြောင်း ဆုံးဖြတ်ပေးသော ပြင်ပတရားရုံးများ၏ တရားဝင်မှုအားလက်ခံနိုင်မှု စသည့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာမေးခွန်းများဖြစ်ပေါ်စေပါသည်။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးသည် ပြစ်ဒဏ်မှကင်းလွတ်ခွင့်အစား တာဝန်ယူမှုဆိုသည့် ယဉ်ကျေးမှုများကို တည်ထောင်ရန်ရည်ရွယ်သည်။ ထိုရည်ရွယ်ချက်ကို ယိုယွင်းစေသည့် လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်များသည် ပြည်တွင်းနှင့်ပြည်ပမှ တွန်းလှန်မှုကို ဖြစ်ပေါ်စေပါသည်။ တစ်ချို့အခြေအနေမျိုးတွင် လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်များကို တရားစွဲဆိုခံရခြင်းအတွက် ကြောက်စရာမလိုဘဲ လူများရှေ့ထွက်လာပြီး အမှန်တရားပြောဆိုရန် မက်လုံးပေးသည့်နည်းလမ်းဟု ရှုမြင်ကြသည်။ သို့သော် လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်များသည် တာဝန်ယူမှုတာဝန်ခံမှုယဉ်ကျေးမှုအား သိသိသာသာ ယိုယွင်းစေသည်။ ပေးအပ်လိုက်သည့် လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်အပေါ်မူတည်၍ ပြစ်မှုမှ ကင်းလွတ်ခွင့်ပေးခြင်းအား မြှင့်တင်ပေးသည်ဟုလည်း ရှုမြင်ကြသည်။

လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်ပါသည့်တိုင် အခြေခံနိုင်ငံရေးဖြေရှင်းချက်အား အကာအကွယ်ပေးခြင်းဖြင့် သို့မဟုတ် မတူကွဲပြားသော အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်များ၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေနှင့် ကိုက်ညီမှုရှိ/မရှိနှင့်ဆိုင်သော အရေးပါသည့်ဆုံးဖြတ်ချက်များချမှတ်ရန် တရားရုံးများအား အခွင့်အာဏာပေးခြင်းဖြင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေများသည် အဓိကအခန်းကဏ္ဍမှ ပါဝင်နိုင်သည်။ လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်တောင်းခံခြင်းများကို ပြစ်မှုဆိုင်ရာတရားစီရင်ရေးအပိုင်းမှ ငြင်းပယ်ရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေများတွင် ပြဋ္ဌာန်းထားရှိနိုင်ပါသည်။ (တူနီးရှား ပုဒ်မ ၁၄၈)။ ဆန့်ကျင်ဘက်အားဖြင့် လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်ကို အကာအကွယ်ပေး၍လည်း ပြဋ္ဌာန်းထားရှိနိုင်ပါသည်။ (တောင်အာဖရိက ဇယား ၆ ပုဒ်မ ၂၂)။ ထို့ကြောင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေများသည် နားလည်မှုအမျိုးမျိုးရှိသည့် ‘တရားမျှတရေး’ ကို ဖွင့်ဆိုပြဋ္ဌာန်းနိုင်သည်။ ထို့နောက်တွင် ထို နားလည်မှုများအားအကဲဖြတ်ရန်နှင့် ရှင်းလင်းဖော်ပြရန် တရားရုံးများအားတောင်းဆိုကောင်း တောင်းဆိုနိုင်သည်။ အာဂျင်တီးနား၊ ကိုလံဘီယာ၊ အင်ဒိုနီးရှား၊ နီပေါ၊ တောင်အာဖရိကနှင့် အခြားတစ်ချို့သော တရားရုံးများသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးဥပဒေများ၊ အဖွဲ့အစည်းများ၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေနှင့်ကိုက်ညီမှုနှင့်ပတ်သတ်၍ အရေးပါသောအမိန့်ချမှတ်မှုများ ပြုလုပ်ခဲ့ကြသည်။ ထိုဖြစ်ရပ်များတွင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး ယန္တရားများအား အားပေးထောက်ခံခြင်း

သို့မဟုတ် ပယ်ဖျက်ခြင်းတို့မှာ အရေးမကြီးပါ။ အရေးကြီးသည်မှာ တရားရုံးတစ်ခုမှ လုပ်ငန်းစဉ် အားလုံး၊ အဖွဲ့အစည်းအားလုံးသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေနှင့်ကိုက်ညီရမည်ဟု အခိုင်အမာအဆို ပြုသောအချက်ပင်ဖြစ်သည်။ ဤနည်းဖြင့် တရားဥပဒေစိုးမိုးမှုနှင့် တရားမျှတမှုအတွက်အလား အလာများအား ပြန်လည်တည်ထောင်ရန် အထောက်အကူပြုပါသည်။ ထို့ကြောင့် အကူးအပြောင်း ဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးကာလအတွင်း မြင်တွေ့ရသော တရားမျှတမှုရရှိရေးကြိုးပမ်းမှုနှင့် တရား မျှတမှုအခွင့်အရေးအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပြဋ္ဌာန်းခြင်းသည် လက်ရှိတရားရုံးများအား အခွင့်အာဏာ ပြန်လည်အပ်နှင်းစေခြင်း သို့မဟုတ် တရားရုံးအသစ်များ တည်ထောင်စေခြင်းကိုဖြစ် ပေါ်စေပါသည်။

ကုလသမဂ္ဂအထူးကိုယ်စားလှယ်သည် မတူညီသော အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတ ရေးလုပ်ငန်းစဉ်များမှ တရားဥပဒေစိုးမိုးရေးအပေါ်အထောက်အပံ့ပေးနိုင်သည့် နည်းလမ်းများအား ခြုံငုံဖော်ပြထားပါသည်။ ဤသို့ဖြင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေး စီမံကိန်းအား အားကောင်းခိုင်မာစေပါသည်။ အမှန်တရားရှာဖွေခြင်းသည် အရည်အသွေးမပြည့်မီသည့် ဝန်ထမ်း များကိုဖော်ထုတ်၍ တရားဥပဒေစိုးမိုးရေးအဖွဲ့အစည်းများ၏ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုကိုအကြံပြုပေးနိုင် သည်။ လျော်ကြေးပေးမှုများသည် နစ်နာသူများ၏အခွင့်အရေးကို အသိအမှတ်ပြုခြင်းဖြင့် တရား ဥပဒေရှေ့မှောက်တွင် တန်းတူညီမျှမှုအခြေခံမှုကို အားကောင်းခိုင်မာစေပါသည်။ တရားမျှတမှုရယူ နိုင်ပြီး ပြည်တွင်းတရားစီရင်ရေးစနစ်များကို အားကောင်းခိုင်မာစေနိုင်ကြောင်းကို တရားစွဲဆိုအရေး ယူခြင်းများက သက်သေခံပြနိုင်ပါသည်။ (ကုလသမဂ္ဂ ၂၀၁၂)။ သို့သော် ရည်ရွယ်ထားသကဲ့သို့ တရား ဥပဒေစိုးမိုးမှုအားမြှင့်တင်ရန်မှာ ပဋိပက္ခဖြစ်ပြီးနောက် တာဝန်ယူမှု တာဝန်ခံမှုရှိစေရန် ကြိုးပမ်း ချက်များသည် ဘက်လိုက်မှုမရှိဘဲ ကောင်းစွာလည်ပတ်နေသော တရားဥပဒေမူဘောင်နှင့် တသား တည်းရှိကြောင်း ရှုမြင်ခြင်းခံရရန် လိုအပ်ပါသည်။ ကုလသမဂ္ဂက ဖော်ပြထားသကဲ့သို့ ‘တရားစွဲဆိုမှု လုပ်ဆောင်ချက်များပြုလုပ်ရာတွင် ယုံကြည်စိတ်ချမှုနှင့် တရားဝင်မှုရှိဖို့ရန်အတွက် စွပ်စွဲခံထားရ သည့် ပြစ်မှုကျူးလွန်သူများမည်သူပင်ဖြစ်ပါစေ ထိုတရားစွဲဆိုမှုများအား ခွဲခြားဆက်ဆံမှုမရှိဘဲ၊ သမာသမတ်ကျသော နည်းလမ်းဖြင့်ဆောင်ရွက်ရန် လိုအပ်ပါသည်’ (ကုလသမဂ္ဂ ၂၀၁၀ : ၇)။ ထိုသို့ ဆောင်ရွက်ရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြဋ္ဌာန်းချက်မှလာလေ့ရှိသည့် တရားစွဲဆိုခြင်းနှင့်ပတ်သတ် သော အတိုင်းအတာနှင့် တရားစီရင်ပိုင်ခွင့် စသည်တို့နှင့် ဆက်စပ်သည့်စံနှုန်းများလိုအပ်လာကြောင်း ဤအချက်ကထောက်ပြနေသည်။ ဤနည်းဖြင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေများသည် မျှတသောတရား စီရင်ရေးများ၊ ဥပဒေနှင့်ကိုက်ညီသောခုခံမှုတို့နှင့် ပတ်သတ်သည့် အရေးပါသောစံနှုန်းများ ပေးအပ် ခြင်းဖြင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးယန္တရားများ၏ တိုးတက်ပြောင်းလဲလာမှုနှင့် လက် တွေ့လုပ်ဆောင်မှုတို့အတွက် လမ်းညွှန်ပြသနိုင်မည်ဖြစ်သည်။ တရားမျှတမှုနှင့်ဆက်စပ်သည့် လုပ် ဆောင်ချက်များအပေါ် မျှတမှုရှိကြောင်း ရှုမြင်စေရန်မှာ အဆိုပါစံနှုန်းများနှင့်ကိုက်ညီမှု အပေါ်တွင် မူတည်သည်။^၂ အမှန်တရားရှာဖွေရေးကော်မရှင်များကဲ့သို့သော အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတ ရေး ယန္တရားများသည် နိုင်ငံတော်အဖွဲ့အစည်းများ၏ စွမ်းရည်တည်ဆောက်မှုအတွက် အခွင့်အရေး အခြေပြုသည့် အကြောင်းပြချက်ကို ပံ့ပိုးပေးနိုင်ပါသည်။ ထိုသို့ပြုလုပ်ခြင်းမှာ နိုင်ငံအဆင့် စုံစမ်း စစ်ဆေးရေးနှင့် တရားစွဲဆိုမှုစွမ်းရည်များ၊ လွတ်လပ်၍ထိရောက်မှုရှိသော တရားစီရင်ရေး၊ လုံလောက်သော ဥပဒေကြောင်းဆိုင်ရာခုခံချေပခွင့်၊ သက်သေခံများနှင့် နစ်နာသူများအတွက်

အကာအကွယ်ပေးမှုနှင့် အထောက်အပံ့ပေးမှု၊ လူသားဆန်သောပြင်ဆင်ရေးစခန်းများစသည်တို့ကို ခိုင်မာအားကောင်းစေရန် သို့မဟုတ် တည်ထောင်ရန်ရည်မှန်းပါသည်။ (ကုလသမဂ္ဂ ၂၀၁၀ : ၇)။ သို့သော်လည်း အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး ယန္တရားတစ်ခုတည်းဖြင့် ယင်းရည်မှန်းချက် များအားဖော်ဆောင်ရန်မှာ ဖြစ်နိုင်ခြေနည်းပါးပါသည်။ ယင်းရည်မှန်းချက်များသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံ ဥပဒေပြောင်းလဲပြင်ဆင်ရန် မလိုအပ်ပါက ၎င်းတို့အား အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးမှ မြှင့်တင်နိုင်ပါသည်။

တရားမျှတသောတရားစွဲဆိုမှုများအတွက် ရှေ့ပြေးလိုအပ်ချက်များ (ဥပမာ - နိုင်ငံရေး လွတ်လပ်မှု၊ ဘတ်ဂျက်ဆိုင်ရာကိုယ်ပိုင်စီမံခန့်ခွဲမှု၊ စွမ်းဆောင်ရည်အပေါ်မူတည်၍ ခန့်အပ်သော လုပ်ငန်းစဉ်များကဲ့သို့) သည် အကူးအပြောင်းလုပ်ဆောင်နေသော နိုင်ငံအများစုတွင် မရှိနိုင်သော စွမ်းရည်များပင်ဖြစ်ကြောင်း အထူးကိုယ်စားလှယ်မှ အသိအမှတ်ပြုသည်။ (ကုလသမဂ္ဂ ၂၀၁၄၊ အပိုဒ် ၈၈)။ ထိုအခြေအနေများတွင် ကြီးမားသော လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများနှင့် ပတ်သတ် သည့် တရားစွဲဆိုမှုများကို ကိုင်တွယ်ဖြေရှင်းရန် လိုအပ်မှုဖွဲ့စည်းသော သို့မဟုတ် ဖက်စပ်ဖြစ်သော သို့မဟုတ် နိုင်ငံတကာနှင့် အပြည့်အဝသက်ဆိုင်သောခုံရုံးများအား တည်ထောင်ကြပါသည်။ အမှန် တရားရှာဖွေရေး ကော်မရှင်များနှင့်ပတ်သတ်သော အထက်တွင်ဖော်ပြခဲ့သည့် အခက်အခဲများနှင့် စပ်လျဉ်း၍ ယင်းကဲ့သို့ကြိုးပမ်းမှုများမှာ ထည့်သွင်းစဉ်းစားပေးရပါမည်။ နက်နဲသောပြုပြင်ပြောင်း လဲမှုမရှိသည့် လက်ရှိအခင်းအကျင်းထဲသို့ အင်စတီကျူးရှင်းတစ်ရပ်ရပ်ကို ထပ်မံထည့်သွင်းလိုက်ပါ က လက်ရှိအင်စတီကျူးရှင်းဆိုင်ရာစိန်ခေါ်မှုများကို ပုံတူပွားထပ်တိုးခြင်းကဲ့သို့ အန္တရာယ်များရှိစေ နိုင်ပါသည်။ ယင်းစိန်ခေါ်မှုအများစုသည် ပဋိပက္ခနှင့် ဖိနှိပ်ချုပ်ချယ်မှုများကို ဖြစ်စေသည့် ကနဦး အကြောင်းအရင်းများ ဖြစ်နိုင်ပါသည်။ ဂွါတီမာလာမှာတွေ့မြင်ရသကဲ့သို့ လိုအပ်မှုဖွဲ့စည်းသည့် ယန္တရားများသည် ကျယ်ပြန့်သည့် ရဲလုပ်ငန်းနှင့် တရားမျှတမှုကဏ္ဍများနှင့် ချိတ်ဆက်မှုမရှိသော ကြောင့် ထိုယန္တရားများမှ ပေါ်ထွက်လာသော ဆုံးဖြတ်ချက်များအား အကောင်အထည်ဖော်ခြင်း၊ လိုက်နာမှုရှိစေရေးဆောင်ရွက်ရာတွင် စိန်ခေါ်မှုများရှိနိုင်ပါသည်။ တရားစီရင်ရေး၏လွတ်လပ်မှုကို အကာအကွယ်ပေးသည့် သို့မဟုတ် တရားစွဲဆိုခြင်းဆိုင်ရာလွတ်လပ်ခွင့်အား မြှင့်တင်သည့် ဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများသည် တရားစီရင်ရေးဆိုင်ရာအဖွဲ့အစည်းများနှင့် စီမံ အုပ်ချုပ်မှုများ၏ အားနည်းချက်များကိုဖြေရှင်းပေးနိုင်သကဲ့သို့ ရေရှည်၌တရားမျှတမှုကို မြှင့်တင် နိုင်ပြီး အရေးပါသော ပဋိပက္ခအသွင်းကူးပြောင်းရေးအတွက် အထောက်အကူပြုပါသည်။ ဥပမာ မော်ရိုကို၏ တန်းတူညီမျှမှုနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးကော်မရှင်သည် တရားစီရင်ရေးဆောင်ရွက်မှု တွင် အုပ်ချုပ်ရေးအာဏာမှ ဝင်ရောက်စွက်ဖက်မှုများကို ထိရောက်စွာတားဆီးရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံ ဥပဒေပြုပြင် ပြောင်းလဲရေးလုပ်ဆောင်ဖို့ အကြံပြုခဲ့ပါသည်။ ထိုသို့ပြုမူခြင်းသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံ ဥပဒေရှိ တရားစီရင်ရေး၏လွတ်လပ်မှုကို အကာအကွယ်ပေးခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ ဤသည်ကို တရား မျှတမှုရှိရေးကြိုးပမ်းမှုအား ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့်အကာအကွယ်ပေးသည့်အစီအမံအဖြစ် ရှုမြင်နိုင် သည်။ အာဏာခွဲဝေရေးနှင့် တရားစီရင်ရေးကဏ္ဍတို့နှင့်ပတ်သတ်၍ ကျယ်ပြန့်သော ဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေ ပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးဆောင်ရွက်ရန် လိုအပ်ကြောင်းနှင့် ကျိုးကြောင်းခိုင်လုံကြောင်း ကို ကော်မရှင်မှ ကောင်းစွာချက်ကျလက်ကျထောက်ပြနိုင်ခဲ့သည်။

ထို့ကြောင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်များအား ပေါင်းစည်းဆောင်ရွက်ခြင်းသည် ယင်းလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်စလုံးနှင့် ရေရှည်ငြိမ်းချမ်းရေး၊ တရားမျှတမှုနှင့် အားလုံးပါဝင်မှုတို့ကိုဖော်ဆောင်ရန် ၎င်းတို့၏ စွမ်းရည်ကို အပြန်အလှန် အားကောင်းခိုင်မာစေနိုင်ပါသည်။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးအတွက် အရှိန်အဟုန်ဖြင့် ထောက်ပံ့ပေးနိုင်သကဲ့သို့ အသွင်ကူးပြောင်းရေးဆိုင်ရာ တရားမျှတမှုရည်မှန်းချက်များကို အကောင်အထည်ဖော်ခြင်းသည် အသေးစိတ်ပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးများကို ပြဋ္ဌာန်းခြင်းမှသာမက 'နိုင်ငံရေးစီမံကိန်းတစ်ခုအဖြစ် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဖြင့်အုပ်ချုပ်မှုစနစ်' မှလည်း အကျိုးရှိသည် (Tanzarella ၂၀၁၇)။ မျှတသည့် တရားစီရင်ရေး၏ လိုအပ်ချက်များ၊ တရားဥပဒေရှေ့မှောက်၌ တန်းတူညီမျှမှုနှင့် ခွဲခြားဆက်ဆံခြင်းမရှိမှုအား အာမခံခြင်း၊ အာဏာခွဲဝေခြင်းနှင့်သက်ဆိုင်သောထည့်သွင်းစဉ်းစားမှုများ စသည်တို့နှင့်ပတ်သက်၍ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေများကိုယ်တိုင်သည် (အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး) 'အစီအမံများအား အသုံးပြုပုံအပေါ်တွင် ကြီးမားသည့် ကန့်သတ်ချက်များချမှတ်နိုင်သည်' (Mendez ၂၀၁၂ : ၁၂၇၃)။ အကူးအပြောင်း ဖြစ်စဉ်တွင်တည်ထောင်သော ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေများသည် 'အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးအား စီမံခန့်ခွဲမှုဆိုင်ရာ မူဘောင်ပါရှိလေ့ရှိပြီး အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး ယန္တရားများနှင့် လုပ်ဆောင်မှုများ၏ တရားဝင်မှုအား တိုင်းတာစစ်ဆေးနိုင်သော လုပ်ပိုင်ခွင့်လည်း ဖြစ်လာပါသည်' (Mendez ၂၀၁၂ : ၁၂၇၂)။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာကန့်သတ်ချက်များအတိုင်း လိုက်နာဆောင်ရွက်ခြင်းနှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်များအတွက် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေက မည်သို့မည်ပုံ လမ်းညွှန်မှုပေးနိုင်ကြောင်းအား ထုတ်ဖော်ပြသခြင်းဖြင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဖြင့်အုပ်ချုပ်သည့် အစဉ်အလာတစ်ခုတည်ထောင်ရန် ဖြစ်နိုင်ပါသည်။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဖြင့်အုပ်ချုပ်သည့် အစဉ်အလာတစ်ခုတည်ထောင်ခြင်းသည် နိုင်ငံမှတာဝန်ယူမှုတာဝန်ခံမှုရှိသည့် အစဉ်အလာတစ်ခု တည်ထောင်ခြင်းနှင့် တူညီပါသည်။ ဤသို့ဖြင့် နိုင်ငံတော်မှ တာဝန်ယူမှုတာဝန်ခံမှုဆိုသည့် ကျယ်ပြန့်သောအယူအဆအား စတေးခံ၍ တစ်ဦးချင်းတာဝန်ယူမှုတာဝန်ခံမှုအား ပိုမိုအလေးပေးခြင်းဆိုသည့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်များ၏ ဝေဖန်ချက်များထဲမှတစ်ခုအား ဖြေရှင်းနိုင်ပါသည်။

လျော်ကြေးများ

လျော်ကြေးများသည် 'နစ်နာသူများအား ရုပ်ဝတ္ထုအရ၊ အမှတ်သင်္ကေတအရ အကျိုးခံစားခွင့်ပေးခြင်းဖြင့်လူအခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများအားကုစားရန်ကြိုးစားခြင်း'ပင်ဖြစ်သည် (ကုလသမဂ္ဂ ၂၀၁၀ : ၈)။ လျော်ကြေးများသည် တစ်ဦးချင်းဖြစ်နိုင်သလို၊ အစုအဖွဲ့လိုက်လည်း ဖြစ်နိုင်သည်။ လျော်ကြေးများတွင် ငွေကြေးထောက်ပံ့ခြင်း၊ လူမှုစိတ်ပိုင်းဆိုင်ရာ ဝန်ဆောင်မှုများ၊ ဆေးကုသမှုအစီအစဉ်များ၊ ပညာသင်ဆုများ သို့မဟုတ် သမိုင်းသင်ရိုးညွှန်းတမ်းများအား ပြုပြင်ခြင်း၊ အောက်မေ့သတိရ အသိအမှတ်ပြုခြင်း၊ မြေယာ သို့မဟုတ် အခြားပိုင်ဆိုင်မှုများအား ပြန်လည်အပ်နှင်းခြင်း သို့မဟုတ် ခွဲဝေခြင်းနှင့် လူသိရှင်ကြား ဝန်ချတောင်းပန်ခြင်းတို့ပါဝင်သည်။ နစ်နာသူများသည် နိုင်ငံတကာဥပဒေအောက်တွင် အသိအမှတ်ပြုလျော်ကြေးခံစားခွင့်ရှိသည် (ကုလသမဂ္ဂ ၂၀၀၆)။ ဆိုလိုသည်မှာ နစ်နာသူများကိုယ်တိုင် ဖော်ပြထားသကဲ့သို့ နစ်နာသူများ၏လိုအပ်ချက်များကိုပြည့်မီသည့် လျော်ကြေးပေးသည့်အစီအစဉ် ရေးဆွဲအကောင်အထည်ဖော်ရန် နိုင်ငံများတွင်

တာဝန်ရှိပါသည်။ ကောင်းမွန်စွာစီမံလုပ်ဆောင်နိုင်ခဲ့ပါက လျော်ကြေးများသည် နစ်နာသူများအား ခိုင်မာသောကုစားမှုများပေးခြင်း၊ ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးအားမြှင့်တင်ခြင်းနှင့် နိုင်ငံအပေါ် အများ ပြည်သူ၏ယုံကြည်မှုကို ပြန်လည်တည်ဆောက်ခြင်းတို့ဖြင့် အမှန်တရားရှာဖွေရေးလုပ်ငန်းစဉ်များနှင့် တရားစွဲဆိုအရေးယူရေး လုပ်ဆောင်ချက်များအတွက် ထိထိရောက်ရောက်၊ လျင်လျင်မြန်မြန်ဖြင့် ဆောင်ရွက်နိုင်မည့် အကျိုးကျေးဇူးမျိုးထပ်လောင်းရရှိနိုင်ပါသည်။ (ကုလသမဂ္ဂ ၂၀၁၀ : ၈)။ အထူးသဖြင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းများမတိုင်မီ (သို့မဟုတ် လုပ်ဆောင်နေစဉ်တွင်) ယာယီ သို့မဟုတ် လိုအပ်ချက်အရ ဆောင်ရွက်ရသည့် လျော်ကြေးပေးအစီအစဉ်များအား သဘောတူညီ၍ စီမံဆောင်ရွက်နိုင်ပါက အရေးပါသောယုံကြည်မှုတည်ဆောက်ရေး အစီအမံများအဖြစ် အထောက်အကူပြုနိုင်ပါသည်။ ထို့ကြောင့် လျော်ကြေးများသည် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်အတွက် အရှိန်အဟုန်ကိုထိန်းညှိပေးနိုင်ပြီး အထောက်အကူဖြစ်စေရန် ပံ့ပိုးပေးနိုင်ပါသည်။ ဤသို့ ဖြင့်ရရှိသည့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးအတွက် အလားအလာများကိုပါ ကောင်းကျိုးဖြစ်စေပါသည်။

(က) အမှတ်သင်္ကေတ လျော်ကြေး (ခ) အထူးအမျိုးအစားအဖြစ် ပဋိပက္ခဒဏ်သင့်နစ်နာသူများအတွက် သီးခြားလျော်ကြေးများ (ဂ) ဖယ်ကြည့်ခံရသော လူ့အဖွဲ့အစည်းများအတွက် လျော်ကြေးများ (အထူးသဖြင့် ၎င်းတို့အား ဖယ်ကြည့်ခြင်းသည် မတည်ငြိမ်မှု သို့မဟုတ် ပဋိပက္ခ၏ ဖြစ်ရပ်များနှင့် ဆက်စပ်နေသော လူ့အသိုင်းအဝိုင်းများအတွက်လျော်ကြေး) ပေးခြင်းဖြင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်များသည် နစ်နာသူများအတွက် လျော်ကြေးရယူခွင့်အား အထောက်အကူကောင်းဖြစ်စေပါသည်။ ထိုလျော်ကြေးအမျိုးအစားတစ်ခုစီအကြောင်း အောက်တွင် ဆွေးနွေးပါမည်။

အမှတ်သင်္ကေတ လျော်ကြေး

ရုပ်ဝတ္ထုပစ္စည်းများဖြင့် ထောက်ပံ့ပေးမှုအပြင် အမှတ်သင်္ကေတသဘောလျော်ကြေးကဲ့သို့ အခြားနည်းလမ်းများဖြင့် လျော်ကြေးပေးခြင်းသည်လည်းအရေးပါကြောင်း တိုး၍အသိအမှတ် ပြုလာပါသည်။ လူသိရှင်ကြား ဝန်ချတောင်းပန်ခြင်းများနှင့် အသိအမှတ်ပြုခြင်းများအား လျော်ကြေး ဟုယူဆပါက ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ အဖွင့်နိဒါန်းများတွင် ဖော်ပြထားသော စာသားသည်လည်း (အမှန်တရားသိရှိခွင့်နှင့်ပတ်သတ်၍ အထက်တွင်ဆွေးနွေးခဲ့သည့်အတိုင်း) လျော်ကြေးဖြစ်နိုင်ပါသည်။ ဥပမာ တောင်အာဖရိက၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ အဖွင့်နိဒါန်းတွင် ‘ကျွန်ုပ်တို့တောင်အာဖရိက နိုင်ငံသားများသည် ကျွန်ုပ်တို့၏အတိတ်မှ တရားမျှတမှုမရှိခြင်းကို အသိအမှတ်ပြုပါသည်။ ကျွန်ုပ်တို့မြေပေါ်တွင် တရားမျှတမှုနှင့် လွတ်လပ်မှုတို့အတွက် ဒုက္ခခံစားခဲ့ကြသူများအား ဂုဏ်ပြုပါသည်’ (တောင်အာဖရိက သမ္မတနိုင်ငံ ၁၉၉၆)။ တူနီးရှား၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ အဖွင့်နိဒါန်းတွင် ‘နိုင်ငံကို ထူထောင်ရန်...၊ ၂၀၁၀ ခုနှစ် ဒီဇင်ဘာလ ၁၇ မှ ၂၀၁၁ ခုနှစ် ဇန်နဝါရီလ ၁၄ ရက်နေ့ထိ တော်လှန်ရေးတွင် လွတ်လပ်မှုနှင့်ဂုဏ်သိက္ခာအတွက် တော်လှန်ရေး၏ရည်ရွယ်ချက်များအားအောင်မြင်စေရန်၊ ကိုယ့်ကျင့်သိက္ခာမြင့်မားသည့် အာဇာနည်များ၏သွေးအား သစ္စာစောင့်သိမှုနှင့်အတူ မျိုးဆက်များအလိုက် တူနီးရှားအမျိုးသား၊ အမျိုးသမီးများ၏ ကိုယ်ကျိုးစွန့်အနစ်နာခံမှုများအတွက် ကျွန်ုပ်တို့နိုင်ငံသားများမှ လွတ်လပ်ရေးအတွက်ကြိုးစားရန်ကန်မှုများအား ဂုဏ်ယူပါကြောင်း’ ဟု ဖော်ပြထားပါသည်။ (တူနီးရှား သမ္မတနိုင်ငံ ၂၀၁၄)။^၁

လျော်ကြေးသည် အလံပြောင်းခြင်း သို့မဟုတ် ဒေသအမည်ပြောင်းခြင်း သို့မဟုတ် နစ်နာသော လူမျိုးစုများ၏ အရေးပါသော အမှတ်သင်္ကေတကိစ္စရပ်များအား အကာအကွယ်ပေးခြင်းဖြင့် ၎င်းတို့၏ အရေးပါမှုအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် အသိအမှတ်ပြုခြင်း စသည့် အမှတ်သင်္ကေတပုံသဏ္ဌာန်အသွင်လည်း ဆောင်နိုင်ပါသည်။ ဥပမာ ဆားဗီးယား၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ထူးခြားသော ဝိသေသလက္ခဏာအား ထိန်းသိမ်းစောင့်ရှောက်ခွင့်ဖြစ်သည့် ဥပဒေပုဒ်မ ၇၉ သည် နိုင်ငံ လူနည်းစုအဖွဲ့ဝင်များ၏ ‘အမှတ်သင်္ကေတများအား အများပြည်သူဆိုင်ရာနေရာများ၊ ရိုးရာဒေသခံ အမည်နာမများ၊ လမ်းနာမည်များ၊ အခြေကျနေထိုင်သော နယ်မြေအမည်များနှင့် နေရာဒေသအမည်များတွင် အသုံးပြုခွင့်’ စသည့် အခွင့်အရေးအား တစ်စိတ်တစ်ပိုင်း အကာအကွယ်ပေးပါသည် (ဆားဗီးယားသမ္မတနိုင်ငံ ၂၀၀၆)။ ကိုဆိုဗို၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်လည်း အင်မတန် အရေးပါလှသော အကျိုးစီးပွားကိစ္စရပ်များတွင် လူနည်းစုများအား ဗီတိုအခွင့်အရေးများ ပေးအပ်ထားပါသည်။ လူမျိုးစုများ၏ အမှတ်သင်္ကေတများနှင့် အများပြည်သူဆိုင်ရာ အားလပ်ရပ်များအပါအဝင် အမှတ်သင်္ကေတအသုံးပြုမှုအပေါ်ပြဋ္ဌာန်းသော ဥပဒေများနှင့်ပတ်သတ်၍လည်း ဗီတိုအာဏာပေးအပ်ထားပါသည် (ကိုဆိုဗိုသမ္မတနိုင်ငံ ၂၀၀၈/၂၀၁၆ : အခန်း ၁(၈))။ ထိုကဲ့သို့ ပေးအပ်ခြင်းများသည် ဖယ်ကြဉ်ခံရသော လူမျိုးစုများအား ၎င်းတို့အတွက် အရေးပါသော အမှတ်လက္ခဏာများကို အနာဂတ်တွင် ကာကွယ်ရန် အခွင့်အာဏာနှင့် ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့် ပေးအပ်ခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ နိုင်ငံတော်မှ ရုပ်ထုတစ်ခု သို့မဟုတ် ပြတိုက်တစ်တိုက် တည်ဆောက်ပေးခြင်းအစား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေမှ လူမျိုးစုများအတွက် အရေးပါသော ယဉ်ကျေးမှုဆိုင်ရာ အမှတ်သင်္ကေတများအား တည်ထောင်ခြင်းနှင့် ထိန်းသိမ်းစောင့်ရှောက်ခြင်းတို့အတွက် ၎င်းတို့ကိုယ်တိုင်ဆုံးဖြတ်ချက်ချနိုင်ရန် အခွင့်အာဏာနှင့် အရင်းအမြစ်များပေးအပ်ပါသည်။

နစ်နာသူများအတွက် လျော်ကြေး

နစ်နာသူများအတွက် သီးခြားလျော်ကြေးအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် အသိအမှတ်ပြုခြင်းဖြင့် ရေရှည်တည်တံ့သည့် အထောက်အပံ့များပေးနိုင်ပါသည်။ အတိတ်မှမကောင်းမှုအပြစ်များအတွက် အမှတ်သင်္ကေတလျော်ကြေးပုံသဏ္ဌာန်အား ပိုမိုကောင်းမွန်သော ကုသမှုအဖြစ် အသုံးပြုခြင်းဖြင့် လျော်ကြေးပေးနိုင်ပါသည် (Mendez ၂၀၁၂ : ၁၂၈၀)။ ဤသို့ဖြင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေများသည် ရေရှည်တွင် နစ်နာသူများ၏ လိုအပ်ချက်နှင့် အခွင့်အရေးများအား ဦးစားပေးခြင်းကို ကူညီနိုင်ပါသည်။ နစ်နာသူများသည် ယခင်က ဖယ်ကြဉ်ခံခဲ့ရသော သို့မဟုတ် လူမှုရေး၊ စီးပွားရေးနှင့် နိုင်ငံရေးလုပ်ငန်းစဉ်များမှ စနစ်တကျ ဖယ်ထုတ်ထားခံရသော လူဦးရေအချိုးအစားတစ်ခုအား ကိုယ်စားပြုပါက အထက်ပါ လုပ်ဆောင်ချက်သည် အထူးအဖိုးတန်ပါသည်။ ဤနေရာတွင် နီပေါနိုင်ငံထံမှ ဥပမာကောင်းတစ်ခုကို လေ့လာနိုင်သည်။ နီပေါ၏ ၂၀၁၅ ပဋိပက္ခအလွန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပဋိပက္ခဒဏ်သင့် နစ်နာသူများအား အထူးထည့်သွင်းစဉ်းစားပေးရမည့် အုပ်စုတစ်ခုအဖြစ် ပုဒ်မ ၄၂ (၅) အပါအဝင် လူမှုရေးတရားမျှတမှု အခွင့်အရေးအပိုင်းတစ်ခုလုံးတွင် ဖော်ပြထားပါသည်။ ‘လူထုလှုပ်ရှားမှုများ၊ လက်နက်ကိုင်ပဋိပက္ခများနှင့် နီပေါတွင် ဒီမိုကရေစီတိုးတက်ပြောင်းလဲရေး တော်လှန်လှုပ်ရှားမှုများတွင် ၎င်းတို့၏ အသက်ကို စွန့်ခဲ့ကြသော အာဇာနည်ပုဂ္ဂိုလ်များ၏ မိသားစုများ၊ ဖျောက်ဖျက်ခံလိုက်သော သူများ၏ မိသားစုများ၊ ဒီမိုကရေစီအတွက် တိုက်ပွဲဝင်ခဲ့ကြသူများ၊ ပဋိပက္ခဒဏ်သင့် နစ်နာသူများ၊ ရွှေ့ပြောင်းခံရသော နစ်နာသူများ၊ ခန္ဓာကိုယ်အစိတ်အပိုင်း

ချို့ယွင်းသွားသူများ၊ ဒဏ်ရာရသူများနှင့် နစ်နာသူများသည် တရားဥပဒေမှပေးအပ်ထားသည်နှင့် အညီ ပညာရေး၊ ကျန်းမာရေး၊ အလုပ်အကိုင်ရရှိမှု၊ အိုးအိမ်၊ လူမှုဖူလုံရေးတို့အား တရားမျှတမှု၊ ထိုက်သင့်သော လေးစားမှုတို့နှင့်အတူ ဦးစားပေးရပိုင်ခွင့်ရှိရမည်’ (နီပေါသမ္မတနိုင်ငံ ၂၀၁၅)။ နောက်ထပ် ဥပမာတစ်ခုမှာ ကလေးသူငယ်အခွင့်အရေးဖြစ်သည့် ပုဒ်မ ၃၉ (၉)ဖြစ်သည်။ ထိုဥပဒေ ပုဒ်မသည် ပဋိပက္ခဒဏ်သင့်ခံရသော ကလေးသူငယ်များအတွက် နိုင်ငံတော်မှ ‘အထူး အကာ အကွယ်’ ပေးရန် ကတိကဝတ်ပေးပါသည်။ ဤကဲ့သို့ဆောင်ရွက်ခြင်းသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ပဋိပက္ခတားဆီးကာကွယ်ရေး၏ရည်ရွယ်ချက်များကို တိုးတက်စေနိုင်သော်လည်း အခန်း ၅ ရှိ ရဝမ်ဒါဖြစ်ရပ်လေ့လာမှုတွင် ဖော်ပြထားသကဲ့သို့ ပြဿနာလည်း ဖြစ်နိုင်ပါသည်။

ရဝမ်ဒါ၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေသည်လည်း နစ်နာသူများအား - ‘တုဆီလူမျိုးစုအပေါ် ကျူးလွန်ခဲ့သော လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှုမှဆင်းရဲသောအသက်ရှင်ကျန်ရစ်သူများ၏ စားဝတ်နေရေး၊ ကျန်းမာရေး’ ဟုဆိုသော အထူးအမျိုးအစားအုပ်စုအဖြစ် အကာအကွယ်ပေးထားပါသည် (ရဝမ်ဒါ သမ္မတနိုင်ငံ ၂၀၀၃/၂၀၁၅ : ဥပဒေပုဒ်မ ၅၀)။ ဤသို့ဖြင့် ‘ခွဲခြားဆက်ဆံခြင်းမပြုရေး ဥပဒေအပိုဒ် ငယ်များအပါအဝင် စီးပွားရေး၊ လူမှုရေး၊ ယဉ်ကျေးမှု အခွင့်အရေးများအတွက်အကာအကွယ်များ အား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေများတွင် ထည့်သွင်းခြင်း’ ကို အကြံပြုထားသော အကူးအပြောင်း ဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးလုပ်ဆောင်ချက်များကို အားကောင်းခိုင်မာစေခြင်းသည် ကုလသမဂ္ဂ၏ လမ်းညွှန်မှတ်စုကို ပမာပြုထားခြင်းဖြစ်ပါသည်(ကုလသမဂ္ဂ ၂၀၁၀ : ၁၀)။ သို့သော် ရဝမ်ဒါဖြစ်ရပ် သည် သတိပြုစရာအချက်တစ်ခု လည်းဖော်ပြပါသည်။ ၂၀၀၈ ခုနှစ်တွင် ပြန်လည်ပြင်ဆင်ခဲ့သော ပုဒ်မ ၅၀ တွင် ‘တုဆီလူမျိုးများအပေါ်ကျူးလွန်သော လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှု’ ဟုဖတ်ရှုရန် ပြင်ဆင် ထားသော စာသားသည် နောက်ထပ်ဂရုပြုသင့်သည့် ပြဋ္ဌာန်းချက်တစ်ခုဖြစ်သည်။ ဤဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးဖြစ်ရပ်မှတစ်ဆင့်ကြည့်လျှင် ရဝမ်ဒါတွင် နစ်နာသူများ၏ ဘဝကို ၎င်းတို့၏ ကိုယ်ပိုင်သရုပ်လက္ခဏာနှင့် တန်းညှိထားခြင်းခံရမှုနှင့်အတူ လူအုပ်စုတစ်စုကိုသာ ပေး အပ်ရန်လျော်ကြေးများအား (တို့ချဲ့မထားပါ) ကန့်သတ်ထားပါသည်။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရား မျှတရေးသည် နစ်နာသူများရှိသည့် ‘အထူးသတ်မှတ်ထားသောမဲဆန္ဒနယ်မြေ’ကို အလေးပေးရန် လိုအပ်ချက်ရှိသောကြောင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးအကြားရှိ တင်းမာမှုဖြစ်ပေါ်လာနိုင်သည်ကို ဤဖြစ်ရပ်မှ ဖော်ပြပါသည်။ (ဥပမာ ပါဝင်ဆောင်ရွက်သူအားလုံးမှ ‘အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး လုပ်ငန်းစဉ်များ နှင့်ယန္တရား များအား စီစဉ်ရေးဆွဲခြင်းနှင့် အကောင်အထည်ဖော်ရာ၌ နစ်နာသူများအား ဗဟိုပြု၍ဆောင်ရွက် ရန်’ ကုလသမဂ္ဂမှတောင်းဆိုထားပါသည်။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ပတ်သတ် သော ကြိုးပမ်းမှုအားလုံး၏ ‘ဗဟိုတွင် နစ်နာသူများ’အား ထားရှိရန် ကုလသမဂ္ဂမှ တောင်းဆိုထား ပါသည် (ကုလသမဂ္ဂ ၂၀၁၀ : ၆)။

ဖယ်ကြဉ်ခံရမှုနှင့် ပဋိပက္ခ၏ အခြားစစ်ဖြစ်များအားဖြေရှင်းရန် လျော်ကြေး

ပဋိပက္ခ သို့မဟုတ် ဖိနှိပ်ချုပ်ချယ်မှုသည် လူမျိုးစုကို အခြေခံသော သို့မဟုတ် စီးပွားရေး လွှမ်းမိုးမှုကို အခြေခံသော သို့မဟုတ် လူမျိုးစုတစ်ချို့၏ သမိုင်းအစဉ်အဆက် ဖယ်ကြဉ်ခံရမှုအပေါ် အခြေခံပါက လူမှုရေးနှင့်နိုင်ငံရေး ပဋိပက္ခ၏စစ်ဖြစ်များအားဖြေရှင်းရန် ယဉ်ကျေးမှုမတူကွဲပြားမှု ကို အသိအမှတ်ပြုသော သို့မဟုတ် ဖယ်ကြဉ်ခံအုပ်စုများ တန်းတူညီမျှစွာပါဝင်စေရေးကို တောင်း

ဆိုထားသည့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြဋ္ဌာန်းမှုများ သို့မဟုတ် ခွဲခြားဆက်ဆံမှုကို အဆုံးသတ်ရေး အစီအမံများ (affirmative action mechanism) ထည့်သွင်းထားနိုင်ပါသည်။ (Böckenförde၊ Hedling နှင့် Wahiu ၂၀၁၁)။ ထိုပြဋ္ဌာန်းချက်များသည် တရားမျှတမှုမရှိခြင်း၏ ဇစ်မြစ်များကိုဖြေရှင်းနိုင်၍ ပဋိပက္ခနှင့်ဖယ်ကြဉ်မှုတို့၏ စိတ်ဒဏ်ရာများအားကုသရန် ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲသော၊ တရားဝင်ဖြစ်သော၊ သဘောတူညီမှုရှိသော အစီအမံများလည်းပေးအပ်နိုင်ပါသည်။ ကျယ်ပြန့်သော ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများသည် (အထူးသဖြင့် ဖက်ဒရယ်စနစ်ကိစ္စရပ်များ သို့မဟုတ် အာဏာလွှဲအပ်ခြင်း ပုံစံများတွင်) တရားမျှတမှုမရှိသော နိုင်ငံပိုင်သယံဇာတများအား ရယူသုံးစွဲမှု သို့မဟုတ် သမိုင်းအစဉ်အဆက်တောင်းဆိုခဲ့သော ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်မှုတို့ကို ကုစားရန် လုပ်ဆောင်နိုင်ပါသည်။ ဤနေရာတွင် နီပေါနိုင်ငံမှ ဥပမာနောက်တစ်ခုအားလေ့လာနိုင်ပါသည်။ နိုင်ငံအတွင်းရှိ ပဋိပက္ခ၏ဇစ်မြစ်များအားဖြေရှင်းရန်ရည်ရွယ်ချက်ဖြင့် နီပေါဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ၏ အဖွင့်နိဒါန်းသည် ဖက်ဒရယ်ပြည်ထောင်စုအသစ်တည်ထောင်ခြင်းနှင့် ပေါ်ပေါ်ထင်ထင် ချိတ်ဆက်ထားပါသည်။ - ‘ဖက်ဒရယ်ဒီမိုကရေစီ ရွေးကောက်ခံအုပ်ချုပ်မှုဖြင့် ရာသက်ပန်တည်မြဲသော ငြိမ်းချမ်းရေး၊ ကောင်းမွန်သောအုပ်ချုပ်မှုစနစ်၊ ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုနှင့် သာယာဝပြောရေးမျှော်မှန်းချက်များကို ဖြည့်ဆည်းရန် ပဒေသရာဇ်စနစ်၊ အာဏာရှင်စနစ်၊ ဗဟိုချုပ်ကိုင်မှုစနစ်နှင့် သက်ဦးဆံပိုင်စနစ်တို့မှ ဖန်းတီးခဲ့သော ခွဲခြားဆက်ဆံမှုနှင့် ဖိနှိပ်ချုပ်ချယ်မှုပုံစံများအားလုံးကို အဆုံးသတ်ခြင်းဖြင့် ဤဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေကို တရားဝင်ကြေငြာ ပြဋ္ဌာန်းလိုက်သည်’ ဟုဖော်ပြထားပါသည်။ (နီပေါ သမ္မတနိုင်ငံ ၂၀၁၅၊ အထူးအလေးပေးချက်ဖြင့် ထည့်ပေါင်းဖော်ပြထားသည်။)။ ထို့ကြောင့် ပြည်သူ့အာဏာနှင့်ဘဏ္ဍာအပေါ် မျှတသောရယူခွင့်နှင့် ထိန်းချုပ်ခွင့်ရရှိစေရန်ရည်ရွယ်ချက်ဖြင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင် ပြောင်းလဲရေးဆောင်ရွက်မှုမှတစ်ဆင့် သမိုင်းအစဉ်အဆက်ဖယ်ကြဉ်ခြင်း၊ ဖိနှိပ်ချုပ်ချယ်ခြင်းနှင့် အုပ်စုအချို့၏ပိုင်ဆိုင်မှုများကို သိမ်းယူခြင်းတို့ကို ကုစားနိုင်ပါသည်။ ထိုအစီအမံများအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပြဋ္ဌာန်းခြင်းသည် နောင်လာမည့် မျိုးဆက်အဆက်ဆက်အတွက် ထိရောက်မှုအလားအလာကို မြှင့်တင်ပေးပါသည်။

‘အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာလျော်ကြေးများ’ ဆိုသည့်အနှစ်သာရပါဝင်စေရန် လျော်ကြေးပေးခြင်း၏ အဓိပ္ပါယ်အား တိုးချဲ့လာနေသည့် ခေတ်ရေစီးကြောင်းတစ်ခုရှိပါသည်။ အသွင်ကူးပြောင်းရေးဆိုင်ရာလျော်ကြေးများ ဆိုသည်မှာ ‘နိုင်ငံရေးအရ ဖယ်ကြဉ်ခံရခြင်း၊ စီးပွားရေးမလုံခြုံမှု၊ ကျားမတန်းတူညီမျှမှု မရှိခြင်းကဲ့သို့သော ယခင်ရှိနေမြဲအခြေအနေဆီသို့ နစ်နာသူများအား ပြန်လည်ရောက်ရှိသွားစေခြင်းအစား ယုတ်ရင်းကြမ်းကြုတ်သည့် လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများမတိုင်ခင် “မျှတသောအခြေအနေတွင် ၎င်းတို့ရရှိရမည့် အရာများကို” နစ်နာသူများအားပေးအပ်ခြင်းဟုဆိုလိုသည်။ ထို့ကြောင့် ထိုအကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ လျော်ကြေးများသည် အမှားအားပြင်ဆင်ခြင်းဖြစ်သလို မျှဝေရာလည်းရောက်သည်၊ တနည်းအားဖြင့် နောက်လည်းပြန်ကြည့်သလို ရှေ့မျှော်ကြည့်သည့် သဘောလည်းဖြစ်သည်၊ တဖန် တစ်ဦးချင်းဖြစ်သလို အဖွဲ့အစည်းအလိုက်လည်းဖြစ်သည်’ (Waldorf ပုံနှိပ်ထုတ်ဝေရန်ရှိသည်)။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရား မျှတရေးယန္တရားများသည် အသွင်ကူးပြောင်းမှုကိုဖော်ဆောင်ရန် မသင့်တော်ပါဆိုသည့်ဝေဖန်ချက်ကို ဤအချက်မှဖြေရှင်းလိုက်သည့် သဘောပင်ဖြစ်သည်။ တနည်းအားဖြင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ပြဋ္ဌာန်းရန် ကြိုးပမ်းမှုများဖြင့် ယင်းဝေဖန်ချက်မျိုးကို အနည်းဆုံးတစ်စိတ်တစ်ပိုင်းဖြေ

ရှင်းနိုင်ပါသည်။ ဤသို့ဖြင့် ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲသောလူမှု အသိုင်းအဝိုင်းဆိုင်ရာ ပြောင်းလဲမှုများ အတွက် တိကျပြတ်သားသော လုပ်ပိုင်ခွင့်ပေးအပ်လိုက်ခြင်းကြောင့်ဖြစ်ပါသည်။ လျော်ကြေးများ အား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတစ်ခုတွင် ထည့်သွင်းခြင်းသည် အသွင်ကူးပြောင်းခြင်းဆိုင်ရာလက္ခဏာ ပို၍ဆောင်စေပြီး ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲသော ငြိမ်းချမ်းရေးနှင့် ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုအား အထောက်အကူ ပြုရန် စွမ်းရည်များကိုမြှင့်တင်ပေးရာလည်း ရောက်ပါသည်။ တစ်ကြိမ်တစ်ခါပေးသောထောက်ပံ့မှုများ သို့မဟုတ် ပိုင်ဆိုင်မှုပစ္စည်းတစ်ခုအား ပြန်လည်ပေးအပ်ခြင်းတို့နှင့်အတူ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံ ဥပဒေတွင် ပြဋ္ဌာန်းထားသောလျော်ကြေးများသည် လူမျိုးတူနိုင်ငံတစ်နိုင်ငံရှိ သယံဇာတများ၊ အာဏာ နှင့် ချမ်းသာကြွယ်မှုအား တန်းတူညီမျှစွာရရှိခွင့်အပေါ် အခြေခံကျစွာသက်ရောက်ပါသည်။ ဤ နေရာတွင် မြေယာကိစ္စနှင့်ပတ်သက်၍ သင့်တော်သော ဥပမာတစ်ခုလေ့လာနိုင်ပါသည်။ ‘အကူး အပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအစီအမံများသည် မြေယာကိစ္စရပ်များတွင် ကြီးမားသောသက် ရောက်မှု ရှိနိုင်ခြေနည်းပါးသော်လည်း’ (Huggins ၂၀၀၉ : ၂) ထိုအစီအမံများအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံ ဥပဒေတွင်ပြဋ္ဌာန်းခြင်းသည် ကြီးမားသောသက်ရောက်မှုကို ဆောင်ကျဉ်းပေးနိုင်ပါသည်။ အကူး အပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်များသည် မူလပိုင်ရှင်ထံသို့ ပြန်လည်အပ်နှင်းခြင်း သို့မဟုတ် တရားမဝင်သိမ်းယူထားသော ပိုင်ဆိုင်မှုများအားပြန်လည်ပေးအပ်ခြင်းတို့ကို အဓိကထား ဆောင်ရွက်လေ့ရှိသည်။ သို့သော် ‘တန်းတူညီမျှမှုမရှိသည့် မြေယာအခွင့်အရေးသည် ပဋိပက္ခဖြစ် ပွားရသည့်အကြောင်းအရင်းခံဖြစ်သောနိုင်ငံများတွင် မူလပိုင်ရှင်ထံသို့ပြန် လည်အပ်နှင်းခြင်းသည် မြေယာပိုင်ဆိုင်မှုပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးအား ကြိုးပမ်းမှုများကိုအစားထိုးပေးနိုင်မှုမဟုတ်ဘဲ၊ အထောက် အပံ့သာပြုနိုင်ပါသည်’ (Huggins ၂၀၀၉ : ၃)။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးသည် မြေယာ ပိုင်ဆိုင်မှုစုံစံများ၊ ပိုင်ဆိုင်မှုဥပဒေများနှင့် အခြားစနစ်တကျပြုလုပ်ထားသော သို့မဟုတ် သမိုင်း အစဉ်အဆက် မညီမျှမှုများကဲ့သို့ ပြောင်းလဲမှုများကို အားဖြည့်ပေးနိုင်သည်။ ထိုသို့လုပ်ဆောင်ခြင်း ဖြင့် ပဋိပက္ခဖြစ်နေမှု သို့မဟုတ် ပဋိပက္ခလက္ခဏာရပ်များကိုသာမက ပဋိပက္ခ၏စစ်ဖြစ်များကိုပါ ဖြေရှင်းနိုင်ရန်အတွက် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေး၏ လက်လှမ်းမီမှုနှင့် ထိရောက်မှု အတိုင်းအတာကိုလည်းကျယ်ပြန့်စေပါသည်။ ဤသို့ဖြင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေး နှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးကြိုးပမ်းမှုများအား ပူးပေါင်းဆောင်ရွက်ခြင်းသည် ပဋိ ပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းရေးအား ပိုမိုလေးနက်စေ၍ အနာဂါတ်တွင်လည်းပဋိပက္ခဖြစ်ပွားခြင်းမှ တားဆီး ကာကွယ်ပေးနိုင်ပါသည်။

နောက်တစ်ဖန် ပြန်လည်ဖြစ်ပွားစေရန် အာမခံချက်များ

ပြစ်ဒဏ်အားကင်းလွတ်စေခြင်းမှတိုက်ဖျက်ရန် အရေးယူမှုမှတစ်ဆင့် လူ့အခွင့်အရေး များကိုအကာအကွယ်ပေးခြင်း၊ မြှင့်တင်ခြင်းဆိုင်ရာ ကုလသမဂ္ဂအခြေခံမူများတွင် နောက်ထပ်ပြန် လည် ဖြစ်ပွားမှုမရှိရေးအာမခံချက်အား ဦးစွာအဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုထားပါသည် (၁၉၄၇၊ ၂၀၀၅ တွင် ပြန်လည်မွမ်းမံချက်)။ နောက်ထပ်ပြန်လည်ဖြစ်ပွားမှု မရှိရေးဆိုင်ရာ အခြေခံမူ ၃၅ တွင် ‘တရား ဥပဒေစိုးမိုးမှုအား လေးစားလိုက်နာမှုရှိစေရန်၊ လူ့အခွင့်အရေးများအား လေးစားလိုက်နာသော ယဉ်ကျေးမှုတစ်ခု ပြုစုပျိုးထောင်ထိန်းသိမ်းရန်နှင့် အစိုးရအဖွဲ့အစည်းများတွင် ပြည်သူများ၏ ယုံကြည်မှုအား ပြန်လည်ရယူရန် သို့မဟုတ် တည်ဆောက်ရန် နိုင်ငံများသည် အဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများနှင့် လိုအပ်သောအခြားအစီအမံများကို လုပ်ဆောင်ရမည်’ (ကုလသမဂ္ဂ

၂၀၀၅ : ၁၇)။ ပြစ်ဒဏ်မှလွတ်ကင်းခွင့်ပေးခြင်းနှင့် အကြမ်းဖက်မှုယဉ်ကျေးမှုများကိုတိုက်ဖျက်ရန်၊ လျော်ကြေးပေးခြင်းနှင့် အခြားအစီအမံများအသုံးပြု၍ အကြမ်းဖက်မှုပြန်လည်ဖြစ်ပွားခြင်းအား တားဆီးကာကွယ်ရန် ရည်ရွယ်သည့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေး၏ အစိတ်အပိုင်းများ အားလုံးကို နောက်ထပ်ပြန်လည်မဖြစ်ပွားရေးအာမခံချက်သည် နည်းလမ်းများစွာဖြင့် အခြေခံပါသည်။ နောက်ထပ်ပြန်လည်မဖြစ်ပွားရေးအာမခံချက်သည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး၏ ‘ရှေ့ရေးမျှော်ကြည့်သော’ အစိတ်အပိုင်းဖြစ်၍ (Waldorf 2017 : 54)။ လူ့အခွင့်အရေးများ အကာအကွယ်ပေးခြင်းနှင့် အဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာပြုပြင်ပြောင်းလဲရေး ကြိုးပမ်းမှုများ ဖြစ်စေသည့် အဓိကအခွင့်အရေးအဖြစ်လည်း ယူဆကြသည်။ ပုံမှန်အားဖြင့် အကျယ်ပြန့်ဆုံးနှင့် အနည်းဆုံး အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုထားသော အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး အစိတ်အပိုင်းဖြစ်သည့် နောက်ထပ် ပြန်လည်မဖြစ်ပွားရေးအာမခံချက်သည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့် ရှင်းလင်းစွာ ထပ်တူကျသည့် အစိတ်အပိုင်းဖြစ်သည်။ နောက်ထပ်ပြန်လည်မဖြစ်ပွားရေး၏ လုပ်ပိုင်ခွင့်တွင် အဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှု များပါဝင်သည်ဟု ဖွင့်ဆိုနိုင်မှုအခြေအနေအရ နောက်ထပ် ပြန်လည်မဖြစ်ပွားရေးအာမခံချက်သည် သဘောတရားဆိုင်ရာချဲ့ကားမှု ခံရနိုင်သည်။ ဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေများသည် နိုင်ငံ၏အဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာမူဘောင်အား တည်ထောင်သောကြောင့် အဖွဲ့အစည်းများကို ပြုပြင်ပြောင်းလဲရန်ကြိုးစားသည့် မည်သည့်ကြိုးပမ်းမှုမဆို ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးမှ အမြဲတစေမြှင့်တင်ပေးပါသည်။ ထို့ကြောင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်များကို နောက်ထပ်ပြန်လည် ဖြစ်ပွားမှုမရှိရေးအာမခံသော ထိရောက်သည့် နည်းလမ်းတစ်ခုအဖြစ် ရှုမြင်နိုင်သည်။

ကုလသမဂ္ဂသည် နောက်ထပ်ပြန်လည်ဖြစ်ပွားမှုမရှိရေးအာမခံချက်၏ တစ်စိတ်တစ်ပိုင်း အနေဖြင့် အင်စတီကျူးရှင်းဆိုင်ရာ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုကို တောင်းဆိုပါသည်။ ယင်းတွင် ‘ပဋိပက္ခ သို့မဟုတ် ဖိနှိပ်ချုပ်ခြယ်သောအုပ်ချုပ်မှုကို အထောက်အကူဖြစ်စေခဲ့သည့် အများပြည်သူဆိုင်ရာ အင်စတီကျူးရှင်းများကို ငြိမ်းချမ်းရေးကိုရေရှည်တည်မြဲစေသော၊ လူ့အခွင့်အရေးများကို အကာအကွယ်ပေးသော၊ တရားဥပဒေစိုးမိုးရေးအား လေးစားလိုက်နာသည့် ယဉ်ကျေးမှုတစ်ရပ်ကို ပျိုးထောင်ပေးသည့် အင်စတီကျူးရှင်းများအဖြစ်သို့ အသွင်ပြောင်းယူရမည်ဟု ဆိုထားသည်။ မျှတ၍ အကျိုးရှိသော အများပြည်သူဆိုင်ရာအင်စတီကျူးရှင်းများအား တည်ထောင်ခြင်း သို့မဟုတ် ပြုပြင်ပြောင်းလဲခြင်းဖြင့် အင်စတီကျူးရှင်းဆိုင်ရာ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုသည် ပဋိပက္ခအလွန်နှင့် အကူးအပြောင်းကာလအစိုးရများအား အနာဂါတ်တွင်လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများ ပြန်လည်ဖြစ်ပွားခြင်းအားတားဆီးကာကွယ်ရန်လုပ်ဆောင်နိုင်စေသည်’ လည်းဆိုထားပါသည် (ကုလသမဂ္ဂ ၂၀၁၀ : ၉)။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနိုင်ငံတကာစင်တာ (ICTJ) သည်လည်း ‘အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအစိတ်အပိုင်းအား ထည့်သွင်းခြင်းဖြင့် (အင်စတီကျူးရှင်းဆိုင်ရာ) ပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးကြိုးပမ်းမှုများသည် ပြစ်မှုကျူးလွန်သူများအားတာဝန်ယူမှုတာဝန်ခံမှုရှိစေ၍ အကြမ်းဖက်မှုများဖြစ်ပွားစေသော ဖွဲ့စည်းပုံများကိုရပ်တန့်စေပါကြောင်း’ ဆိုထားပါသည် (ICTJ ၂၀၁၉ က)။ အင်စတီကျူးရှင်းဆိုင်ရာ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုသည် အသေးစိတ်စုံစမ်းစစ်ဆေးရမည့် ပုံစံမျိုးဖြင့် ပုဂ္ဂိုလ်တစ်ဦးချင်းအရ သို့မဟုတ် ပုဂ္ဂိုလ်ရေးအရဖြစ်နိုင်သလို လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများတွင် ဆိုးရွားစေသော သို့မဟုတ် ကြံရာပါဖြစ်နိုင်သည့် အင်စတီကျူးရှင်းဆိုင်ရာ ကဏ္ဍတစ်ခုလုံးအား

ကြည့်ရှုခြင်းဖြင့် စုဖွဲ့မှုပုံစံကြောင့်လည်း ဖြစ်နိုင်ပါသည်။ ပဋိပက္ခအသွင်းကူးပြောင်းရေးအပေါ်ရှိ အဆိုပါချည်းကပ်နည်းလမ်းနှစ်မျိုး၏ သက်ရောက်မှုကို ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပြဋ္ဌာန်းခြင်း ဖြင့် မြှင့်တင်နိုင်ပါသည်။ သို့သော် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးမှ အကျိုးအများစုပေး နိုင်သောနယ်ပယ်သည် နိုင်ငံအတွင်း၌ အာဏာကျင့်သုံးခြင်း၊ ခွဲဝေခြင်းနှင့်ပတ်သတ်သော နက်ရှိုင်း သည့် ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများတွင်ဖြစ်သည်။ ဤအချက်သည် အဓိကနည်းလမ်း ၂ မျိုးဖြင့် ပေါ်ပေါက် နိုင်သည်။ ပထမနည်းလမ်း - အတိတ်တွင်ဖြစ်ပွားသော ပဋိပက္ခ သို့မဟုတ် ဖိနှိပ်ချုပ်ခြယ်မှု၏ အကြောင်းအရင်းခံဖြစ်သည့် အုပ်ချုပ်ရေးအမူအကျင့်များနှင့် အာဏာကျင့်သုံးမှုကို ပြောင်းလဲနိုင် စေသည့် နိုင်ငံတော်စုဖွဲ့ထားမှုပုံစံနှင့် အုပ်ချုပ်မှုပုံစံများကို ပြောင်းလဲခြင်းနှင့်အင်စတီကျူးရှင်း ဆိုင်ရာ တီထွင်ဆန်းသစ်မှုမှတစ်ဆင့် ပြောင်းလဲခြင်းဖြစ်သည်။ ဒုတိယနည်းလမ်း - ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံ ဥပဒေဆိုင်ရာ အမိန့်အာဏာဖြင့် လူ့အခွင့်အရေးအကာအကွယ်များအား ထည့်သွင်းခြင်း၊ အာဏာ များကို ကန့်သတ်ခြင်း၊ အတိတ်တွင် ဖယ်ကြည့်ခံခဲ့ရသော သို့မဟုတ် ပိုမိုဆိုးရွားစွာခံစားခဲ့ရသော နိုင်ငံသားများအား အကာအကွယ်ပေးခြင်းတို့ဖြစ်သည်။

အခြေခံပြုပြင်ပြောင်းလဲရေး - အင်စတီကျူးရှင်းဆိုင်ရာ တီထွင်ဆန်းသစ်မှု၊ အုပ်ချုပ်မှုပုံစံပြောင်းလဲမှု သို့မဟုတ် နိုင်ငံတော်စုဖွဲ့မှုပုံစံ ပြောင်းလဲမှု

ပိုမိုအားကောင်းသော အာဏာခွဲဝေရေး၊ အထူးသဖြင့် အုပ်ချုပ်ရေးကဏ္ဍရှိအာဏာအား ဗဟိုချုပ်ကိုင်မှု လျော့ချခြင်းနှင့် ပိုမိုလွတ်လပ်သောတရားစီရင်ရေးစနစ်၊ လုံခြုံရေးကဏ္ဍအပေါ် ပြည်သူများ၏ပိုမိုကြီးကြပ်မှု၊ ပိုမိုပြိုင်ဆိုင်မှုများသော ရွေးကောက်ပွဲနိုင်ငံရေးစနစ်တို့သည် ဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေး၏ အစိတ်အပိုင်းများဖြစ်သည်။ ကြုံတွေ့ရသည့် အခြေအနေပေါ် မူတည်၍ နောက်ထပ်ပြန်လည်မဖြစ်ပွားရေး၏ ရည်ရွယ်ချက်ကိုလည်းတိုက်ရိုက် အထောက်အကူ ပြုနိုင်ပါသည်။ ဥပမာ မော်ရိုကို တန်းတူညီမျှမှုနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးကော်မရှင်သည် အုပ်ချုပ် ရေးအာဏာကိုကန့်သတ်ထားရန်အာဏာခွဲဝေရေးအခြေခံမူအား ခိုင်မာအားကောင်းစေနိုင်ရန် အကြံ ပြုခဲ့သည်။ ကုလသမဂ္ဂသည် ဒီမိုကရက်တစ်ကွန်ဂိုသမ္မတနိုင်ငံ (DRC)ရှိ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတမှုလုံခြုံရေးအုပ်ချုပ်ရေးအား အသေးစိတ်မှတ်တမ်းတင်ရာတွင် ‘ကွန်ဂိုနိုင်ငံ၏နယ်နိမိတ်အတွင်း ကြီးမားသော လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်သူများနှင့် နိုင်ငံတကာလူသားခြင်း စာနာထောက်ထားရေး ဥပဒေအားချိုးဖောက်သူများသည် ပြစ်ဒဏ်မှလွတ်ကင်းခွင့်ရှိပြီး မှုခင်းများထပ်မန်တလဲလဲဖြစ်ပွား သော အနေအထားတွင် နိုင်ငံ၏တရားစီရင်ရေးနှင့် လုံခြုံရေးကဏ္ဍများအား အောင်မြင်စွာပြုပြင် ပြောင်းလဲရေးသည် အင်မတန်အရေးပါကြောင်း’ ကုလသမဂ္ဂမှ ဆိုထားပါသည်။ ‘အစိုးရဌာနများ အတွင်း ရှင်းလင်းပြတ်သားသော အာဏာခွဲဝေမှုရှိခြင်းသည်လည်း တရားစီရင်ရေးစနစ်အား လွတ် လပ်စေကြောင်း’ ဆိုထားပါသည် (OHCHR ၂၀၀၃)။ ထို့ကြောင့် အမှန်တရားရှာဖွေရေးကော်မရှင် များကဲ့သို့သော အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးယန္တရားများ၊ ၎င်းတို့၏အစီရင်ခံစာများနှင့် အခြားစာတမ်းများမှအကြံပြုသည့် ကြီးမားသော ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးများ အတွက် ရှင်းလင်းချက်များ၊ လိုအပ်နေသော ကျိုးကြောင်းပြရှင်းပြမှုများပေးအပ်နိုင်ပါသည်။ ဤသို့ ဖြင့် ၎င်းတို့သည် နောက်ထပ်ပြန်လည်မဖြစ်ပွားရေးရည်ရွယ်ချက်နှင့် တင်ပြထားသည့်ပြုပြင်ပြောင်း လဲရေးများအကြား ရှင်းလင်းမြင်သာသော ချိတ်ဆက်မှုတစ်ခု ဖြစ်လာသည်။

ဤသည်မှာ လုပ်ငန်းစဉ်တစ်ခုမှ ‘အခြားလုပ်ငန်းစဉ်၏အလုပ်ကို ထမ်းဆောင်နိုင်သော နယ်ပယ်တစ်ခုဖြစ်သည်။ အသင့်တော်ဆုံးဥပမာမှာ သီရိလင်္ကာပင်ဖြစ်သည်။ သီရိလင်္ကာ၏ ပဋိပက္ခသည် အုပ်ချုပ်ရေးသမ္မတ၏ အခွင့်အာဏာအား လွန်စွာတိုးချဲ့ရာမှ ဖြစ်ပေါ်လာသည်ဟု နားလည်လက်ခံကြသည် - ‘Rajapaksa အစိုးရ၏ အုပ်စိုးကာလ (၂၀၀၅-၂၀၁၅)တွင် အာဏာအား အုပ်ချုပ်ရေးသမ္မတထံတွင် စုစည်းထားသောကြောင့် ပိုမိုအားကောင်းသော အာဏာရှင်စနစ်နှင့် ဗဟိုချုပ်ကိုင်မှုဖြစ်ပေါ်စေပြီး အပြန်အလှန်ထိန်းကြောင်းခြင်းများအား ပယ်ဖျက်ခြင်းဆီသို့ ဦးတည်သွားစေပါသည်’ (Fonseka ၂၀၁၈)။ ပဋိပက္ခပြီးနောက်ပိုင်း အောင်မြင်သည့်တစ်ခုတည်းသော ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုသည် ပဋိပက္ခကိုဖြစ်စေသည့် ထိုအချက်ကိုဖြေရှင်းရန် ရည်ရွယ်ခဲ့သည် - ၁၉ ကြိမ်မြောက် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြင်ဆင်မှုတွင် သမ္မတ၏အခွင့်အာဏာအားလျော့ချ၍ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေကောင်စီကို ဖွဲ့စည်းခဲ့သည်။ ထို့ပြင် စောင့်ကြည့်စစ်စစ်ရေး အဖွဲ့အစည်းများ၏လွတ်လပ်မှုကိုအားကောင်းစေခဲ့ပြီး အထက်တွင်ဆွေးနွေးခဲ့သော အမှန်တရားသိရှိခွင့်ကဏ္ဍအောက်၌ သတင်းအချက်အလက်ရပိုင်ခွင့်ကို မိတ်ဆက်ထည့်သွင်းခဲ့သည်။ သမ္မတ၏အခွင့်အာဏာကိုကန့်သတ်ရာ၌ အကူးအပြောင်းကာလတွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးသည် ပဋိပက္ခ သို့မဟုတ် မတည်ငြိမ်မှု၏ဇစ်မြစ်များကို ကုစားနိုင်သည့် နက်ရှိုင်းသောဖွဲ့စည်းပုံပြောင်းလဲမှုကိုမည်သို့ မြှင့်တင်နိုင်ကြောင်း သီရိလင်္ကာမှ ဖော်ပြပါသည်။ ဤသို့ဖြင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး၏ထုံးစံ အစီအမံများကို အထောက်အကူပြုပါသည်။

နိုင်ငံ၏စုဖွဲ့မှုပုံစံ သို့မဟုတ် အုပ်ချုပ်မှုပုံစံအား အကြီးစားပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများအပြင် အင်စတီကျူးရှင်းဆိုင်ရာတီထွင်ဆန်းသစ်မှုသည်လည်း နောက်ထပ်ပြန်လည်မဖြစ်ပွားရေးအတွက် အထောက်အကူပြုပါသည်။ ‘တာဝန်ယူမှု တာဝန်ခံမှုရှိစေခြင်း၊ လွတ်လပ်မှုတည်ဆောက်ခြင်း၊ ကိုယ်စားပြုမှုရှိစေခြင်းနှင့် တုန့်ပြန်မှုမြှင့်တင်ခြင်းဖြင့် သမာသမတကျမှုနှင့် တရားဝင်မှုကိုမြှင့်တင်ရန် အင်စတီကျူးရှင်းများအား ပြန်လည်ဖွဲ့စည်းခြင်းသည်’ (ICTJ ၂၀၁၉ က) နောက်ထပ်ပြန်လည်မဖြစ်ပွားရေး အာမခံချက်များအား အထောက်အကူပြုပါသည်။ ထိုကဲ့သို့ပြန်လည်ဖွဲ့စည်းခြင်းကို နိုင်ငံ၏ အဆင့်မြင့်ဆုံးဥပဒေတွင် လုပ်ပိုင်ခွင့်အာဏာပေးအပ်လိုက်သည့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးသည် နောက်ထပ်ပြန်လည်မဖြစ်ပွားရေးအာမခံချက်များကို အခွန်ရှည်စေပါသည်။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေသည် တရားမျှတမှုတရားရုံးများ သို့မဟုတ် စောင့်ကြည့်စစ်စစ်ရေးအင်စတီကျူးရှင်းများ တည်ထောင်နိုင်ပါသည်။ ကော်မရှင်များအားလည်း ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဖြင့်အပ်နှင်းသည့် အဆင့်အတန်းကိုပေးအပ်နိုင်ပါသည်။ ဥပမာ ဘန်အလီအစိုးရလက်အောက် (၁၉၈၇-၂၀၁၁) ၌ အကျင့်ပျက်ခြစားမှုများနှင့် ဘဏ္ဍာငွေများမရိုးသားစွာရယူခြင်းများသည် ပဋိပက္ခဖြစ်ပွားစေသည့်အချက်ဖြစ်ကြောင်း အသိအမှတ်ပြုခဲ့သည့် တူနီးရှားတွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေသည် ကောင်းမွန်သောအုပ်ချုပ်မှုနှင့် အဂတိတိုက်ဖျက်ရေးကော်မရှင်ကို တည်ထောင်ခဲ့သည် (တူနီးရှား သမ္မတနိုင်ငံ ၂၀၁၄ : ခေါင်းစဉ် ၆၊ အပိုင်း ၅၊ ဥပဒေပုဒ်မ ၁၃၀)။

ဤနေရာတွင် ‘အသစ်ဖြစ်စေ၊ အလုံးစုံပြောင်းလဲလိုက်သည့် မည်သည့်အင်စတီကျူးရှင်းကမှ စာရွက်အလွတ်တစ်ရွက်လို ရှင်းလင်းမနေကြောင်း သတိပြုရန်လိုသည်။ ဖြစ်ရပ်အတော်တော်များများတွင် အင်စတီကျူးရှင်းဆိုင်ရာဖန်တီးခြင်းကို လက်ရှိကျင့်သုံးနေသည့်စနစ်အတွင်းရှိ ကန့်

သတ်မှတ်မှုရှိသော ဆန်းသစ်ဖန်တီးခြင်း (bounded innovation) ဟု နားလည်ထားကြသည်’ (Waldorf ၂၀၁၇ : ၄၄ တွင်ကိုးကားထားသော Fiona Mackay၊ အထူးအလေးပေးဖော်ပြထားသည်။)။ အကောင်းဆုံးရည်ရွယ်ချက်များဖြင့် ထပ်တိုးလိုက်သောအင်စတီကျူးရှင်း အသစ်များပင်လျှင် လက်ရှိ အင်စတီကျူးရှင်းဆိုင်ရာ နယ်ပယ်ဝန်းကျင်များအထဲသို့ ‘ထည့်သွင်း’ခံရပြီး (Waldorf ၂၀၁၇ : ၄၅) ကြိုတင်ရှိနှင့်ပြီးသား အင်စတီကျူးရှင်းများနည်းတူ အပေးအယူဆက်ဆံရေးကဲ့သို့သော အလွတ် သဘော နိုင်ငံရေးနှင့်ပတ်သတ်သည့်ရုံးအဖွဲ့ဆိုင်ရာ အစဉ်အလာများနှင့် ထုံးတမ်းများအပေါ်မှီခို သည့် လမ်းကြောင်းပေါ်သို့ရောက်ရှိနိုင်ပါသည်။ အင်စတီကျူးရှင်းဆိုင်ရာ ဖန်တီးဆန်းသစ်မှုများနှင့် ကိုက်ညီသည့် အပြုအမူပြောင်းလဲမှု၏ အရေးပါပုံအပေါ် တူညီစွာအလေးပေးခြင်းဖြင့် အင်စတီ ကျူးရှင်းဆိုင်ရာပြုပြင်ပြောင်းလဲမှု၏ အခက်အခဲများကို ကျယ်ပြန့်စွာအသိအမှတ်ပြုကြပါသည်။ ဥပမာ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအကြောင်းရေးသားထားသည့် ကုလသမဂ္ဂ၏လမ်းညွှန် မှတ်စုတွင် အကျုံးဝင်သည့်လူ့အခွင့်အရေးများနှင့်နိုင်ငံတကာ လူသားခြင်းစာနာထောက်ထားရေး ဥပဒေစံနှုန်းများနှင့်ပတ်သတ်၍ ပြည်သူ့အရာထမ်းများနှင့် အမှုထမ်းများအတွက် ပြီးပြည့်စုံသော သင်တန်းအစီအစဉ်များထည့်သွင်းရန် အစိုးရများအား တောင်းဆိုထားပါသည် (ကုလသမဂ္ဂ ၂၀၁၀ : ၉)။ ပဋိပက္ခအသွင်းကူးပြောင်းရေးအတွက် အထောက်အကူပြုရန် ၎င်း၏အစွမ်းအစတို့အား အမှန် တကယ်ဖြစ်လာစေရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြောင်းလဲခြင်းနှင့်အတူ အမူအကျင့်ပြောင်းလဲခြင်းရှိ ရန် လိုအပ်သည်ကို အလေးပေးပြောဆို၍ အထက်တွင်ဖော်ပြခဲ့သော ပုံစံတူအကြံပြုချက်များကို လည်း ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးအတွက် ဖော်ပြထားပါသည်။

အမူအကျင့်ပြောင်းလဲမှု၏အရေးပါပုံကို သိရှိနားလည်သကဲ့သို့ အထူးသဖြင့် အင်စတီကျူး ရှင်းတည်ဆောက်ရေးနှင့် အင်စတီကျူးရှင်းဆိုင်ရာ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုတို့သည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံ ဥပဒေပြောင်းလဲမှုနှင့် ဆက်စပ်နေသောအခါ ထိုတည်ဆောက်ရေးနှင့် ပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးတို့သည် အချိန်ကြာမြင့်နိုင်ကြောင်း သိရှိထားရန်အရေးကြီးပါသည်။ ဤကဲ့သို့အခြေအနေမျိုးတွင် ထိုသို့ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများအား ရပ်တန့်သောအခါ သို့မဟုတ် နိုင်ငံရေးလိုလားမှု လျော့ကျသွားသော အခါ အကြီးစားပြုပြင်ပြောင်းလဲမှု၏အရှိန်အဟုန်အား ဆက်လက်ထိန်းသိမ်းထားရန် အကူအပြောင်း ဆိုင်ရာတရားမျှတရေးသည် အရေးပါသောအခန်းကဏ္ဍတွင် ရှိနေပါသည်။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးယန္တရားများအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ပြဋ္ဌာန်းထားသည့် အင်စတီကျူးရှင်း များထက် လျင်လျင်မြန်မြန်တည်ထောင်နိုင်ပါသည်။ ဤအချက်သည်နိုင်ငံနှင့်နိုင်ငံသားများအကြား ယုံကြည်မှုလျော့နည်းနေသည့် ပဋိပက္ခအလွန်နှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ အခြေအနေများတွင် အရေးပါ ပါသည်။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးယန္တရားများနှင့် လုပ်ငန်းစဉ်များအား တည်ထောင်ခြင်းဖြင့် သက်သေပြနိုင်သည့် သိသာထင်ရှားသည့် တိုးတက်မှုရလဒ်သည် အစိုးရနှင့် အထက်တန်းလွှာ အသိုင်းအဝိုင်းတို့သည် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်အတွက် အစဉ်တစိုက်ဆောင်ရွက် မည်ဖြစ်ကြောင်း ပြည်သူအားသံသယကင်းစေခြင်းနှင့် ယုံကြည်မှုတည်ဆောက်ခြင်းတို့တွင် အရေး ပါပါသည်။

လူ့အခွင့်အရေးများအား ကာကွယ်ခြင်း

အင်စတီကျူးရှင်းဆိုင်ရာ ပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးအပြင် လူ့အခွင့်အရေးများကိုပိုမိုကာကွယ် မြှင့်တင်ရန် တရားဥပဒေမူဘောင်များအား ပြုပြင်ပြောင်းလဲခြင်းဖြင့် နောက်ထပ်ပြန်လည်မဖြစ်ပွား

ရေးကို ပို၍အထောက်အကူပြုနိုင်ပါသည်။ ဤပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအဆင့်တွင် ဖြစ်ပွားပါက အလေးနက်အခိုင်မာဆုံးဖြစ်မည်ဖြစ်သည်။ အဆိုပါ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးအစီအမံများနှင့် ဆွေးနွေးမှုများက လူ့အခွင့်အရေးပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများကို လှုံ့ဆော်ပေးနိုင်သလို လူ့အခွင့်အရေးများပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများသည်လည်း ယင်းအစီအမံများအပေါ် သက်ရောက်မှုရှိပါသည်။ အကြောင်းရင်းမှာ ‘ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေက နိုင်ငံတကာဥပဒေကို ပြည်တွင်းတရားစီရင်ရေးအတွင်းသို့ ပေါင်းစပ်ထည့်သွင်းခြင်းသည် အတိတ်ဖြစ်ရပ်များအား ဖြေရှင်းရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေက ချမှတ်သည့်စည်းမျဉ်းများနှင့် ယင်းစည်းမျဉ်းများ မည်သို့မည်ပုံချမှတ်ရမည်ဆိုသည့် ကန့်သတ်ချက်များကို နားလည်သဘောပေါက်စေရန်အတွက်အရေးပါသောကြောင့်’ ဖြစ်သည် (Mendez ၂၀၁၂ : ၁၂၇၃)။ ဥပမာ ကိုလံဘီယာဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တရားရုံးသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအစီအမံများ ထောက်ခံအတည်ပြုရန် သို့မဟုတ် ဖျက်သိမ်းရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ၏ ပြဋ္ဌာန်းချက်များကို အစဉ်တစိုက်အသုံးပြုခဲ့သည်။ လူ့အခွင့်အရေးများ၊ ဗဟုဝါဒနှင့် တာဝန်ယူမှုတာဝန်ခံမှုတို့ဖော်ဆောင်ရေးကတိကဝတ်အသစ်များကို အသိအမှတ်ပြုရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးလုပ်ဆောင်နိုင်ပါသည်။ ဤသည်မှာ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးယန္တရားများမှ ဆောင်ကျဉ်းနိုင်သည့် အတိတ်မှအပြစ်များအားနားလည်ခြင်းကိုတုန့်ပြန်သည့်အပေါ်မူတည်သည့် ငြိမ်းချမ်းရေးအတွက်ရည်မှန်းချက်တစ်ခု ချမှတ်ခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ ထို့အပြင် ‘လူ့အခွင့်အရေးများသည် လုပ်ပိုင်ခွင့်အာဏာကန့်သတ်ထိန်းချုပ်မှုကို လုပ်ဆောင်ပေးသလို ပြန်လည်ခွဲဝေပေးရေးလုပ်ငန်းတာဝန်လည်း ရှိနိုင်ပါသည်။ ဆိုလိုသည်မှာ ပဋိပက္ခဖြစ်ပြီးနောက် လူ့အခွင့်အရေးများအတွက် အသစ်ဖြစ်သော သို့မဟုတ် ပြန်လည်တည်ထောင်ထားသော ကတိကဝတ်များကို ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ပြဋ္ဌာန်းခြင်းနှင့်ပတ်သက်၍ လူ့အခွင့်အရေး၏အရေးပါမှုကို ဆိုလိုသည်’ (Bell ၂၀၁၇ : ၉၈)။

အချို့ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေများသည်လူ့အခွင့်အရေးသဘောတူစာချုပ်များအပေါ် အစဉ်တစိုက်ကြိုးပမ်းမှုများကို ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ စာသားများတွင်ထည့်သွင်းကြသည်။ ဥပမာ ကွန်ဂိုနိုင်ငံ၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအဖွင့်နိဒါန်းတွင် - ‘ကလေးသူငယ်အခွင့်အရေးများ၊ အမျိုးသမီးအခွင့်အရေးများဆိုင်ရာကုလသမဂ္ဂ၏သဘောတူညီမှုများအား ကျွန်ုပ်တို့မှလိုက်နာမှုနှင့် အတူတွဲရှိမှုတို့အား တစ်ဖန်အခိုင်အမာဆိုခြင်း’ ဟုဆိုထားပါသည် (ကွန်ဂိုသမ္မတနိုင်ငံ ၂၀၀၅/၂၀၁၁)။ နိုင်ငံတကာ လူ့အခွင့်အရေးဝတ္တရားများအား ပြည်တွင်းတွင်ပြဋ္ဌာန်းရန် အခြားဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေများသည် သဘောတူစာချုပ်များအတွက် သိသာမြင်သာစွာ အထူးအဆင့်တစ်ရပ် ဖန်တီးကြသည်။ ထိုကဲ့သို့ဖြစ်ရပ်မျိုးအား ကိုလံဘီယာ၏ဥပဒေပုဒ်မ ၉၃ တွင်တွေ့နိုင်သည် (ကိုလံဘီယာသမ္မတနိုင်ငံ ၁၉၉၁/၂၀၁၅)။ နောက်ထပ်ဥပမာတစ်ခုမှာ အာဂျင်တီးနား၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဖြစ်သည်။ ၎င်း၏ ဥပဒေပုဒ်မ ၇၅(၂)တွင် ‘သဘောတူစာချုပ်များနှင့် သဘောတူညီမှုများသည် ဥပဒေများထက်ပို၍ အဆင့်မြင့်ပါသည်။ ထိုနိုင်ငံတကာစာချုပ်စာတမ်းများကို လက်ရှိကျင့်သုံးနေပါက အောက်ပါ (နိုင်ငံတကာစာချုပ်စာတမ်းများစာရင်း) ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေနှင့် အဆင့်တူညီပါသည်။ (သို့သော်) ၎င်းတို့သည် ဤဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ၏ပထမအပိုင်းရှိ မည်သည့်ဥပဒေပုဒ်မကိုမျှမပယ်ဖျက်ပါ။ ၎င်းတို့အား ထိုဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ဖော်ပြထားသော အခွင့်အရေးများနှင့် အာမခံမှုများအတွက် အထောက်အကူပြုကြောင်း နားလည်ရမည်’ (အာဂျင်တီးနား ၁၈၅၃/၁၉၉၄)။ အာဂျင်

တီးနားရှိတရားရုံးများသည် ယခင်မှလွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်ဥပဒေများကို ပယ်ဖျက်ရန် ဤအချက် အပေါ်တွင် မှီခိုကြသည် (Mendez ၂၀၁၂ : ၁၂၇၇)။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတစ်ခုသည် အကူး အပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့်ပတ်သတ်၍ စိတ်ငြိမ်နေလျှင်တောင် လူ့အခွင့်အရေး တာဝန် ဝတ္တရားများပါဝင်အောင်ပြုလုပ်သော ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးသည် ပြစ်ဒဏ်မှ လွတ်ကင်းခွင့်ပေးခြင်းနှင့်ပတ်သတ်သည့် ဖြေရှင်းမှုအပေါ်အလေးပေးနိုင်၍ နောက်ထပ်ပြန်လည်မ ဖြစ်ပွားရေးရည်ရွယ်ချက်အား အထောက်အကူပြုနိုင်ပါသည်။

အသေးစိတ် စုံစမ်းစစ်ဆေးခြင်း

အသေးစိတ်စုံစမ်းစစ်ဆေးခြင်း သို့မဟုတ် ဖယ်ရှားရှင်းလင်းခြင်း (lustration) ဆိုသည်မှာ ကြမ်းကြုတ်သည့် လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများအတွက် တာဝန်ရှိသောပြည်သူ့အရာထမ်းများ အား ရုံးဌာနမှဖယ်ရှားရန် လက်ရှိဝန်ထမ်းများ၏ အမူအကျင့်နှင့် နောက်ကြောင်းရာဇဝင်များအား စုံစမ်းစစ်ဆေးခြင်းတို့အပြင် ဝန်ထမ်းခန့်ထားရေး စံနှုန်းအသစ်များထည့်သွင်းခြင်းတို့ ဖြစ်ပါသည်။ ၎င်းတို့သည် ကြမ်းကြုတ်သော လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများအတွက် တာဝန်ရှိကြောင်းတွေ့ရှိ ပါက လုံခြုံရေးအဖွဲ့တစ်ခုလုံးများအား ဆိုင်းငံ့ခြင်း သို့မဟုတ် ဖျက်သိမ်းခြင်းတို့လည်းပါဝင်ပါသည်။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေး၏ တစ်စိတ်တစ်ပိုင်းအဖြစ် နိုင်ငံအတွင်း၌ဖြောင့်မှတ် မှန်ကန်မှုနှင့် ယုံကြည်စိတ်ချရမှုအား ပြန်လည်တည်ဆောက်ရန် အသေးစိတ်စုံစမ်းစစ်ဆေးခြင်းကို အသုံးပြုကြသည်။ ‘အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးယန္တရားများထဲအနက် အသေးစိတ်စုံစမ်း စစ်ဆေးခြင်းသည် မယုံကြည်ထိုက်သောသူများအား ဖယ်ရှားသောကြောင့် ၎င်းသည် အဖွဲ့အစည်း ဆိုင်ရာယုံကြည်မှုအပေါ်တွင် ကြီးမားသောသက်ရောက်မှုရှိကြောင်း ယူဆနိုင်သည်’ (Waldorf ၂၀၁၇ : ၅၉)။ ထို့ကြောင့် ‘ပြည်သူလူထု၏ယုံကြည်မှု’ ကိုရရှိစေရန် အသေးစိတ်စုံစမ်းစစ်ဆေးခြင်း နှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးသာမက ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေး လုပ်ငန်းစဉ်များနှင့်ဆက်စပ်သည့် နိုင်ငံတော်တည်ထောင်ခြင်း ရည်ရွယ်ချက်တို့အကြား ကျယ်ပြန့် သော ချိတ်ဆက်မှုကို မြင်နိုင်ပါသည်။ အသေးစိတ်စုံစမ်းစစ်ဆေးခြင်းသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ နှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးအကြား အပြန်အလှန်နီးနယ်ပတ်သတ်သော အရေးပါ သည့် နယ်ပယ်တစ်ခုလည်းဖြစ်နိုင်သည်။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတစ်ခုသည် မည်သူသည် ပြည်သူ့ ရုံးဌာနတွင် တာဝန်ထမ်းဆောင်နိုင်သည် သို့မဟုတ် ပြည်သူ့ဝန်ထမ်းအဖြစ်တာဝန်ထမ်းနိုင်သည်ဆို သည့်အချက်နှင့်ပတ်သတ်၍ ကန့်သတ်ချက်များထည့်သွင်းနိုင်ပါသည်။ အသေးစိတ် စုံစမ်းစစ်ဆေး ခြင်းအား ဥပဒေတွင်အသေးစိတ်ဖော်ပြထားလျှင်တောင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေသည် လုပ်ငန်းစဉ် များအတွက် ကန့်သတ်မှုနယ်ပယ်များကို မကြာခဏဆိုသလိုသတ်မှတ်၍ ထိုလုပ်ငန်းစဉ်များ ကိုယ်တိုင်သည်လည်း ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ/တရားရုံးချုပ်များရှေ့မှောက်တွင် စုံစမ်းစစ်ဆေးမှုခံ ရပါသည်။ ဝန်ထမ်းများအား ထုတ်ပယ်ခြင်းသည် ‘မျှတသောတရားဥပဒေစိုးမိုးရေးစနစ်၊ ခွဲခြား ဆက်ဆံမှုမရှိရေးအခြေခံမူတို့နှင့် ကိုက်ညီရမည်ဖြစ်သောကြောင့်’ ဤအချက်သည်အရေးပါပါသည် (ကုလသမဂ္ဂ ၂၀၁၀ : ၉)။ ထို့ပြင် ဝန်ထမ်းများအားထုတ်ပယ်ခြင်းသည် ရည်ရွယ်ထားသောအကျိုး သက်ရောက်မှုများရှိစေရန် မျှတမှုရှိသည်ဟူသည့်အမြင်အား ထိန်းသိမ်းရမည်ဖြစ်သည် - ‘ဝန်ထမ်း ပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးဥပဒေသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေနှင့် နိုင်ငံတကာစံနှုန်းများနှင့် ကိုက်ညီသင့် သောကြောင့် ဥပဒေရေးရာအတိအကျဖြစ်မှုကို တည်ဆောက်ရန်၊ မရေရာမသေချာမှုနှင့် နိုင်ငံရေး

ကြားဝင်စွက်ဖက်မှုကိုရှောင်ကျဉ်ရန် ရှင်းလင်းပြတ်သားတိကျဖို့ လိုအပ်ပါသည်’ (OHCHR ၂၀၀၆ : ၁၀)။ ဥပမာ ချက်သမ္မတနိုင်ငံတွင် သန့်စင်ရေးဥပဒေအားအသုံးပြုမှုနှင့်ပတ်သက်၍ ပါလီမန်အမတ် ၉၉ ယောက်မှ ဝေဖန်ထောက်ပြပြီးနောက် ၁၉၉၂ တွင် ဖယ်ရှားရှင်းလင်းခြင်းဥပဒေ (Lustration Law) ၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေနှင့် ကိုက်ညီမှုရှိမရှိအပေါ်ဆုံးဖြတ်ရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တရားရုံးကိုတောင်းဆိုခဲ့ကြသည်။ ထိုတရားရုံးသည် ဖယ်ရှားရှင်းလင်းခြင်းဥပဒေအား ယေဘုယျ အားဖြင့် ထောက်ခံသည့်အလျောက် ကာကွယ်ရေးဝန်ကြီးနှင့် ပြည်ထဲရေးဝန်ကြီးတို့မှ ‘နိုင်ငံတော် လုံခြုံရေး’ ကိုအခြေခံ၍ လူပုဂ္ဂိုလ်များအား အသေးစိတ်စုံစမ်းစစ်ဆေးမှုမှ ကင်းလွတ်ခွင့်ပေးနိုင်သည့် ပြဋ္ဌာန်းချက်များကိုတရားရုံးကဖျက်သိမ်းခဲ့သည် (Pruban ၂၀၀၇ : ၃၁၄)။ ထိုပြဋ္ဌာန်းချက်များသည် တန်းတူညီမျှမှုနှင့် မျှတသောတရားစီရင်ရေးစနစ်၏ အခြေခံမူများကို ချိုးဖောက်သည်ဟု တရားရုံး မှဆုံးဖြတ်ခဲ့သည်။ အသေးစိတ် စုံစမ်းစစ်ဆေးခြင်းသည် အင်စတီကျူးရှင်းဆိုင်ရာတရားမျှတမှု အမျိုးအစားတစ်ခုဟု တစ်ခါတစ်ရံမှတ်ယူကြကြောင်း သိထားသင့်ပါသည်။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးသည် တရားမျှတမှုစနစ်တစ်ခု၏ ကဏ္ဍများအပေါ်မည်သို့ဖြန့်ကျက်ကြောင်း (အဖွဲ့ အစည်းဆိုင်ရာမှ စစ်ဘက်ဆိုင်ရာ ထိုမှပြစ်မှုတရားစွဲဆိုခြင်းများ) ဥပမာပေးခြင်းဖြစ်ပြီး ပိုမိုကျယ် ပြန့်သည့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအင်္ဂါစဉ်တွင် ထိုလုပ်ငန်းစဉ်များသည် မည်သို့လိုက်လျောညီထွေ ရှိ ရန်လိုကြောင်း ပြသခြင်းလည်းဖြစ်သည်။ အသေးစိတ်စုံစမ်းစစ်ဆေးမှုသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ၏ မျှတသောတရားစီရင်ရေးစနစ်နှင့် ခွဲခြားဆက်ဆံမှုမရှိရေး အခြေခံမူများဖြင့်ကိုက်ညီပါက ၎င်း သည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ အင်္ဂါစဉ်၏တရားဝင်မှုကို မြှင့်တင်ရာလည်းရောက်ပါသည်။ ဥပမာ ကင်ညာတွင် အာဏာရှင်အကြွင်းအကျန်များက ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအသစ်အသုံးပြုမှုကိုမည်စံ ညမ်းစေရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအသစ်ကို ကာကွယ်စောင့်ထိန်းရန် တရားသူကြီးအသစ်များ လိုအပ်သည်ကို လက်ခံခဲ့ကြသည်။ လွတ်လပ်သောအသေးစိတ် စုံစမ်းစစ်ဆေးရေးအဖွဲ့မှ တရား သူကြီး ၅၃ ယောက်နှင့်အောက်ရုံးတရားသူကြီး ၂၉၈ အားစစ်ဆေးခဲ့ရာ အယူခံရုံးတရားသူကြီး ၄၄ ရာခိုင်နှုန်း၊ ဗဟိုတရားရုံးတရားသူကြီး ၄၄ ယောက်ထဲမှ ၇ ယောက်နှင့် အောက်ရုံးတရားသူကြီး ၁၄ ယောက်သည် တရားရေးရာရုံးအတွက်မသင့်တော်ကြောင်းတွေ့ရှိခဲ့သည် (Cottrell Ghai ၂၀၁၂)။

ကောက်ချက်ချရလျှင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင် ရာ တရားမျှတရေးတို့ကြားရှိ အပြန်အလှန်နှီးနွယ်ပတ်သက်မှုသည် နောက်ထပ်ပြန်လည်မဖြစ်ပွား ရေး အာမခံချက်အားသေချာစေသည့် ကြိုးပမ်းအားထုတ်မှုများကို အထောက်အကူပြုနိုင်သည့် နည်းများစွာရှိပါသည်။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး လုပ်ငန်းနှင့်ယန္တရားတို့၏ ပဋိပက္ခ ဖြစ်စေသည့်အရာများအား ခွဲခြမ်းစိတ်ဖြာလေ့လာခြင်းအပေါ်အခြေခံ၍ အရေးပါသောအဖွဲ့အစည်း ဆိုင်ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှု (တစ်ဦးချင်းဖြစ်စေ၊ ကဏ္ဍအလိုက်ဖြစ်စေ၊ နိုင်ငံဖွဲ့စည်းပုံအဆင့်၌ဖြစ်စေ) အား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြောင်းလဲမှုဖြင့် အကောင်းဆုံးလုပ်ဆောင်နိုင်ပါသည်။ ဤသို့ဖြင့် သီးခြား ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများလုပ်ဆောင်နိုင်ပြီး ထိုပြောင်းလဲမှုများအား အဖွဲ့အစည်းအတွင်းပျိုးထောင် သည့်နည်းလမ်းကိုလည်း အနာဂါတ်မျိုးဆက်များအတွက် ဆောင်ကျဉ်းနိုင်ပါသည်။ အကူးအပြောင်း ဆိုင်ရာတရားမျှတ ရေးရည်ရွယ်ချက်များ (အမှန်တရားဖြစ်စေ၊ တရားမျှတမှုဖြစ်စေ၊ လျော်ကြေး သို့မဟုတ် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးဖြစ်စေ) အား စဉ်ဆက်မပြတ်ကြိုးပမ်းမှုအတွက် အဖွဲ့အစည်းနှင့် တရားရေးနယ်ပယ်ဖန်တီးခြင်းသည် ထိုရည်ရွယ်ချက်များ၏သက်ရောက်မှုကိုတိုးမြှင့်နိုင်၍ ရေရှည်

ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းရေးအား အထောက်အကူပြုပါသည်။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံ ဥပဒေအတွင်း ပြဋ္ဌာန်းမှုမရှိပါက နောက်ထပ်ပြန်လည်မဖြစ်ပွားရေးအတွက် အကူးအပြောင်းရေးဆိုင်ရာတရားမျှတ ရေးကြိုးပမ်းမှုများသည် အခန်း ၅ ရှိ ဂါတီမာလာဖြစ်ရပ်မှာ တွေ့မြင်နိုင်သည့်အတိုင်း နိုင်ငံရေး လိုလားမှုလျော့နည်းသွားခြင်းနှင့် နိုင်ငံရေးခြယ်လှယ်ခြင်းတို့၏ ဒဏ်ကိုခံရနိုင်ပါသည်။

မှတ်စုများ

- ၁။ အထူးကိုယ်စားလှယ်များစွာထံမှ ပူးတွဲစာစောင်တွင် (၂၀၁၉) ကုလသမဂ္ဂသည် နီပေါနိုင်ငံရှိ အသွင်ကူးပြောင်းရေးဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးကော်မရှင်အတွက် ခန့်ထားရေးလမ်းစဉ်များအား နိုင်ငံရေးအရောင်စိုးမှုနှင့်ပတ်သတ်၍ စိုးရိမ်ကြောင်းဖော်ပြခဲ့သည်။ ထို့ပြင် ကွန်ဂိုသမ္မတနိုင်ငံ တွင် ပဋိပက္ခဖြစ်ပွားနေသော အုပ်စုများ၏အဖွဲ့ဝင်များအားလူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများနှင့် သံသယရှိသော်လည်း ကော်မရှင်တွင်ခန့်အပ်ခဲ့သည့် နိုင်ငံရေးအလွယ်လမ်းလိုက်ခြင်းအား ကုလသမဂ္ဂမှ စိုးရိမ်ကြောင်း ထုတ်ပြန်ခဲ့သေးသည် (ICTJ ၂၀၁၄)။
- ၂။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်များတစ်လျှောက် တရားစွဲဆိုခြင်းအခြေ အနေတွင်သာမက လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်ပေးအပ်သောဆက်စပ်သည့် နယ်ပယ်တွင်၌လည်း တရားမျှတသည့်အမြင်များသည် အမှန်တကယ် သင့်တင့်လျောက်ပတ်ပါသည်။ ဥပမာ တောင် အာဖရိကတွင် ANC သည် လုံခြုံရေးကဏ္ဍမှ အဖွဲ့ဝင်များနှင့်စာလျှင် လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်များ ပို၍ရရှိခဲ့ပါသည်။ ဤအချက်သည် နည်းလမ်းနှစ်သွယ်ဖြင့် အရေးပါပါသည်။ ပထမနည်းလမ်း မှာ - ထိုဖြစ်ရပ်ကြောင့် လုပ်ငန်းစဉ်သည် ဘက်လိုက်မှု၊ တစ်ဘက်သက်ဦးစားပေးမှုကဲ့သို့သော ဝေဖန်ချက်များကိုခံရနိုင်ပြီး သမာသမတ်ကျမှုအတွက် တရားဥပဒေစိုးမိုးမှုလိုအပ်ချက်များနှင့် ပတ်သတ်၍ လုပ်ငန်းစဉ်၏တရားဝင်မှုတစ်ခုလုံးကို ထိခိုက်စေပါသည်။ ဒုတိယ - အမှန်တရား ၏ ရင်းမြစ်များသည် ANC အဖွဲ့ဝင်များ၏ အမြင်များတွင် နက်ရှိုင်းစွာအခြေခံသောကြောင့် လုပ်ငန်းစဉ်မှထွက်ပေါ်လာသောအမှန်တရားတန်ဖိုးကို ထိခိုက်စေပါသည်။
- ၃။ ထိုမဏ္ဍိုင်များအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအတွင်းသို့ ပြဋ္ဌာန်းခြင်းအပါအဝင် အကူးအပြောင်း ဆိုင်ရာ တရားမျှတရေး၏ မတူညီသောမဏ္ဍိုင်များအကြား ဖြစ်နိုင်သောထပ်တူကျမှုကို ဤ နေရာတွင် သတိပြုသင့်ပါသည်။ အဖွင့်နိဒါန်းတွင်ဖော်ပြထားသော စာသားများသည် အမှန် တရားသိရှိခွင့်ကို ကိုယ်စားပြုသည်ဟုရှုမြင်နိုင်သည် (ထပ်ဆင့်ပွားဇာတ်ကြောင်းကို အသိ အမှတ်ပြုလျက်)။ သို့မဟုတ် အာဇာနည်များနှင့်အခြားအုပ်စုများအား အသိအမှတ်ပြုခြင်းဖြင့် လျော်ကြေးပေးသည့် ကဏ္ဍတစ်ခုဟုလည်း ရှုမြင်နိုင်ပါသည်။ မော်ရိုကို၏ တန်းတူညီမျှမှုနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးကော်မရှင်သည် အမှန်တရားအား လျော်ကြေးပုံစံတစ်မျိုးအဖြစ် ရည်ညွှန်း ၍ ထိုချိတ်ဆက်မှုကို သိရှိခဲ့ပါသည် - ကော်မရှင်သည် ‘အမှန်တရားရှာဖွေခြင်း၊ အကြမ်းဖက်မှု များ၏ နောက်ဆက်တွဲအကျိုးဆက်များကိုဖယ်ထုတ်ခြင်း၊ ၎င်း၏လျော်ကြေးပေးနည်းလမ်း၏ အဓိကအစိတ်အပိုင်းတစ်ခုအနေဖြင့် အတိတ်မှဖြစ်ရပ်ဇာတ်ကြောင်းများကို ထိန်းသိမ်းစောင့် ရှောက်ခြင်းနှင့် ဂုဏ်သိက္ခာပြန်လည်တည်ဆောက်ရေးကို တူညီသောအရေးပါမှု’ ပေးအပ် ခဲ့ပါသည် (မော်ရိုကိုဘုရင့်နယ်မြေ ၂၀၀၅)။

- Atta-Kesson, R., 'Ghana Case Study' (2018), written submission from Edinburgh Dialogue 2018, unpublished
- Bell, C., 'Contending with the past: transitional justice and political settlement' in R. Duthie and P. Seils (eds), *Justice Mosaics: How Context Shapes Transitional Justice in Fractured Societies* (New York: International Center for Transitional Justice, 2017), <https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ_Book_JusticeMosaics_2017.pdf> , accessed 19 September 2019
- Böckenförde, M., Hedling, N. and Wahi, W., 'Chapter 3: Building a Culture of Human Rights', in *Practical Guide to Constitution Building* (Stockholm: International IDEA, 2011), <<https://www.idea.int/publications/catalogue/practical-guide-constitution-building>>, accessed 28 October 2019
- Cambayma, B., 'Sierra Leone News: That White Paper on CRC Report', awoko.org, 25 January 2017, <<https://awoko.org/2018/01/25/sierra-leone-news-that-white-paper-on-crc-report/>> , accessed 28 October 2019
- Centre for Policy Alternatives (CPA), *Study on Information Requests Submitted to Public Authorities and Responses Received under the Right to Information Act, No. 12 of 2016* (Colombo: Centre for Policy Alternatives, 2018), <<https://www.cpalanka.org/wp-content/uploads/2018/09/Research-Report-On-RTI-ENGLISH.pdf>>, accessed 11 August 2019
- Cheng, C., Goodhand, J. and Meehan, P., *Synthesis Paper: Securing and Sustaining Elite Bargains that Reduce Violent Conflict* (London: UK Government Stabilization Unit, 2018), <https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/765882/Elite_Bargains_and_Political_Deals_Project_-_Synthesis_Paper.pdf> , accessed 29 October 2019
- Cottrell Ghai, J., 'An overview of the Kenyan judiciary', in J. Cottrell Ghai (ed.), *Judicial Accountability in the New Constitutional Order* (Geneva: International Commission of Jurists, 2012)

- Di John, J. and Putzel, J., *Political Settlements: Issues Paper* (Birmingham, UK: Governance and Social Development Resource Centre, 2009)
- Duthie, R., 'Introduction', in R. Duthie and P. Seils (eds), *Justice Mosaics: How Context Shapes Transitional Justice in Fractured Societies* (New York: International Center for Transitional Justice, 2017), <https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ_Book_JusticeMosaics_2017.pdf> , accessed 19 September 2019
- Fonseka, B., 'Sri Lanka Case Study' (2018), written submission from Edinburgh Dialogue 2018, unpublished
- Guruparan, K., 'The difficulties and probable impossibility of a coherent conception of transitional justice in Sri Lanka', in B. Fonseka (ed.), *Transitional Justice in Sri Lanka: Moving beyond Promises* (Colombo: Centre for Policy Alternatives, 2017)
- Halmai, G., 'The Role of Constitutionalism in Transitional Justice Processes in Central Europe', paper prepared for ICTJ (New York: International Center for Transitional Justice, 2017), <<https://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/Law/Professors/Halmai/Constitutions-and-TJ.pdf>> , accessed 29 October 2019
- Huggins, C., *Linking Broad Constellations of Ideas: Transitional Justice, Land Tenure Reform, and Development*, ICTJ Research Brief (New York: International Center for Transitional Justice, 2009), <<https://ictj.org/sites/default/files/ICTJ-Development-LandTenureReform-ResearchBrief-2009-English.pdf>> , accessed 29 October 2019
- International Center for Transitional Justice (ICTJ), *Truth Seeking: Elements of Creating an Effective Truth Commission* (New York: International Center for Transitional Justice, 2013), <<https://www.ictj.org/publication/truth-seeking-elements-creating-effective-truth-commission>> , accessed 15 May 2019
- , *Challenging the Conventional: Can Truth Commissions Strengthen Peace Processes?* (New York: International Center for Transitional Justice, 2014), <<https://www.ictj.org/publication/challenging-conventional-can-truth-commissions-strengthen-peace-processes>> , accessed 29 October 2019
- , 'Institutional Reform', 2019a, <<https://www.ictj.org/our-work/transitional-justice-issues/institutional-reform>> , accessed 28 October 2019
- , 'What is Transitional Justice', 2019b, <<https://www.ictj.org/about/transitional-justice>> , accessed 29 October 2019
- , *On Solid Ground* (New York: International Center for Transitional Justice, 2019c), <https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ_Report_WG-TJ-SDG16+_2019_Web.pdf> , accessed 28 October 2019

- International IDEA, *Constitution Building Processes and Democratization* (Stockholm: International IDEA, 2006), <<https://www.idea.int/sites/default/files/publications/constitution-building-processes-and-democratization.pdf>> , accessed 29 October 2019
- Kemmerer, A., 'The pouvoir constituant in times of transition: a comment on Andrew Arato and Philipp Dann', in H. Brunkhorst, (ed.), *Soziale Welt: Demokratie in der Weltgesellschaft*, Sonderband Nr. 18 (2008), pp. 507–18, <<https://doi.org/10.5771/9783845215921-507>>
- Langa, P., 'Transformative constitutionalism', *Stellenbosch Law Review*, 17 (2006), pp. 351–60, <<https://www.sun.ac.za/english/learning-teaching/ctl/Documents/Transformative%20constitutionalism.pdf>> , accessed 11 November 2019
- Lederach, J. P., *The Little Book of Conflict Transformation* (New York: Good Books, 2003)
- Mendez, J., 'Constitutionalism and transitional justice', in M. Rosenfeld and A. Sajo (eds), *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law* (Oxford: Oxford University Press, 2012)
- Morocco, Kingdom of, *Report of the Equity and Reconciliation Commission* (2005), <http://www.ier.ma/rubrique.php?id_rubrique=316>, accessed 29 May 2019
- Office of the High Commissioner on Human Rights (OHCHR), *Info Note 8: Democratic Republic of the Congo 1993–2003 UN Mapping Report* (2003), <https://www.ohchr.org/Documents/Countries/CD/FS-8_Transitional_Justice_FINAL.pdf>, accessed 11 November 2019
- , *Rule-of-Law Tools for Post-Conflict States, Vetting: An Operational Framework*, UN document HR/PUB/06/05, 2006, <<https://www.ohchr.org/Documents/Publications/RuleoflawVettingen.pdf>>, accessed 29 October 2019
- Powell, D., 'The role of constitution making and institution building in furthering peace, justice and development: South Africa's democratic transition', *International Journal of Transitional Justice*, 4 (2010), pp. 230–50, <<https://doi.org/10.1093/ijtj/ijtj003>>
- Priban, J., 'Oppressors and their victims: the Czech lustration law and the rule of law', in A. Mayer-Rieck and P. de Greiff (eds), *Justice as Prevention: Vetting Public Employees in Transitional Societies* (New York: Social Science Research Council, 2007)
- Saunders, C., 'Constitution making in the 21st century', *International Review of Law*, 1 (2012), article 4

Tanzarella, P., 'To Succeed, Constitutional Reforms Must Be Woven into the Social and Legal Fabric', 12 April 2017, International Center for Transitional Justice, <<https://www.ictj.org/news/constitutional-reforms-social-legal-fabric>>, accessed 21 October 2019

Teitel, R. G., *Transitional Justice* (New York: Oxford University Press, 2000)

—, *Globalizing Transitional Justice: Contemporary Essays* (New York: Oxford University Press, 2014), <<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195394948.001.0001>>

United Nations, *Updated Set of Principles for the Protection and Promotion of Human Rights through Action to Combat Impunity*, UN document E/CN.4/2005/102/Add.1, 8 February 2005, <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G05/109/00/PDF/G0510900.pdf?OpenElement>>, accessed 28 October 2019

—, *Resolution No. 60/147. Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law*, UN Document A/RES/60/147, 21 March 2006, <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/496/42/PDF/N0549642.pdf?OpenElement>>, accessed 4 May 2019

—, *Guidance Note of the Secretary-General: United Nations Approach to Transitional Justice*, March 2010, <https://www.un.org/ruleoflaw/files/TJ_Guidance_Note_March_2010FINAL.pdf>, accessed 23 April 2019

—, *Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence, Pablo de Greiff*, UN document A/HRC/21/46, 9 August 2012, <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session21/A-HRC-21-46_en.pdf>, accessed 21 April 2019

—, *Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence, Pablo de Greiff*, UN document A/HRC/27/56, 27 August 2014

—, *Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence*, UN document A/HRC/34/62, 27 December 2016

United Nations Office of the High Commissioner on Human Rights, *Joint Communication from Special Procedures*, UN document OL NPL 1/2019, 12 April 2019, <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Truth/OL_NPL_1_2019.pdf>, accessed 2 December 2019

Waldorf, L., 'Institutional gardening in unsettled times: transitional justice and institutional contexts', in R. Duthie and P. Seils (eds), *Justice Mosaics: How Context Shapes Transitional Justice in Fractured Societies* (New York: International Center

for Transitional Justice, 2017), <https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ_Book_JusticeMosaics_2017.pdf>, accessed 19 September 2019

—, “‘Good Enough’ Transitional Justice’ (forthcoming 2020)

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေများ

Argentine Republic, Constitution of Argentina (1853, 1994 revisions), <https://www.constituteproject.org/constitution/Argentina_1994?lang=en>, accessed 28 October 2019 အာဂျင်တီးနားသမ္မတနိုင်ငံ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (၁၈၅၃၊ ၁၉၉၄ တွင် ပြန်လည်ပြင်ဆင်ထားသည်)

Colombia, Republic of, The Colombian Constitution (1991, 2015 revisions), <https://www.constituteproject.org/constitution/Colombia_2015?lang=en>, accessed 28 October 2019 ကိုလံဘီယာသမ္မတနိုင်ငံ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (၁၉၉၁၊ ၂၀၁၅ တွင် ပြန်လည်ပြင်ဆင်ထားသည်)

Congo, Democratic Republic of the, Constitution of the Democratic Republic of the Congo (2005, 2011 revisions), <https://www.constituteproject.org/constitution/Democratic_Republic_of_the_Congo_2011?lang=en>, accessed 28 October 2019 ကွန်ဂိုဒီမိုကရက်တစ်သမ္မတနိုင်ငံ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (၂၀၀၅၊ ၂၀၁၁ တွင် ပြန်လည်ပြင်ဆင်ထားသည်)

Kenya, Republic of, The Constitution of Kenya (2010), <http://constitutionnet.org/sites/default/files/final_constitution_of_kenya_2010.pdf>, accessed 25 October 2019 ကင်ညာသမ္မတနိုင်ငံ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (၂၀၁၀)

Kosovo, Republic of, Constitution of Republic of Kosovo (2008, 2016 revisions), <https://www.constituteproject.org/constitution/Kosovo_2016.pdf?lang=en>, accessed 28 October 2019 ကိုဆိုဗိုသမ္မတနိုင်ငံ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (၂၀၀၈၊ ၂၀၁၆ တွင် ပြန်လည်ပြင်ဆင်ထားသည်)

Nepal, Republic of, Constitution of Nepal (2015), <https://www.constituteproject.org/constitution/Nepal_2015.pdf>, accessed 25 October 2019 နီပေါသမ္မတနိုင်ငံဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (၂၀၁၅)

Rwanda, Republic of, Constitution of the Republic of Rwanda (2003, revisions up to 2015) <https://www.constituteproject.org/constitution/Rwanda_2015.pdf?lang=en>, accessed 25 October 2019 ရဝမ်ဒါသမ္မတနိုင်ငံ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (၂၀၀၃၊ ၂၀၁၅ ခုနှစ်အထိ ပြန်လည်ပြင်ဆင်ထားသည်)

Serbia, Republic of, Constitution of The Republic of Serbia (2006), <https://www.constituteproject.org/constitution/Serbia_2006.pdf?lang=en>, accessed 28 October 2019 ဆာရေဗျာသမ္မတနိုင်ငံ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (၂၀၀၆)

South Africa, Republic of, Constitution of the Republic of South Africa (1996), <<http://constitutionnet.org/vl/item/constitution-republic-south-africa-1996-english>>, accessed 25 October 2019 တောင်အာဖရိကသမ္မတနိုင်ငံ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (၁၉၉၆)

Tunisia, Republic of, Constitution of the Republic of Tunisia (2014), <<http://constitutionnet.org/vl/item/tunisia-constitution-2014>>, accessed 28 October 2019 တူနီးရှားသမ္မတနိုင်ငံ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (၂၀၁၄)

၅။ ဖြစ်ရပ်ငလ့လာမှုများ

အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေး နှစ်ခုလုံးသည် ၎င်းတို့အပေါ်တွင်ပို၍ကြီးမားသော၊ အမြဲတိုးမြှင့်လာသောတောင်းဆိုမှုများရှိလျက် သဘောတရားရေးရာအရ ရှုပ်ထွေးလှသောနယ်ပယ်များဖြစ်သည်။ အဆိုပါလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်လုံးသည် တူညီသည့်အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်နှင့် နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြေလည်မှုတို့မှပေါ်ထွက်လာသည့် အချက်သည် လုပ်ငန်းစဉ်တစ်ရပ်နှင့်တစ်ရပ် အပြန်အလှန်အကျိုးပြုစေရန် ထိုလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်ကြားရှိ အပြန်အလှန်နီးနွယ်ပတ်သတ်မှုအား မည်သို့စီစဉ်ရေးဆွဲနိုင်သည် သို့မဟုတ် ကြည့်ရှုနိုင်သည်ဆိုသည့်အပေါ် သေချာစွာလေ့လာသင့်ကြောင်း ရှင်းလင်းပြခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်အချိန်များတွင် ကန့်သတ်မှုများ၏ အတိုင်းအတာနှင့် ပြိုကွဲလွယ်မှုတို့ကြောင့် ဤအချက်သည် အရေးပါပါသည်။ ဆိုလိုသည်မှာ တစ်ချိန်တည်းတွင် ကိစ္စများစွာကိုပြုလုပ်ဖို့မကြိုးစားရန် လိုအပ်ကြောင်းဖြစ်သည် (ICTJ ၂၀၁၉ ခ။)။ တင်းမာမှုများကိုနည်းစေ၍ ပေါင်းစည်းမှုအားကို များစေလျက် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ ကြားဝင်ဆောင်ရွက်မှုများသည် တစ်ခုနှင့်တစ်ခု အပြန်အလှန်အကျိုးပြုသင့်သည် (Duthie ၂၀၁၇ : ၃၀)။ ဆိုလိုသည်မှာ အပြန်အလှန်အကျိုးပြုသော ဆက်ဆံရေးအား မည်သို့ပျိုးထောင်နိုင်သည်၊ အားပေးနိုင်သည် သို့မဟုတ် စီစဉ်နိုင်သည်ဆိုသည့်အပေါ် ကောင်းစွာနားလည်ရန် အလေးအနက်ထားသင့်သည်။ ထိုကဲ့သို့ဆောင်ရွက်ရန် လုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်လုံးတွင်နှင့် လုပ်ငန်းစဉ်များတစ်လျှောက်တွင် အစဉ်လိုက်သတ်မှတ်မှု၊ ဦးစားပေးမှုတို့ လိုအပ်ကောင်းလိုအပ်နိုင်သည်။

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးနှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးကြိုးပမ်းမှုများအား မည်သို့ပူးပေါင်းဆောင်ရွက်သင့်သည်နှင့် ရှေ့နောက်အစီအစဉ်ထားရှိမှု သတ်မှတ်သင့်သည်ဆိုသည့် မေးခွန်းများကိုဖြေရှင်းလျက် ဤအခန်းသည် ထိုကြိုးပမ်းမှုများနှင့်ပတ်သတ်၍ အမြင်များဖော်ပြထားပါသည်။ နိုင်ငံရေးခေါင်းဆောင်များသည် လုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်မှ တစ်ရပ်အား အသုံးပြု၍ အခြားလုပ်ငန်းစဉ်တစ်ရပ်ကိုခြယ်လှယ်သည် သို့မဟုတ် တားဆီးသည်ဆိုသည့်အန္တရာယ်လည်းရှိသေးသည်။ ဥပမာ သီရိလင်္ကာတွင် နိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာညီညွတ်ရေးနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးရုံးကို ဦးဆောင်သည့်သမ္မတဟောင်း Chandrika Bandaranaike Kumaratunga သည် ‘ခင်ဗျားစစ်ရာဇဝတ်မှုစစ်ဆေးရေးရုံးတို့ကို အခုစမယ်ဆိုရင်သေချာတယ် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (အသစ်) လုံးဝမရှိစေရဘူး’ ဟု ပြောဆိုခဲ့သည်။ လုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်လုံးအား အရင်းအမြစ်များနှင့် နိုင်ငံရေးလိုလားမှုအတွက် ပြိုင်ဆိုင်စေလျက် လုပ်ငန်းစဉ်တစ်ရပ်အား အခြားတစ်ရပ်ထက် ပို၍ဦးစားပေးနိုင်သည် သို့မဟုတ် အလျင်လိုမှုပေးနိုင်သည်။ သီရိလင်္ကာကဲ့သို့ နိပေါသည်လည်း ထိုအချက်ကိုထောက်ပြခဲ့သည်။ သီရိလင်္ကာတွင် ဆင်ဟာလ ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်လူမျိုးတို့နိုင်ငံအား လူမျိုးပေါင်းစုံ

နေထိုင်သော နိုင်ငံအဖြစ် ပြန်လည်ဖွဲ့စည်းရန်လုပ်ဆောင်သည့် ပိုမိုကျယ်ပြန့်သည့်စီမံကိန်းအား အထိအခိုက်ဖြစ်စေပြီး အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအား တွန်းအားပေးသောကြောင့် ကို လံဘို လစ်ဗရယ်အထက်တန်းလွှာအသိုင်းအဝိုင်းအား ဝေဖန်ခဲ့ကြသည် (Guruparan ၂၀၁၇)။

အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှစ်ခု လုံး၏ လမ်းညွှန်ချက်သည် လက်ရှိမြေပြင်အခြေအနေများကို အလေးထားခြင်း၊ အခြေအနေအား အသေးစိတ် ခွဲခြမ်းစိတ်ဖြာလေ့လာခြင်း၊ အရေးပါသူ/အာဏာရှိသူအရေအတွက်နှင့် အနေအထား အားအသေးစိတ်မှတ်သားခြင်းတို့ လုပ်ဆောင်ခြင်းတို့၏ အရေးပါပုံကို ပို၍အလေးအနက်ထားဖော် ပြသည်။ ဥပမာ Kemmerer(၂၀၀၈ : ၈)တွင် ‘သမိုင်းကြောင်း၊ လူမှုရေးနှင့်ယဉ်ကျေးမှုရေးရာအခြေ အနေများအား သေချာစွာဆန်းစစ်မှုသည် အောင်မြင်သော ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေး လုပ်ငန်းစဉ်တစ်ခုအတွက် အကျိုးဖြစ်ထွန်းသော အထောက်အပံ့များပေးရန်ရည်ရွယ်သည့် ပြင်ပမှ ပါဝင်လှုပ်ရှားသူများ၏ လုပ်ငန်းတာဝန်ဖြစ်သည်’ ဟုဖော်ပြထားသည်။ အဆိုပါလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ် သည် နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြေလည်မှုနှင့်နီးကပ်စွာကိုက်ညီပါက (အထက်တွင်ဆွေးနွေးခဲ့သည့်အတိုင်း) အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ် များမှ ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းရေးဆိုသည့် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်၏ ပိုမိုကျယ်ပြန့်သောရည် ရွယ်ချက်အား အောင်မြင်စွာရယူနိုင်သည့် အလားအလာများကိုတိုးမြှင့်နိုင်မည်ဟု နယ်ပယ်နှစ်ခု လုံးရှိ လုပ်ထုံးလုပ်နည်းများမှ ဆိုထားသည်။ ၎င်းတို့ဆောင်ရွက်နေရသော အခြေအနေများ၏ နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာစီးပွားရေး၊ အဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာအကြံပြုအုပ်ချုပ်မှုများနှင့် လူမှုစီးပွား အဖြစ်အမှန် များ (ပဋိပက္ခသမိုင်းကြောင်းများအပါအဝင်) အား လုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်လုံးမှ သေချာစွာနားလည် ထားပါက အောင်မြင်မှုအလားအလာလည်း တိုးမြှင့်နိုင်သည်။ အခြေအနေ၏ အာဏာမျှခြေအား နားလည်ထားခြင်းသည် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်တစ်ခုလုံးရှိ ‘အပေးအယူများ၏ အပြန်အလှန်ပတ် သတ်ဆက်စပ်မှု’ကို ကောင်းစွာနားလည်နိုင်ပါသည် (Bell ၂၀၁၇ : ၉၆)။ ထို့ကြောင့် ဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး၏ အပြန်အလှန်သက် ရောက်မှုအား ခွဲခြမ်းစိတ်ဖြာလေ့လာသောအခါ ‘အခြေအနေသည် အရေးပါသည်’ဆိုသည့် အချက် ၏ ကြီးကြီးငယ်ငယ် ရှုထောင့်နှစ်ရပ်လုံးအား စဉ်းစားရန်အရေးပါပါသည်။

ဤအချက်ကို ဥပမာပုံပြရန် ဤစာတမ်းတွင်ပါဝင်သည့် ဖြစ်ရပ်လေ့လာမှုများအား ရွေးချယ်ထားခြင်းဖြစ်သည် အရေးပါသောအခြေအနေဆိုင်ရာ အချက်အလက်များဖြစ်သည့် အဖွဲ့ အစည်းဆိုင်ရာအခြေအနေ၊ ပဋိပက္ခနှင့်အကြမ်းဖက်မှု၏အမည်၊ နိုင်ငံရေးအခင်းအကျင်း၊ မည်သူက မည်မျှအာဏာရှိသည့်ဆိုသည့်အနေအထား၊ အကြောင်းအရင်းခံစီးပွားရေးနှင့်လူမှု ဖွဲ့စည်းပုံရေးရာ ပြဿနာများနှင့်စပ်လျဉ်း၍ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည် ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်များသည် မည်သို့အပြန်အလှန်ပတ်သတ်သည် သို့မဟုတ် မတူညီသောအခြေ အနေများတွင် မပတ်သတ်ပါဆိုသည်အား ထိုဖြစ်ရပ်လေ့လာမှုများမှာ ဖော်ပြပါသည် (Duthie ၂၀၁၇)။ အခြေအနေ၏အရေးပါပုံအတွက်ဤသတိပေးချက်နှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတ ရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေး၏ လုပ်ငန်းစဉ်များနှင့် ရည်ရွယ်ချက်များသည် အခြေ အနေနှင့် မည်မျှနက်ရှိုင်းစွာပတ်သတ်နေကြောင်း သတိပေးချက်သည် ကျွမ်းကျင်ပညာရှင်များမှ ‘နည်းလမ်းတစ်ခုတည်းဖြင့် အရာအားလုံးဖြေရှင်းနိုင်သည်ဆိုသည့် ပုံသေနည်း’ နှင့် အကူးအပြောင်း

ဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှစ်ခုလုံးတွင် ‘နိုင်ငံခြားပုံစံများ တင်သွင်းခြင်း’ (ကုလသမဂ္ဂ ၂၀၁၀ : ၅)ကို ရှောင်ကြဉ်နိုင်ရန်ကူညီပါသည်။

ကိုလံဘီယာ

အဓိက သင်ခန်းစာများ

- ၁။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်တစ်ခုလုံးအတွက် အကာအကွယ်ပေးနိုင်၍ အရှိန်အဟုန်လည်း ထိန်းသိမ်းပေးပါသည်။
- ၂။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအရ အကာအကွယ် ပေးခြင်းနှင့် ငြိမ်းချမ်းရေးလုပ်ငန်းစဉ်များသည် ထိုလုပ်ငန်းစဉ်များတွင် အဆင့်မြင့်တရား ရေးဆိုင်ရာ ပါဝင်မှု (တရားရေးဆိုင်ရာလုပ်ငန်းစဉ်အား လိုက်နာစေခြင်း) ရှိလာစေနိုင် ပါသည် - ဤကဲ့သို့ဖြစ်ခြင်းတွင် ကောင်းကျိုးများ (ခိုင်မာသောကာကွယ်မှုများ) ရှိသလို ဆိုးကျိုးများ (ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးအပေါ် အလေးထားမှုအားလျော့ခြင်း၊ တရားဝင် တရား ဥပဒေပြဋ္ဌာန်းချက်များအပေါ် ပိုလွန်စွာအလေးထားခြင်း) ရှိသည်။
- ၃။ အထူးသဖြင့် သဘောတူညီချက်အားအတည်ဖြစ်စေရန် ဆန္ဒခံယူပွဲများကျင်းပရန် လိုအပ် သောနေရာများ၌ အထက်တန်းလွှာအသိုင်းအဝိုင်း၏ မပြည့်စုံသည့်သဘော တူညီချက်များ သည် အဖျက်အမှောက်များ ဖြစ်လာနိုင်ပါသည်။

နောက်ကြောင်းရှာဖွေ

၁၉၆၀ ခုနှစ်များမှစတင်၍ ကိုလံဘီယာနိုင်ငံသည် လူမှုရေးနှင့်စီးပွားရေးတင်းမာမှုများ၊ တန်းတူညီမျှမှုရှိသော နိုင်ငံရေးပါဝင်မှုမရှိခြင်းတို့နှင့်ပတ်သက်၍ အစိုးရနှင့် အမျိုးစုံပျောက်ကျား တပ်ဖွဲ့များအကြား လက်နက်ကိုင်ပဋိပက္ခ ကြုံတွေ့ခဲ့ရသည်။ ထိုပဋိပက္ခကြောင့် လူသေဆုံးမှုပေါင်း ၂၆၂,၀၀၀၊ လူပျောက်ဆုံးမှု ၈၀,၅၁၄ (ထိုအထဲမှ ၇၀,၅၈၇ သည် ပျောက်ဆုံးနေဆဲဖြစ်သည်)၊ ပြန် ပေးဆွဲမှုပေါင်း ၃၇,၀၉၄ မှု၊ လိင်ပိုင်းဆိုင်ရာအကြမ်းဖက်ခံရသူပေါင်း ၁၅,၆၈၇ နှင့် ပဋိပက္ခစစ် အတွင်း ဆွဲသွင်းခံရသည့် အရွယ်မရောက်သေးသူပေါင်း ၁၇,၈၀၄ ရှိခဲ့သည် (သမိုင်းမှတ်တမ်းဆိုင်ရာ နိုင်ငံတော်စင်တာ ၂၀၁၈)။ လက်ယာယိမ်းလက်နက်ကိုင်တပ်ဖွဲ့အပါအဝင် ပျောက်ကျားတပ်ဖွဲ့ဝင် များနှင့်နိုင်ငံတပ်ဖွဲ့တို့အပြင် အချို့ဖြစ်ရပ်များရှိအကြမ်းဖက်မှုကို အခြားတရားမဝင်လက်နက်ကိုင် အုပ်စုများမှ ကျူးလွန်ခဲ့သည်။ အစိုးရနှင့် ပဋိပက္ခဖြစ်ပွားနေသောအဖွဲ့များအကြား ဆွေးနွေးညှိနှိုင်း မှုများသည် ၁၉၈၂ ခုနှစ်တွင်စတင်ခဲ့ပြီး အောင်မြင်မှုအတိုင်းအတာ မျိုးစုံရရှိခဲ့သည်။ M-19 အဖွဲ့၊ လက်ဝဲပျောက်ကျားတပ်ဖွဲ့ဝင်များနှင့် ဆွေးနွေးညှိနှိုင်းမှုများသည် ၁၉၉၀ တွင် ငြိမ်းချမ်းရေးသဘော တူညီမှုရရှိပြီး ထိုသဘောတူညီမှုတွင် M-19 အဖွဲ့ဝင်များအတွက် အလုံးစုံလွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့် ပါဝင်ပါသည်။ သဘောတူညီမှုအား လက်မှတ်ထိုးခြင်းအပြင် ၁၉၉၁ ခုနှစ်တွင် ကိုလံဘီယာဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေအသစ် တည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်ကိုအားပေးအားမြှောက်ပြုခဲ့သည်ဟု အများက လက်ခံသည့် အရပ်ဘက်လူ့အဖွဲ့အစည်းကို စည်းရုံးလှုံ့ဆော်ခြင်းလည်း ပြုလုပ်ခဲ့သည်။ ထိုတွင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအား ကြိုတင်မှန်းဆရန်၊ အထောက်အကူပြုရန် သီးခြား ဘာသာစကားလည်း ပါဝင်ခဲ့သည်။

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ အခွင့်အာဏာနှင့်အတူ ၂၀၀၅ ခုနှစ်တွင် တရားမျှတမှုနှင့် ငြိမ်းချမ်းရေးဥပဒေ (CJA ၂၀၁၆ ကိုကြည့်ပါ)၊ ၂၀၁၁ ခုနှစ်တွင် နစ်နာသူများဥပဒေ (လူ့အခွင့်အရေးစောင့်ကြည့်ရေးအဖွဲ့ ၂၀၁၁ ကိုကြည့်ပါ) အပါအဝင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးဥပဒေများ စွာကိုကွန်ဂရက်မှအတည်ပြုခဲ့သည်။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာအကာအကွယ်နှင့် တရားဥပဒေဖွံ့ဖြိုးရေးပေါင်းစည်းမှုသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးအစီအစဉ်ကို ကာကွယ်ခြင်းတွင် အောင်မြင်ခဲ့သည်။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး တရားဥပဒေများသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအရ အစဉ်တစိုက်စိန်ခေါ်မှုခံခဲ့ရသော်လည်း ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတရားရုံးသည် ထိုဥပဒေများကို ခုခံကာကွယ်ရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာ ပြဋ္ဌာန်းချက်များနှင့် အခွင့်အာဏာတို့ကို အသုံးပြုခဲ့သည်။ ၂၀၁၂ ခုနှစ်တွင် အပြီးသတ်ငြိမ်းချမ်းရေးသဘောတူညီမှုအား ဆွေးနွေးညှိနှိုင်းမှုအတွက် တရားဥပဒေမူဘောင် ထောက်ပံ့ပေးအပ်ခဲ့သော၊ အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်ကို အရှိန်အဟုန်အသစ်ပေးအပ်ခဲ့သော ဥပဒေပုဒ်မ ၆၆ အပါအဝင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာပြဋ္ဌာန်းချက်များ ထည့်သွင်းရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေကို ပြင်ဆင်ခဲ့သည်။ ၂၀၁၆ ခုနှစ်တွင် ကိုလံဘီယာတော်လှန်ရေးတပ်ဖွဲ့များ (FARC) နှင့် အစိုးရတို့သည် လက်နက်ကိုင်ပဋိပက္ခကို အဆုံးသတ်သည့် အပြီးသတ်သဘောတူညီမှုကို သဘောတူခဲ့ကြသည်။ သို့သော် ၎င်း၏ ၂၀၀၂-၂၀၁၀ သမ္မတသက်တမ်းကာလအတွင်းရှိ FARC နှင့်ပတ်သတ်၍ခက်ထန်သောအသွင်ရှိခဲ့သည့် ယခင် သမ္မတဟောင်း Alvaro Uribe က ထိုအပြီးသတ်သဘောတူညီမှုအား ဆန့်ကျင်ခဲ့သည်။

အပြီးသတ်သဘောတူညီမှုသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးကို တိုက်ရိုက်မတောင်းဆိုဘဲ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့်သာ အဓိကပတ်သတ်သော်လည်း အပြီးသတ်သဘောတူညီမှုကိုအကောင်အထည်ဖော်ရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင် ပြောင်းလဲရေးလိုအပ်ကြောင်းသိရှိသည်။ ထို့ကြောင့် အကောင်အထည်ဖော်ရေးအတွက်မူဘောင် အစီအစဉ်သည် ‘လိုအပ်သောဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ သို့မဟုတ် တရားဥပဒေရေးရာပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများ’အတွက် စီစဉ်သင့်သည်ဟုဖော်ပြထားသည် (ကိုလံဘီယာသမ္မတနိုင်ငံ၏ သမ္မတ ၂၀၁၆ : ၃၃)။ ၂၀၁၆ အောက်တိုဘာလတွင် ဆန္ဒမဲပေးသူ ၃၈ ရာခိုင်နှုန်းမှ ကန့်ကွက်မဲ ၅၀.၂ ရာခိုင်နှုန်းနှင့် ထောက်ခံမဲ ၄၉.၈ ရာခိုင်နှုန်းဖြင့် အပြီးသတ်သဘောတူညီမှုသည် ပြည်သူ့ဆန္ဒခံယူပွဲတွင် မအောင်မြင်ခဲ့ပါ (BBC ၂၀၁၆)။ နောင် ၂၀၁၈ ခုနှစ်သမ္မတရွေးကောက်ပွဲတွင်အနိုင်ရမည့် အထက်လွှတ်တော်အမတ် Ivan Duque အပါအဝင် ဒီမိုကရေစီဗဟိုပါတီရှိ Alvaro Uribe နှင့် ၎င်း၏ လုပ်ဖော်ကိုင်ဖက်များမှ ‘ကန့်ကွက်’ မဲအား ကောင်းစွာစည်းရုံးခဲ့သည်။

သို့သော် ၂၀၁၆ နိုဝင်ဘာ ၁၂ တွင် ဆန္ဒခံယူပွဲနှင့်ပတ်သတ်၍ အဓိကအတိုက်အခံပါတီများနှင့် လျင်လျင်မြန်မြန်ဆွေးနွေးညှိနှိုင်းခြင်း၊ FARC နှင့် ပြန်လည်ဆွေးနွေးညှိနှိုင်းခြင်းများပြီးနောက် အစိုးရသည် လူထုဆန္ဒခံယူပွဲအားကွင်းဝိုက်သည့် အပြီးသတ်သဘောတူညီမှု ပြင်ဆင်ချက်အသစ်အား အတည်ပြုခဲ့ပြီး ကွန်ဂရက်ခွင့်ပြုချက်ရရှိရန်ချက်ချက်ကြိုးပမ်းခဲ့သည် (International Crisis Group 2017)။ ထိုသဘောတူညီမှုကို အတည်ပြုခြင်းအား ၂၀၁၆ ဇွန်လမှ ‘ယာယီဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာပြင်ဆင်ချက်များ’မှ လုပ်ဆောင်ခဲ့ပါသည်။ ထိုယာယီ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာ ပြင်ဆင်ချက်များသည် အပြီးသတ်သဘောတူညီမှုနှင့်ဆက်စပ်သည့်ဥပဒေများ၏ ကွန်ဂရက်ထောက်ခံချက်အတွက် လုပ်ငန်းစဉ်ကို မြန်ဆန်စေခဲ့ပါသည်။

ထိုပြင်ဆင်ချက်များသည် ‘သဘောတူညီမှု၏အချက်များကို အကောင်အထည်ဖော်ဖို့ ဥပဒေကဲ့သို့ အာဏာရှိသော အမိန့်များထုတ်ပြန်ရန်’ နှင့် ဂျီနီဗာသဘောတူညီမှု၏ ဘုံပြဋ္ဌာန်းချက် ၃ အတွက် “အထူးသဘောတူညီမှု” အား အများပြည်သူမှ တိုက်ရိုက်မဲပေးခြင်းဖြင့်အတည်ပြု၍ အကောင်အထည်ပြီးစောက် ‘FARC နှင့် ငြိမ်းချမ်းရေးသဘောတူညီမှုယူရန်’ သမ္မတအား အာဏာ အလုံးစုံအပ်နှင်းပါသည်။ ထို့ပြင် ထိုပြင်ဆင်ချက်များသည် ထိုသဘောတူညီမှုအား “ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံ ဥပဒေပြဋ္ဌာန်းချက်များ” သို့မဟုတ် ကျယ်ပြန့်သောဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအင်္ဂါစဉ်အတွင်းသို့ အလို အလျောက်ထည့်သွင်းထားကြောင်းလည်း ဆိုပါသည် (Landau 2016)။ အထူးသဖြင့် အပြီးသတ် သဘောတူညီမှုသည် ‘ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြဋ္ဌာန်းချက်များ’၏ တစ်စိတ်တစ်ပိုင်းဖြစ်သည်ဆိုသည့် အဆိုပြုချက်နှင့်ပတ်သက်၍ ထိုပြင်ဆင်ချက်များ၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေနှင့်ကိုညီမှုသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတရားရုံး၏ ပြန်လည်သုံးသပ်ခြင်းခံရနိုင်သည်။ ‘၁၉၉၁ ကိုလံဘီယာဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေသည် လူ့အခွင့်အရေးဥပဒေနှင့် နိုင်ငံတကာလူသားချင်း စာနာထောက်ထားရေး ဥပဒေကဲ့သို့သော နိုင်ငံတကာဥပဒေ၏ အဓိကအပိုင်းများကို ထည့်သွင်းထားကြောင်း’ ဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေတရားရုံး၏ တရားရေးစနစ်သည် ယူဆပါသည် (Landau ၂၀၁၆)။ နိုင်ငံတကာစံနှုန်း များကို ပြည်တွင်းသဘောတူညီမှုများနှင့် တရားဥပဒေများတွင်အသုံးပြုရန် ဤတရားရေးစနစ်ကို ယခင်ကအသုံးပြုခဲ့ဖူးသည်။ ထိုသို့အသုံးပြုခြင်းဖြင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ၏သက်ရောက်မှုသည် ၎င်း၏ ပြဋ္ဌာန်းချက်များကိုကျော်လွန်စေပါသည်။ သို့သော် အပြီးသတ်သဘောတူညီမှုသည် ယခင် က ‘ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြဋ္ဌာန်းချက်များ’တွင် ထည့်သွင်းထားသော နိုင်ငံတကာသဘောတူ စာချုပ်များ၊ သဘောတူညီမှုများကဲ့သို့ တူညီသောအဆင့်ရှိသည်ဟု မည်သို့စဉ်းစားနိုင်ကြောင်းမှာ မရှင်းလင်းပေ (Landau ၂၀၁၆)။

အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပြဋ္ဌာန်းခြင်း

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြင်ဆင်ချက်များသည် အထူးသဖြင့်အခွင့်အာဏာအပ်နှင်းခြင်းခံရ သည့် တရားရုံးတစ်ရုံးနှင့်အတူ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးအစီအစဉ်အား မည်သို့အကာ အကွယ်ပေးနိုင်ကြောင်း ကိုလံဘီယာ၏ဖြစ်ရပ်လေ့လာမှုမှ သက်သေခံနေပါသည်။ ကိုလံဘီယာ တွင် ငြိမ်းချမ်းရေးကြိုးပမ်းမှုအတွက်ကတိသစ္စာပြုမှုအား ‘လူ့အခွင့်အရေးဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ’ ဆိုသည့်စာပိုဒ်ဖြင့် ၁၉၉၁ခုနှစ်တွင် ပထမဆုံးအကြိမ် ပြတ်သားစွာ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပြဋ္ဌာန်းခဲ့သည်။ (‘လူ့အခွင့်အရေးဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ’ ဟုခေါ်ဆိုခြင်းမှာ ကိုလံဘီယာတွင် လူ့အခွင့် အရေးကာကွယ်မှုအတွက် ၎င်း၏အရေးပါသော ကြိုးပမ်းမှုများကြောင့်ဖြစ်သည်) (International IDEA ၂၀၁၆)။ ၁၉၉၁ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေသည် လူ့အခွင့်အရေးကဏ္ဍ ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့်ပါ သည့်အပြင် ကာကွယ်မှုကိုတောင်းဆိုခြင်းဖြင့် ထိုလူ့အခွင့်အရေးများကို လိုက်နာကြရန်လည်း ကြိုးပမ်းပါသည်။ ကာကွယ်မှုဆိုသည်မှာ အမိန့်ဟန်ပါသည့်တောင်းဆိုချက်ဖြစ်ပြီး ရုံးဌာနသို့လွယ် ကူစွာတင်ပြနိုင်သည်။ ထို့ပြင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ပြဋ္ဌာန်းထားသော အခြေခံမူများကိုချိုး ဖောက်ကြောင်းတွေ့ရှိပါက ထိုတောင်းဆိုချက်ကို လွယ်ကူစွာဖြေရှင်းနိုင်သည်။ ပြည်သူ့အခွင့်အရေး နှင့် နိုင်ငံရေးအခွင့်အရေးများအား သေချာစွာဖော်ပြထားသည့် လူ့အခွင့်အရေးအခန်း၏အပိုင်းတစ် ခုတွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေသည် ‘ငြိမ်းချမ်းရေးသည် အခွင့်အရေးနှင့်တာဝန်ဖြစ်ပြီး ၎င်းတို့အား မဖြစ်မနေလိုက်နာရမည်’ ဟုဆိုခဲ့သည်(ကိုလံဘီယာ သမ္မတနိုင်ငံ ၁၉၉၁/၂၀၁၅ : ဥပဒေပုဒ်မ ၂၂)။

ဤဥပဒေပုဒ်မသည် (ဥပဒေအရလိုက်နာစေမည့် ငြိမ်းချမ်းရေးအခွင့်အရေးတစ်ခု ဖြစ်လာခြင်း) ဥပဒေပုဒ်မ ၉၃၊ (“ဤပဋိညာဉ်စာတမ်းတွင်ဖော်ပြထားသော အခွင့်အရေးများနှင့် တာဝန်ဝတ္တရားများကို ကိုလံဘီယာမှအတည်ပြုထားသည့် လူ့အခွင့်အရေးဆိုင်ရာ နိုင်ငံတကာသဘောတူညီမှုများနှင့်ကိုက်ညီစွာ အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုရမည်”) ဥပဒေရှေ့မှောက်တွင် တန်းတူညီမျှမှုရှိခြင်း၊ ခွဲခြားဆက်ဆံမှုမရှိရေးတို့နှင့်ပတ်သတ်သည့် ဥပဒေပုဒ်မ ၁၃ တို့နှင့်တွဲလျက် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးဥပဒေများအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြောင်းလဲမှုများမှ အကာအကွယ်ပေးသည့် တရားရေးဆိုင်ရာဆုံးဖြတ်ချက်များ၏ အခြေခံပင်ဖြစ်သည်။

ဥပဒေပုဒ်မ ၉၃ သည် နိုင်ငံတကာလူ့အခွင့်အရေးများနှင့် နောက်ထပ်ပြန်လည်မဖြစ်ပွားရေးအတွက် သဘာတူညီမှုကတိကဝတ်များကို ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ပြဋ္ဌာန်းခြင်းအား ကိုယ်စားပြုသည့်အတွက်အရေးပါပါသည်။ ၁၉၉၁ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ၏အခြားပုဒ်မများသည်လည်း နောက်ထပ်ပြန်လည်မဖြစ်ပွားရေးအတွက် အာမခံရန်ကြိုးပမ်းမှုများကို ကိုယ်စားပြုပါသည်။ ဥပမာ ဥပဒေပုဒ်မ ၆၇ သည် ‘လူ့အခွင့်အရေးများ၊ ငြိမ်းချမ်းရေးနှင့် ဒီမိုကရေစီတို့နှင့်ပတ်သတ်၍ ကိုလံဘီယာနိုင်ငံသားများကိုသင်ကြားပေးရန်’ အသိပညာများကို တောင်းဆိုပါသည်။ ဥပဒေပုဒ်မ ၉၅(၆) သည် ‘ငြိမ်းချမ်းရေးရရှိရန်နှင့် ငြိမ်းချမ်းရေးအား ဆက်လက်ထိန်းသိမ်းရန်ကြိုးပမ်းခြင်း’ သည် နိုင်ငံသားတို့၏တာဝန်ဟု ဖော်ပြပါသည်။ ထို့ပြင် ဥပဒေပုဒ်မ ၂၁၈ သည်လည်း ‘ကိုလံဘီယာနိုင်ငံတွင်နေထိုင်သူများ ငြိမ်းချမ်းစွာအတူတကွနေထိုင်နိုင်ရေးအတွက် အာမခံပေးရန်’ ရဲတပ်ဖွဲ့တွင် အဓိကတာဝန်ရှိသည်ဟု ဆိုထားပါသည်။

၂၀၁၂ ခုနှစ်တွင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးမှတစ်ဆင့် ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲသော ငြိမ်းချမ်းရေးကြိုးပမ်းမှုအတွက် အပတ်တကုတ်ကြိုးပမ်းရန် ကွန်ဂရက်သည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြင်ဆင်ချက်များကို အတည်ပြုခဲ့သည်။ အတိအကျအားဖြင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာဥပဒေပုဒ်မ ၆၆ တွင် ဤသို့ ပြဋ္ဌာန်းထားသည်။

အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးစာချုပ်စာတမ်းများ ... ၎င်းတို့၏ အဓိကရည်ရွယ်ချက်သည် ကိုလံဘီယာနိုင်ငံသားအားလုံးအတွက် ပြန်လည်မဖြစ်ပွားရေးနှင့် လုံခြုံရေးအာမခံချက်များ အပါအဝင် ပြည်တွင်းလက်နက်ကိုင် ပဋိပက္ခအဆုံးသတ်မှုအား အထောက်အကူပြုရေး၊ တည်ငြိမ်၍ရှည်ကြာသောငြိမ်းချမ်းရေးအား ရရှိခြင်းတို့ဖြစ်ပါသည်။ ထိုကဲ့သို့ စာချုပ်စာတမ်းများသည် နစ်နာသူများ၏ အမှန်တရားသိရှိခွင့်၊ တရားမျှတမှုအခွင့်အရေးနှင့် လျော်ကြေးရပိုင်ခွင့်တို့အား ဖြစ်နိုင်သမျှ အမြင့်ဆုံးအဆင့်ဖြင့် ဖော်ဆောင်ရမည် (ကိုလံဘီယာသမ္မတနိုင်ငံ ၁၉၉၁/၂၀၁၅ : အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာဥပဒေပုဒ်မ ၆၆)။

အမှန်တရားရှာဖွေရေး ကော်မရှင်တစ်ခုတည်ထောင်ခြင်းအပြင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာဥပဒေပုဒ်မ ၆၆ သည် - ပြစ်မှုများစုံစမ်းစစ်ဆေးခြင်းနှင့် အပြစ်ပေးခြင်းတို့အတွက် တရားစီရင်ရေးသို့မဟုတ် တရားဥပဒေပြင်ပယန္တရားများကို အခွင့်အာဏာပေးအပ်သည်။ ပဋိပက္ခအချိန်ကာလရှိ အကြမ်းဖက်မှုများနှင့်ပတ်သတ်သည့် ကိစ္စရပ်များအတွက် အကျုံးဝင်သောလက်ခံနိုင်သည့် ချွင်းချက်များကို သတ်မှတ်သည်။ အခြားအရာများအပြင် စစ်မက်ရေးရာများရပ်တန့်ခြင်းအတွက်အခြေအနေများတည်ဆောက်မည်ဟုလည်း အာမခံပေးပါသည်။နောက်ဆုံးအနေဖြင့် ‘အထက်တွင်ဖော်ပြ

ခဲ့သော အထူးပြစ်မှုဆိုင်ရာဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ စာချုပ်စာတမ်းများအား အသုံးပြုမှုသည် လက်နက်များအားစွန့်လွှတ်ခြင်း၊ တာဝန်ယူမှုတာဝန်ခံမှုရှိခြင်း၊ အမှန်တရားရှာဖွေခြင်းနှင့် နစ်နာသူများအတွက်လျော်ကြေးအား အထောက်အကူပြုခြင်း၊ ဓားစားခံများအားလွှတ်ပေးခြင်း၊ တရားမဝင်လက်နက်ကိုင်အဖွဲ့အစည်းများမှ တရားမဝင်ဆွဲယူခန့်ထားသော အရွယ်မရောက်သေးသူများအား ထိုအဖွဲ့အစည်းများမှ ကင်းကွာစေခြင်း’ စသည့်အခြေအနေများကို လိုက်နာရမည်ဖြစ်ကြောင်း အဆိုပြု၍ ဥပဒေပဒိမ် ၆၆ သည် နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြေလည်မှု၏ အချက်အလက်များကို အကာအကွယ်ပေးပါသည် (ibid)။ ထိုဥပဒေပဒိမ်သည် ပျောက်ကွားတပ်ဖွဲ့များအပေါ် ချမှတ်ထားသော ပြစ်မှုဆိုင်ရာဒဏ်ခတ်ခြင်းများကို ဆိုင်းငံ့နိုင်သည့် ဖြစ်နိုင်ခြေပေးအပ်ထားသည်။ ထို့ပြင် ဥပဒေပဒိမ် ၆၆ သည် ထိုတပ်ဖွဲ့များမှ စစ်မက်ရေးရာများကိုရပ်ဆိုင်းရန် သဘောတူညီပါက အနာဂါတတွင် ၎င်းတို့၏နိုင်ငံရေးပါဝင်မှုကိုလည်း အာမခံပါသည်။ ဤသို့ဖြင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာဥပဒေပဒိမ်များ ၁၂ နှင့် ၁၃ တွင်ပါဝင်သော အခြားကတိကဝတ်များကို အားဖြည့်ရာရောက်ပါသည်။ ပြစ်ဒဏ်မှလွတ်ကင်းခွင့်ပေးသည့် အစဉ်အလာအား ဆက်လက်တည်မြဲစေသည့်အတွက် ထို့ပြင် ဆင်ချက်များကို ပြစ်တင်ဝေဖန်ခဲ့ကြသည်။ ၂၀၁၃ (၈-၅၇၆၊ ၈-၅၇၉) ခုနှစ်တွင် ဥပဒေပဒိမ် ၆၆ အား ဆက်တိုက်ဝေဖန်စိန်ခေါ်ခဲ့ကြသော်လည်း ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတရားရုံးမှ ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းရေးသည် တရားမျှတမှုအခြေခံနည်းလမ်းသက်သက်ထက် ပိုလိုအပ်ကြောင်း၊ ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲသောငြိမ်းချမ်းရေးရယူရန် ကြိုးပမ်းရာတွင် အလျှော့ပေးမှုများလုပ်ဆောင်ရန် အသိအမှတ်ပြုလျက် ထိုပဒိမ် ၆၆ အား ထောက်ခံခဲ့သည် (Cepeda Espinosa နှင့် Landau ၂၀၁၇)။

၂၀၁၂ ခုနှစ် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပြင်ဆင်ချက်များသည် FARC နှင့် အစိုးရအကြား ငြိမ်းချမ်းရေးဆွေးနွေးပွဲများအတွက် လုံလောက်သောမူဘောင်တစ်ခုပေးအပ်ခဲ့ပြီး ရလဒ်အနေဖြင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးအား ပေါ်ပေါ်တင်တင်မတောင်းဆိုပေမယ့်လိုအပ်သည်ဟု ရည်ညွှန်းထားသည့် သေချာစွာရေးဆွဲထားသောအပြီးသတ်သဘောတူညီမှု (အထက်တွင်ဖော်ပြထားသကဲ့သို့) ရရှိခဲ့ပါသည်။ အပြီးသတ်သဘောတူညီမှုသည် ပြည်သူ့ဆန္ဒခံယူပွဲတွင် အတည်မပြုနိုင်ခဲ့သော်လည်း သမ္မတ Santos အစိုးရသည် ၂၀၁၇ ခုနှစ်တွင် ထိုသဘောတူညီချက်ကိုဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအင်္ဂါစဉ်တွင်အခြေခိုင်စေရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများကို အတည်ပြုခဲ့ပြီး (ဥပဒေပြုရေး အက်ဥပဒေများ ၁၊ ၂ နှင့် ၃ ; ကိုလံဘီယာသမ္မတနိုင်ငံ ၂၀၁၇ ၈၊ ၂၀၁၇ ၁၊ ၂၀၁၇ ၈ ကိုကြည့်ပါ) လျော့ပါးသွားသည့်နိုင်ငံရေး အထောက်အပံ့မှ အစီအစဉ်အား သီးခြားထားရှိရန်ကြိုးပမ်းမှုတစ်ခုအနေဖြင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် အပြီးသတ်သဘောတူညီမှုသည် နောင် ၁၂ နှစ်ကြာသည်အထိ အစိုးရအပေါ်တွင် ချည်နှောင်ထားစေရန် ထိုပြင်ဆင်ချက်များကိုပေါင်းစည်းခဲ့သည် (ကိုလံဘီယာသမ္မတနိုင်ငံ ၂၀၁၇)။

အများပြည်သူများ၏ အမြင်နှင့် အထက်တန်းလွှာတို့၏ သဘောတူညီမှုကြား တင်းမာမှု

(ပြည်သူ့ဆန္ဒခံယူပွဲသည် ဥပဒေအရမလုပ်မနေရမဟုတ်သော်လည်း လက်ရှိတာဝန်ထမ်းဆောင်နေသော သမ္မတ Juan Manuel Santos (၂၀၁၀-၂၀၁၈) မှကျင်းပရန်ဆုံးဖြတ်ခဲ့သည်) ပြည်သူ့ဆန္ဒခံယူပွဲသည် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်အား ဒီမိုကရေစီအရတရားဝင်မှုပေးအပ်ရန် အဓိကသော့ချက်ဟု မျှော်မှန်းသော်လည်း ကိုလံဘီယာဖြစ်ရပ်လေ့လာမှုသည် အထူးသဖြင့်အာဏာရှိ

သော အထက်တန်းအလွှာကိုဖယ်ထုတ်သည့် နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြေလည်မှုအား တရားဝင်ဖြစ်စေရန် ပြည်သူလူထုကိုဖိတ်ခေါ်ရာမှ ဖြစ်ပေါ်လာသည့် တင်းမာမှုများကို ဥပမာပြပါသည်။ အပြည့်အစုံဝန်ခံမည့် သာမန်တိုက်ခိုက်ရေးသမားများအတွက်စီစဉ်ထားသည့် လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့် ကတိကဝတ်များ သို့မဟုတ် အခြားဒဏ်ခတ်မှုများ (ပြစ်မှုအတွက်ပြစ်ဒဏ်ပေးခြင်းအပြင်) နှင့်နိုင်ငံရေးလုပ်ငန်းစဉ်များတွင်ပါဝင်ဆောင်ရွက်ခွင့်အတွက် အာမခံချက်များသည် ငြိမ်းချမ်းရေးဆွေးနွေးညှိနှိုင်းမှုများတွင်ပါဝင်ရန် FARC အတွက် အဓိက အကြိုကတိကဝတ်များပင်ဖြစ်သည် (International Crisis Group ၂၀၁၇)။ သို့သော် ထိုကိစ္စရပ်များသည်ပင်လျှင် ဒီမိုကရေစီဗဟိုပါတီမှ ပြည်သူ့ဆန္ဒခံယူပွဲကာလအတွင်း ပြည်သူလူထု၏ဆန့်ကျင်မှုအား စည်းရုံးလှုံ့ဆော်ခဲ့ခြင်းအကြောင်းအရင်းဖြစ်သည်။ FARC ပျောက်ကျားတပ်ဖွဲ့ဝင်များအား နိုင်ငံရေးတွင်ပါဝင်ခွင့်နှင့် ပြစ်ဒဏ်မှကင်းလွတ်ခွင့်များ ခွင့်ပြုခဲ့ခြင်းကြောင့် လူအများစုမှ အပြီးသတ်သဘောတူညီမှုသည် အကြမ်းဖက်သောင်းကျန်းသူများဟု မှတ်ယူထားကြသည့် ‘လူသတ်မှုကျူးလွန်သော သူပုန်များကို လွှတ်ပေးလိုက်သည်’ (BBC 2016) ဟု ခံစားခဲ့ကြရသည်။

ပြည်သူ့ဆန္ဒခံယူပွဲအတွက် ဥပဒေများအားပြန်လည်သုံးသပ်ရာတွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တရားရုံးမှ ‘ထောက်ခံ’ မဲ တစ်မဲသည် အပြီးသတ်သဘောတူညီမှုသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ အင်္ဂါစဉ်၏တစ်စိတ်တစ်ပိုင်း အလိုအလျောက်ဖြစ်လာမည်ဟု အဓိပ္ပါယ်မပေါ်ကြောင်းအခိုင်အမာပြောဆိုသော်လည်း ပြည်သူ့ဆန္ဒခံယူပွဲမတိုင်ခင် အစိုးရသည် အပြီးသတ်သဘောတူညီမှုနှင့်ထိုသဘောတူညီမှုအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအတွင်းသို့ပြဋ္ဌာန်းခြင်းအား ၎င်းတို့၏ခွင့်ပြုချက်ကို အထောက်အကူပြုရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြင်ဆင်ချက်များစွာကို အတည်ပြုခဲ့သည်။ ပြည်သူ့ဆန္ဒခံယူပွဲ၌ကျရှုံးပြီးနောက် အစိုးရသည် ပြည်သူလူထု၏အမြင်ကိုလစ်လျူရှု၍ ထိုသဘောတူညီမှုအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေနှင့်ညီသော အဆင့်ပေးအပ်ရေးကို ဆက်လက်လုပ်ဆောင်ခဲ့ပြီး (ဥပမာ နိုင်ငံတကာအရေးအခင်း ဖြေရှင်းရေးအဖွဲ့ ၂၀၁၇ ကိုကြည့်ပါ)။ ထိုသဘောတူညီချက်အား ပုံစံတစ်မျိုးပြင်၍ ဥပဒေပြုလွှတ်တော်မှတစ်ဆင့်အတည်ပြုရေးအားလည်းဆက်လက်လုပ်ဆောင်ခဲ့သည်။

ယခုအခါ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတရားရုံးသည် ခက်ခဲသည့် ရွေးချယ်မှုများစွာနှင့် ကြုံတွေ့ရတော့ မည်ဖြစ်သည် -

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတရားရုံးသည် အထက်တွင်ဖော်ပြခဲ့သောအစီအမံတစ်ခုခုအား(အထူးသဖြင့် FARC သဘောတူညီချက်မှ တိုက်ရိုက်လာသည့် အစီအမံများ) ပယ်ချမည်ဆိုလျှင် အပတ်တကုန် ကြိုးစားထားသော လုပ်ငန်းစဉ်အားထိခိုက်ပျက်ဆီးစေပြီး ဆိုးရွားသော လူမှုရေးနှင့် နိုင်ငံရေးအကျိုးဆက်များ ဖြစ်ပေါ်စေနိုင်ပါသည်။ သို့သော် အဆိုပါနိုင်ငံရေးဖိအားကြောင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတရားရုံးမှ ၎င်း၏လက်ရှိအယူဝါဒများကို လွန်စွာပျော့ပျောင်းစေပါက တရားဥပဒေစိုးမိုးရေး၊ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေစံတန်ဖိုးများ၊ ကိုလံဘီယာတွင် ပြည်တွင်းနှင့်နိုင်ငံတကာဥပဒေတို့အကြား ခိုင်မာသောတရားဥပဒေရေးရာ ချိတ်ဆက်မှုတို့အား အားကောင်းခိုင်မာစေခြင်းတွင် အောင်မြင်မှုနည်းပါးနိုင်သည်။ မည်သည့်အန္တရာယ်ကပိုကြီးကြောင်း မေးခွန်းထုတ်သင့်ပါသည်။ တရားစီရင်ရေး၏ကြီးကြပ်မှုနည်းပါးလျှင် ငြိမ်းချမ်းရေးလုပ်ငန်းစဉ်သည်ပို၍ အကျိုးဖြစ်ထွန်းနိုင်မည်လားဆိုသည်မှာလည်း မေးခွန်းထုတ်စရာဖြစ်လာသည် (Landau ၂၀၁၆)။

အပြီးသတ်သဘောတူညီမှုနှင့် ထိုအပြီးသတ်သဘောတူညီမှုအပေါ်ထားရှိသော ပြည်သူ လူထု၏ အမြင်သဘောတရားကြားရှိတင်းမာမှုသည် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးအတွက် အထောက် အကူပြုရန်အကူးအပြောင်းလုပ်ငန်းစဉ်၏စွမ်းရည်ကို ကန့်သတ်လိုက်ပြီးဖြစ်သည်(Mitchel 2017)။ ပြည်သူလူထု၏စိုးရိမ်မှုများ (၂၀၁၆ အောက်တိုဘာ ပြည်သူ့ဆန္ဒခံယူပွဲပြီးနောက် စိုးရိမ်မှုအား ပေါ် ပေါ်ထင်ထင်ပြခဲ့သည်) ရှိသော်လည်း အစိုးရသည် အပြီးသတ်သဘောတူညီမှုကို ဆက်လက်လုပ် ဆောင်ရန်ရွေးချယ်ခဲ့သောအခါ အကူးအပြောင်းလုပ်ငန်းစဉ်၏တည်ငြိမ်မှုသည် ခြိမ်းခြောက်ခံရပြီး နိုင်ငံရေးသည်လည်း အနည်းနဲ့အများ ကွဲပြားလာခဲ့သည်။ ၂၀၁၈ ခုနှစ် ကွန်ဂရက်အတွက်ရွေး ကောက်ပွဲများတွင် အပြီးသတ်သဘောတူညီမှုကိုဆန့်ကျင်သည့် FARCကိုပေးအပ်ထားသောအကာ ကွယ်များကို အားနည်းစေရန်လုပ်ဆောင်မည်ဟု ကတိကဝတ်ပေးစည်းရုံးခဲ့သည့် အစိုးရအသစ်ကို ရွေးကောက်တင်မြှောက်ခဲ့ကြသည် (Casey ၂၀၁၉)။

ရေရှည်ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းရေးနှင့် ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲသော ငြိမ်းချမ်းရေးအပေါ်ရှိ သက်ရောက်မှု

ထိုလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ခု အပြန်အလှန်အကျိုးပြုသည့် ကိုလံဘီယာဖြစ်ရပ်တွင် ဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးနှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်တို့ကြားရှိ အပြန်အလှန်သက်ရောက်မှုသည် အပြုသဘောဆောင်ပါသည်။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတ ရေးသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြောင်းလဲရေးအတွက် အရှိန်အဟုန်နှင့် ဘာသာစကားပေးအပ် ပြီး အပြန်အလှန်အနေဖြင့် ထိုပြောင်းလဲမှုသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ် နှင့် နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြေလည်မှုတို့အတွက် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအကာအကွယ်ပေးအပ်ပါသည်။ ကိုလံဘီယာရှိနိုင်ငံရေးကွဲပြားမှု၏တစ်ဖက်သည် အပြီးသတ်သဘောတူညီမှုတစ်လျှောက်လုံး ဆန့် ကျင်ကန့်ကွက်နေသောကြောင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြောင်းလဲမှုသည် အရေးပါပါသည်။ ‘နိုင်ငံရေး နှင့် ငြိမ်းချမ်းရေးလုပ်ငန်းစဉ်အတွင်း အတွေ့များရသောဆွေးနွေးငြင်းခုံမှုတစ်ခုဖြစ်သည့် နစ်နာသူ များအခွင့်အရေးအားအသိအမှတ်ပြုရန် နိုင်ငံရေးစနစ်အား’ ဖိအားပေးခြင်းအပါအဝင် ၎င်း၏တရား ဥပဒေစနစ်သည် များပြားလှသောအကျိုးသက်ရောက်မှုများရှိ၍ ဤလုပ်ငန်းစဉ်တွင် ဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေတရားရုံးသည် အရေးပါသောအခန်းကဏ္ဍတွင်ရှိသည်။

ထို့ပြင်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတရားရုံးမှ ‘နိုင်ငံရေးလှုပ်ရှားသူများအား အကူးအပြောင်း ဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေစည်းမျဉ်းများကိုလစ်လျူရှုရန် ဆင်ခြေတစ်ခု မဟုတ်ကြောင်း၊ ထိုအစား နိုင်ငံရေးလှုပ်ရှားသူများမှ သာမန်နှင့်သာမန်မဟုတ်သည်ကို ပေါင်း စည်းရမည်ဖြစ်ကြောင်းနားလည်သဘောပေါက်’ စေပါသည် (Landau ၂၀၁၆)။ ဤအရေးပါမှုကို လျော့နည်းမှုမဖြစ်စေဘဲ ထိုလုပ်ငန်းစဉ်အား တရားရေးစနစ်အတွင်းသို့ ထည့်သွင်းပါက အခြား အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးရည်ရွယ်ချက်များအပေါ်တွင် မည်သည့်အကျိုးသက်ရောက် မှုရှိနိုင်သည်ကို မေးခွန်းထုတ်ရန်အရေးကြီးသည်။

ယနေ့အထိ ကိုလံဘီယာလုပ်ငန်းစဉ်အားပုံဖော်သည့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေနှင့် တရား ဥပဒေဆိုင်ရာ စိန်ခေါ်မှုများသည် ထိုလုပ်ငန်းစဉ်၏ အဓိကအကျိုးစီးပွားများကို ကာကွယ်ပေးခဲ့ပြီး ရေရှည်ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းရေးအတွက် အဓိကကျသော အချို့အစီအစဉ်များ ဖော်ဆောင် ခြင်းအား နှောင့်နှေးစေပါသည် (ဆိုလိုသည်မှာ လျော်ကြေးများနှင့် ကျေးလက်မြေယာ ပြုပြင်

ပြောင်းလဲရေး)။ ငြိမ်းချမ်းရေးသဘောတူညီမှု လက်မှတ်ထိုးပြီးချိန်မှစ၍ လူ့အခွင့်အရေးဆိုင်ရာ အမေရိကတိုက်နိုင်ငံများကော်မရှင်၏ အစီရင်ခံစာများသည် ကိုလံဘီယာရှိ ကြီးမားလာသော အကြမ်းဖက်မှုများ၊ အထူးသဖြင့် FARC ၏ အဖွဲ့ဝင်များ၊ အပြီးသတ်သဘောတူညီမှုကို ခုခံကာကွယ်သော လူမှုရေးခေါင်းဆောင်များနှင့် ထိုသဘောတူညီချက်အားထောက်ခံပုံပေါ်သည့် အခြားလူများကို ပစ်မှတ်ထားမှုများကို သတိပေးခဲ့သည်။ ဥပမာ အဆိုပါ အခြားလူများဆိုသည်မှာ အပြီးသတ်သဘောတူညီမှုတွင် အသိအမှတ်ပြုထားသော မြေယာအခွင့်အရေးများကို ခုခံ သို့မဟုတ် တောင်းဆိုသော မြေယာတရားလိုများဖြစ်သည် (အမေရိကတိုက်ဆိုင်ရာ နိုင်ငံများအဖွဲ့အစည်း ၂၀၁၉)။ ဆက်လက်ဖြစ်နေသော ပြစ်ဒဏ်မှကင်းလွတ်ခွင့်ပေးခြင်း၊ မလုံခြုံမှု၊ အပြီးသတ်သဘောတူညီမှု အကောင်အထည်ဖော်ရာ၌ တိုးတက်မှုမရှိခြင်းတို့ကြောင့် စိတ်ပျက်နေသော FARC မဟာမိတ်များသည် တပ်များပြန်လည်စုစည်းနေကြောင်း သိရသည် (Casey ၂၀၁၉)။ ဤဖြစ်ရပ်မှာ ကိုလံဘီယာတွင် ပြစ်ဒဏ်မှလွတ်ကင်းခွင့်များ မြင့်မားကြောင်းသက်သေပြ၍ နိုင်ငံသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲသောငြိမ်းချမ်းရေးဆီသို့ လျှောက်လှမ်းရန် အလှမ်းဝေးနေဆဲဖြစ်ကြောင်း ပြသနေခြင်းဖြစ်သည်။ သို့သော် အဆိုပါရည်မှန်းချက်များအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအရ အကာအကွယ်ပေးခြင်းသည် ၎င်းတို့ကိုနိုင်ငံရေးလှည့်ကွက်များအား ကျော်ဖြတ်နိုင်ပြီး အစီအစဉ်လမ်းကြောင်းပေါ် ဆက်လက်ရှိနေစေရန် ကူညီပေးနိုင်မည်ဟု မျှော်လင့်ရသည်။

ကိုးကားစာရင်းများ

- BBC, 'Colombia referendum: Voters reject Farc peace deal', 3 October 2016, <<https://www.bbc.com/news/world-latin-america-37537252>>, accessed 1 October 2019
- Casey, N., 'Colombia's peace deal promised a new era. So why are these rebels rearming?', *The New York Times*, 17 May 2019, <<https://www.nytimes.com/2019/05/17/world/americas/colombia-farc-peace-deal.html>>, accessed 29 April 2019
- Center for Justice and Accountability (CJA), 'Colombia: The justice and peace law', 2016, <<https://cja.org/where-we-work/colombia/related-resources/colombia-the-justice-and-peace-law/>>, accessed 29 October 2019
- Centro Nacional de Memoria Historica, '262.197 muertos dejó el conflicto armado', 9 August 2018, <<http://www.centrodememoriahistorica.gov.co/noticias/noticias-cmh/262-197-muertos-dejo-el-conflicto-armado>>, accessed 29 May 2019
- Cepeda Espinosa, M. J. and Landau, D. E., *Colombian Constitutional Law: Leading Cases* (New York: Oxford University Press, 2017)
- Human Rights Watch, 'Colombia: Victims Law a Historic Opportunity, Bold Measures Needed to Protect Beneficiaries', 10 June 2011, <<https://www.hrw.org/news/2011/06/10/colombia-victims-law-historic-opportunity>>, accessed 12 April 2019

International Crisis Group, *In the Shadow of 'No': Peace after Colombia's Plebiscite*, Latin America Report No. 60 (Brussels: International Crisis Group, 2017), <<https://www.crisisgroup.org/latin-america-caribbean/andes/colombia/060-shadow-no-peace-after-colombia-s-plebiscite>>, accessed 15 September 2019

International IDEA, 'Constitutional history of Colombia', ConstitutionNet, 2016, <<http://constitutionnet.org/country/constitutional-history-colombia>>, accessed 15 April 2019

Landau, D., 'Constitutional implications of Colombia's judicialized peace process', ConstitutionNet, Voices from the Field, 29 July 2016, <<http://constitutionnet.org/news/constitutional-implications-colombias-judicialized-peace-process>>, accessed 29 October 2019

Mitchel, C., 'Colombia: Fragile peace a year after FARC referendum', *Al Jazeera*, 2 October 2017, <<https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/10/colombia-fragile-peace-year-farc-referendum-171002065629390.html>>, accessed 29 October 2019

Organization of American States, 'IACHR Completes Working Visit to Colombia to Assess Alarming Issue of Murders of Social Leaders and Human Rights Defenders', 15 January 2019, <https://www.oas.org/en/iachr/media_center/PReleases/2019/008.asp>, accessed 15 June 2019

President of the Republic of Colombia, *Summary of Colombia's Agreement to End Conflict and Build Peace*, 2016, <<http://www.altocomisionadoparalapaz.gov.co/herramientas/Documents/summary-of-colombias-peace-agreement.pdf>>, accessed 1 June 2019

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေများနှင့် အခြားသောဥပဒေရေးရာစာတမ်းများ

Colombia, Republic of, The Colombian Constitution (1991, 2015 revisions), <https://www.constituteproject.org/constitution/Colombia_2015?lang=en>, accessed 28 October 2019 ကိုလိုမဘီယာသမ္မတနိုင်ငံ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (၁၉၉၁၊ ၂၀၁၅ တွင် ပြန်လည်ပြင်ဆင်ထားသည်)

—, Final Agreement for Ending the Conflict and Building a Stable and Lasting Peace (2016), UN document S/2017/272, <https://colombia.unmissions.org/sites/default/files/s-2017-272_e.pdf>, accessed 29 October 2019 ပဋိပက္ခအဆုံးသတ်ရေးနှင့် ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲသောငြိမ်းချမ်းခြင်းတည်ဆောက်ရေးဆိုင်ရာအဆုံးသတ်သဘောတူညီချက် (၂၀၁၆)

—, Actos Legislativos 1 (2017a), <<http://www.suin-juriscol.gov.co/viewDocument.asp?id=30030428>>, accessed 29 October 2019

—, Actos Legislativos 2 (2017b), <<http://www.suin-juriscol.gov.co/viewDocument.asp?id=30030560>>, accessed 29 October 2019

—, Actos Legislativos 3 (2017c), <<http://www.suin-juriscol.gov.co/viewDocument.asp?id=30030645>>, accessed 29 October 2019

ဂါတီမာလာ

အဓိက သင်ခန်းစာများ

- ၁။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးမပါသည့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးသည် ရည်ရွယ်ချက်တစ်ချို့ကို ကူညီဖော်ဆောင်နိုင်သော်လည်း ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးစုစည်းမှုတို့ပါရှိသည့် ရေရှည်အဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာပြုပြင်ပြောင်းလဲမှု၏ မျှော်မှန်းချက်များကို ပြည့်မီရန်မစွမ်းနိုင်ပါ။
- ၂။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးမပါသည့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးသည် ခက်ခဲသည့်မျှော်မှန်းချက်များကို အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးယန္တရားများနှင့်အစီအစဉ်များအပေါ် ချမှတ်ခြင်းသို့ဦးတည်စေနိုင်ပြီး အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်သည် ပြီးမြောက်မှုမရှိခြင်း သို့မဟုတ် ဖြေရှင်းမှုမရှိခြင်းဆိုသည့် အမြင်သဘောတရားနှင့် စိတ်မကျေနပ်မှုများဆီသို့လည်း ဦးတည်စေနိုင်ပါသည်။

နောက်ကြောင်းရာဇဝင်

အစိုးရနှင့် လက်ဝဲယိမ်း ဂါတီမာလာ အမျိုးသားတော်လှန်ရေးအဖွဲ့အကြား ဂါတီမာလာပြည်တွင်းစစ်သည် ၁၉၆၀ မှ ၁၉၉၆ ထိကြာမြင့်ခဲ့ပြီး လူပေါင်း ၂ သိန်းကျော်သေဆုံးမှု သို့မဟုတ် ပျောက်ဆုံးမှုများဖြစ်စေခဲ့သည်။ အော်စလိုငြိမ်းချမ်းရေး သဘောတူစာချုပ် (၁၉၉၄) မှတစ်ဆင့် စတင်တည်ထောင်ထားသော သမိုင်းရေးရာရှင်းလင်းချက်များကော်မရှင် (သမိုင်းရေးရာရှင်းလင်းချက်များကော်မရှင် သို့မဟုတ် CEH) သည် နိုင်ငံသည် ၎င်း၏ ဒေသခံတိုင်းရင်းသားများအပေါ်တွင် လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှုကျူးလွန်ခဲ့ကြောင်း၊ ဂါတီမာလာရှိ အကြောင်းအရင်းခံလူမျိုးရေးတင်းမာမှုများ (နိုင်ငံ၏ ကိုလိုနီသမိုင်းမှ အမွေများ) မှ ပဋိပက္ခကို အဓိကဖြစ်ပွားစေခဲ့ကြောင်း ကောက်ချက်ချခဲ့သည်(CEH ၁၉၉၉ : ၁၇)။ ၁၉၉၆ ခုနှစ်တွင် ခိုင်မာရေရှည်တည်တံ့သောငြိမ်းချမ်းရေးသဘောတူညီမှု (AFLP) ကို လက်မှတ်ထိုး၍ ပြည်တွင်းစစ်ရပ်ခဲ့သည်။ ထိုသဘောတူညီမှုသည် ယခင်က ငြိမ်းချမ်းရေးသဘောတူညီမှု ၁၄ ခု၏ အကြောင်းအရာများကို ပေါင်းစည်းထားပြီး CEH ကဲ့သို့ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးနှင့် ထုံးတမ်းအစဉ်အလာ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးယန္တရားများကို တောင်းဆိုခဲ့သည်။

အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပြဋ္ဌာန်းခြင်း

ခိုင်မာရှည်ကြာသောငြိမ်းချမ်းရေးသဘောတူညီမှု (AFLP) ၏ အဖွင့်နိဒါန်းတွင် - ‘ဂါတီမာလာနိုင်ငံသားအားလုံး မျှဝေတာဝန်ယူရမည့် ငြိမ်းချမ်းရေးကိုခိုင်မာစေ၍ ထိန်းသိမ်းစောင့်ရှောက်သည့် တာဝန်တစ်ရပ်ကို နိုင်ငံမှယခုကြုံတွေ့ရပြီဖြစ်သည်။ ငြိမ်းချမ်းရေးသဘောတူညီမှုများသည် ပဋိပက္ခ၏စစ်ဖြစ်များအားကျော်ဖြတ်ခြင်း၊ ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှု အသစ်တစ်ခုအတွက် အခြေခံအုတ်မြစ်များချခြင်းတို့အတွက် ပြီးပြည့်စုံသောအစီအစဉ်တစ်ခုကို နိုင်ငံအားပေးအပ်ပါသည်’ (ကုလသမဂ္ဂ ၁၉၉၆ ခ: အဖွင့်နိဒါန်း)။ ထိုအဆိုပြုချက်တွင်ရည်ရွယ်သည့် ပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးအတိုင်းအတာကို ရှင်းလင်းစွာဖော်ပြထားသည်။ အသွင်ကူးပြောင်းရေးအားမြှင့်တင်ရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးအတွက် အလားအလာကို AFLP မှ အသိအမှတ်ပြုခဲ့သည် -

‘ငြိမ်းချမ်းရေးသဘောတူညီမှုများတွင် ဖော်ပြထားသော ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင် ပြောင်းလဲရေးများသည် တရားဥပဒေစိုးမိုးရေး၊ ဒီမိုကရေစီအရ အတူတကွယှဉ်တွဲနေထိုင်ရေးနှင့် လူ့အခွင့်အရေးအား အပြည့်အဝတင်းတင်းကျပ်ကျပ် လေးစားလိုက်နာခြင်းမူဘောင်အတွင်းတွင် ဂွါ တီမာလာလူ့အဖွဲ့အစည်း ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးအတွက် အရေးပါသောအခြေခံကိုဖော်ဆောင်ပေး ပါသည် (ကုလသမဂ္ဂ ၁၉၉၆ : ဥပဒပုဒ်မ ၁၂)။

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင်ပြောင်းလဲရေး နှင့် AFLP ၏ သဘောတူညီချက်အခွဲတစ်ခု ဖြစ်သည့် ရွေးကောက်ပွဲဆိုင်ရာစနစ်အပေါ်ရှိသဘောတူညီမှုသည် (‘စတော့ဟုမ်း သဘောတူညီမှု’ ဟုခေါ်တွင်သည်၊ ၁၉၉၆) ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြင်ဆင်ရေးတင်ပြချက်အချို့ ပါဝင်ပါသည်။ ဥပမာ မာယာ၊ ဂရီဖူနာ၊ ဇင်ကာလူမျိုးများအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် အသိအမှတ်ပြုခြင်း၊ လူ့အခွင့်အရေးများအား အပြည့်အဝလေးစားလိုက်နာစေရန်၊ ပြစ်ဒဏ်မှလွတ်ကင်းခွင့်ပေးခြင်းအား အဆုံးသတ်စေရန်နှင့် ငြိမ်းချမ်းရေးအစဉ်အလာကို အဖွဲ့အစည်းများတွင်ပျိုးထောင်ရန် အုပ်ချုပ်ရေး၊ ဥပဒေပြုရေးနှင့် တရားစီရင်ရေးကဏ္ဍများအတွက် ပြင်ဆင်ချက်များပါဝင်ပါသည် (ကုလသမဂ္ဂ ၁၉၉၆ က : အပိုဒ် ၅-၉)။ AFLP အားလက်မှတ်ထိုးပြီးနောက် ဂွါတီမာလာသည် ဆွေးနွေးတိုင်ပင် ခြင်းများ ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့်လုပ်ဆောင်ခဲ့သည့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင် ပြောင်းလဲရေး ဆိုင်ရာကော်မရှင် တည်ထောင်ခဲ့သည်။ ထိုလုပ်ငန်းစဉ်သည် ‘အရပ်ဘက်လူ့အဖွဲ့အစည်းမှလှုပ်ရှား သူများနှင့် အထူးသဖြင့် ဒေသခံတိုင်းရင်းသား လှုပ်ရှားသူများနှင့် အမျိုးသမီးအရေးလှုပ်ရှားသူများ အား နိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာနိုင်ငံရေးအဆင့်၌ ဆုံးဖြတ်ချက်ချခြင်းများတွင် လူအများစုပါဝင်ခြင်းနှင့်ပတ် သတ်၍ အရေးပါသောနိုင်ငံရေးအတွေ့အကြုံနှင့် သက်သေပြသည့် အခရာကျသောပြောင်းလဲမှုများ ပေးအပ်ပါသည်’ (Brett နှင့် Delgado ၂၀၀၅ : ၁၆)။

အစိုးရသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးအကြံပြုချက်များကို ခွင့်ပြုချက် ရယူရန်အတွက် ၁၉၉၇ မေလတွင် ကွန်ဂရက်သို့တင်ပြခဲ့သည်။ ပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးအချက် ၁၃ ချက်ပါသည့် မူလအကြံပြုချက်များအား ၁၉၉၈ ခုနှစ်ကွန်ဂရက်တွင် သုံးပုံနှစ်ပုံထောက်ခံချက်ဖြင့် အတည် ပြုခဲ့ပြီးသောအခါ နိုင်ငံရေးဆွေးနွေးညှိနှိုင်းမှုများကြောင့် အကြံပြုသည့်ပြုပြင်ချက်ပေါင်း ၅၀ ထိတိုးမြှင့်သွားခဲ့ပြီး စတော့ဟုမ်းသဘောတူညီမှုတွင် ပါဝင်သောအချက်များအပြင် အခြားကိစ္စ ရပ်များ အပေါ်တွင် ရည်ညွှန်းသက်ရောက်မှုရှိခဲ့သည် (Brett နှင့် Delgado ၂၀၀၅ : ၂၆)။ ထိုအချက် ကြောင့် ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများ၏ အတိုင်းအတာနှင့်နှိုင်းနှိုင်းမှုကို လူထုမှနားလည်စေရန်ပိုမိုခက်ခဲ စေခဲ့သည်။ အကြံပြုသည့်ပြင်ဆင်ချက်များ၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာစိန်ခေါ်မှုများနှင့် ဟာရီ ကိန်းမန်တိုင်းမစ်ချ်အတွင်း ကြေငြာခဲ့သောအရေးပေါ်အခြေအနေတို့ကြောင့် ပြည်သူ့ဆန္ဒခံယူပွဲ အားကြေငြာရန် ပိုမိုနှောင့်နှေးခဲ့ပြီး ပြည်သူလူထုအား ပညာပေးရန် ၇၆ ရက်သာရခဲ့သည်။ ပြည်သူ့ ဆန္ဒခံယူပွဲအား ၁၉၉၉ မေလ ၁၈ ရက်နေ့တွင် ဖျင်းပခဲ့ပြီး ထိုအချိန်အခါ၌ AFLP ၏ အရှိန်အဟုန် မှာ နှေးကွေးခဲ့ပြီဖြစ်သည်။ ဆန္ဒမဲပေးသူပါဝင်မှုအား ဝမ်းနည်းဖွယ်ရာနည်းပါးလှပြီး လာရောက်မဲ ပေးသူ ၁၈.၅ ရာခိုင်နှုန်းသာရှိသည်။ ဂွါတီမာလာမြို့တော်အတွင်း၌ မဲပေးသူ ၂၃ ရာခိုင်နှုန်းကသာ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများကိုထောက်ခံခဲ့ပြီး ကျေးလက်နှင့် ဒေသခံတိုင်းရင်းသားနယ်မြေဘက်တွင် ထောက်ခံမှု ပိုမိုများခဲ့သည် (၅၃ ရာခိုင်နှုန်း)။

အထက်စာပိုဒ်တွင်ဆွေးနွေးခဲ့သည့်အချက်အနည်းငယ်အပြင် ပြည်သူ့ဆန္ဒခံယူပွဲမအောင်မြင်ရသည့် အကြောင်းပြချက်များစွာတင်ပြခဲ့သည် - နိုင်ငံရေးပါတီများသည် စိတ်မဝင်စားသောကြောင့် သို့မဟုတ် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးကို ဆန့်ကျင်ကြသောကြောင့်၊ မဲလက်မှတ်သည် အလွန်အမင်းရှုပ်ထွေးနေသောကြောင့်၊ နိုင်ငံတကာအသိုင်းအဝိုင်းသည် ဂြိုဟ်မာလာ၏ ကံကြမ္မာကိုဆုံးဖြတ်ရန်ကြိုးပမ်းနေသည့်ဟု စွပ်စွဲပြီး ‘အရမ်းသိသာထင်ရှားလွန်းသော’ နိုင်ငံတကာ၏ပါဝင်မှုအပေါ် အမြတ်ထုတ်ခဲ့သည့် ‘ကန့်ကွက်’ လှုံ့ဆော်မှုကြောင့်၊ နောက်ဆုံးအနေဖြင့် နိုင်ငံရေးအဖွဲ့အစည်းများတွင် ပြည်သူလူထု ယုံကြည်မှုမရှိခြင်းသည် အဆိုပါလုပ်ငန်းစဉ်အား ပြည်သူများမှ စိတ်ပျက်မှုဖြစ်စေပြီး ဝမ်းနည်းဖွယ်ရာကောင်းလောက်အောင် မဲလာရောက်ပေးသူ အရေအတွက် နည်းပါးမှုတို့ကြောင့်ဖြစ်သည် (ဥပမာ Brett နှင့် Delgado ၂၀၀၅ : ၂၂-၃၇ ကိုကြည့်ပါ)။ အတိအကျအကြောင်းအရင်းမှာ မည်သည့်အရာပင်ဖြစ်ပါစေ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးအတွက် အပတ်တကုတ်ကြိုးပမ်းမှုသည် ‘ငြိမ်းချမ်းရေး သဘောတူညီမှုများအတွက် ဗဟိုချက်ဖြစ်၍ ငြိမ်းချမ်းရေးလုပ်ငန်းစဉ်တစ်ခုလုံး၏ ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲရေး (တရားရေး) အတွက် “အရေးပါသည့်အရာများ” ဖြစ်သော်လည်း ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြောင်းလဲရေးအတွက် အခွင့်အရေးများသည် ဂြိုဟ်မာလာတွင် ပြည်သူ့ဆန္ဒခံယူပွဲရလဒ်များနှင့်အတူ သေဆုံးခဲ့ပါသည် (Brett နှင့် Delgado ၂၀၀၅ : ၁၆)။ ဂြိုဟ်မာလာရှိ ပြစ်ဒဏ်မှလွတ်ကင်းခွင့်အား ဆန့်ကျင်သည့် နိုင်ငံတကာကော်မရှင်သည် (CICIG) 2019 စက်တင်ဘာလ ၎င်းတို့ ပိတ်သိမ်းသည့်အချိန်အထိ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်အတွက် ဆက်လက်စည်းရုံးထောက်ခံခဲ့ပါသည်။ သို့သော် အမှန်တကယ်ဖြစ်လာမည့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးမှန်သမျှသည် ယနေ့အထိ ထိုပြောင်းလဲရေးလုပ်ငန်းစဉ်ကိုကြိုးပမ်းလိုခြင်းမရှိသည့် ဂြိုဟ်မာလာကွန်ဂရက်၏ လက်ထဲတွင်ရှိသည် (Sandoval ၂၀၁၇)။

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်မပါရှိသည့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေး

ဂြိုဟ်မာလာ၌ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးများ မအောင်မြင်ခဲ့သောကြောင့် ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းမှု အောင်မြင်ရေးရည်မှန်ချက်များမှာ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်အပေါ်သို့ ကျရောက်ခဲ့သည်။ AFLP ၏ အချက်များမှသက်သေပြသကဲ့သို့ ဂြိုဟ်မာလာရှိ အုပ်ချုပ်မှုနှင့်လူမှုဆက်ဆံရေး၏ ဖွဲ့စည်းပုံဆိုင်ရာပြောင်းလဲမှုများကို အောင်မြင်စွာ ဖော်ဆောင်ရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြောင်းလဲရေးသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတမှု ကြိုးပမ်းချက်များအတွက် လိုအပ်သောတွဲဖက်ဟု သုံးသပ်ခဲ့သည်။ သို့သော် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပြောင်းလဲရေးမရှိပါက ဖွဲ့စည်းပုံဆိုင်ရာပြောင်းလဲမှုအတွက် ထောက်ပြထားသောလိုအပ်ချက်သည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်နှင့် ပတ်သတ်ခဲ့ပြီး အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်သည် ထိုဖွဲ့စည်းပုံဆိုင်ရာပြောင်းလဲမှုကိုရယူရာတွင် အောင်မြင်မှုအနည်းငယ်သာရှိခဲ့သည် (ဥပမာ Ross ၂၀၀၄ ကိုကြည့်ပါ)။ ထို့ပြင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်သည် အရပ်ဘက်လူမှုအဖွဲ့အစည်းများနှင့် အစိုးရတို့မှ နိုင်ငံရေးအရောင်ဆိုးခြင်းလည်း ခံရနိုင်သည် (Isaacs ၂၀၁၀)။

အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတမှုအခွင့်အရေး ၄ ခုကို ကြိုးပမ်းရာတွင် အမှန်တရားရှာဖွေကြိုးပမ်းမှုအနေဖြင့် သမိုင်းရေးရာရှင်းလင်းချက်များကော်မရှင် CEH တည်ထောင်ခြင်း၊ တရား

မျှတမှုကြိုးပမ်းချက်အနေဖြင့် CICIG မှ လုပ်ဆောင်သည့် စုံစမ်းစစ်ဆေးခြင်းများနှင့် တရားခွင် စစ်ဆေးမှုများ၊ လျော်ကြေးပေးအပ်သည့်အနေဖြင့် ပဋိပက္ခကြောင့်နစ်နာသူများအား နစ်နာကြေး ပေးအပ်ရန် နိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာ လျော်ကြေးပေးအစီအစဉ်တို့ အပါအဝင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတမှုကြိုးပမ်းချက်များကို ဂြိုဟ်မာလာမှ လုပ်ဆောင်ခဲ့သည်။ ပြစ်ဒဏ်မှလွတ်ကင်းခွင့်ပေး ခြင်းအားအဆုံးသတ်ခြင်း၊ လူ့အခွင့်အရေးများ အထူးသဖြင့် ဒေသခံတိုင်းရင်းသားအခွင့်အရေးများ အားလေးစားလိုက်နာစေခြင်း၊ သမ္မတအာဏာ အားလျော့ချခြင်းအပါအဝင် ပဋိပက္ခ၏ဇစ်မြစ်များ ကိုပစ်မှတ်ထားခဲ့မည့် အကြံပြုတင်ပြထားသည့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးများ တွင် ထိုအချက်အားဖြေရှင်းရန် မျှော်မှန်းခဲ့သော်လည်း လေးခုမြောက်မဏ္ဍိုင်ဖြစ်သည့် နောက် ထပ် ပြန်လည်မဖြစ်ပွားရေးအား အမှန်တကယ်ဖြေရှင်းခြင်း မရှိခဲ့ပါ (ဥပမာ Brett နှင့် Delgado 2005 ကို ကြည့်ပါ)။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင်ပြောင်းလဲရေး၏စွမ်းရည်များကို ပိုသာစွာမခန့်မှန်းဘဲ နှိုင်းယှဉ်ဖြစ်ရပ်လေ့လာမှုများအရ ကောင်းစွာစိမ့်ထားသော၊ နိုင်ငံရေးအရထောက်ခံမှုရှိသော ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြောင်းလဲမှုသည် ထိုကဲ့သို့သော ဖွဲ့စည်းပုံဆိုင်ရာပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးများ အား ပိုမိုပြည့်စုံစွာထောက်ပံ့နိုင်ခဲ့သည်ဟု ဆိုနိုင်သည်။

ရေရှည်ပဋိပက္ခ အသွင်ကူးပြောင်းရေးအပေါ် သက်ရောက်မှုများ

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးမပါဘဲ သို့မဟုတ် အခြားအကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ ကြိုးပမ်းမှုများနှင့် ထိုလုပ်ငန်းစဉ်အားမချိတ်ဆက်ဘဲ ရေရှည်အသွင်ကူးပြောင်းရေးအား အောင်မြင် စွာရယူရန် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတမှုအပေါ်မှီခိုပြီး အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတမှု ကိုကြိုးပမ်းလျှင် တွဲပါလာနိုင်သည့်အန္တရာယ်များကို ဂြိုဟ်မာလာဖြစ်ရပ်မှ သက်သေပြနေသည်။ ထိုအန္တရာယ်အား ဂြိုဟ်မာလာနိုင်ငံ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးယန္တရားများနှင့် အစီ အစဉ်များ၏ နိုင်ငံရေးအရောင်ဆိုးမှုနှင့် အနည်းငယ်သော သက်ရောက်မှုများတွင် တွေ့မြင်နိုင်ပါ သည် (ဥပမာ Issacs ၂၀၁၀ ; Watts ၂၀၁၃ ကိုကြည့်ပါ)။

ဂြိုဟ်မာလာရှိအခြေအနေသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြောင်းလဲမှုနှင့် ပတ်သတ်သော နိုင်ငံရေးဆွေးနွေးညှိနှိုင်းမှုများသည် ရှုပ်ထွေး၍ ထိုပြောင်းလဲမှုများသည် ဘယ်သောအခါမှဖြစ် မြောက်မလာခြင်း သို့မဟုတ် ဆိုးရွားစွာနှောင့်နှေးခြင်း စသည့်အန္တရာယ်ရှိကြောင်း သက်သေခံနေ ခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ ဤသည်မှာ ပြည်သူ့ဆန္ဒခံယူပွဲတွင်တွေ့ရသကဲ့သို့ လူအများစု၏အမြင်သဘော ထားမှ နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြေလည်မှုကို ငြင်းပယ်လိုက်သောအခါ တွေ့ကြုံရသည့်အခက်အခဲတစ်ခု ဖြစ်သည်။ ထို့ကြောင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးအား ရပ်တန့်ခံလိုက်ရသောအခါ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးယန္တရားများနှင့် အစီအစဉ်များအား တည်ဆောက်ခြင်းသည် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်၏ အရှိန်အဟုန်ကို မည်သို့ထိန်းသိမ်းနိုင်သည်၊ အတိုင်းအတာတစ်ခုအထိ ပဋိပက္ခကာကွယ်တားဆီးရေး ရည်ရွယ်ချက်များအား မည်သို့ဖြေရှင်းနိုင်သည်ကို ဂြိုဟ်မာလာမှ တူညီစွာ သာဓကပြနေခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ ပဋိပက္ခဖြစ်ပွားခဲ့ခြင်း၊ နိုင်ငံအား ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲ သောငြိမ်းချမ်းရေးဆီသို့ပို့ဆောင်ရန် အချို့အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်များအားရယူခဲ့ခြင်းကို အစိုးရအစား အသိအမှတ်ပြုသော မြင်သာသည့်လုပ်ရပ်များနှင့်ပတ်သတ်လျှင်တော့ ဂြိုဟ်မာလာမှ CEH အား တည်ထောင်နိုင်ပြီး CICIG ဖြင့် ဖမ်းဆီးမှုများလုပ်ဆောင်နိုင်သည်ဆိုသည့်အချက်မှာ မှတ်ယူစရာ ကောင်းလှသည်။ ထိုလုပ်ငန်းစဉ်များသည် ကြီးမားသောကန့်သတ်မှုများကိုဖော်ပြနေပြီး ဖွဲ့စည်းပုံ

အခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်သည် မူလနိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြေလည်မှု၏ တစ်စိတ်တစ်ပိုင်းအနေဖြင့် ကိုယ်စားပြုသည်ဆိုသည့် နက်ရှိုင်းသည့်ဖွဲ့စည်းပုံဆိုင်ရာ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှု၏ မျှော်လင့်ချက်အားမပြည့်မီနိုင်ခဲ့ပါ။ တန်ပြန်အချက်အလက်များကို ဆန်းစစ်ကြည့်ရန်မဖြစ်နိုင်ပါ။ ဂွါတီမာလာတွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြောင်းလဲရေး မဖြစ်ပွားခဲ့သောကြောင့် ရှိမြဲနေမြဲအခြေအနေကိုတွန်းထောက်ထားသည့် တွန်းအားများနှင့် အကျိုးစီးပွားရေးများကို ထိုလုပ်ငန်းစဉ်မှ အမှန်တကယ် ကျော်လွှားနိုင်သည်လားဆိုသည်ကို မည်သူမှမသိပါ။ သို့သော် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြောင်းလဲရေးကိုယ်တိုင်သည် အမှတ်သင်္ကေတတင်သွင်းမှုရှိပြီး (ဖွဲ့စည်းပုံဆိုင်ရာ ပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးနှင့်ပတ်သတ်သည့် ကတိကဝတ်နှင့် သဘောတူညီမှုအား ပြသခြင်းကိုဆိုလိုသည်) ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြောင်းလဲရေးမပါရှိသည့်အခြေအနေတွင် ထိုအမှတ်သင်္ကေတတင်သွင်းမှုအား ဂွါတီမာလာတွင် လုပ်ဆောင်ပြသခဲ့ခြင်းမရှိပါ။

အမှန်တရားသိရှိခွင့်ကို လေးစားရန်နှင့် ပဋိပက္ခအကြောင်း ပြည်သူလူထု၏ ထပ်ဆင့်ဇာတ်ကြောင်းတစ်ခုဖန်တီးရန် CEHကို ပဋိပက္ခအချိန်ကာလ လူ့အခွင့်အရေး ချိုးဖောက်မှုများနှင့်ပတ်သတ်၍ သမာသမတ်ကျသောအစီရင်ခံစာထုတ်ပြန်ရန်တာဝန်ပေးအပ်ခဲ့သည် (ကုလသမဂ္ဂ ၁၉၉၄)။ CEH သည် တရားစွဲဆိုမှုများကို မတောင်းဆိုနိုင်သော်လည်း ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးအသက်ဝင်ရန်လိုအပ်သည့် ဖွဲ့စည်းပုံဆိုင်ရာပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးကိုတောင်းဆိုခဲ့သည် (ကုလသမဂ္ဂ ၁၉၉၄)။ ထိုပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုမရှိသောအခြေအနေတွင် CEH အပါအဝင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး ယန္တရားများအပေါ် ပြည်သူလူထု၏ မျှော်မှန်းချက်များသည် မြင့်မားနေခဲ့သည် - ထိုယန္တရားများမှ အမှန်တရားကိုရှင်းလင်းပြခြင်းအပြင် ပြန်လည်ကုစားခြင်း၊ ပြန်လည်သင့်မြတ်ခြင်း၊ နောက်ထပ်ပြန်လည်မဖြစ်ပွားရေးနှင့် အခြားလုပ်ဆောင်ချက်များကိုပါ မြှင့်တင်ရန် မျှော်လင့်ခဲ့ကြသည် (Ross ၂၀၀၄ : ၇၃)။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ပြဋ္ဌာန်းထားသည့် အဖွဲ့အစည်းတစ်ခုဖြစ်သည့် CEH ၏ အဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာအားနည်းချက်ကြောင့် မလုံလောက်သည့် ဘဏ္ဍာရေး ထောက်ပံ့မှုရရှိရန်ပြဿနာနှင့် အဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာထောက်ပံ့မှု မရှိခြင်းတို့ဖြစ်ပွားခဲ့သည်။ ထို့ကြောင့် CEH သည် နိုင်ငံတကာ၏ အထောက်အပံ့အပေါ် ကြီးမားစွာမှီခိုမှုဖြစ်စေခဲ့ပြီး နိုင်ငံတကာမှ ဘဏ္ဍာရေးအထောက်အပံ့သည် CEH ဘတ်ဂျက် ၉၀ ရာခိုင်နှုန်းထိရှိခဲ့သည် (ICTJ ၂၀၁၄ : ၅)။ ဂွါတီမာလာအစိုးရ၏ အထောက်အပံ့မရှိမှုနှင့် နိုင်ငံတကာမှကြီးမားစွာပါဝင်ပတ်သတ်မှုတို့ကြောင့် CEH သည် ပြည်တွင်းမှစိတ်ဝင်စားမှု (Ross ၂၀၀၄ : ၇၅) မရှိဟု ဝေဖန်မှုများဖြစ်ပေါ်စေခဲ့ပြီး ထိုဖြစ်ရပ်ကြောင့် အရေးပါသောပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းရေးအား အထောက်အကူပြုရန် CEH ၏ စွမ်းရည်နှင့် တရားဝင်မှုကို ယိုယွင်းစေခဲ့ပါသည်။

ပိုမိုကျယ်ပြန့်သည့်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအင်္ဂါစဉ်နှင့် တရားဝင်ချိတ်ဆက်မှုများမရှိသောကြောင့် CEH သည် အစိုးရဌာနများမှ ပူးပေါင်းဆောင်ရွက်မှုကို တွန်းအားပေးရန် အာဏာမရှိပါ။ ဥပမာ စစ်တပ်သည် CEH ၏ စုံစမ်းစစ်ရေးအာဏာကို မကြာခဏမေးခွန်းထုတ်ခဲ့ပြီး ပဋိပက္ခအတွင်းရှိ စစ်နည်းဗျူဟာများနှင့်ပတ်သတ်၍ သတင်းအချက်အလက်ရပိုင်ခွင့်နှင့် သမိုင်းမှတ်တမ်းများတည်ရှိမှုကိုလည်း ငြင်းပယ်ခဲ့သည်။ ထို့ကြောင့် အတိတ်အဖြစ်အပျက် ဇာတ်ကြောင်းတစ်ခုဖော်ဆောင်ရန် CEH ၏ ထိရောက်မှုနှင့် ၎င်း၏ စွမ်းရည်တို့သည်ထိန်းချုပ်ခံခဲ့ရပြီး ၎င်းမှအပြစ်ရှိကြောင်းပေါ်လွင်သည့် အပြီးသတ်တွေ့ရှိချက်များအား စစ်တပ်မှတက်ညီလက်ညီ ကန့်ကွက်ခဲ့ကြသည်။

(Issacs ၂၀၁၀)။ CEH ၏ လုပ်ဆောင်ချက်အား နစ်နာသူအဖွဲ့များမှ ချီးကျူးခဲ့သော်လည်း ထိုလုပ်ဆောင်ချက်၏ အကျိုးသက်ရောက်မှုမှာ နည်းပါးခဲ့သည်။ ဥပမာ CEH၏ အစီရင်ခံစာမှ လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှုဖြစ်ပွားရခြင်းသည် နိုင်ငံ၏တာဝန်ဟု ထောက်ပြခဲ့သော်လည်း ၂၀၀၄ ခုနှစ်မှသာ ဂြိုဟ်မာလာနိုင်ငံသည် မာယာလူမျိုးများအပေါ် လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှုကျူးလွန်ရန် မူဝါဒရှိခဲ့ကြောင်း တရားဝင်ဝန်ခံခဲ့သည် (အမေရိကတိုက်ဆိုင်ရာ တရားရုံးရှေ့မှောက်တွင် ကျော်ကြားသော ပလန် ဒီဆန်းချက်စံရွာ (Plan de Sanchez) အမှုတွင် တင်သွင်းခဲ့သော ဝန်ခံချက်)။ ထို့အပြင် ‘ပျောက်ဆုံးသွားသည့် လူ ၄၀၀၀၀ ၏ ကံကြမ္မာနှင့်ပတ်သတ်ပြီး အစိုးရမှ သတင်းအချက်အလက်ပေးရန်တောင်းဆိုချက်များကို ကြားသိလျက်နှင့် လစ်လျူရှုခဲ့သည်’ (ICTJ ၂၀၁၉)။ CEH သည် အတိတ်မှ လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများအကြောင်း အသေးစိတ်နှင့် အဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများနှင့်ပတ်သတ်သည့် အကြံပြုချက်များဖော်ပြထားသော အစီရင်ခံစာ ထုတ်ပြန်ခဲ့သော်လည်း အစိုးရမှ လုပ်ဆောင်လိုစိတ်မရှိသောကြောင့် CEH သည် ထိုအဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးများကို အကောင်အထည်မဖော်နိုင်သလို တွန်းအားလည်း မပေးနိုင်ခဲ့ပါ။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပြဋ္ဌာန်းမှုမရှိခြင်းကြောင့် ထိခိုက်ခဲ့သည့် အခြားအကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတမှုအစီအစဉ်သည် နိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာလျော်ကြေးပေးအစီအစဉ်ဖြစ်သည်။ ထိုအစီအစဉ်ကို အစိုးရမှာ AFLP သဘောတူညီမှုတွင် သဘောတူခဲ့သော်လည်း ဘတ်ဂျက်လုံးဝမချပေးခဲ့ချေ (ထိုသို့ဖြင့် ထိုအစီအစဉ်ကို ထိရောက်မှုမရှိစေခဲ့ပါ)။ ထိုအချက်သည်လည်း အမေရိကတိုက်ဆိုင်ရာ လူ့အခွင့်အရေးကော်မရှင်မှ ပြင်းထန်စွာဝေဖန်ခဲ့သော အချက်တစ်ခုဖြစ်သည် (IACHR ၂၀၁၇ : ၁၃၈)။

တရားမျှတမှု အခွင့်အရေးကိုကြိုးပမ်းရာ၌ CEH မှ အကြံပြုခဲ့သည့် တရားစီရင်ရေး၊ စစ်တပ်နှင့်ပတ်သတ်သည့် ဖွဲ့စည်းပုံဆိုင်ရာ ပြောင်းလဲမှုများအပါအဝင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေး မရှိသည့်အခြေအနေတွင် ဂြိုဟ်မာလာသည် စုံစမ်းစစ်ဆေးခြင်း၊ တရားစွဲဆိုခြင်းတို့ဖြင့် တစ်ဦးချင်းဆိုင်ရာတာဝန်ယူမှုတာဝန်ခံမှုကို ကြိုးပမ်းခဲ့သည်။ CICIGသည် ထင်ပေါ်ကျော်ကြားသောလူများကို ဖမ်းဆီးသောအခါ တစ်ဦးချင်းဆိုင်ရာတာဝန်ယူမှု တာဝန်ခံမှုအပေါ်အလေးထားမှုသည် ဂြိုဟ်မာလာတွင် ပြစ်ဒဏ်မှကင်းလွတ်ခွင့်ပေးခြင်း ဆက်လက်တည်မြဲနေမှုအား မဖြေရှင်းနိုင်ခဲ့ပါ (ဥပမာ IACHR ၂၀၁၇ : ၃၇ ; Ghitis ၂၀၁၉ ကိုကြည့်ပါ)။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဖြင့် အကာအကွယ်ပေးခြင်းမရှိသောကြောင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးသည် လျော့ရဲသွားသည့်နိုင်ငံရေးလိုလားမှုနှင့် နိုင်ငံရေးလှည့်ကွက်တို့၏ဒဏ်ကို ခံခဲ့ရသည်။ ဥပမာ ဂြိုဟ်မာလာသမ္မတ Jimmy Morales သည် မကြာသေးမီကပင် CICIG ၏ ခေါင်းဆောင်ကို ဖယ်ရှားရန် ကြိုးပမ်းခဲ့သည် (Partlow ၂၀၁၈)။ အထူးသဖြင့် ထိုအားနည်းချက်သည် ဗိုလ်ချုပ် Ríos Montt ဖြစ်ရပ်တွင် အလွန်းဆိုးရွားခဲ့ပါသည်။ ၁၉၈၂ နှင့် ၁၉၈၃ ကြား အစီမာဃာလူမျိုးပေါင်း ၁၇၇၁ ဦး သေဆုံးမှုတွင် Montt သည် ကြံရာပါဖြစ်ကြောင်း တွေ့ရှိခဲ့သော်လည်း သူ့အပြစ်အား ဥပဒေသတ်မှတ်ချက်ဘောင်ကျဉ်းကျဉ်းအတွင်းမှပဲ ပယ်ဖျက်ခဲ့သည် (Watts 2013)။ ထို့ကြောင့် အစီမာဃာလူမျိုးပဋိပက္ခမှ အသက်ရှင်ကျန်ရစ်သူ Ana Caba သည် ‘ကျွန်မ အလွန်ကို စိတ်ထိခိုက်ရပါတယ်... အာဏာရှိတဲ့သူတွေဟာ သူတို့လုပ်ချင်တာ လုပ်ကြတယ်၊ ကျွန်မတို့ ဆင်းရဲနွမ်းပါသူတွေနှင့် ဒေသခံတိုင်းရင်းသားတွေကတော့ တန်ဖိုးမဲ့စွာဆက်ဆံခံရပါတယ်၊ ကျွန်မတို့ တရားမျှတမှုမရပါဘူး၊ တရားမျှတမှုဆိုတာ ကျွန်မတို့အတွက် ဘာအဓိပ္ပါယ်ကိုမှ မရှိတော့ပါဘူး’ ဟုပြောဆိုခဲ့သည် (Watts ၂၀၁၃)။

အဆိုပါဖြစ်ရပ်ကြောင့် ဂွါတီမာလာအစိုးရမှ လုပ်ဆောင်ခဲ့သော အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေး အစီအမံများသည် အမှန်တရားသိရှိခွင့်နှင့် တရားမျှတမှုအခွင့်အရေးတို့နှင့်ပတ်သတ်၍ မည်သည့်အတိုင်းအတာအထိ ဆောင်ကျဉ်ပေးနိုင်သနည်းဟု မေးခွန်းထုတ်စရာဖြစ်စေခဲ့သည်။ ဂွါတီမာလာတွင် အရေးပါသော ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းရေးနှင့် ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲသော ငြိမ်းချမ်းရေးအတွက် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြောင်းလဲရေးလိုအပ်ဆဲလား မလိုအပ်ဘူးလား ဆိုသည်မှာလည်း မေးခွန်းထုတ်စရာဖြစ်သည်။ အကူအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးယန္တရားများ အကြားပေါင်းစည်းမှုကို ဂွါတီမာလာမှာတွေ့မြင်ရလျှင်တောင်မှ ဤအချက်က မှန်နေမြဲဖြစ်သည်။ ဥပမာ လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်ရက်စက်မှုများအတွက် Ríos Montt အား တရားစွဲဆိုရာတွင် CEH အစီရင်ခံစာကို အခြေခံအသုံးပြုခဲ့သည် (USIP ၁၉၉၇)။

ကိုးကားစာရင်းများ

- Brett, R. and Delgado, A., 'Contextual analysis: Guatemala's constitution-building processes', 2005, International IDEA, <http://constitutionnet.org/sites/default/files/cbp_guatemala.pdf>, accessed 15 May 2019
- Comisión para el Esclarecimiento Histórico (CEH), *Memory of Silence: Report of the CEH*, 25 February 1999, <<https://www.documentcloud.org/documents/357870-guatemala-memory-of-silence-the-commission-for.html>>, accessed 20 September 2019
- Ghitis, F., 'Guatemala's president wants to let war criminals go free', *The Washington Post*, 4 April 2019, <https://www.washingtonpost.com/opinions/2019/04/04/guatemalas-president-wants-let-war-criminals-go-free/?noredirect=on&utm_term=.ade241aa2b1d>, accessed 15 May 2019
- Inter-American Commission on Human Rights (IACHR), *Situation of Human Rights in Guatemala* (2017), <<http://www.oas.org/en/iachr/reports/pdfs/Guatemala2017-en.docx>>, accessed 19 May 2019
- International Center on Transitional Justice (ICTJ), *Challenging the Conventional: Case Studies-Guatemala*, 16 June 2014, <<https://www.ictj.org/sites/default/files/subsites/challenging-conventional-truth-commissions-peace/guatemala.html#01>>, accessed 1 June 2019
- , 'Guatemala', 2019, <<https://www.ictj.org/our-work/regions-and-countries/guatemala>>, accessed 19 May 2019
- Isaacs, A., 'At war with the past? The politics of truth seeking in Guatemala', *International Journal of Transitional Justice*, 4/2 (July 2010), pp. 251-74, <<https://doi-org.ezproxy.cul.columbia.edu/10.1093/ijtj/ijq005>>, accessed 19 September 2019

Partlow, J., 'Guatemala's president tries to shut down anti-corruption group investigating him', *The Washington Post*, 5 September 2018, <https://www.washingtonpost.com/world/2018/09/05/guatemalas-president-tries-shut-down-anti-corruption-group-investigating-him/?utm_term=.0aa527b56a80>, accessed 1 June 2019

Ross, A., 'Truth and consequences in Guatemala', *GeoJournal*, 60 (2004), pp. 73-79, <<https://doi.org/10.1023/B:GEJO.0000033585.03206.2c>>

Sandoval, C. A. V., *International Actors in the Guatemalan Constitutional Reform: The Story of the CICIG* (Tripoli: Constitutional Change, 2017), <<https://constitutional-change.com/international-actors-in-the-guatemalan-constitutional-reform-the-story-of-the-cicig/>>, accessed 15 May 2019

United States Institute for Peace (USIP), 'Truth Commission: Guatemala', 1 February 1997, <<https://www.usip.org/publications/1997/02/truth-commission-guatemala>>, accessed 5 June 2019

Watts, J., 'Guatemala court overturns genocide conviction against former dictator', *The Guardian*, 21 May 2013, <<https://www.theguardian.com/world/2013/may/21/guatemala-court-overturns-conviction-rios-montt>>, accessed 1 June 2019

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေများနှင့် အခြားသော ဥပဒေရေးရာစာတမ်းများ

United Nations, Commission for Historical Clarification: Charter—Agreement on the establishment of the Commission to clarify past human rights violations and acts of violence that have caused the Guatemalan population to suffer (1994), UN document A/48/954 and S/1994/751, <<https://www.usip.org/sites/default/files/file/resources/collections/commissions/Guatemala-Charter.pdf>>, accessed 29 October 2019 ဂွာတီမာလာလူမျိုးအား ထိခိုက်နစ်နာစေခဲ့သည့် အတိတ်မှ လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများကိုဖြေရှင်းမည့် ကော်မရှင်တည်ထောင်မှုအပေါ် သဘောတူညီချက် (၁၉၉၄)

—, Agreement on Constitutional Reforms and the Electoral Regime (Stockholm Agreement) (1996a), UN document A/51/776 and S/1997/51, <https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/GT_961212_AgreementConstitutionalReformsandElectoralRegime.pdf>, accessed 29 October 2019 ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြန်လည်ပြင်ဆင်ခြင်းနှင့် ရွေးကောက်ခံအုပ်ချုပ်ရေးစနစ်အပေါ် သဘောတူညီချက် (စတော့ဟုမ်း သဘောတူညီချက်) (၁၉၉၆ က)

—, Agreement on a Firm and Lasting Peace (1996b), UN document A/51/796 and S/1997/114, <https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/GT_961229_AgreementOnFirmAndLastingPeace.pdf>, accessed 29 October 2019 ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲသော ငြိမ်းချမ်းရေးဆိုင်ရာ သဘောတူညီချက် (၁၉၉၆ ခ)

နီပေါ

အဓိကသင်ခန်းစာများ

- ၁။ နီပေါ၏ ၂၀၁၅ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ပြဋ္ဌာန်းသည့် နည်းလမ်းများစွာကို ဖော်ပြပါသည်။ ဥပမာ နစ်နာသူများအတွက်လျော်ကြေးများအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအတွင်းထည့်သွင်းဖော်ပြခြင်းနှင့် အမျိုးသားလူ့အခွင့်အရေးဆိုင်ရာကော်မရှင်အား စုံစမ်းစစ်ဆေးရေးဆိုင်ရာစွမ်းရည်များ ထည့်သွင်းပေးခြင်းတို့ဖြစ်သည်။
- ၂။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေသည် ပဋိပက္ခ၏ဇစ်မြစ်များကို ဖြေရှင်းရန်ရည်ရွယ်ပြီး ‘အသွင်းကူးပြောင်းမှု’ ၏ ရည်ရွယ်ချက်ပေါ်ပေါ်ထင်ထင်ဖြင့် နိုင်ငံအား ဗဟိုအုပ်ချုပ်မှုမှ ဖက်ဒရယ်ပြည်ထောင်စုအဖြစ်သို့ ပြန်လည်ဖွဲ့စည်းတည်ဆောက်ခဲ့သည်။ ထိုရည်ရွယ်ချက်အား နိုင်ငံရေးအရောင်ဆိုးခြင်းဖြင့် အားနည်းချိနဲ့သွားစေခဲ့သော်လည်း ၎င်းသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး ရည်မှန်းချက်များအားကြိုးပမ်းရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်အား အသုံးပြုခြင်း၏ ဖြစ်နိုင်ခြေအတိမ်အနက်ကို ပြသပါသည်။
- ၃။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအရ အကာအကွယ်မရှိသော အထူးအကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးယန္တရားများ (အမှန်တရားနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးကော်မရှင်ကဲ့သို့) သည် အကျိုးသက်ရောက်မှုနှင့် ထိရောက်မှု အနည်းငယ်သာရှိသည်။
- ၄။ အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်တစ်ခုလုံးအတွက် နောက်ဆုံးသတ်မှတ်ရက်ကြောငြာရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ အသက်ဝင်ကြောင်းကြေငြာချက်ကိုအသုံးပြုခြင်းသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအကြား အပြန်အလှန်နှိုးနွယ်ပတ်သတ်မှုသည် လုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်တွင် တစ်ရပ်ရပ်အပေါ် ဆိုးကျိုးသက်ရောက်မှုရှိသည်။ မရှိသည်ဆိုသည့် မေးခွန်းကို ဖြစ်ပေါ်စေပါသည်။ ထိုကဲ့သို့အခြေအနေမျိုးတွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးသည် ကူးပြောင်းရေးဖြစ်စဉ်၏ အရှိန်အဟုန်ကို ဖယ်ထုတ်လိုက်ခြင်းအားဖြင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးအပေါ် ဆိုးကျိုးသက်ရောက်ဖြစ်ပေါ်စေသည်။

နောက်ကြောင်းရာဇဝင်

နီပေါတွင် မော်စီတုန်းကွန်မြူနစ်အယူဝါဒကို လိုက်နာကျင့်သုံးသူများဖြစ်သည့် ကွန်မြူနစ်ပြောက်ကျားတပ်ဖွဲ့နှင့် အစိုးရအကြား ဖြစ်ပွားသော ပြည်တွင်းစစ်သည် ၁၉၉၆ မှ ၂၀၀၆ အထိကြာမြင့်ခဲ့သည်။ ပဋိပက္ခအတွင်း ခန့်မှန်းခြေလူဦးရေပေါင်း ၁၆,၀၀၀ သေဆုံးခဲ့၍ ၁၃၀၀ ပျောက်ဆုံးခဲ့ပြီး လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများအဖွဲ့နှစ်ဖက်လုံးတွင်ရှိနေခဲ့သည် (နောက်ဆုံးရအသေအပျောက်မှုများဆိုင်ရာ ကိန်းဂဏန်းအချက်အလက်များအတွက် OHCHR ၂၀၁၂ ; BBC ၂၀၀၉ ကိုကြည့်ပါ) ။ လူထုအလွှာမျိုးစုံတွင် နိုင်ငံရေး၊ စီးပွားရေးနှင့် လူမှုရေးဆိုင်ရာ တန်းတူညီမျှမှုမရှိသည့် အခွင့်အရေးများကြောင့် နီပေါ၏ လက်နက်ကိုင်ပဋိပက္ခ အဓိကဖြစ်ပွားခဲ့ခြင်းဖြစ်သည်။ ထိုတန်းတူညီမျှမှုသည် နိုင်ငံ၏အာဏာနှင့်သယံဇာတများကို မြို့တော်ခတ္တမန္တ၌ လွန်ကဲစွာ ဗဟိုချုပ်ကိုင်ခြင်း၊

လူမျိုး/ဇာတ်အနိမ့်အမြင့်အပေါ်အခြေခံပြီး လူအုပ်စုများကို စနစ်တကျ ခွဲခြားဆက်ဆံခြင်းကိုဖြစ်စေသည့် ဟိန္ဒူဇာတ်စနစ်ကို အဖွဲ့အစည်းများတွင်ပျိုးထောင်ခြင်း၊ ထိုပြဿနာများကိုဖြေရှင်းရန် ရည်ရွယ်သည့် နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြေလည်မှုကို အကြောင်းခံသည့် တောင်းဆိုချက်များနှင့် ပတ်သတ်နေခဲ့သည်။

မော်စီတုန်းကွန်မြူနစ်အယူဝါဒကို လိုက်နာကျင့်သုံးသူများမှ စစ်မက်ရေးရာများရပ်တန့်ခြင်းကို သဘောမတူမီ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်နှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး နှစ်ခုလုံးအတွက် ကတိကဝတ်ထားရန် အလုံးစုံငြိမ်းချမ်းရေးသဘောတူညီစာချုပ် (CPA) လက်မှတ်ထိုးခင်တောင်းဆိုခဲ့သည် (နီပေါအစိုးရနှင့် နီပေါကွန်မြူနစ်ပါတီ ၂၀၀၆)။ CPA တွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးတို့အားကွဲပြားသည့်အစိတ်အပိုင်းနှစ်ခုအဖြစ်ပါဝင်သည်။ အခြားအရာများအပြင် နိုင်ငံကိုပြန်လည်တည်ဆောက်မည့် (CPA ပြဋ္ဌာန်းချက် ၃.၅) ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအသစ်တစ်ခုရေးသားရန် (CPA ပြဋ္ဌာန်းချက် ၃.၂) ဖွဲ့စည်းပုံညီလာခံမှတစ်ဆင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြောင်းလဲရေး ဖော်ဆောင်ရမည်ဖြစ်သည်။ အမှန်တရားနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးကော်မရှင် (TRC) တည်ထောင်၍ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးသည် ပဋိပက္ခအချိန်ကာလမှ လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများကို ဖြေရှင်းရန် အတွက်ဖြစ်သည်(CPA ပြဋ္ဌာန်းချက် ၅.၂.၅)။ CPA ကိုလက်မှတ်ထိုးခြင်းဖြင့် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်အား ‘နီပေါအသစ်’ ဆီသို့ကူးပြောင်းခြင်းသဘောတရားအား ဖွင့်လှစ်ပြသလိုက်သည်။ ဖွဲ့စည်းပုံညီလာခံအတွက်ရွေးကောက်ပွဲစနစ် အသေးစိတ်ရေးဆွဲရေးအပါအဝင် အပြီးသတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေရေးဆွဲခြင်းကိုလမ်းညွှန်ရန် ၂၀၀၇ ခုနှစ်တွင် ကြားဖြတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေကို အသက်ဝင်စေခဲ့သည် ။ ၂၀၀၈ ခုနှစ်နှင့် တစ်ဖန် ၂၀၁၃ ခုနှစ်တွင် နီပေါ၌ ဖွဲ့စည်းပုံညီလာခံ ၂ ခုရွေးကောက်တင်မြှောက်၍ကျင်းပခဲ့ပြီး ဖက်ဒရယ်ဒီမိုကရေစီဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအသစ်ကို ၂၀၁၅ ခုနှစ်တွင် ကြေငြာကျင့်သုံးခဲ့သည်။

၂၀၁၄ ခုနှစ်တွင် အမှန်တရားရှာဖွေရေးနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးကော်မရှင် (TRC) နှင့် အတင်းအဓမ္မဖျောက်ဖျက်ခံရသောလူများဆိုင်ရာ စုံစမ်းစစ်ဆေးရေးကော်မရှင် (CIEDP) တို့အား တည်ထောင်ခွင့်ပြုသည့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးဥပဒေများကို နီပေါတရားလွှတ်တော်ချုပ်မှ ဖျက်သိမ်းခဲ့သည် (Adkin 2015)။ သို့သော် ဖေဖော်ဝါရီ ၂၀၁၅ တွင် နီပေါအစိုးရသည် TRC နှင့် CIEDP ကော်မရှင်တို့ကို သမာသမတ်ကျကျ တရားဝင်တည်ထောင်ရန် ကြိုးပမ်းခဲ့သည်။ ကော်မရှင်များသည်လည်း ထိုစည်းမျဉ်းများကို စိတ်ရှည်စွာစောင့်ဆိုင်းခဲ့ပြီး ၂၀၁၆ မတ်လတွင် ကော်မရှင်နာမည်ခန့်အပ်ပြီး တစ်နှစ်ကျော်ကြာပြီးနောက်မှသာ လုပ်ငန်းများစတင် လည်ပတ်လုပ်ဆောင်ခဲ့သည်။ ထိုကော်မရှင် ၂ခု အား ထိရောက်မှုရှိစေရန်လိုအပ်သော ဘဏ္ဍာရေး၊ လူသားအရင်းအမြစ် သို့မဟုတ် နိုင်ငံရေးအထောက်အပံ့များပေးအပ်ခြင်းမရှိခဲ့ဘဲ ထိုကော်မရှင်များသည် ပင် နစ်နာသူများအကြားတွင် အားပေးထောက်ခံခြင်းများမရှိခဲ့ပါ။ ကော်မရှင်များသည် ခိုင်မာသည့် ရလဒ်များဆောင်ကျဉ်းနိုင်ခြင်းမရှိဘဲ ၎င်းတို့၏လေးနှစ်တာသက်တမ်းကို ကုန်ဆုံးခဲ့သည် (ICTJ ၂၀၁၉)။ လက်ရှိအစိုးရသည် ကော်မရှင်နာမည်ခန့်အပ်ရန် လုပ်ငန်းစဉ်တစ်ခုကို စတင်ခဲ့သည်။သို့သော် တရားလွှတ်တော်ချုပ်မှညွှန်ကြားသည့်အတိုင်း အကြောင်းအရင်းခံ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးဥပဒေများအား နိုင်ငံတကာစံနှုန်းများနှင့်ကိုက်ညီစေရန် ပြင်ဆင်ခြင်းကို

ပျက်ကွက်ခဲ့သည်။ ပွင့်လင်းမြင်သာမှုနှင့် တိုင်ပင်ဆွေးနွေးမှုမရှိသောကြောင့် ကော်မရှင်နာခန့်ထားရေးလုပ်ငန်းစဉ်သည်လည်း ကုလသမဂ္ဂနှင့် အခြား ပညာရှင်အဖွဲ့အစည်းများမှ ဝေဖန်ခဲ့သည် (လူ့အခွင့်အရေး စောင့်ကြည့်လေ့လာရေးအဖွဲ့ ၂၀၁၉)။

အလုံးစုံငြိမ်းချမ်းရေးသဘောတူညီစာချုပ် CPA အားလက်မှတ်ထိုးပြီးနောက် ငြိမ်းချမ်းရေးနှင့် ပြန်လည်တည်ဆောက်ရေးဝန်ကြီးဌာန၊ မော်စီတုန်းကွန်မြူနစ်အယူဝါဒကို လိုက်နာကျင့်သုံးသည့် တပ်ဖွဲ့ဝင်ဟောင်းများအား နီပေါ စစ်တပ်အတွင်းထည့်သွင်းခြင်း၊ အလုံးစုံငြိမ်းချမ်းရေးသဘောတူညီစာချုပ် CPA အကောင်အထည်ဖော်ရေးအတွက် နီပေါအစိုးရနှင့် အလှူရှင်တို့၏ ပူးတွဲလုပ်ဆောင်မှုဖြစ်သည့် နီပေါ ငြိမ်းချမ်းရေးရန်ပုံငွေ ဖန်တီးခြင်းအပါအဝင် ငြိမ်းချမ်းရေးကို အဖွဲ့အစည်းများတွင်ပျိုးထောင်ရန် အခြားအဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာနှင့် မူဝါဒဆိုင်ရာအစီအမံများကို အကောင်အထည်ဖော်ခဲ့သည်။ ထိုဝန်ကြီးဌာနသည် ဌာနငြိမ်းချမ်းရေးကော်မတီများအား ဌာနဆိုင်ရာအကောင်အကူပြုပြီး ကြားဖြတ်ထောက်ပံ့ရေးအစီအစဉ်များဖြင့် နစ်နာသူများအား လျော်ကြေးငွေများပေးအပ်ခဲ့သည်။ သို့သော် အစိုးရသည် ၂၀၁၅ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအား တရားဝင်ကြေငြာခြင်းဖြင့် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်၏ အဆုံးသတ်အဖြစ်ဖော်ဆောင်ခဲ့ပြီး ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအသစ်ဖြင့် ပထမဆုံးကြိမ် ၂၀၁၇ အထွေထွေရွေးကောက်ပွဲပြီးနောက် ဝန်ကြီးဌာနများကိုပြန်လည်ဖွဲ့စည်းခဲ့သောကြောင့် နီပေါငြိမ်းချမ်းရေးရန်ပုံငွေနှင့် ငြိမ်းချမ်းရေးဝန်ကြီးဌာနကို ရုတ်သိမ်းခဲ့သည်။

အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးကို ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပြဌာန်းခြင်း

အလုံးစုံငြိမ်းချမ်းရေးသဘောတူညီစာချုပ် CPAတွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးထည့်သွင်းခြင်းသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးအား နီပေါ၏အသွင်ကူးပြောင်းမှုအစီအစဉ်နှင့် တိတိကျကျ ချိတ်ဆက်ခဲ့သည်။ ‘နိုင်ငံရေး၊ လူမှုရေးနှင့် ယဉ်ကျေးမှုကဏ္ဍအပါအဝင် ကဏ္ဍအားလုံး၏ အဆင့်အတန်းများ၊ ဇာတ်စနစ်များ၊ ကျားမရေးရာ၊ ဒေသစသည်တို့နှင့်ဆက်စပ်နေသော ပြဿနာများကိုဖြေရှင်းရန် ရှေ့ရှုသောအမြင်ဆောင်သည့် နိုင်ငံပြန်လည်ဖွဲ့စည်းခြင်းဖြင့် ဒီမိုကရေစီ၏ပြည့်ဝသောသဘောတရားကို အကောင်အထည်ဖော်ရန်မှာ ရှောင်လွှဲလို့မရသည့် လိုအပ်ချက်ဖြစ်လာကြောင်း’ ကို အသိအမှတ်ပြုသည့် ၂၀၀၅ ၏ အချက် ၁၂ ချက်နားလည်မှုအပေါ်မူတည်၍ နီပေါတွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်အတွက် အရေးပါသောလုပ်ငန်းစဉ်လမ်းညွှန်ကို CPA မှ ဆောင်ကျဉ်းပေးခဲ့သည်။ နီပေါရှိ ပဋိပက္ခ၏ဇစ်မြစ်များကို ဖြေရှင်းရန်အထူးရည်ရွယ်သည့် နိုင်ငံပြန်လည်ဖွဲ့စည်းခြင်းကို ခိုင်ခိုင်မာမာတောင်းဆိုခြင်းများဖြင့် CPA သည် ထိုအသိအမှတ်ပြုမှုပေါ်တွင် တည်ဆောက်ထားသည်။ CPA ၏ အပိုဒ်ခွဲ ၃.၅ တွင် ‘အဆင့်အတန်း၊ ဇာတ်စနစ်၊ ဘာသာစကား၊ လိင်၊ ယဉ်ကျေးမှု၊ ကိုးကွယ်ယုံကြည်မှုဘာသာတရားနှင့် ဒေသအပေါ်အခြေခံပြီး ခွဲခြားဆက်ဆံခြင်းအား အဆုံးသတ်စေခြင်းဖြင့် အမျိုးသမီးများ၊ ဒက်လစ်လူမျိုးများ (Dalit)၊ ဒေသခံတိုင်းရင်းသားများ၊ ဂျင်ဂျာတစ်လူမျိုးများ (Janajatis)၊ မက်ဒက်ရှီလူမျိုးများ (Madheshi)၊ ဖိနှိပ်ခံလစ်လူမျိုး လူနည်းစုများ၊ တိုးတက်မှုနှောင့်နှေးသူများနှင့် ပတ်သတ်သောပြဿနာများကိုဖြေရှင်းရန်၊ လက်ရှိဗဟိုချုပ်ကိုင်မှုကြီးစိုးသော နိုင်ငံဖွဲ့စည်းပုံကိုအဆုံးသတ်စေခြင်းဖြင့် အားလုံးပါဝင်မှု၊ ဒီမိုကရေစီ၊ တိုးတက်ခြင်းတို့အားအခြေခံ၍ နိုင်ငံအားပြန်လည်ဖွဲ့စည်းရန်’ ဟုဖော်ပြထားသည်။ ထိုစာသားအား ကြားဖြတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ၏ ဥပဒေပုဒ်မ ၃၃ (ဃ)တွင် ထည့်သွင်းထားသည် (နီပေါသမ္မတနိုင်ငံ ၂၀၀၇) ။

နီပေါ၏ ၂၀၁၅ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (နီပေါသမ္မတနိုင်ငံ ၂၀၁၅) သည် အကူးအပြောင်း ဆိုင်ရာတရားစီရင်ရေးကို ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ပြဋ္ဌာန်းခြင်းအား နည်းလမ်းများစွာဖြင့် ပြသ ထားသည်။ ဥပမာ -

- ၁။ အဖွင့်နီဒါန်းတွင် အသုံးပြုထားသောစကားများသည် နီပေါ အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်၏ ထပ်ဆင့်ဇာတ်ကြောင်းကို မှတ်တမ်းတင်ထားပြီး ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအသစ်အား ပဋိပက္ခ၏ ဖြစ်ရပ်များကိုဖြေရှင်းရန်ကြိုးပမ်းမှုနှင့် မြင်သာစွာချိတ်ဆက်ပါသည်။
- ၂။ လူမှုရေးတရားမျှတမှု၊ ဝန်ဆောင်မှုများထောက်ပံ့ခြင်းနှင့်သတ်သတ်၍ အထူးထည့်သွင်း စဉ်းစားပေးရမည့်လူများဟု အမျိုးအစားတစ်ခုအဖြစ် ပဋိပက္ခနစ်နာသူများကို ပေါ်ပေါ် ထင်ထင် အသိအမှတ်ပြုပါသည်။ (ဥပဒေပုဒ်မ ၄၂ (၅))။
- ၃။ သမိုင်းအစဉ်အဆက် အထင်အမြင်သေးစွာဆက်ဆံခံရခြင်းနှင့် ဖယ်ကြဉ်ခံရခြင်းများကို ကျော်လွှားရန် နိုင်ငံအား ဖက်ဒရယ်ဒီမိုကရက်တစ် သမ္မတနိုင်ငံတစ်ခုအဖြစ် ပြန်လည် ဖွဲ့စည်းပါသည်။
- ၄။ နိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာ လူ့အခွင့်အရေးကော်မရှင်ကို ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ပြဋ္ဌာန်း၍ ထို ကော်မရှင်အား စုံစမ်းစစ်ဆေးရေးစွမ်းရည်များဖြင့် ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့် ပြည့်နှက်စေပါ သည်(အပိုင်း ၂၅)။

ထိုကဲ့သို့ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ပြဋ္ဌာန်းခြင်းသည် ရေရှည်ကုစားပေးနိုင်သော်လည်း ချက်ချင်းလက်ငင်းတွင် နီပေါရှိနစ်နာသူများစွာသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေနှင့် အကူးအပြောင်း ဖြစ်စဉ်တစ်ခုလုံးအပေါ် စိတ်ပျက်နေမြဲဖြစ်သည်။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေသည် မည်သည့်ပြဋ္ဌာန်း ချက်တွင်မှ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးအား ထင်ထင်ပေါ်ပေါ် အသိအမှတ်မပြုပါ။ ဥပမာ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေသည် TRC အား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် အသိအမှတ်မပြုပါ။ သို့မဟုတ် ပဋိပက္ခအချိန်ကာလ၏ လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများအတွက် တရားမျှတမှုရှာဖွေရန် အထူးအစီ အမံများ ထည့်သွင်းထားပါ။ ထို့ကြောင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေသည် ပဋိပက္ခကြောင့်နစ်နာသူ များကို ပေါ်ပေါ်ထင်ထင်ရည်ညွှန်း၍ ပဋိပက္ခဖြစ်ရပ်များကိုဖြေရှင်းရန် ထင်ပေါ်သောရည်ရွယ်ချက် ဖြင့် နိုင်ငံကို ပြန်လည်ဖွဲ့စည်းသော်လည်း ၎င်းသည် (ပြည်သူလူထု၏အမြင်တွင် သို့မဟုတ် အခြေခံ အားဖြင့်) အထူးအကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ် တရားမျှတရေးယန္တရားများ၊ လုပ်ငန်းစဉ်များနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေအကြားတွင် ရှင်းလင်းတိကျသောချိတ်ဆက်မှုကိုမတည်ဆောက်နိုင်ပါ။ ထို့အပြင် နီပေါ တွင် အာဏာအသုံးပြုခွင့်နှင့်အာဏာကျင့်သုံးခြင်းအား ပြန်လည်ခွဲဝေရန်ရည်ရွယ်သည့် ဖက်ဒရယ် ပုံစံ၏အစိတ်အပိုင်းများစွာကို ၂၀၁၅ နိုင်ငံရေးဆွေးနွေးညှိနှိုင်းမှုများမှ အားနည်းစေခဲ့သောကြောင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ၏ လျော်ကြေးပေးခြင်းနှင့် အသွင်ကူးပြောင်းခြင်းဆိုင်ရာ အကျိုးသက်ရောက်မှု များသည် နီပေါလူမျိုးမြောက်များစွာ၏ မျှော်လင့်ချက်များကို မဖြည့်တင်းနိုင်ခဲ့ပါ။

ရေရှည်ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းရေးနှင့် ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲသော ငြိမ်းချမ်းရေးအပေါ် အကျိုးသက်ရောက်မှု

နီပေါသည် နိုင်ငံအား ဗဟိုချုပ်ကိုင်မှုဘုရင်စနစ်မှ ဖက်ဒရယ်ဒီမိုကရက်တစ် သမ္မတနိုင်ငံ တစ်ခုသို့ ပြန်လည်ဖွဲ့စည်းခဲ့သည့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတစ်ခုကိုအောင်မြင်စွာ တရားဝင်ကြေငြာ

ကျင့်သုံးနိုင်ခဲ့သည်။ အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်သည် အဆင့်များစွာ၌အရေးပါပြီး နိုင်ငံအားပြန်လည် ဖွဲ့စည်းခြင်းသည် ပဋိပက္ခ၏စစ်မြစ်များကို ဖြေရှင်းရန်ဖြစ်သည်။ ထို့ကြောင့်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ သည် ရေရှည်လျော်ကြေးပေးခြင်းများနှင့် ပဋိပက္ခကြောင့်နစ်နာသူများအား အသိအမှတ်ပြုခြင်းကို တောင်းဆိုပြီး အကျိုးသက်ရောက်မှု မည်မျှရှိမည်ဆိုသည်ကို စောင့်ကြည့်လေ့လာရမည်ဖြစ်သည်။ ဗဟိုချုပ်ကိုင်မှုစနစ်အား နက်ရှိုင်းစွာလျော့ချခြင်းပါရှိသည့် ဖက်ဒရယ်စနစ်အသစ်သည် ဒေသ အုပ်ချုပ်ရေးပါဝင်ဆောင်ရွက်သူများမှ နိုင်ငံအဆင့်တွင်မဖြေရှင်းနိုင်ခဲ့သည့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေး ရည်မှန်းချက်များကိုဖြေရှင်းရန် အစီအမံများဖော်ဆောင်ရန် အခွင့်အလမ်းများပေး အပ်ခဲ့ပါသည်။ -

ဒေသအဖွဲ့၏ အစီအစဉ်များမှာ တစ်စုတစ်စည်းထဲဖြစ်သော နိုင်ငံအဆင့်မူဝါဒအတွက် ပြည့်စုံသော အစားထိုးတစ်ခုမဖြစ်နိုင်သော်လည်း အမှတ်သင်္ကေတမှရုပ်ဝတ္ထုအဖြစ် နစ်နာသူများ၏လျော်ကြေး လိုအပ်ချက်များအလုံးစုံအား တိုက်ရိုက်ချက်ချင်းဖြေရှင်းရန် အစီအမံများအကောင်အထည်ဖော်ခြင်း အတွက် ထိုအာဏာများမှ အလားအလာများစွာပေးပါသည်။ ထိုအစီအစဉ်များသည် အစားအစာ၊ အိုးအိမ်၊ အလုပ်အကိုင်ရရှိမှု အခြေအနေ၊ အလုပ်အကိုင်ဖန်တီးရေး၊ ကျန်းမာရေးစောင့်ရှောက်မှု၊ ပညာရေး၊ တရားဥပဒေဝန်ဆောင်မှုများ၊ တရားဝင်စာရွက်စာတမ်းများရရှိရန်အကူအညီ၊ အောက် မေ့သတိရခြင်းအစီအစဉ်များ၊ အများပြည်သူအသိအမှတ်ပြုရေး အခြားပုံစံများ၊ သိရှိနားလည်မှုဖြင့် တင်ရေးဆောင်ရွက်ချက်များနှင့် လူ့အခွင့်အရေးစော်ကားမှုများ ပြန်လည်ဖြစ်ပွားခြင်းကို တားဆီး ကာကွယ်ရန်ရည်ရွယ်သည့် အစီအမံများအပေါ် လွှမ်းခြုံစဉ်းစားထားပါသည်။ ထိုအစီအမံများထဲမှ အများစုသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအရ နီပေါနိုင်ငံသားအားလုံးကို အာမခံထားသည့် အခြေခံ အခွင့်အရေးများနှင့် ခုခံနိုင်စွမ်းနည်းသောလူထုအတွက် စီမံထားသည့်ထပ်တိုးအခွင့်အရေးများကို ဖြည့်ဆည်းနိုင်ပါသည် (ICTJ ၂၀၁၈ : ၁)။

အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအား နိုင်ငံရေးအရ ဦးစားပေးသတ်မှတ်ပါက ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအသစ်သည် ၎င်းကိုဖြေရှင်းရန် အခြေအနေအသစ်များ ဖွင့်ဟပေးခြင်းဖြင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးတို့အကြားရှိ အခြေခံအပြန်အလှန် နှီးနှွယ်ပတ်သတ်မှုကို ဤကိုးကားချက်မှ ကိုယ်စားပြုနေခြင်းဖြစ်သည်။

နိုင်ငံပြန်လည်ဖွဲ့စည်းခြင်းနှင့် ဒီမိုကရက်တစ်အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်၏ ရည်ရွယ်ချက်နှင့် အလားအလာအား စွပ်စွဲခြင်းများရှိခဲ့သော်လည်း ၂၀၁၅ ဇွန်လတွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေလုပ်ငန်း စဉ်အားအဆုံးသတ်ရန် အဓိကနိုင်ငံရေးပါတီ ၄ ခုမှ ခေါင်းဆောင်များက ၁၆-ချက် သဘောတူညီမှု ကို လက်မှတ်ထိုးခြင်းဖြင့် နီပေါ၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်အား လျင် လျင်မြန်မြန်နှင့် နိုင်ငံရေးအရောင်ဆိုးခြင်းများစွာဖြင့် အဆုံးသတ်ခဲ့သည်။ ထိုသဘောတူညီမှုအား တရားလွှတ်တော်ချုပ်မှ တစ်စိတ်တစ်ပိုင်းတရားမဝင်ဟု ဆုံးဖြတ်ခဲ့သော်လည်း နောက်ကွယ်၌ နှိုင်းမှုများ သဘောတူပြီးသည့်အချက်မှာ လစ်လျူရှုမရသလို ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက် ရေးလုပ်ငန်းစဉ်အား ထိုသဘောတူညီမှုကိုအခြေခံ၍ မြန်မြန်ဆန်ဆန်ဆောင်ရွက်ခဲ့သည်။ ထို နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာ ပြေလည်မှုအသစ်သည် နိုင်ငံကိုကွဲပြားစေခဲ့သည်။ နီပေါတောင်ပိုင်းရှိ မက်ဒက်ရှိ လူမျိုးများလှုပ်ရှားမှုသည် အားအသစ်အသွင်မျိုးဆောင်ကျဉ်းခဲ့ပြီး ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအသစ် နှင့် ၎င်းအားရေးဆွဲရေးလုပ်ငန်းစဉ်ငြင်းပယ်ရေးကိုသာ အာရုံစိုက်ခဲ့သည်။ ထိုဆန္ဒပြမှုများကြောင့်

လူများစွာသေဆုံး၍ ဒဏ်ရာရရှိခဲ့သည် (Bisarya ၂၀၁၆)။ နီပေါ၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေရေးဆွဲရေးလုပ်ငန်းစဉ်သည် နိုင်ငံအတွင်းရှိအနှိမ်ခံပယ်ကြဉ်ခံများအား အမှန်တကယ်ဆွေးနွေးခြင်းမရှိဘဲ သို့မဟုတ် ထည့်သွင်းခြင်းမရှိဘဲ အထက်တန်းလွှာအသိုင်းအဝိုင်းမှ ဦးဆောင်ထားသည်ဟု အများကမြင်ကြသည့်အချက်သည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ၏ ဖြစ်နိုင်သောပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးအကျိုးသက်ရောက်မှုကို ထိခိုက်စေခဲ့သည်။ ဥပမာ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအသစ်ရှိ ဖက်ဒရယ်စနစ်ကို လူမျိုးစုမတူကွဲပြားမှုအား အသိအမှတ်ပြုခြင်းမရှိဘဲ သို့မဟုတ် ရည်ညွှန်းခြင်းမရှိဘဲ စီစဉ်ရေးဆွဲထားခြင်းဖြစ်သည်။ ထို့ကြောင့် ဖက်ဒရယ်စနစ်အား ဦးစွာထောက်ခံခဲ့သည့် လူနည်းစုအုပ်စုများအပေါ် ဖက်ဒရယ်စနစ်သည် မည်မျှအသွင်ကူးပြောင်းနိုင်သနည်းဆိုသည့် မေးခွန်းဖြစ်ပေါ်လာစေသည် (ဥပမာ Jha နှင့် Yadav ၂၀၁၈ ကိုကြည့်ပါ)။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်နှင့် ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့်မြင်သာစွာချိတ်ဆက်ပေးသည့် ပြည်သူလူထုနှင့် ဆက်သွယ်ခြင်း သို့မဟုတ် ချိတ်ဆက်ခြင်းများ မရှိခဲ့ပါ။

နီပေါ၏စနစ်သည် အသစ်ဖြစ်၍ ၂၀၁၅ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအတွင်းပါဝင်သည့် အဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများ၊ လျော်ကြေးပေးခြင်းများနှင့်အတူ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးကို တိုးတက်စေရန် အဖွဲ့အစည်းအသစ်များဖြစ်သည့် TRC နှင့် CIEDP တို့အားတည်ထောင်ခဲ့သော်လည်း တူညီသည့် နိုင်ငံရေးအပြုအမူများနှင့် တန်းတူညီမျှမှုမရှိခြင်းများ ဆက်လက်ရှိနေသေးသည်။ အစိုးရအသစ်သည် နစ်နာသူများနှင့် အခြားစည်းရုံးရေးအဖွဲ့များ၏ နေရာအပါအဝင် အရပ်ဘက်လူ့အဖွဲ့အစည်းနေရာကိုပိတ်သိမ်းရန် ဆက်တိုက်ကြိုးပမ်းခဲ့သည် (Budhathoki ၂၀၁၈)။ ‘နိုင်ငံ၏ နက်ရှိုင်းစွာအခြေခိုင်နေပြီဖြစ်သည့် ပြစ်ဒဏ်မှ လွတ်ကင်းခွင့်ပေးခြင်းစနစ်ကို နိုင်ငံရေးအထက်တန်းလွှာအသိုင်းအဝိုင်းမှ ခုခံကာကွယ်ခြင်းသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး (TJ) လုပ်ငန်းစဉ်အား ဆက်လက်ယိုယွင်းစေသောကြောင့် နိုင်ငံရေးလောကအထက်တန်းလွှာအသိုင်းအဝိုင်းတို့ လွှမ်းမိုးသော ဆုံးဖြတ်ချက်ချမှတ်ခြင်းလုပ်ငန်းစဉ် ဆက်လည်တည်မြဲနေမှုသည် နိုင်ငံအတွင်းရှိ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးဆွေးနွေးပွဲအပေါ်တွင် သက်ရောက်မှုရှိခဲ့သည် (Bhandari ၂၀၁၈)။ အစိုးရမှ သဘောတူညီမှုများစွာကို ချိုးဖောက်ခဲ့ပြီး အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးကို စီစဉ်ရေးဆွဲရာနှင့် အကောင်အထည်ဖော်ရာ၌ နစ်နာသူများ၏ အသံသို့မဟုတ် လိုအပ်ချက်များကို ဦးစားပေးရန်ပျက်ကွက်ခဲ့သောကြောင့် ယနေ့အထိ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးကြိုးပမ်းမှုများ၏ အကျိုးသက်ရောက်မှုသည် နစ်နာသူများနှင့် အစိုးရအကြား ယုံကြည်မှုကို ပိုမိုဆိုးဝါးစေခဲ့သည်။ လက်တွေ့တွင် လွတ်လပ်ပြီး၊ နစ်နာသူများအားဗဟိုပြုသော အမှန်တရားနှင့် ပျောက်ဆုံးမှုကော်မရှင်များအတွက် ကနဦးအဆိုများသည် နီပေါတွင်အတုအယောင်အဆင့်သာဖြစ်သည်။

မကြာသေးမီက ထိုကော်မရှင်နှစ်ခု၏ သက်တမ်းများကိုတိုးခဲ့သော်လည်း ၎င်းတို့၏ စွမ်းရည်အပေါ် ယုံကြည်မှု သို့မဟုတ် ၎င်းတို့၏လုပ်ဆောင်မှု အကျိုးရှိစေရန်လိုအပ်သော နိုင်ငံရေးလိုလားမှုအပေါ် ယုံကြည်မှုသည် အနည်းငယ်သာ ရှိသည်။ ယေဘုယျအားဖြင့် -

... တာဝန်ယူမှုတာဝန်ခံမှုယန္တရားများသည် အကြမ်းဖက်မှုများအတွက် တရားမျှတမှု ဆောင်ကျဉ်းနိုင်ခြင်းမရှိခဲ့ပါ။ ထို့ပြင် နစ်နာသူများနှင့်၎င်းတို့၏မိသားစုများမှ စွပ်စွဲထားသည့်အကြမ်းဖက်မှုများအတွက် ကုစားမှုရာရာတွင် ၎င်းတို့ကြုံတွေ့ရသည့် အခက်အခဲများကိုဖော်ပြရန်လည်း မစွမ်းသာခဲ့။

ပျောက်ဆုံးမှုများနှင့် ညှဉ်းပမ်းနှိပ်စက်မှုကဲ့သို့သော နိုင်ငံတကာဥပဒေချိုးဖောက်ခြင်းကို ရာဇဝတ်မှု မြောက်စေခြင်းနှင့် ပတ်သတ်၍လည်းကောင်း၊ သတင်းအချက်အလက်များ ထုတ်ဖော်ခြင်း၊ အများ ဆိုင်ရာစုံစမ်းစစ်ဆေးခြင်း၊ လုံခြုံရေးတပ်ဖွဲ့ဝင်များ သို့မဟုတ် အစိုးရဝန်ထမ်းများကိုတရားစွဲဆိုခြင်း အား အထောက်အကူပြုခြင်းတို့အတွက် လိုအပ်သောစည်းမျဉ်းနည်းလမ်းများရှိစေခြင်းတို့နှင့် ပတ် သတ်၍လည်းကောင်း အကျိုးဝင်သည့်ဥပဒေများတွင်လစ်ဟာမှုများရှိနေခဲ့သည်။ ပဋိပက္ခနှင့်ဆက် နွယ်သော အကြမ်းဖက်မှုများနှင့်ပတ်သတ်၍ လုံခြုံရေးတပ်များနှင့် မော်စီတုန်းကွန် မြူနစ်အယူဝါဒ ကို လိုက်နာကျင့်သုံးသူများတို့မှ ပူးပေါင်းမှုမရှိခြင်း၊ ပဋိပက္ခအကြမ်းဖက်မှုများပါဝင်သော အမှုများ ကို အစိုးရမှ အရေးယူရန်ပျက်ကွက်မှုတို့ကြောင့် ထိုလစ်ဟာမှုများ ပို၍ဆိုးရွားလာပါသည် (OHCHR ၂၀၁၂ : ၂၅) ။

နစ်နာသူများမှ ၎င်းတို့၏ လိုအပ်ချက်များကို မဖြေရှင်းရသေးဟု ခံစားနေရသေးသော လည်း (Bhandari ၂၀၁၈)။ မက်ဒက်ရှိနှင့် အက်ဒီဗစ် ဂျင်ဂျာတစ်စ် (ဒေသခံတိုင်းရင်းသားများ) ကဲ့သို့သော အဓိကအုပ်စုများသည် နိုင်ငံပြန်လည်ဖွဲ့စည်းရေး၊ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက် ရေး လုပ်ငန်းစဉ်များအား စိတ်ကျေနပ်မှုမရှိသော်လည်း နိုင်ငံရေးအထက်တန်းလွှာအသိုင်းအဝိုင်း သည် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်ပြီးဆုံးပြီဟုဆိုရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအသက်ဝင်ကြောင်းတရား ဝင်ကြေငြာပြီးသည့်အချက်ကို အသုံးပြုကြသည်။ ထိုသို့ စိတ်မကျေနပ်မှုများကို နီပေါတောင်ပိုင်း တွင် လုံခြုံရေးတပ်ဖွဲ့များနှင့် ထိပ်တိုက်တွေ့မှုများတွင် လူဦးရေပေါင်း ၄၀ ကျော်သေဆုံးခဲ့သည့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအသက်ဝင်ကြောင်း တရားဝင်ကြေငြာခြင်းကို ရုပ်ပျက်ဆင်းပျက်ဖြစ်စေခဲ့သည့် ပြင်းထန်သည့်ဆန္ဒပြပွဲများမှ သက်သေခံနေပါသည် (Haviland ၂၀၁၅)။ နီပေါ၏ အကူးအပြောင်း ဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြောင်းလဲရေး လုပ်ငန်းစဉ်များ၏ အကျိုးသက် ရောက်မှုများကိုဆန်းစစ်ရန် အစောလွန်းနေသော်လည်း ချက်ချင်းတွေ့ရှိရသည့် တုန့်ပြန်ချက်များ နှင့် စိတ်ကျေနပ်မှုအတိုင်းအတာသည် ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲသောငြိမ်းချမ်းရေးမရရှိသေးဟု ညွှန်း ဆိုနေပါသည် (ဥပမာ အပြည်ပြည်ဆိုင်ရာလွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့် ၂၀၁၈ ကိုကြည့်ပါ)။

ကိုးကားစာရင်းများ

- Adkin, R., 'Nepal Supreme Court rejects amnesty for war crimes', *Reuters*, 27 February 2015, <<https://www.reuters.com/article/us-nepal-rights/nepal-supreme-court-rejects-amnesty-for-war-crimes-idUSKBN0LV0CG20150227>>, accessed 1 September 2019
- Amnesty International, *Nepal: Government of Nepal must act diligently to implement rights provisions under the constitution*, 12 October 2018, <<https://www.amnesty.org/en/documents/asa31/9243/2018/en/>>, accessed 15 June 2019
- BBC, 'Nepal raises conflict death toll', 22 September 2009, <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/8268651.stm>>, accessed 15 August 2019
- Bhandari, R. K., 'The ageing warriors', *The Kathmandu Post*, 29 November 2018 <<https://kathmandupost.ekantipur.com/printedition/news/2018-11-29/the-ageing-warriors.html>>, accessed 1 September 2019

- Bisarya, S., 'Forces and mechanisms in plurinational constitution-building in South Asia', in International IDEA, *Annual Review of Constitution-Building Processes 2015* (Stockholm: International IDEA, 2016), <<https://www.idea.int/publications/catalogue/annual-review-constitution-building-processes-2015>>, accessed 21 July 2019
- Budhathoki, A., 'Nepal's communist government tightens its grip on civil society', *The Diplomat*, 10 September 2018, <<https://thediplomat.com/2018/09/nepals-communist-government-tightens-its-grip-on-civil-society/?fbclid=IwAR2-GSaTQ4-OmeAiKEJRrhWPWwd07JcOe50XzO9AFY9NQAebiVt8JhUB7bl>>, accessed 29 October 2019
- Haviland, C., 'Why is Nepal's new constitution controversial?', BBC, 19 September 2015, <<https://www.bbc.com/news/world-asia-34280015>>, accessed 15 August 2019
- Human Rights Watch, 'Nepal: Justice Stalled for Conflict-Era Crimes', 29 July 2019, <<https://www.hrw.org/news/2019/07/29/nepal-justice-stalled-conflict-era-crimes?fbclid=IwAR20MZTA9z0cx45xBN1OcwPZUnjCmuifJ91Alj3bwfMzKk2nVw3StWosirc>>, accessed 29 October 2019
- International Center for Transitional Justice (ICTJ), '*Now Is a Time to Lead: Advancing Transitional Justice Initiatives Through Local Governments in Nepal*', July 2018, <<https://www.ictj.org/sites/default/files/local%20government%20in%20nepal%20report.pdf>>, accessed 15 August 2019
- , 'Nepal', 2019, <<https://www.ictj.org/our-work/regions-and-countries/nepal>>, accessed 19 May 2019
- Jha, M. and Yadav, P. V., 'Conspiracy and Charades: On the Making of the 2015 Constitution of Nepal', *The Record*, 3 January 2018, <<https://www.recordnepal.com/art-letter/books/conspiracy-and-charades-on-the-making-of-the-2015-constitution-of-nepal/>>, accessed 15 August 2019
- Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Nepal Conflict Report: An analysis of conflict-related violations of international human rights law and international humanitarian law between February 1996 and 21 November 2006*, 2012, <https://www.ohchr.org/Documents/Countries/NP/OHCHR_Nepal_Conflict_Report2012.pdf>, accessed 15 August 2019

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေများနှင့် အခြားသောဥပဒေရေးရာစာတမ်းများ

- 12-Point Understanding between the Seven Political Parties and Nepal Communist Party, 22 November 2005, <<https://peacemaker.un.org/nepal-12pointunderstanding2005>>, accessed 11 November 2019 နိုင်ငံရေးပါတီ ၇ ခု နှင့် နီပေါကွန်မြူနစ်ပါတီ အကြား နားလည်သဘောတူညီမှု ၁၂ ချက်

Nepal Government and Communist Party of Nepal, Comprehensive Peace Accord, 22 November 2006, <https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/NP_061122_Comprehensive%20Peace%20Agreement%20between%20the%20Government%20and%20the%20CPN%20%28Maoist%29.pdf>, accessed 29 October 2019 နီပေါအစိုးရနှင့် နီပေါကွန်မြူနစ်ပါတီ၊ ငြိမ်းချမ်းရေးသဘောတူညီချက်

Nepal, Republic of, Interim Constitution of Nepal 2063 (2007), <<http://constitutionnet.org/vl/item/interim-constitution-nepal-2007>>, accessed 29 October 2019 နီပေါ သမ္မတနိုင်ငံ ကြားဖြတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ၂၀၆၃ (၂၀၀၇)

—, Constitution of Nepal 2015, <https://www.constituteproject.org/constitution/Nepal_2015.pdf>, accessed 25 October 2019 နီပေါဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ၂၀၁၅

ရုပ်မံဒါ

အဓိကသင်ခန်းစာများ

၁။ ‘အမျိုးသားစည်းလုံးညီညွတ်ရေးနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေး’ မူဝါဒများအား တရားဝင် ကြေငြာထားလျှင်သော်မှ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးသည် နစ်နာသူနှင့်ကျူးလွန်သူကွဲပြားမှုကို အထောက်အကူပြုနိုင်သည်။ ဒီမိုကရေစီ ရည်ရွယ်ချက်များအတွက် ထိုကွဲပြားမှုကို အသုံးပြုနိုင်သည်။

၂။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးသည် နစ်နာသူ-ကျူးလွန်သူအမှတ်လက္ခဏာနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ခြင်းအစား လူမျိုးရေးကွဲပြားမှုများကို နက်ရှိုင်းစေခြင်းအား အားပေးထောက်ပံ့နိုင်သည့် အမှန်တရားပုံစံတစ်ခုကို ဖြစ်ပေါ်အခြေခိုင်စေပါသည်။

၃။ ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းရေးအတွက် အခြေအနေများ ဖွင့်ဟလာခြင်းအစား ပိတ်သိမ်းမှုဆီကိုဦးတည်စေသည့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြင်ဆင်ချက်များကို အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးဆွေးနွေးပွဲနှင့် သဘောတရားအား နိုင်ငံရေးခြယ်လှယ်ခြင်းမှ တွန်းအားပေးပါသည်။

ဘယ်နေရာ၊ ဘယ်အချိန်မှာ ဘယ်သူက လူမျိုးရေးအကြမ်းဖက်မှုကို စတင်ခဲ့သည်ဆိုသည့် မတူညီသော ဇာတ်ကြောင်းများစွာဖြင့် ရုပ်မံဒါ၏သမိုင်းသည် ငြင်းခုံမှုများစွာဖြင့်ပြည့်နေခဲ့သည်။ သို့သော်လည်း ၁၉၉၄ ဧပြီ ၆ ရက်နေ့တွင် ဟူတူလူမျိုးသမ္မတ Habyarimana ၏ စီးနင်းလာသော လေယာဉ်ပစ်ချခံရသောအခါ အကြမ်းဖက်မှုသည် ပြည်တွင်းစစ်အဖြစ် ကြီးမားစွာမြင့်တက်လာခဲ့သည်။ တုံ့ပြန်သည့်အနေဖြင့် ဟူတူအစွန်းရောက်များနှင့် မဟာမိတ်စစ်သွေးကြွများသည် အစိုးရထိမ်းချုပ်မှုကိုသိမ်းပိုက်ခဲ့ပြီး ရက်ပေါင်း ၁၀၀ အတွင်း တုဆီလူမျိုး ၄ ပုံ ၃ ပုံအားသတ်ဖြတ်ခဲ့သည့် လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှုကို စတင်ခဲ့သည် (Straus ၂၀၁၉)။ ဒီမိုကရေစီထောက်ခံသည့် ဟူတူများကို ဟူတူအစွန်းရောက်များမှ လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှုဖြစ်စဉ်အတွင်း ကျူးလွန်သတ်ဖြတ်ခြင်းအပါအဝင် ဟူတူထောင်ပေါင်းများစွာလည်း သေဆုံးခဲ့သည်။ ဟူတူအရပ်သား ၂၅,၀၀၀ မှ ၄၀,၀၀၀ အထိကို

လည်း ရဝမ်ဒါမျိုးချစ်တပ်ဦးတပ်ဖွဲ့များ (RPF) မှ ကျူးလွန်သတ်ဖြတ်ခဲ့သည် (Des Forges ၁၉၉၉ : Straus ၂၀၁၉)။

စစ်ပြီးနောက် ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းရေးအတွက် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှစ်ခုလုံးကို ရဝမ်ဒါမှ ဖော်ဆောင်ခဲ့သည်။ ၁၉၉၁ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ၊ တရားဥပဒေစိုးမိုးရေးဆိုင်ရာ ထပ်တိုးလုပ်ထုံးလုပ်နည်းများနှင့်အတူ ၁၉၉၃ ခုနှစ် ဩဂုတ်လတွင် လက်မှတ်ရေးထိုးခဲ့သည်။ အာယူရှာသဘောတူညီမှုများသည် ၁၉၉၄ မှ ၂၀၀၃ ခုနှစ်ထိ အကူးအပြောင်းကာလအတွင်း ရဝမ်ဒါ၏ အခြေခံဥပဒေဖြစ်ခဲ့သည် (International IDEA ၂၀၁၆)။ အခြေခံဥပဒေ မူကြမ်းရေးဆွဲရန်နှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအသစ်အားလွှတ်တော်အတည်ပြုချက်ရရှိစေရန်အတွက် လုပ်ပိုင်ခွင့်ဖြင့် ၂၀၀၀ ခုနှစ်တွင်တည်ထောင်ခဲ့သော ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေကော်မရှင်မှ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအသစ်ကို ရေးဆွဲခဲ့သည် (International IDEA ၂၀၁၆)။ ရဝမ်ဒါမျိုးချစ်တပ်ဦးတပ်ဖွဲ့များ RPF ဦးဆောင်သောအစိုးရမှ ထိုလုပ်ငန်းစဉ်အား ‘အလွန်းအမင်းကြီးကြပ်သည့် လူအများပါဝင်မှု’ (အပြည်ပြည်ဆိုင်ရာ အကျပ်အတည်းဖြေရှင်းရေးအဖွဲ့ ၂၀၀၂) ဟု ဝေဖန်ခဲ့သော်လည်း ၂၀၀၃ ခုနှစ်တွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေသည် ပြည်သူ့ဆန္ဒခံယူပွဲတွင် ထောက်ခံမဲ ၉၃ ရာခိုင်နှုန်းဖြင့် အောင်မြင်ခဲ့ပါသည်။

အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပြဋ္ဌာန်းခြင်း

ရဝမ်ဒါ၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေသည် (ရဝမ်ဒါသမ္မတနိုင်ငံ ၂၀၀၃) အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးကို ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပြဋ္ဌာန်းခြင်းအား နည်းလမ်းများစွာဖြင့် ကိုယ်စားပြုပါသည် -

- ၁။ **အမှန်တရား** - ၎င်းသည် လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှုသမိုင်းကို ဖြေရှင်းပြီး လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်သည့်အယူဝါဒကို တိုက်ဖျက်ရန် လိုအပ်ချက်ကို ဖြေရှင်းပေးသည်။ ဥပမာ အဖွင့်နီဒါန်းတွင် ‘မလေးစားထိုက်သောခေါင်းဆောင်များနှင့် အခြားကျူးလွန်သူများမှ စည်းရုံးကြီးကြပ်ခဲ့သည့် ရဝမ်ဒါ၏အရေအတွက် သန်းကျော်သော သားသမီးများစွာကို သတ်ဖြတ်ခဲ့သည့် ... လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှု’ ဟုဖော်ပြထားသည်။
- ၂။ **လျော်ကြေးများ** - ဥပဒေပုဒ်မ ၁၄ တွင် (၂၀၀၃ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ) ဖော်ပြထားသည့် လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှုမှ အလွန်အမင်းဆင်းရဲ ချို့တဲ့ရှာသောအသက်ရှင်ကျန်ရစ်သူများအတွက် ထောက်ပံ့ပေးရမည့် နိုင်ငံ၏တာဝန်ကို ၎င်းမှ အသိအမှတ်ပြုသည်။
- ၃။ **နောက်ထပ်ပြန်လည်မဖြစ်ပွားရေး** - ဂတ်ချားချာ တရားရုံးများ (gacaca courts) ကဲ့သို့သော အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအထူးယန္တရားများအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအရ အကာအကွယ်ပေးထားခြင်းအပြင် နိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာ ညီညွတ်ရေးနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးကော်မရှင်နှင့်၊ နိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာ လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှု တိုက်ဖျက်ရေးကော်မရှင်ကဲ့သို့သော အဖွဲ့အစည်းများကို ၎င်းမှ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ၏ ဥပဒေပုဒ်မ ၁၅၂ (အခန်းခွဲ ၂ (က))၊ ၂၀၀၈ ပြင်ဆင်ချက်များနှင့်) အောက်တွင် တည်ထောင်သည်။

၄။ ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေး - ‘ရဝမ်ဒါနိုင်ငံသားများ’ ဆိုသည့်မျှော်မှန်းချက်၊ နိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာ စည်းလုံးမှု မြှင့်တင်ခြင်းအား ဦးစားပေးသည့်အနေဖြင့် ၂၀၀၃ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ၏ မူလစာပုဒ်များ၊ ပြဋ္ဌာန်းချက်များတွင် ဟူတူ သို့မဟုတ် တူဆီ ဆိုသည့် စာလုံးများအား ဖော်ပြခြင်းမရှိပါ။

အမှန်တရားနှင့် နစ်နာသူ-ကျူးလွန်သူ ကွဲပြားခြားနားမှုများအား လက်နက်အဖြစ်အသုံးပြုခြင်း

အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတမှုနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်း စဉ်တို့၏ အစောပိုင်းကတိကဝတ်များရှိသော်လည်း Paul Kagame ဦးဆောင်သော RFP တွင် အာဏာစုစည်းအားကောင်းစေခြင်းမှ ရဝမ်ဒါအကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်ကိုသရုပ်ဖော်ခဲ့ပါသည်။ ရဝမ်ဒါ အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်တစ်လျှောက် RPF နှင့်အစိုးရအကြားကွာခြားမှုဝေဝါးသွားသည့်တိုင်အောင်၊ တစ်ချို့အဖြစ်များတွင် ကွာခြားမှုမရှိသည့်တိုင်အောင် RPF သည် နိုင်ငံရေးဆွေးနွေးပွဲအား ဆုံးဖြတ် ပုံဖော်၊ ထိန်းချုပ်ခဲ့ပါသည် (Ankut ၂၀၀၅ : ၁၁ ; Reyntjens ၂၀၀၄ ကိုကြည့်ပါ)။ ဤသည်မှာ နိုင်ငံရေးအာဏာအား ပုဂ္ဂိုလ်ရေးပိုင်ဆိုင်မှုအဖြစ်မှဖယ်ရှားခြင်းကို လိုအပ်သည့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံ ဥပဒေဖြင့် အုပ်ချုပ်မှုအစဉ်အလာနှင့် ဆန့်ကျင်ဘက်ဖြစ်နေသည်။

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအင်္ဂါရပ်အား လမ်းညွှန်ချက်အဖြစ်အသုံးပြုခြင်း၊ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံ ဥပဒေမှဖော်ပြသော အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး၏ ရည်မှန်းချက်သည် RPF ၏ အာဏာ စုစည်းအားကောင်းမှု၏ ဗဟိုဖြစ်သည်။ ၂၀၀၈ ၏ ပြင်ဆင်ချက်များတွင် လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှု အား ဖော်ပြရာနေရာအားလုံး၌ ‘တူဆီလူမျိုးများအပေါ်’ ဆိုသည့် စာလုံးများထည့်သွင်းခဲ့သည်။ ဤသို့ထည့်သွင်းခြင်းက RPF ၏ သမိုင်းဇာတ်ကြောင်းကို အကာအကွယ်ပြုပြီး လူမျိုးတုန်းသတ် ဖြတ်မှုဇာတ်ကြောင်းအား လက်နက်အဖြစ်အသုံးပြုခြင်းကို ခွင့်ပြုခဲ့ပါသည်။

RPF ၏လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှုဇာတ်ကြောင်းအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ထည့်သွင်း ခြင်းသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးအစီအစဉ်များ၏ ထိရောက်မှုအပေါ် ရေလွှိုင်းထ သကဲ့သို့ အကျိုးသက်ရောက်မှုရှိစေခဲ့သည်။ ဥပမာ ‘၁၉၉၀အောက်တိုဘာ ၁ ရက်မှ ၁၉၉၄ဒီဇင်ဘာ ၃၁ အကြားကျူးလွန်ခဲ့သော လူသားမျိုးနွယ်အပေါ်ကျူးလွန်သော ရာဇဝတ်မှုများ၊ လူမျိုးတုန်း သတ်ဖြတ်မှု ရာဇဝတ်မှုများနှင့် အစွပ်စွဲခံရသည့် လူများအပေါ်စစ်ဆေးခြင်း၊ ဆုံးဖြတ်ချက်ချခြင်း’ ပြုလုပ်ရန် လုပ်ပိုင်ခွင့်အနည်းငယ်ဖြင့်သာ ဂတ်ချားချာ တရားရုံးများကို တည်ထောင်ထားသည် (၂၀၀၈ ပြင်ဆင်ချက်များပါသော ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ)။ ထိုတရားရုံးများ၏ သက်တမ်းများကို ခန့်မှန်းခြေ လူပေါင်း ၂ သန်းခန့်စစ်ဆေးပြီးနောက် ၎င်းတို့ပိတ်သိမ်းချိန် ၂၀၁၂ ထိ သက်တမ်းတိုးခဲ့ သည်။ ‘သို့သော် ထိုတရားရုံးများသည် တရားမျှတမှုကို ဆောင်ကျဉ်းပေးနိုင်သလား၊ အစိုးရနှင့် နိုင်ငံသားတို့အကြား တာဝန်ယူမှုတာဝန်ခံမှုကို တည်ဆောက်ပေးနိုင်သလား၊ လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ် မှုမှ ဖြစ်တည်ခဲ့သောထင်ရှားသည့်လူမျိုးရေးကွဲပြားမှုအချို့ကို ကုစားပေးနိုင်သလား?’ (Seay ၂၀၁၄)။ ထိုမေးခွန်းသည် ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းရေး၏ ရည်မှန်းချက်ဖြင့် ဂတ်ချားချာအား တိုက်ဆိုင် စစ်ဆေးရန် အဓိကကျသည့် မေးခွန်းဖြစ်သည်။

ဂတ်ချားချာစနစ်ကို စောင့်ကြည့်လေ့လာသော ပညာရှင်အချို့က အကောင်းမြင်သော် လည်း (ဥပမာ Clark ၂၀၁၀) အများစုသည် တူဆီလူမျိုးများအား နစ်နာသူများ၊ ဟူတူလူမျိုးများ

အား ပြစ်မှုကျူးလွန်သည့်သူများဟု ထည့်သွင်းယူဆသည့် ဘက်လိုက်မှုရှိသောအကောင်အထည် ဖော်မှုအပေါ် ဝေဖန်ခဲ့ကြသည် (ဥပမာ Chakravarty ၂၀၁၅ ; Ingelaere ၂၀၁၆ ; Rettig ၂၀၀၈ ; Waldorf ၂၀၁၀ တို့ကိုကြည့်ပါ)။ လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှုပြီးနောက်နှစ်များတွင် ဂတ်ချားချာများ အား တရားစီရင်ရေးပေးအပ်ခဲ့သည့်အချိန်ကာလတွင် ဟူတူလူမျိုးများအပေါ် တုဆီလူမျိုးများ နှင့် RPF တို့မှကျူးလွန်ခဲ့သော ရာဇဝတ်မှုများမပါဝင်ခဲ့ပါ။ ထိုကဲ့သို့လုပ်ရပ်က တာဝန်ယူမှုတာဝန်ခံမှု ကို ဆောင်ကျဉ်းပေးနိုင်သည်။ တရားဥပဒေစိုးမိုးရေးကို မြှင့်တင်ပေးနိုင်သည့် ဂတ်ချားချာတို့၏ စွမ်း ရည်ကို ယုံယွင်းစေခဲ့ပါသည် ... နောက်ဆုံးတွင် လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှု၏ဗဟိုချက်ဖြစ်သည့် လူမျိုး ရေးကွဲပြားမှုများကိုခိုင်မာစေရန် ကျူးလွန်သူများနှင့် နစ်နာသူများအကြားရှိ ကွက်လပ်ကို ဂတ်ချား ချာမှ ပေါင်းကူးပေးခြင်းမဟုတ်ပါ (Seay ၂၀၁၄)။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာ အစီအစဉ်မှ တစ်ဆင့် နစ်နာသူနှင့် ကျူးလွန်သူအကြားကွဲပြားမှုကို မိတ်ဆက်၍ အခြေခိုင်စေခဲ့သည်။ ၎င်း၏ ဘက်လိုက်မှုများအခြေအနေတွင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်သည် ပြန် လည်သင့်မြတ်ရေးကိုအထိအခိုက်ခံ၍ ပြစ်ဒဏ်ပေးသော တရားမျှတမှုအပေါ် အလေးထားလုပ် ဆောင်ခဲ့သည် (ဥပမာ Chakravarty ၂၀၁၅ ကို ကြည့်ပါ)။

ရေရှည်ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းရေးအပေါ် အကျိုးသက်ရောက်မှု

ရဝမ်ဒါလူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှု အနှစ် ၂၀ ပြည့်မြောက်သော ၂၀၁၄ ခုနှစ်တွင် ရဝမ်ဒါ အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်အတွက် အပြုသဘောဆောင်သော ညွှန်းကိန်းများတွေ့ခဲ့ရသည် - ‘ရဝမ်ဒါ နိုင်ငံသားများ၏ ဘဝသက်တမ်းသည် လွန်ခဲ့သည့်ဆယ်စုနှစ်အတွင်း ၂ ဆမြင့်တက်ခဲ့ပြီး ကလေး သေဆုံးနှုန်းနှင့် HIV နှုန်းများ ကျဆင်းခဲ့သည်။ ရဝမ်ဒါ၏ စီးပွားရေးသည် ၂၀၀၈ ခုနှစ်မှစတင်ကာ အလွန်မြင့်မားသည့် ၈ ရာခိုင်နှုန်းဖြင့် တိုးတက်ခဲ့ပြီး ဆန်းစစ်မှုတစ်ခုအရ ရင်းနှီးမြှုပ်နှံရန် အကောင်း ဆုံး အာဖရိကနိုင်ငံတစ်နိုင်ငံဖြစ်လာခဲ့သည်’ (Beauchamp ၂၀၁၄)။ လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှုအပြီး ဖန်တီးခံခဲ့ရ နိုင်ငံရေးအရောင်ဆိုးခံခဲ့ရ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ပြဌာန်းခံခဲ့ရသည့် နစ်နာသူ- ကျူးလွန်သူတို့၏ အမှတ်လက္ခဏာများသည် ‘အမျိုးသား စည်းလုံးညီညွတ်ရေး’အတွက် လူမျိုးရေး အစွဲမပြုသည့် လူ့အသိုင်းအဝိုင်းတစ်ခုတည်ဆောက်မည်ဆိုသည့် အစိုးရ၏ဗျူဟာနှင့် ဆန့်ကျင် လျက် ဟူတူလူမျိုးများနှင့် တုဆီလူမျိုးများအကြားရှိ ကွဲပြားမှုများကို နက်ရှိုင်းစေခဲ့သည်။

နစ်နာသူ-ကျူးလွန်သူ ကွဲပြားမှု၊ ထိုကွဲပြားမှုနှင့် အမှတ်လက္ခဏာအကြားက ချိတ်ဆက်မှု (ဆိုလိုသည်မှာ တုဆီများသည် အမြဲတမ်း နစ်နာသူများဖြစ်၍ ဟူတူများသည် ကျူးလွန်သူများ ဖြစ်သည်ဟု ပြောဆိုခြင်း)ကို လက်နက်သဖွယ်အသုံးပြုပြီး Kagame သည် သူ့အစိုးရအဖွဲ့အား တုဆီ များဖြင့် ဖွဲ့စည်းထားခဲ့သည်။ ဟူတူလူမျိုးဖြစ်သည့် Pasteur Bizimungu အား သမ္မတအဖြစ် ရွေးကောက်တင်မြှောက်သောကြောင့် ‘နိုင်ငံအတွင်းရှိ အရေးပါသည့် အာဏာရှိသည့် နေရာအားလုံး နီးပါးတွင် တုဆီလူမျိုးများက နေရာယူထားကြသည်’ (French ၂၀၁၃)။ ‘မြောက်များလှစွာသော အတင်းအဓမ္မ ပြည်နှင့်ဒဏ်ပေးခြင်းများ၊ ပျောက်ဆုံးမှုများ၊ နိုင်ငံရေးသမားများအား လုပ်ကြံ သတ်ဖြတ်မှုများပြီးနောက် Bizimungu သည် ၂၀၀၀ ခုနှစ်တွင် သမ္မတရာထူးမှ နုတ်ထွက်ခဲ့သော ကြောင့်...အဆင့်မြင့်ခေါင်းဆောင်မှုနေရာတွင် လူမျိုးရေးမျှခြေရှိသည်ဆိုသည့်ထင်ယောင်ထင်မှား ဖြစ်ခြင်းကို အပြီးပြတ်အဆုံးသတ်လိုက်ခြင်းပင်ဖြစ်သည်’ (ibid)။ ယခု အစိုးရသည် လူမျိုးရေး တံဆိပ်တပ်ခြင်းများကို ခွင့်မပြုပါ။ Bizimungu သည် ၂၀၀၁ ခုနှစ်တွင် နိုင်ငံရေးပါတီ တည်ထောင်

ခဲ့ပြီး အစွန်းရောက် ဟူတူ အဖွဲ့အစည်းဖြစ်သောကြောင့် ထိုပါတီအား တရားမဝင်ဟုကြေငြာခဲ့သည်။ ၂၀၀၂ ခုနှစ်တွင် နိုင်ငံကိုအန္တရာယ်ကျရောက်စေသော စွပ်စွဲချက်များဖြင့် Bizimungu ကို ဖမ်းဆီးခဲ့ပြီး ၎င်းအားထောင်ဒဏ် ၁၅ နှစ်ချမှတ်ခဲ့သည်။ ၎င်း၏ဇာတ်လမ်းသည် ကျယ်ပြန့်သည့် အလားအလာဦးတည်ရာကို သရုပ်ပြနေခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ တုဆီလူမျိုးဖြစ်သည့် အမေရိကန်နိုင်ငံဆိုင်ရာ ရဝမ်ဒါ သံအမတ်ဟောင်း Theogene Rudasingwa မှ ‘ခင်ဗျား အစိုးရရဲ့အဓိကအစိတ်အပိုင်းတွေရဲ့ ဖွဲ့စည်းပုံကိုကြည့်မယ်ဆိုရင် ခေါင်းဆောင်နေရာတွေကို အပြင် တုဆီတွေအကုန်လုံးနီးပါးက သိမ်းယူထားတယ်၊ စစ်တပ်ထဲမှာလည်း ထိုနည်းလည်းကောင်းပါပဲ ... ဟူတူတွေအတွက်ကတော့ သူတို့ကိုလုံးဝကို ဖယ်ကြည့်ခံထားရတာပါ။ (သူတို့အတွက်) အခြေအနေတွေကတော့ ဒီနေ့လောက်ထိ ဆိုးဆိုးရွားရွားမဖြစ်ခဲ့ဖူးဘူး။ ၁၉၅၉ မှ တဖြည်းဖြည်းစတင်ဖြစ်ပေါ်လာတဲ့ ဟူတူအထက်တန်းလွှာ တစ်ခုလုံးနီးပါးဟာ နိုင်ငံရဲ့အပြင်မှာရောက်ရှိနေတာ သို့မဟုတ် သေဆုံးကုန်ကြပါပြီ။ သူတို့က အသတ်မခံရပေမယ့် ဖယ်ကြည့်ခံရတယ်၊ ပျောက်ကွယ်ခြင်းခံခဲ့ရတယ် ဒါ့အပြင် ပြည်နှင်ဒဏ်ပေးခြင်းခံခဲ့ရပါတယ်’ ဟုပြောခဲ့သည် (French ၂၀၁၃ ကို ကိုးကားသည်)။

နိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာစည်းလုံးညီညွတ်ရေး ရည်မှန်းချက်ရှိသော်လည်း ရဝမ်ဒါအစိုးရ၏ လုပ်ဆောင်မှုများသည် ထိုစာသားနှင့် ဆန့်ကျင်နေပါသည်။ မည့်သည့်နိုင်ငံရေးအတိုက်အခံအကြောင်းနှင့် ရဝမ်ဒါ၏ အကြမ်းဖက်မှုအကြောင်း တစ်နည်းတစ်ဖုံပြောဆိုသည့် မတူညီသောဇာတ်ကြောင်းများအား ပျောက်ကွယ်ငြိမ်သက်သွားစေခြင်း သို့မဟုတ် ထိုဇာတ်ကြောင်းများအားဆွေးနွေးခြင်းကို ပျောက်ကွယ်ငြိမ်သက်သွားစေခြင်းနှင့် အရေးပါ လိုအပ်သည်ဆိုသည့် တုဆီ အုပ်ချုပ်မှုကို ဖြေရှင်းချက်ပေးရန် နစ်နာသူ-ကျူးလွန်သူ ကွဲပြားမှုကို အခွင့်ကောင်းယူသောကြောင့် ထိုသို့ဆန့်ကျင်နေခြင်းပင်ဖြစ်သည် (Longman ၂၀၁၇ ; Reyntjens ၂၀၁၅ ; Straus နှင့် Waldorf ၂၀၁၁ ကိုကြည့်ပါ)။ အထူးသဖြင့် ၂၀၁၅ ပြင်ဆင်ချက်များမှ Kagame အား ၎င်း၏သမ္မတသက်တမ်းတိုးခွင့်ပြုချိန်မှစ၍ ရဝမ်ဒါရှိ အများပြည်သူလွတ်လပ်ခွင့် တဖြည်းဖြည်းကျဆင်းလာမှုကို Freedom House မှ မှတ်တမ်းတင်ထားခဲ့ပြီး Freedom House ၏ ၂၀၁၈ အစီရင်ခံတွင် ရဝမ်ဒါအား ‘လွတ်လပ်မှုမရှိ’ သောနိုင်ငံဟု သတ်မှတ်ခဲ့သည်။ ဟူတူ လူ့အသိုင်းအဝိုင်းသည် တုဆီအစိုးရ သို့မဟုတ် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ လုပ်ငန်းစဉ်အား ဝေဖန်ခြင်းနှင့်ပတ်သတ်၍ အထူးနှုတ်ဆိတ်နေခဲ့သည်။ အစိုးရကို ဝေဖန်သော သို့မဟုတ် အကြမ်းဖက်မှုနှင့်ပတ်သတ်၍ ဟူတူလူမျိုးများ၏ ပြောဆိုချက်များကို ဖော်ပြသော သတင်းသမားများကို လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှုကိုဆွေးနွေးခြင်းအားတားမြစ်သည့် ဥပဒေများ၊ နိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာစည်းလုံးညီညွတ်မှုအတွက် လူမျိုးရေးအကြောင်းဆွေးနွေးခြင်းအား တားမြစ်သည့် ဥပဒေများဖြင့် နှိပ်ဆက်ကြသည်။ ထို့ကြောင့် Kagame အစိုးရ၏ အာဏာစုစည်းအားကောင်းမှုကို အထောက်အပံ့ပြုရန် တစ်ဖက်သတ်ပုံစံဖြင့် ‘အမှန်တရား’ ကို ပြင်ဆင်ပြီးဖြစ်သည် (ဥပမာ အမှန်တရားနှင့် အာဏာရှင် ကျင့်ထုံးများအကြောင်း ဆွေးနွေးချက်အတွက် Reyntjens ၂၀၁၁ ကိုကြည့်ပါ)။

ထိုဖြေရှင်းချက်များနှင့်ပတ်သတ်၍ အတိုက်အခံ နိုင်ငံရေးခေါင်းဆောင်များသည်လည်း နှုတ်ဆိတ်နေကြသည်။ ဥပမာ အတိုက်အခံနိုင်ငံရေးသမား Victoire Ingabire Umuhoya သည် သမ္မတနေရာ ယှဉ်ပြိုင်ရန် ပြည်ပမှ ရဝမ်ဒါဆီသို့ ပြန်လာခဲ့သည်။ သူမ၏ ပထမဆုံးခရီးစဉ်သည် လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှု အောက်မေ့သတိရ ဗိမ္မာန်ကို သွားရောက်လည်ပတ်ခြင်းဖြစ်ပြီး ထိုဗိမ္မာန်တွင် သူမသည် ‘ကျွန်မတို့ဟာ ဒီဗိမ္မာန်မှာ လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှုရဲ့နစ်နာသူ တုဆီလူမျိုးတွေကို

ဂုဏ်ပြုကြတာပါ။ ဟူတူလူမျိုးများဟာလည်း လူသားမျိုးနွယ်အပေါ်ကျူးလွန်သော ရာဇဝတ်မှုများ၊ စစ်ရာဇဝတ်မှုများရဲ့ နစ်နာသူများဖြစ်ခဲ့ကြပါတယ်။ ဒါပေမယ့် သူတို့ကို ဒီမိုကရေစီမေ့သတ်မရ သလို ဂုဏ်လည်းမပြုကြပါဘူး... ဟူတူလူမျိုးတွေလည်း ခံစားနေကြရပါတယ်။ သူတို့လူမျိုးတွေ ကို အောက်မေ့သတ်ရမယ့်အချိန် ဘယ်တော့ရောက်လာမလဲဆိုတာကို သူတို့တွေးတောနေကြပါ တယ်။ တကယ်လိုချင်တဲ့ ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးကို ရဖို့ဆိုရင် ဒုက္ခတွေခံစားနေရတဲ့ ရဝမ်ဒါတိုင်း အတွက် ကျွန်မတို့ဟာ မျှတပြီး စာနာစိတ်ရှိရပါမယ်’ ဟုပြောဆိုခဲ့သည် (French 2013 ကို ကိုးကား ထားသည်)။ ‘လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှုအယူဝါဒ’ဖြင့် သူမသည်ဖမ်းဆီးခံခဲ့ရပြီး Kagame သည် သူမ အား စွဲဆိုထားသော စွပ်စွဲချက်များကို ပြောင်ပြောင်တင်းတင်းထောက်ခံခဲ့သည် (French ၂၀၁၃)။

ထို့ကြောင့် ရဝမ်ဒါတွင် အားလုံးပါဝင်ပိုမိုရှိသော နိုင်ငံရေးအသိုင်းအဝိုင်းတစ်ခု တည်ဆောက်ရန် လူမျိုးတုန်းသတ်ဖြတ်မှုအပြီး ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအရ အကာအကွယ်ပေးထားသည့် အဖွဲ့အစည်းဆိုင်ရာနှင့် အခြားဖန်တီးတီထွင်မှုများ (အမျိုးသားစည်းလုံးညီညွတ်ရေး နှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးကော်မရှင်ကဲ့သို့သော) ရှိသော်လည်း လူမျိုးရေးနက်ရှိုင်းစွာကွဲပြားသည့်အမြင် အယူအဆများသည် ပြင်းထန်လာပါသည်။ သို့သော် ၂၄ နှစ်အတွင်း ရဝမ်ဒါတွင် အကြမ်းဖက်မှုကြီးကြီး မားမားမရှိသည့် အပေါ်တွင် ကိုးကား၍ Kagame အုပ်ချုပ်မှုအဖွဲ့သည် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်အား အောင်မြင်မှုတစ်ခုဟု သတ်မှတ်သည်။ သို့သော် ထိုအချက်သည် ‘ပြည်သူများမှ ငြိမ်းချမ်းရေးနှင့် စီးပွားရေးဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုအတွက် နိုင်ငံရေးလွတ်လပ်ခွင့်ကို လဲလှယ်လိုက်သည့် ထုတ်ဖော်မပြောဆိုသော်လည်း ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့် လက်ခံထားသည့် စာချုပ်တစ်ခု’ အပေါ်မှာ မူတည်သည်ဟု The Economist သတင်းစာမှ မှတ်ချက်ပြုခဲ့သည် (၂၀၁၉)။ ရဝမ်ဒါ၏ ဖြစ်ရပ်လေ့လာမှုသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတို့၏အပြန်အလှန်နီးနယ်မှုသည် ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းရေး နှင့် ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲသောငြိမ်းချမ်းရေး၏ ရေရှည်ရည်ရွယ်ချက်များကို ယိုယွင်းစေသည့် မရည်ရွယ်သည့်နောက်ဆက်တွဲများ ဖြစ်ပေါ်လာကြောင်း သရုပ်ပြနေခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ ရဝမ်ဒါတွင် Kagame အစိုးရလက်အောက်ရှိ လူမျိုးရေး၊ အာဏာတို့နှင့် ချိတ်ဆက်သည့် နစ်နာသူ-ကျူးလွန်သူ အမှတ်လက္ခဏာများ၊ အမှန်တရားပုံစံတစ်မျိုးအား စုစည်းအားကောင်းစေမှုကိုခွင့်ပြုသည့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြင်ဆင်ချက်များကို ခြယ်လှယ်ရန် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး စာသားများအား နိုင်ငံရေးအရောင်ဆိုး အသုံးပြုကြသည်။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတို့၏ အပြန်အလှန်နီးနယ်မှုမှ တစ်ဆင့်အမှန်တရားအတွက်၊ ကုစားရေးအတွက်၊ ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးအတွက် ဆွေးနွေးခြင်းများပြုလုပ်နိုင်သည့် နေရာများကို ဖွင့်လှစ်ပေးရမည့်အစား ပိတ်သိမ်းခဲ့ကြသည်။ ထို့ကြောင့် ရဝမ်ဒါသည် အနီးကပ်လေ့လာသုံးသပ်ရမည့် ဖြစ်ရပ်တစ်ခုဖြစ်သည်။

ကိုးကားစာရင်းများ

- Ankut, P. Y., 'Case Study: Rwanda', in 'The Role of Constitution-Building Processes in Democratization', 2005, International IDEA, <<http://constitutionnet.org/vl/item/idea-role-constitution-building-processes-democratization-case-study-rwanda>>, accessed 1 August 2019
- Beauchamp, V., 'Rwanda's genocide—what happened, why it happened, and how it still matters', *Vox*, 10 April 2014, <<https://www.vox.com/2014/4/10/5590646/rwanda-genocide-anniversary>>, accessed 15 May 2019
- Chakravarty, A., *Investing in Authoritarian Rule: Punishment and Patronage in Rwanda's Gacaca Courts for Genocide* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2015)
- Clark, P., *The Gacaca Courts, Post-Genocide Justice and Reconciliation in Rwanda* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2010)
- Des Forges, A., *Leave None to Tell the Story: Genocide in Rwanda* (Human Rights Watch, 1999)
- The Economist*, 'How well has Rwanda healed 25 years after the genocide?', 28 March 2019, <<https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2019/03/28/how-well-has-rwanda-healed-25-years-after-the-genocide>>, accessed 15 May 2019
- French, H. W., 'The Case Against Rwanda's President Paul Kagame', *Newsweek*, 14 January 2013, <<https://www.newsweek.com/case-against-rwandas-president-paul-kagame-63167>>, accessed 15 May 2019
- Ingelaere, B., *Inside Rwanda's Gacaca Courts: Justice after Genocide* (Madison, WI: University of Wisconsin Press, 2016)
- International Crisis Group, *Rwanda at the End of the Transition: A Necessary Political Liberalisation* (Brussels: International Crisis Group, 2002), <<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/53-rwanda-at-the-end-of-the-transition-a-necessary-political-liberalisation.pdf>>, accessed 15 May 2019
- International IDEA, 'Constitutional history of Rwanda', ConstitutionNet, 2016, <<http://constitutionnet.org/country/constitutional-history-rwanda>>, accessed 15 April 2019
- Longman, T., *Memory and Justice in Post-Genocide Rwanda* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2017)
- Rettig, M., 'Gacaca: Truth, justice and reconciliation in postgenocide Rwanda?', *African Studies Review*, 51/3 (2008), pp. 25–50
- Reyntjens, F., 'Ten years on: from genocide to dictatorship', *African Affairs*, 103/411 (2004), pp. 177–210

- , ‘Constructing the truth, dealing with dissent and domesticating the world: Governance in post-Genocide Rwanda’, *African Affairs*, 110/438 (2011), pp. 1–34
- , *Political Governance in Post-Genocide Rwanda* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2015)
- Seay, L., ‘Rwanda: Has reconciliation by legal means worked?’, *The Washington Post*, 8 April 2014, <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2014/04/08/rwanda-has-reconciliation-by-legal-means-worked/?utm_term=.4ecac564a95e>, accessed 15 May 2019
- Straus, S., ‘The limits of a genocide lens: violence against Rwandans in the 1990s’, *Journal of Genocide Research*, 21/4 (2019), pp. 504–24
- Straus, S. and Waldorf, L., *Remaking Rwanda: State Building and Human Rights after Mass Violence* (Madison: University of Wisconsin Press, 2011)
- Waldorf, L. “‘Like Jews waiting for Jesus’: Posthumous justice in post-genocide Rwanda’, in R. Shaw and L. Waldorf (eds), *Localizing Transitional Justice* (Stanford, CA: Stanford University Press, 2010)

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေများနှင့် အခြားသောဥပဒေရေးရာစာတမ်းများ

- Rwanda, Republic of, Constitution of the Republic of Rwanda (2003), <<https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=52c6b28c4>>, accessed 29 October 2019 ရဝမ်ဒါသမ္မတနိုင်ငံ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (၂၀၀၃)
- , Republic of, Constitution of the Republic of Rwanda (2008), <http://www.minijust.gov.rw/fileadmin/Law_and_Regulations/CONSTITUTION.pdf>, accessed 29 October 2019 ရဝမ်ဒါသမ္မတနိုင်ငံ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (၂၀၀၈)

တောင်အာဖရိက

အဓိက သင်ခန်းစာများ

- ၁။ တစ်ပြိုင်တည်းပြုလုပ်သော ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်များသည် အခြေခံအပြန်အလှန်အလျော့ပေးမှုများကို လိုက်နာစေရန်အတွက် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာအာမခံချက်များ နှင့် ကန့်သတ်ချက်များကို အသုံးပြုခြင်းဖြင့် နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြေလည်မှုကို အကာအကွယ်ပေးခြင်း၊ ညှိနှိုင်းခြင်းအတွက် နည်းလမ်းများပေးအပ်နိုင်ပါသည်။
- ၂။ တောင်အာဖရိကတွင် ငြိမ်းချမ်းသောအာဏာဖြန့်ဝေခြင်းနှင့်ပတ်သတ်၍ ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းမှုကို တွေ့မြင်နေရသော်လည်း တန်းတူမညီမျှမှု (လူမှုစီးပွားရေး) သည် ပဋိပက္ခ၏ ဇစ်မြစ်အဖြစ်ဆက်လက်ရှိနေမြဲဖြစ်သည်။

နောက်ကြောင်းရာဇဝင်

တောင်အာဖရိကရှိ လူမျိုးရေးခွဲခြားမှုသည် လူတစ်စုမှ (အာဖရိကလူဖြူများ) အုပ်စိုး၍ အခြားလူများအား မဲပေးပိုင်ခွင့်စသော အခွင့်အရေးများဆုံးရှုံးစေခဲ့သည်။ ထိုလူတစ်စုမှအုပ်စိုးသော အာဏာရှင်အစိုးရ၏ ဝိသေသလက္ခဏာအား လူပေါင်းများစွာသတ်ဖြတ်မှုများ၊ ညှဉ်းပန်းနှိပ်ဆက်မှု၊ ထောင်အကျဉ်းချခြင်း၊ နိုင်ငံအာဏာကို အလွဲသုံးစားလုပ်ခြင်း၊ လူများစုဖြစ်သည့် လူမဲများကို စနစ်တကျဖိနှိပ်၊ ဖယ်ကြဉ်သည့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအစီအစဉ်ဖြင့် ဖော်ပြထားသည်။ ၁၉၈၀ နှောင်းပိုင်းနှင့် ၁၉၉၀ အစောပိုင်းတွင် အစိုးရနှင့် အာဖရိကနိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာကွန်ဂရက် (ANC)တို့အကြား ဆွေးနွေးညှိနှိုင်းမှုများဖြင့် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်စတင်ခဲ့ပြီး တောင်အာဖရိကတွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးကိုလမ်းညွှန်ရန်နှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအတွက် လုပ်ပိုင်ခွင့်ပေးအပ်ရန် နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြေလည်မှုကို ကြားဖြတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (၁၉၉၃) တွင် ထည့်သွင်းခဲ့ပါသည်။ ကြားဖြတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေသည် နိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာစည်းလုံးညီညွတ်ရေးအစိုးရနှင့် ရွေးကောက်ခံဖွဲ့စည်းပုံညီလာခံ ကြီးကြပ်မှုအောက်၌ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအသစ်ကို မူကြမ်းရေးဆွဲရန် ၅ နှစ်အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်ကို တောင်းဆိုခဲ့ပါသည်။ လူမျိုးရေးခွဲခြားသော အစိုးရသည် ဒီမိုကရေစီရွေးကောက်ပွဲများမကျင်းပခင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအသစ်ကို မူကြမ်းရေးဆွဲလိုခဲ့ပြီး ANC သည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအသစ်မတိုင်ခင် ရွေးကောက်ပွဲကိုကျင်းပလိုခဲ့ကြောင်း သိထားသင့်သည် (Powell ၂၀၁၀)။ အပြီးသတ် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေရေးဆွဲမည့် အဖွဲ့အတွက် ရွေးကောက်ပွဲများမတိုင်ခင် တရားဥပဒေအရလိုက်နာရမည့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ အခြေခံမူ ၃၄ ချက်အပါအဝင် ကြားဖြတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတစ်ခု ဖန်တီးခြင်းသည် အားလုံးသဘောတူညီသည့် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်အတွက် လမ်းစဉ်ဗျူဟာတစ်ခုပေးအပ်နိုင်ခဲ့သည်။ ၁၉၉၄ တွင် ရွေးကောက်ပွဲများကိုကျင်းပခဲ့ပြီး ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေကို တစ်ဖွဲ့တည်းမှအတည်ပြုနိုင်ရန် လူအများစု ၃ ပုံ ၂ ပုံလျော့လျော့သာ လိုအပ်သော်လည်း ANC မှ အများစုကို အနိုင်ရရှိခဲ့သည်။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအသစ်တစ်ခု မူကြမ်းရေးဆွဲခြင်းအား အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်တစ်ခုအဖြစ်ပုံဖော်ခဲ့သည်။ ထို့အပြင်အစဉ်အလာအရအကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးကြိုးပမ်းမှုများတွင် ၁၉၉၅ ၌ အမှန်တရားရှာဖွေရေးနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးကော်မရှင်

(TRC) တည်ထောင်မှုပါဝင်ခဲ့သည်။ နစ်နာသူ၊ သက်သေပေါင်း ၂၂,၀၀၀ တို့၏ သက်သေခံချက်များ ကိုအခြေခံ၍ TRC သည် ၎င်း၏ အပြီးသတ်အစီရင်ခံစာကို ၁၉၉၈ တွင် ထုတ်ပြန်ခဲ့သည် (ICTJ ၂၀၁၉)။

အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ထည့်သွင်းပြဋ္ဌာန်းခြင်း

တန်ဖိုးများ၊ ဒီမိုကရေစီအုပ်ချုပ်မှုအတွက် မူဘောင်နှင့် တောင်အာဖရိက၏ ၁၉၉၆ တွင် ဖော်ပြထားသော အခွင့်အရေးများသည် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးအတွက် နိုင်ငံ၏ချည်းကပ်နည်း လမ်းကို ဖမ်းဆုပ်နိုင်ပါသည်။ ထိုဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေသည် တောင်အာဖရိကသမိုင်းတွင် ပထမဆုံးအဖြစ် လူများစု လူမဲ့များအား အာဏာရပိုင်ခွင့်ပေးအပ်၍ သယံဇာတများကို မျှတစွာခွဲဝေရန် တောင်းဆိုပြီး အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်ပြီးနောက် အတင်းအဓမ္မအုပ်စိုးခံရနိုင်သည်ဟု ခံစားနေရသည့် လူနည်းစုလူဖြူများ၏ အကျိုးစီးပွားကိုလည်း အကာအကွယ်ပေးပါသည်။

အဖွင့်နိဒါန်းတွင် ကြေငြာထားသကဲ့သို့ ‘အတိတ်မှ ကွဲပြားမှုများကို ကုစားရန်၊ ဒီမိုကရေစီ စံနှုန်းတန်ဖိုးများ၊ လူမှုရေးတရားမျှတမှုနှင့် အခြေခံလူ့အခွင့်အရေးများကို အခြေခံသော လူမှုအဖွဲ့အစည်းတစ်ခုတည်ထောင်ရန်’ ၁၉၉၆ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေကိုကျင့်သုံးခဲ့သည်။ ထို့ကြောင့် အထူးသဖြင့် နောက်ထပ်ပြန်လည်မဖြစ်ပွားရေးနှင့် လျော်ကြေးပေးရေးများဖြစ်သော အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ပြဋ္ဌာန်းခြင်းကို ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတစ်ခုလုံးမှ ကိုယ်စားပြုထားသည်။ ဥပဒေရေးရာမဟာတွင် ခွဲခြားဆက်ဆံခြင်းမပြုရေးနှင့် တန်းတူညီမျှမှုအား ရည်ညွှန်းချက်များ၊ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ၏ အခန်း ၃ တွင်ဖော်ပြထားသော လူမှုစီးပွားရေးအခွင့်အရေးများအပါအဝင် အခြေခံအခွင့်အရေးများကို ထည့်သွင်းခြင်းသည် ထိုကြိုးပမ်းမှုကို ကိုယ်စားပြုခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ ထို့ပြင် ‘အထူးသဖြင့် လူမျိုးရေးခွဲခြားမှု၏ လူမှုစီးပွားရေး တရားမမျှတမှုများကိုကုစားရန် တောင်အာဖရိကသည် တရားရေးနှင့် နိုင်ငံရေးအဖွဲ့အစည်းများတည်ထောင်ခဲ့သည်။ ထိုအဖွဲ့အစည်းများအကြားအရေးပါသည်များမှာ လူ့အခွင့်အရေးကော်မရှင် (အပိုင်း ၁၈၄) နှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတရားရုံးအပါအဝင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေမှပေါ်ထွက်လာသည့် လူ့အခွင့်အရေးများနှင့် နိုင်ငံရေးအဖွဲ့အစည်း များဖြစ်သည် (Powell ၂၀၁၀)။

တောင်အာဖရိကတွင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးကို ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပြဋ္ဌာန်းခြင်းသည် အလုံးစုံလွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်ကို ဆန့်ကျင်သော နိုင်ငံတကာစံနှုန်းထားများ အကောင်အထည် မခိုင်မာခင်ဖြစ်ပွားခဲ့သည်။ ထို့ကြောင့် အာဖရိကလူမှုအဖွဲ့အစည်းသည် နိုင်ငံတကာဥပဒေများနှင့် ပါဝင်ဆောင်ရွက်သူများထံမှ ရှင်းလင်းပြတ်သားသောလမ်းညွှန်မှုမရှိဘဲ လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်နှင့် တာဝန်ယူမှုတာဝန်ခံမှုတို့အတွက် ခက်ခဲသောရွေးချယ်မှုများ ပြုလုပ်ခဲ့ကြရသည်။ တောင်အာဖရိကတွင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတို့၏ အပြန်အလှန်နီးနယ်မှုသည် သဘောတူညီထားသော နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြုလည်မှုကို အကာအကွယ်ပေးခြင်း၊ ရည်ရွယ်ချက်များကို အကာအကွယ်ပေးရန်၊ ဆွေးနွေးပွဲ စားပွဲ၏ နှစ်ဖက်လုံးရှိခေါင်းဆောင်များအကြားတွင် တရားစွဲဆိုခံရခြင်းအကြောင်းတရားကို လျော့ပါးစေရန် ခက်ခဲသည့်ရွေးချယ်မှုများပြုလုပ်ရန် ညှိနှိုင်းမှုအခြေအနေများကို ခွင့်ပြုခဲ့ပါသည်။ သို့ဖြင့် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်၏ နိုင်ငံရေးအထောက်အပံ့နှင့် အရှိန်အဟုန်ကို ဆက်လက်ထိန်းသိမ်းခဲ့

သည်။ ဇယား ၄ ရှိ အခြေခံမူ ၃၄ ချက် ၊ နိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာ စည်းလုံးညီညွတ်ရေးနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေး၏ ဖြည့်စွက်ချက်အပါအဝင် ကြားဖြတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ၏ ပြဋ္ဌာန်းချက်များသည် တောင်အာဖရိကအသစ်တွင် လက်တုန့်ပြန်ခဲ့ခြင်းဆက်ဆံမှုကိုစိုးရှ်သော လူဖြူလူနည်းစုအပါအဝင် ဥပဒေစိုးမိုးမှုအောက်၌ လူအားလုံးအတွက် တန်းတူညီမျှသော အကာအကွယ်ပေးမည့် အနာဂတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတစ်ခုအတွက် အချက်အလက်များ၊ မူဘောင်များ ချမှတ်ပေးလိုက်ခြင်းပင်ဖြစ်သည်။

တစ်ချို့ပြစ်မှုများတွင် လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်အား လက်ခံစေနိုင်ခဲ့သည့် ညှိနှိုင်းမှုများသည် ဆွေးနွေးညှိနှိုင်းသည့် ပါတီကြီးနှစ်ခုလုံးကို အကျိုးရှိစေခဲ့ပါသည်။ ထွက်ခွာသွားမည့်လူဖြူအစိုးရအတွက် လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများနှင့်ပတ်သတ်သော ထောက်ခံသူများ သို့မဟုတ် လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများကျူးလွန်ခဲ့သော မိတ်ဆွေများနှင့် မိသားစုဝင်များရှိသော ထောက်ခံသူများအတွက် ဒီမိုကရေစီသို့အကူးအပြောင်းဆိုသည်မှာ ပြစ်ဒဏ်ပေးခြင်းသက်သက်ဟု အဓိပ္ပါယ်မပေါ်ကြောင်း လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်များမှ သံသယကင်းစေခဲ့သည်။ ထိုကဲ့သို့ သံသယကင်းစေခြင်းမရှိပါက လူဖြူအစိုးရသည် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်ကိုကြိုးပမ်းရန် လိုအပ်သောအထောက်အပံ့ရှိခဲ့မည်မဟုတ်ပါ။ အင်အားကောင်းသော တောင်အာဖရိကလုံခြုံရေးတပ်ဖွဲ့များမှ ပြောင်းလဲမှုကိုဆန့်ကျင်နိုင်သည့် အန္တရာယ်လည်းရှိခဲ့သည်။ ANC နှင့် အခြား လူမျိုးရေးခွဲခြားမှုကို ဆန့်ကျင်သော လှုပ်ရှားမှုများသည်လည်း လုံခြုံရေးတပ်ဖွဲ့များမှ ထိုကဲ့သို့ဆန့်ကျင်မည်ကို စိုးရိမ်ခဲ့ကြသည်။ လူမျိုးရေးခွဲခြားသော တပ်ဖွဲ့ဟောင်းများမှ ANC အစိုးရအား မထောက်ခံ သို့မဟုတ် အုပ်ချုပ်ရန်ခွင့်မပြုပါက ANC အစိုးရသည် အနာဂတ်တွင် အုပ်ချုပ်နိုင်ရန်ဖြစ်နိုင်ခြေမရှိပါ။ ထို့အပြင် လွတ်လပ်ရေးကြိုးပမ်းရာ၌ ရာဇဝတ်မှုကျူးလွန်ခဲ့သော ANC အဖွဲ့ဝင်များစွာကိုလည်း လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်ပြဋ္ဌာန်းချက်များမှ အကာအကွယ်ပေးခဲ့သည်။

လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်အတွက် သဘောတူညီသော ညှိနှိုင်းမှုအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအခြေခံမူ နံပါတ် ၃ နှင့် ကြားဖြတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ၏ ဖြည့်စွက်ချက်တွင် အကာအကွယ်ပြုထားပြီး ၁၉၉၆ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ဇယား ၆ အပိုင်း ၂၂ တွင်လည်းဖော်ပြထားသည် - “နိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာ စည်းလုံးညီညွတ်ရေးနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေး” ခေါင်းစဉ်အောက်၌ ယခင်က ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ပါဝင်သော လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်နှင့် သက်ဆိုင်သည့် ပြဋ္ဌာန်းချက်အားလုံးကို ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအသစ်၏ အစိတ်အပိုင်းအဖြစ် မှတ်ယူရမည်ဟု ဆိုထားသည်။ ကြားဖြတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေနှင့် အပြီးသတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေနှစ်ခုလုံးသည် ဒီမိုကရေစီအတွက် လိုအပ်သော အခြေခံအုတ်မြစ်ဖြစ်သည့် နိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာ စည်းလုံးညီညွတ်မှုအား အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်၏ ရည်ရွယ်ချက်တစ်ခုအဖြစ် အသိအမှတ်ပြုခဲ့သည်။ ထို့ကြောင့် ကုစားမှုများကြိုးပမ်းရေးအတွက် တာဝန်ယူမှုတာဝန်ခံမှုကို အဆုံးရှုံးအနစ်နာခံခြင်းသည် လက်ခံနိုင်သည်ဟုလည်း အသိအမှတ်ပြုခဲ့သည်။ တောင်အာဖရိကတွင် လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်များသည် ‘နိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာ စည်းလုံးညီညွတ်ရေးနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေး’ နှင့် ကြီးမားစွာနှီးနွယ်မှုရှိခဲ့ပြီး ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးနှင့် လျော်ကြေးပေးရေးမဏ္ဍိုင်များ (အမှန်တရားနှင့် လျော်ကြေးပေးခြင်း) အကျိုးအတွက် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေး၏ တရားမျှတရေးမဏ္ဍိုင်အပေါ်တွင် အပြန်အလှန် အလျှော့ပေးခြင်းကို ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံ ဥပဒေတွင် ပြဋ္ဌာန်းခဲ့သည်။

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးနှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးတို့၏ အပြန်အလှန် နီးစပ်သတ်မှတ်မှုများမှတစ်ဆင့် ဆွေးနွေးညှိနှိုင်းထားသော နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြေလည်မှုကို အကာအကွယ်ပေးခြင်း

ကနဦး နိုင်ငံရေးညှိနှိုင်းမှုသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးတို့၏ အပြန်အလှန်နီးစပ်သတ်မှတ်မှုကို မည်သို့လွှမ်းမိုးသည်နှင့် ထိုအပြန်အလှန် နီးစပ်သတ်မှတ်မှုမှ ကနဦးနိုင်ငံရေးညှိနှိုင်းမှုကို မည်သို့ဆက်လက်ထိန်းသိမ်းပေးသည့်အကြောင်း တောင်အာဖရိကမှ ဥပမာကောင်းများအနေဖြင့်ပြသပါသည်။ လူများစုမှလွှမ်းမိုးအုပ်ချုပ်သည့်နိုင်ငံရေးအောက်၌ မလွဲမသွေ လူမဲ့အစိုးရပေါ်ပေါက်လာမည့် ရွေးကောက်ပွဲတွင် လူနည်းစုလူဖြူမှ စိတ်လိုလက်ရ မပါဝင်ခင် ထွက်သွားမည့်လူနည်းစု လူဖြူအာဏာရှင်အတွက် လိုအပ်သော အကာအကွယ်များပေးလျက်တောင်အာဖရိကတွင် ‘ညှိနှိုင်းဆွေးနွေးထားသည့်ပြေလည်မှုသည်သာလျှင် နိုင်ငံ၏ပြဿနာများကို ဖြေရှင်းရေးနည်းလမ်းဖြစ်ကြောင်း’ ရှင်းရှင်းလင်းလင်းသိခဲ့သည် (Powell ၂၀၁၀ : ၂၄၅)။ ထို့ကြောင့် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်တစ်ခုလုံး တိုးတက်ရန်အတွက် နိုင်ငံရေးပြေလည်မှုကို အလေးထားခြင်းသည် အရေးပါပါသည်။ ထို့ပြင် TRC အပါအဝင် ကျယ်ပြန့်သောအကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်အား သဘောမတူခင် အထူးသဖြင့် ဖက်ဒရယ်စနစ်နှင့် လူ့အခွင့်အရေးကဲ့သို့သော ၎င်းတို့၏ အကျိုးစီးပွားများကို ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအရ အာမခံခြင်းအား ထွက်သွားမည့်လူဖြူလူနည်းစုမှ သေချာပေါက်လိုအပ်စေရန် နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြေလည်မှုကို အလေးထားခြင်းသည်လည်း အရေးပါပါသည်။ ကြားဖြတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ၏ ဇယား ၄ တွင် ဖော်ပြထားသည့် ‘ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ အခြေခံမူ’ ၃၄ ချက်သည် ဆွေးနွေးညှိနှိုင်းမှုများတွင် သဘောတူညီသည့် အဓိကလိုအပ်ချက်များအား တောင်အာဖရိက၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအသစ်တွင် ထည့်သွင်းသွားမည်ဆိုသည့် အာမခံချက်ကို ပေးခဲ့ပါသည်။

လူနည်းစု၏ အကျိုးစီးပွားများကို အကာအကွယ်ပေးရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ အခြေခံမူများ

အစောပိုင်း နိုင်ငံရေးဆွေးနွေးညှိနှိုင်းပွဲများဖြင့် တောင်အာဖရိကဆွေးနွေးညှိနှိုင်းသူများသည် အနာဂတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ရေးဆွဲသူများအားစည်းနှောင်မည့် တရားဥပဒေအရ စည်းနှောင်ထားသည့် ‘ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအခြေခံမူ’ ၃၄ ချက်ကို သဘောတူညီခဲ့သည် - ထိုအခြေခံမူများကိုရင်ဆိုင်ရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအသစ်ကို လိုအပ်ပါသည်။ ထိုအခြေခံမူများသည် ‘၁၉၉၆ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ၏ နောက်ဆုံးပြဋ္ဌာန်းချက်များနှင့်ပတ်သတ်၍ ဆွေးနွေးသည့် အတိုင်းအတာပမာဏကို ကန့်သတ်ခဲ့ပြီး’ (Böckenförde၊ Hedling နှင့် Wahi ၂၀၁၁ : ၇) နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြေလည်မှု၏ ဗဟိုချက်ကိုဆုပ်ကိုင်နိုင်ခဲ့ပါသည်။ ဥပမာ အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်တွင် လူများစုဖြစ်သော နိုင်ငံရေးအင်အားစုဖြစ်သည့် ANC သည် ဗဟိုချုပ်ကိုင်မှုကို ကျင့်သုံးသည့် နိုင်ငံတစ်ခုကို လိုလားသော်လည်း အခြေခံမူ ၃၄ ချက်သည် အာဏာခွဲဝေသော အုပ်ချုပ်မှုပုံစံကို တောင်းဆိုခဲ့ပါသည်။ ထိုအာဏာခွဲဝေသောအုပ်ချုပ်မှုသည် ထွက်သွားမည့်လူဖြူအစိုးရ၏ တောင်းဆိုချက်ဖြစ်ပြီး အစောပိုင်းဆွေးနွေးမှုလုပ်ငန်းစဉ်အတွင်း ANC မှ သဘောတူခဲ့သည့် အုပ်ချုပ်မှုစနစ်လည်း ဖြစ်သည်။ ထိုအခြေခံမူများအား လိုက်နာစေရန်ဖိအားပေးနိုင်သည်။ ၁၉၉၆ တွင် ပြည်နယ်အစိုးရများအား လုံလောက်သောအာဏာပေးခြင်းမရှိသည့်အတွက် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတရားရုံးသည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပထမဆုံးမူကြမ်းကို ငြင်းပယ်ခဲ့သည် (တောင်အာဖရိက၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတရားရုံး ၁၉၉၆၊ စာပိုဒ် ၄၇၁-၈၁)။

အခြေခံမူများကို ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအတွင်း ထည့်သွင်းခြင်းဟာ နိုင်ငံရေးအခင်းအကျင်း မှာကျေအေးခြင်း သဘောတရားတို့သည်အဓိကကျပြီး လူနည်းစုအကျိုးစီးပွားကို ကာကွယ်ပေး ခြင်း၊ အသွင်ကူးပြောင်းမှုအခြေတည်စေဖို့အတွက် စေ့စပ်ညှိနှိုင်းခြင်းသဘောတရားကို အလေး ထားခြင်းနှင့်၊ ပါတီများအားလုံး ဘုတ်အဖွဲ့တွင်ရှိနေပြီး အမှန်တရားနှင့် တရားမျှတမှုဆိုင်ရာအဖြေ ရှာခြင်းတို့အပါအဝင် အသွင်ကူးပြောင်းရေးဖြစ်စဉ်အတွက် ပွင့်လင်းမြင်သာမှုရှိခြင်းတို့ကို အာမခံ ပေးသည်။ တောင်အာဖရိကဥပမာသည် အခြေခံမူများကိုဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအတွင်း ထည့်သွင်း ခြင်းနှင့် နိုင်ငံရေးအခင်းအကျင်းမှာကျေအေးခြင်းသဘောတရားတို့သည် လူနည်းစုများ၏အကျိုး စီးပွားကိုအာမခံခြင်း၊ အသွင်ကူးပြောင်းရေးဆိုင်ရာ တရားမျှတမှုအပါအဝင် အသွင်ကူးပြောင်းမှုနှင့် ဆက်စပ်နေသောလုပ်ငန်းစဉ်များအတွက် အရှိန်အဟုန်ဖြင့်လွယ်ကူချောမွေ့စေခြင်းတို့ဖြင့် ‘နိုင်ငံရေး တွင် ရှေ့မတိုးနောက်မဆုတ်သာအနေအထားအတွက် ဖြေရှင်းရန်ကိရိယာတစ်ခုသဖွယ်နှင့်၊ အများ သဘောတူညီမှုရယူခြင်းတို့ကို ကူညီဖန်တီးပေးနိုင်ကြောင်း’ မီးမောင်းထိုးပြပါသည် (Böckenförde et al. ၂၀၁၁: ၄၇) ။

အမှန်တရား၊ ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးနှင့် တရားမျှတမှုတို့အား ချိန်ညှိခြင်း

တောင်အာဖရိက၏ ကြားဖြတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေနှင့် အပြီးသတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံ ဥပဒေတို့တွင် လူအများစုက လွှမ်းမိုးအုပ်ချုပ်ခြင်းကိုဆန့်ကျင်သောအာမခံချက်များစွာပါဝင်ပြီး ထို ဆန့်ကျင်သော အာမခံချက်များသည် ထွက်သွားမည့်အာဏာရှင်နှင့် ယခင်ဖိနှိပ်အုပ်စိုးသူများ အတွက် အာမခံချက်များပေးခြင်းဖြင့် ကျယ်ပြန့်သောအကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေး လုပ်ငန်းစဉ်တွင် သဘောတူညီမှုရှိစေပါသည်။ ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးနှင့် အမျိုးသားစည်းလုံးညီ ညွတ်ရေးကြိုးပမ်းမှုနှင့်ပတ်သတ်သော လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်များ၏ ပြဋ္ဌာန်းချက်များနှင့် ကြားဖြတ် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေသည် ထင်ရှားစွာဆက်စပ်မှုရှိပြီး နိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာ စည်းလုံးညီညွတ်ရေးနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေး၏ အခြေခံမူ နံပါတ် ၃၊ ထိုအခြေခံမူ၏ ဖြည့်စွက်ချက်တို့နှင့်စပ်လျဉ်း၍ လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်များ တောင်းဆိုခဲ့ပါသည်။ ထိုဖြည့်စွက်ချက်တွင် ‘လက်စားချေရန်အတွက် မဟုတ်ဘဲ နားလည်မှုလိုအပ်သည်၊ လက်တုန့်ပြန်ခြင်းမဟုတ်ဘဲ လျော်ကြေးပေးမှုလိုအပ်သည်၊ မ တရားဖိနှိပ်ခံရမှုမဟုတ်ဘဲ လူသားဆန်မှု၊ သနားကြင်နာမှု၊ ကိုယ်ချင်းစာမှုတို့ လိုအပ်သည်။ ထို ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးနှင့် ပြန်လည်တည်ဆောက်ရေးတို့ တိုးတက်မှုရှိစေရန် အတိတ်မှပဋိပက္ခများ အတွင်း ကျူးလွန်ခဲ့သော လုပ်ဆောင်မှုများ၊ ထိမ်ချန်မှုများ၊ စော်ကားမှုများနှင့် နိုင်ငံရေးရည်ရွယ် ချက်နှင့်စပ်လျဉ်းသော လုပ်ဆောင်မှုများနှင့်ပတ်သတ်၍ လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်ပေးအပ်ရမည်’ ဟု ရေးသားထားသည် (တောင်အာဖရိက သမ္မတနိုင်ငံ ၁၉၉၃)။ ပြည်သူလူထုနှင့် ရှင်းလင်းစွာပြောဆို ဆက်သွယ်ခြင်းနှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက် ရေးနှစ်ခုလုံးတွင် ပြည်သူလူထုနှင့် ချိတ်ဆက်ရန် ကြိုးပမ်းမှုများသည် ထိုအပြန်အလှန်အလျော့ပေး မှုအတွက် ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့်နားလည်မှု (လက်မခံလျှင်တောင်မှ) ရရှိခဲ့သည်။ ထိုအချက်ကြောင့် အခြားဖြစ်ရပ်လေ့လာမှုများတွင်တွေ့ရသည့် အများပြည်သူ၏အမြင်နှင့် အထက်တန်းလွှာအသိုင်း အဝိုင်းတို့၏ သဘောတူညီမှုအခြေခံမူများအကြား တင်းမာမှုပြောင်းလဲခြင်းကို အလျော့နည်းဆုံး ဖြစ်စေသည်။

ရေရှည်ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းရေးအပေါ် အကျိုးသက်ရောက်မှုများ

တောင်အာဖရိကတွင် ဖိနှိပ်မှု၏ အတိမ်အနက်နှင့် လူမျိုးရေးခွဲခြားမှု အခြေခိုင်နေခြင်း သည် နိုင်ငံ၏အသွင်ကူးပြောင်းရေးအောင်မြင်ရန်လိုအပ်သည့် ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှု၏ အတိုင်းအတာ ပမာဏကို သတ်မှတ်ခဲ့သည်။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးသည် နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြေ လည်မှု၏အချက်အလက်များကို အကာအကွယ်ပေးသည့် အရေးပါသောလမ်းကြောင်းတစ်ခု ပေး အပ်ပြီး နှစ်ဖက်စလုံးအား အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်နှင့် ဆက်လက်သဘောတူညီစေရန် ယခင်ကပဋိ ပက္ခဖြစ်နေသောအဖွဲ့များ၏ အကျိုးစီးပွားများကို အာမခံပေးပါသည်။ ထိုလုပ်ငန်းစဉ်သည် နိုင်ငံတော် တည်ဆောက်ရေးနှင့် ဒီမိုကရေစီအကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်၊ အပြန်အလှန်ထိမ်းကြောင်းမှုဖြင့် အာဏာ ခွဲဝေခြင်းအတွက် ကြိုးပမ်းခြင်း၊ တရားဥပဒေစိုးမိုးရေး၊ တန်းတူညီမျှမှုနှင့် လူမျိုးရေးခွဲခြားမှုတဖန် မဖြစ်ပွားစေသည့်၊ တောင်အာဖရိကတွင် လူဖြူလူနည်းစုများ နောင်တွင်ဖိနှိပ်မှုမခံရစေရန်အာမခံ ပေးမည့် အဖွဲ့အစည်းများကို ရည်ရွယ်ပါသည်။ တောင်အာဖရိကသည် ထိုရည်မှန်းချက်များကို အောင်မြင်စွာရရှိခဲ့သည်ဟု ပြောနိုင်သည်။ ဆန္ဒပြပွဲများရှိနေသေးပြီး ရဲဖန်ရဲခါဆိုသလို အပျက်အစီး များရှိသော်လည်း ယေဘုယျအားဖြင့် မကျေနပ်မှုများ၊ အငြင်းပွားမှုများကို နိုင်ငံရေးပါတီတစ်ချို့ကို ထောက်ခံသည့် စည်းရုံးလှုံ့ဆော်မှုများဖြင့် ဖော်ပြကြသည်။ ယနေ့ တောင်အာဖရိကတွင် အကြမ်း ဖက်မှုများမရှိဘဲ ပြဿနာများကိုဆွေးနွေးငြင်းခုံနိုင်ပြီး ဥပဒေများကို ပြုပြင်ပြောင်းလဲနိုင်ကြောင်း ဤအချက်က သက်သေပြနေသည် (Bilchitz et al. ၂၀၁၆)။

သို့သော် ရေရှည်ပဋိပက္ခအသွင်ကူးပြောင်းရေးအပေါ် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်၏ အကျိုး သက်ရောက်မှုသည် ယခုအထိ ငြင်းခုံဆွေးနွေးနေဆဲဖြစ်သည်။ ဆက်လက်တည်မြဲနေသော လူမျိုးရေးခံစားချက်များ၊ အကြမ်းဖက်မှုဖြစ်ပေါ်စေနိုင်သော အလားအလာတို့နှင့်အတူ စနစ်တကျ ပြုလုပ်ထားသော စီးပွားရေးတန်းတူမညီမျှမှုမှာ ပြင်းထန်နေသေးသည်။ အိုးအိမ်ပိုင်ဆိုင်ခွင့်ကဲ့သို့ သော စီးပွားရေးနှင့် လူမှုရေးအခွင့်အရေးများ အကောင်အထည်ဖော်ရန် ပျက်ကွက်မှုများစွာသည် လည်း စိတ်ပျက်မှုများဖြစ်စေပါသည်။ တောင်အာဖရိက TRC ၏ အကြံပြုချက်များစွာကိုလည်း အကောင်အထည်မဖော်နိုင်ခဲ့ပါ။ ကြားဖြတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ၏ဖြည့်စွက်ချက်တွင်အခြေခံပြီး ၁၉၉၅ နိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာ စည်းလုံးညီညွတ်ရေးနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးမြှင့်တင်ခြင်းဆိုင်ရာ အက် ဥပဒေတွင် အကျယ်ချဲ့ဖော်ပြထားသည့် ကော်မရှင်၏လုပ်ပိုင်ခွင့်တွင် အပိုင်း ၃ ပိုင်းပါဝင်ပါသည် -

(က) စုံစမ်းစစ်ဆေးခြင်းများနှင့် ကြားနာမှုများပြုလုပ်ခြင်းဖြင့် ... ၁၉၆၀ ခု မတ်လ ၁ ရက်နေ့မှစ၍ ရပ်တန့်သွားသည့်နေ့အထိ ကာလအတွင်း ကျူးလွန်ခဲ့သော ယုတ်ရင်းကြမ်းကြုတ်သည့် လူ့အခွင့် အရေးချိုးဖောက်မှုများ၏ အကြောင်းအရင်း၊ သဘောသဘာဝနှင့် အတိုင်းအတာတို့အားလုံး၏ ပုံရိပ် တစ်ခုကို ဖြစ်နိုင်သမျှပြည့်စုံစွာတည်ဆောက်ခြင်း၊ (ခ) ဤ အက်ဥပဒေ၏လိုအပ်ချက်များနှင့် ကိုက် ညီသော၊ နိုင်ငံရေးရည်ရွယ်ချက်နှင့်စပ်လျဉ်းသည့် သင့်လျော်သည့်အချက်များအားလုံးကို အပြည့် အစုံထုတ်ဖော်ပြောဆိုသည့် ပုဂ္ဂိုလ်များအား လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်ပေးအပ်ရေးအတွက် အထောက် အကူပေးခြင်း၊ (ဂ) နစ်နာသူများ၏ကြံ့ခွာ သို့မဟုတ် ၎င်းတို့၏ လက်ရှိတည်နေရာအား အသိပေး ခြင်းနှင့် တည်ဆောက်ခြင်း၊ ၎င်းတို့ကိုယ်တိုင်နစ်နာသူများဖြစ်ခဲ့သည့် အကြမ်းဖက်မှုများ၏ ကိုယ်ပိုင် ဇာတ်ကြောင်းဖြင့် ၎င်းတို့အားဆက်နွယ်ခွင့်ပေးခြင်းဖြင့်ထိုနစ်နာသူများ၏ လူသားနှင့် နိုင်ငံသား

ဂုဏ်သိက္ခာကို ပြန်လည်ဆယ်ယူပေးခြင်း၊ ၎င်းတို့အတွက် လျော်ကြေးအစီအမံများ အကြံပြုခြင်းတို့ ဖြစ်သည် (တောင်အာဖရိက သမ္မတ နိုင်ငံ ၁၉၉၅ : ၄)။

နိဂုံးချုပ်အားဖြင့်ဆိုသော် ကော်မရှင်သည် ထို နယ်ပယ် ၃ ခုရှိ ၎င်း၏ လုပ်ဆောင်မှုများကို အကျဉ်းချုပ်ဖော်ပြသော အစီရင်ခံစာတစ်စောင် ရေးသားရန်ဖြစ်သည်။ ကြားနာမှုများကျင်းပပြီး လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်များ ပေးအပ်ခဲ့သော်လည်း ကော်မရှင်၏ အကြံပြုချက်များကို (ထိုအကြံပြု ချက်များတွင် အသက်ရှင်ကျန်ရစ်သူများအား တစ်နှစ်လျှင် တောင်အာဖရိကရန် (ငွေကြေး) ZAR ၂၁,၀၀၀ ၆ နှစ်ပေးရန် နှင့် လူမျိုးရေးခွဲခြားမှုမှ အမြတ်ထွက်သွားသော အဖွဲ့အစည်းများ/လုပ်ငန်း အပေါ်တွင် ‘ချမ်းသာခွန်’ (ICTJ ၂၀၁၉) ပါရှိပါသည်) လုံးဝ အကောင်အထည်မဖော်ခဲ့ပါ။ ဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေအား အသက်ဝင်ကြောင်း တရားဝင်ကြေငြာပြီးနောက်မှ TRC သည် ၎င်း၏ အစီရင်ခံ စာကို ထုတ်ပြန်ခဲ့သောကြောင့် အပြီးသတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေရေးဆွဲရာ၌ TRC ၏ တွေ့ရှိချက် များ၊ အကြံပြုချက်များကို ဖွဲ့စည်းပုံညီလာခံမှထည့်သွင်းစဉ်းစားရန် အခြေအနေမပေးခဲ့ပါ။ ထို့ကြောင့် ဥပမာ နီပေါမှာ လျော်ကြေးများကို ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ထည့်သွင်း ပြဋ္ဌာန်းခဲ့သော်လည်း TRC မှ အကြံပြုခဲ့သည့် လျော်ကြေးများကို အပြီးသတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် မထည့်သွင်း သည့်အကြောင်းမှာ ထိုအချက်ကြောင့်ပင် ဖြစ်သည်။ ထိုကဲ့သို့ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအတွင်းသို့မ ထည့်သွင်းခြင်းသည် လျော့ပါးသွားသည့်နိုင်ငံရေးလိုလားမှုနှင့် ကန့်သတ်မှုရှိသည့် သယံဇာတ အရင်းအမြစ်အပေါ် အခြေခံသည့်ကန့်ကွက်မှုများကြောင့် ထိုအကြံပြုချက်များအား အကောင် အထည်ဖော်မှုမရှိခြင်း ဖြစ်စေပါသည်။ လျော်ကြေးပေးခြင်းဆိုင်ရာနှင့် ပတ်သတ်သည့်မျှော်လင့် ထားသော တရားဥပဒေများအား ဘယ်သောအခါမှ အတည်မပြုခဲ့သည့်အချက်သည် သို့မဟုတ် လျော်ကြေးပေးရေးအစီအစဉ်များအတွက် နိုင်ငံတော်၏ဘဏ္ဍာငွေအသုံးမပြုခဲ့သော အချက်သည် ထိုအားနည်းချက်ကိုပိုဆိုးစေပါသည်။ အာဏာရပါတီ ANC မှ မြေယာများပြန်လည်ခွဲဝေရန်အတွက် အစိုးရအား မြေယာများသိမ်းယူခွင့်ပေးသည့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေပြင်ဆင်ချက်တင်သွင်းခဲ့သော ကြောင့် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်၏ မပြည့်စုံသည့် သဘောသဘာဝကို ၂၀၁၉ တွင် မီးမောင်းထိုးပြသ ကဲ့သို့ဖြစ်သည် (မြေယာပိုင်ဆိုင်မှုအများစုသည် လူဖြူလူနည်းစု၏ လက်ထဲတွင် ရှိဆဲဖြစ်သည်)။

ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးအတွက် အလဲအလှယ်အဖြစ် လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့် ကတိကဝတ် များကို တောင်အာဖရိကတွင် အများစုမှလက်ခံခဲ့သော်လည်း အမှန်တရားအား ရှေ့ထွက်မပြောဆို သည့် လူများကို တရားစွဲဆိုခံရမည်ဟု မျှော်လင့်ချက်အနည်းငယ်ဖြစ်ပေါ်စေခဲ့သည်။ သို့သော် ထိုသို့ သောဖြစ်ရပ်များ မဖြစ်ပွားခဲ့ပါ။ TRC တွင် ဘယ်သောအခါမှ မပါဝင်ခဲ့သည့် လူမျိုးရေးခွဲခြားမှု ကာလ ကျူးလွန်သူများအတွက် နောက်ကွယ်တွင်ညှိနှိုင်းထားသည့် လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်များ ခွင့် ပြုပေးရန် အစီအမံများစွာကို နိုင်ငံတော်မှကြိုးပမ်းခဲ့သည် (ဆိုလိုသည်မှာ နိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာ တရား စွဲဆိုရေးအာဏာပိုင်အဖွဲ့၏ တရားစွဲဆိုရေးမူဝါဒကိုပြင်ဆင်ခြင်းဖြစ်သည်)။ ရေးသားပြီးနောက်တွင် တရားစွဲဆိုမှုအတွက် တောင်အာဖရိကတရားရုံးများရှေ့တွင်အမှုတစ်ခုမှမရှိပါ (ICTJ 2019)။ လူမျိုး ရေးခွဲခြားမှုပြီး ကာလတွင် ပြစ်ဒဏ်မှလွတ်ကင်းခွင့်ပေးခြင်း အစဉ်အလာကို ကုစားခြင်းအစား အကာအကွယ်ပေးကြသည်ဟု အများစုမှရှုမြင်သောကြောင့် တရားစွဲဆိုမှုမရှိခြင်းက ရေရှည်ပဋိပက္ခ အသွင်ကူးအပြောင်းရေးအတွက် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်၏ အထောက်အကူပြုဆောင်ရွက်မှုကို ယိုယွင်းစေခဲ့သည်။

ကိုးကားစာရင်းများ

- Bilchitz et al., *Assessing the Performance of the South African Constitution* (Stockholm: International IDEA, 2016), <<https://www.idea.int/publications/catalogue/assessing-performance-south-african-constitution>>, accessed 12 June 2019
- Böckenförde, M., Hedling, N. and Wahiu, W., 'Chapter 2: Principles and Cross Cutting Themes', in *A Practical Guide to Constitution Building* (Stockholm: International IDEA, 2011), <<https://www.idea.int/publications/catalogue/practical-guide-constitution-building>>, accessed 12 June 2019
- International Center for Transitional Justice (ICTJ), 'South Africa', 2019, <<https://www.ictj.org/our-work/regions-and-countries/south-africa>>, accessed 19 May 2019
- Powell, D., 'The role of constitution making and institution building in furthering peace, justice and development: South Africa's democratic transition', *International Journal of Transitional Justice*, 4 (2010), pp. 230-50

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေများနှင့် အခြားသောဥပဒေရေးရာစာတမ်းများ

- Constitutional Court of South Africa, Certification of the Constitution of the Republic of South Africa (1996), Case CCT 23/96 တောင်အာဖရိကသမ္မတနိုင်ငံ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ အား အတည်ပြုခြင်း
- South Africa, Republic of, Interim Constitution of the Republic of South Africa (1993), <<http://www.justice.gov.za/legislation/acts/1993-200.pdf>>, accessed 29 October 2019 တောင်အာဖရိကသမ္မတနိုင်ငံ ကြားဖြတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (၁၉၉၃)
- , Constitution of the Republic of South Africa (1996), <<http://constitutionnet.org/vl/item/constitution-republic-south-africa-1996-english>>, accessed 25 October 2019 တောင်အာဖရိကသမ္မတနိုင်ငံ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (၁၉၉၆)
- , Promotion of National Unity and Reconciliation Act, No. 34 (1995), <<http://www.justice.gov.za/legislation/acts/1995-034.pdf>>, accessed 11 November 2019 အမျိုးသား စည်းလုံးညီညွတ်ရေးနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးအားမြှင့်တင်ခြင်း အက်ဥပဒေအမှတ် ၃၄ (၁၉၉၅)

တူနီးရှား

အဓိကသင်ခန်းစာများ

- ၁။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ အဖွဲ့အစည်းများ၏ နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာတိုးတက်ပြောင်းလဲမှုနှင့် ဖွဲ့စည်းမှုတို့သည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်၏ တရားဝင်မှုကို အကျိုးသက်ရောက်နိုင်ပါသည်။
- ၂။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ လုပ်ငန်းစဉ်များအား ရေးဆွဲရာတွင် ပြဿနာသည် အသေးစိတ်ထဲမှာ ရှိနေတတ်သည်။ အဓိကဆုံးဖြတ်ချက်ချ မည့်သူများ၏ ရွေးချယ်ရေး သို့မဟုတ် ရွေးကောက်တင်မြှောက်ခြင်းသည် လုပ်ငန်းစဉ် ရလဒ်များ၏ တရားဝင်မှုအပေါ် သက်ရောက်မှုရှိပါသည်။
- ၃။ တူညီသည့် နိုင်ငံရေးအဖွဲ့အစည်းများမှ ပေါ်ထွက်လာသော်လည်း ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးနှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးတို့သည် မတူညီသည့် လမ်း ကြောင်းများအပေါ်လျှောက်လမ်းနိုင်ပြီး မတူညီသည့်တွန်းအားများ ပြသနိုင်ပါသည်။

နောက်ကြောင်းရှာဖွေ

လွတ်လပ်ရေးရရှိခဲ့သည့် ၁၉၅၆ ခုနှစ်မှစ၍ တူနီးရှား၏ တိုင်းပြည်အာဏာသည် သမ္မတ နှင့် ၎င်း၏အာဏာရပါတီထံတွင်သာ စုစည်းနေပါသည်။ ၁၉၈၇ ခုနှစ်တွင် Zine El Abidine Ben Ali သည် အာဏာရရှိလာပြီး ယခင် ဒက်တေးရီးရန်းဆိုရှယ်လစ်ပါတီ (PSD) ကို ဒီမိုကရေတစ်ဖွဲ့စည်းပုံ ဆိုင်ရာစုရုံးရေးပါတီ (RCD) အဖြစ် ပြည်လည်တည်ဆောက်ပြီး ပါတီ၏ပုံရိပ်ကို ပြောင်းလဲခဲ့ပါသည်။ Ali အုပ်ချုပ်မှုမတိုင်ခင် ထိုပါတီသည် (Habib Bourguiba ၏ ခေါင်းဆောင်မှုအောက်တွင်) လူ့ အခွင့်အရေး ကန့်သတ်မှုများ၊ လွတ်လပ်စွာပြောဆိုခွင့်အား ထိန်းချုပ်ခြင်းများဖြင့် သတင်းဆိုး ကျော်ကြားခဲ့သည်။ Ben Ali အုပ်ချုပ်မှုသည်လည်း ထိုအမွေကို လက်ဆင့်ကမ်းခဲ့ပြီး အဂတိလိုက်စား မှု များစွာရှိသည်ဟု ရှုမြင်ခဲ့ကြသည်။ ထိုရောက်သည့် အတိုက်အခံပါတီများမရှိသောကြောင့် ၂၀၁၁ မတိုင်ခင် ရွေးကောက်ပွဲများသည် ပြိုင်ဆိုင်မှုကင်းမဲ့ခဲ့သည်။ ၂၀၁၁ ဇန်နဝါရီ တူနီးရှား တော်လှန်ရေး သည် အာဏာရှင်အုပ်ချုပ်ရေး၊ ဖိနှိပ်မှုနှင့် အဂတိလိုက်စားမှုကို အဆုံးသတ်ချင်သော၊ အကူးအပြောင်း ဆိုင်ရာတရားမျှတရေးကိုကြိုးပမ်းချင်သော လူအများစု၏တောင်းဆိုမှုကို ကိုယ်စားပြုခဲ့ခြင်းပင် ဖြစ်သည်။ အာဏာမှမဆင်းခင် Ben Ali သည် စုံစမ်းရေးကော်မရှင် ၂ ခုတည်ထောင်ရန်တောင်းဆိုခဲ့ ပြီး တစ်ခုမှာ လုံခြုံရေးတပ်ဖွဲ့များမှ လွန်ကဲစွာ အင်အားအသုံးပြုမှုကို စုံစမ်းစစ်ဆေးရန်နှင့် အခြား တစ်ခုမှာ အစိုးရ၏ အဂတိလိုက်စားမှု စွပ်စွဲချက်များကို စုံစမ်းစစ်ဆေးရန်ဖြစ်သည်။ ကော်မရှင်များ အား လိုမှဖွဲ့စည်းသည့် ပုံစံမျိုးဖြင့် တည်ထောင်ခဲ့ပြီး သက်ဆိုင်သူများစွာ၏ ဆန့်ကျင်မှုခံခဲ့ရသည်။ ထိုအထဲတွင် ထင်ထင်ရှားရှားဖြစ်ရပ်မှာ စုံစမ်းစစ်ဆေးရေးအာဏာသည် တရားစီရင်ရေးထံတွင် သာ ရှိသင့်သည်ဟုပြောဆို၍ တရားစီရင်ရေးသည် ထိုကော်မရှင်များ၏ လိုမှခွင့်ပြုထားသည့်စုံစမ်း စစ်ဆေးရေး ပြဋ္ဌာန်းချက်ကို ငြင်းပယ်ခဲ့သည်။

Ben Ali ဆော်ဒီအာရေဗျသို့ ထွက်ခွာပြီးနောက်နေ့ ၂၀၁၁ ဇန်နဝါရီလ ၁၅ ရက်နေ့တွင် ဝန်ကြီးချုပ် Mohamed Ghannouchi သည် ယာယီအစိုးရ ခန့်အပ်ခဲ့သည်။ လူများစု၏ဖိအားကို

တုံ့ပြန်သည့်အနေဖြင့် ၂၀၁၁ မတ်လတွင် ကြားဖြတ်သမ္မတ Fouad Mbaza သည် ၁၉၅၉တွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေကိုဆိုင်းငံ့၍ လွှတ်တော်ကိုဖျက်သိမ်းခဲ့ပြီး ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအသစ် မူကြမ်းရေးဆွဲရန် နိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာဖွဲ့စည်းပုံညီလာခံ (NCA) အတွက်ရွေးကောက်ပွဲကျင်းပရန် တောင်းဆိုခဲ့သည်။ အစ္စလာမ်ပါတီ Ennahda သည် ရွေးကောက်ပွဲတွင် အများစုကိုအနိုင်ရရှိခဲ့ပြီး လောကီလက်ဝဲယိမ်းအုပ်စုနှစ်ခုဖြစ်သည့် သမ္မတနိုင်ငံကွန်ဂရက် (Congress for the Republic [CPR])နှင့် Ettakatol တို့ဖြင့် Troika (သုံးပွင့်ဆိုင်)ဟုခေါ်တွင်သည့် မဟာမိတ်အစိုးရဖွဲ့ခဲ့သည်။ အစိုးရ၏ ဌာနများစွာမှတစ်ဆင့် အာဏာကိုမည်သို့ ကျင့်သုံးမည်၊ မည်သို့စီမံမည်ကိုချမှတ်ရန်၊ အပြီးသတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေကို အတည်ပြုခြင်းအားဖြင့်လည်းကောင်း၊ ဥပဒေပြုရေးအားဖြင့်လည်းကောင်း ထိုအဖွဲ့အစည်း၏ လုပ်ဆောင်မှုနှင့်ပတ်သတ်၍ ဦးစားပေးမှုများကို သတ်မှတ်ရန် NCA သည် ကြားဖြတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (ယခင်က ပြည်သူ့အာဏာပိုင်များ၏ ယာယီအဖွဲ့အစည်းအဖြစ် သိခဲ့သည်။ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ အက်ဥပဒေ နံပါတ် ၂၀၁၁-၆) ကို ၂၀၁၁ ခု ဒီဇင်ဘာလတွင် ပထမအတည်ပြုခဲ့သည်။ ကြားဖြတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးကို အဖွဲ့အစည်းများတွင်ပြဋ္ဌာန်းရန် ပထမဆုံးကြိုးပမ်းမှုကိုကိုယ်စားပြုခဲ့ပြီး ထိုသို့ပြဋ္ဌာန်းခြင်းအား NCA ၏ ဦးစားပေးတစ်ခုအဖြစ် ရှင်းရှင်းလင်းလင်း သတ်မှတ်ခဲ့သည်။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးအား ဖွဲ့စည်းတည်ထောင်ခြင်းဆိုင်ရာ ဥပဒေ (တူနီးရှားသမ္မတနိုင်ငံ ၂၀၁၁) အား ၂၀၁၃ ဒီဇင်ဘာလတွင် NCA မှ အတည်ပြုခဲ့သည်။ အခြားအရာများအပြင် NCA သည် ၁၉၅၆ နှင့် ၂၀၁၃ ကြားရှိ ရာဇဝတ်မှုများကို စုံစမ်းစစ်ဆေးရန် ၄ နှစ် လုပ်ပိုင်ခွင့်ပေးအပ်ထားသည့် အမှန်တရားရှာဖွေရေးနှင့် ဂုဏ်သိက္ခာကော်မရှင် (TDC) ကို တည်ထောင်ခဲ့သည်။ ရှည်လျားရှုပ်ထွေးသော ဆွေးနွေးညှိနှိုင်းမှုလုပ်ငန်းစဉ်ပြီးနောက် NCA သည် ၂၀၁၄ တွင် အပြီးသတ်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ အသက်ဝင်ကြောင်းတရားဝင်ကြေငြာခဲ့ပြီး အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးဥပဒေများအား အကာအကွယ်ပေးခြင်းအပါအဝင် တူနီးရှား၏ ဒီမိုကရေစီအကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်ကို ခွင့်ပြုသည့် နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြေလည်မှု၏ အဓိကအပြန်အလှန်အလျှော့ပေးမှုများစွာကို အကာအကွယ်ပေးခဲ့ပါသည်။

အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပြဋ္ဌာန်းခြင်း

တူနီးရှား၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (၂၀၁၄) သည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ပြဋ္ဌာန်းခြင်းကို နည်းလမ်းများစွာဖြင့် ကိုယ်စားပြုပါသည် -

- ၁။ ၎င်းသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးအား လုံးဝဦးစားပေးရမည့် လုပ်ဆောင်မှုတစ်ခုဟု သတ်မှတ်သည်။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာပြဋ္ဌာန်းချက်များ၏ နောက်ဆုံးအခန်းတွင် ဥပဒေပုဒ်မ ၁၄၈.၉ သည် ဆက်နွယ်သည့်ဥပဒေများမှ ဖော်ပြထားသည့် နောက်ဆုံးသတ်မှတ်ရက်အတွင်း အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးစနစ်ကို နိုင်ငံ၏ ကဏ္ဍအားလုံးတွင် အကောင်အထည်ဖော်ရန် တောင်းဆိုသည်။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးသည် နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြေလည်မှု၏ ဗဟိုချက်ဖြစ်ပြီး အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်စကတည်းက ဆွေးနွေးနေသည့်အကြောင်းအရာဖြစ်သော်လည်း ဥပဒေပုဒ်မ ၁၄၈.၉ အား မူကြမ်းရေးဆွဲလုပ်ငန်းစဉ်၏ နောက်ဆုံးအဆင့်မှ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေထဲသို့ ထည့်သွင်းခဲ့ပါသည်။ နောက်ကျမှ ထည့်သွင်းခြင်းကြောင့် NCA အဖွဲ့ဝင်များမှ ထိုဥပဒေပုဒ်မ၏ အကျိုး

သက်ရောက်မှုများကို ဆွေးနွေးသုံးသပ်ရန် အချိန်အနည်းငယ်သာရခဲ့သည်။ ထိုဥပဒေ ပုဒ်မသည် သဘောတူညီမှုကော်မရှင်မှ ၎င်း၏ထိလွယ်လွယ်မှုများကို သက်သေခံ၍ အသေးစိတ်ပြန်လည်သုံးသပ်ခဲ့သည့် တစ်ခုတည်းသောအခန်း ဖြစ်သည်။

၂။ ယခင်ကဖြစ်ခဲ့သော ခက်ခဲသောလွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်များ၊ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရား မျှတရေးအတွက် အခြားဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ/တရားဥပဒေ အတားအဆီးများမှ နိုင်ငံ အား ဖယ်ထုတ်ခြင်းဖြင့် ၎င်းသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် အကူးအပြောင်း ဖြစ်စဉ်တစ်ခုလုံး၏ အတားအဆီးများကိုဖယ်ရှားသည်။ ဥပဒေပုဒ်မ ၁၄၈.၉ တွင် - ‘ဥပဒေ များ၏ နောက်ကြောင်းပြန် အကျိုးသက်ရောက်မှုမရှိခြင်းအား တောင်းဆိုခြင်း၊ ယခင် လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်များ တည်ရှိမှု၊ အပြီးသတ်ဆုံးဖြတ်ပြီးသွားပြီဖြစ်သည့် အမှု၏ အင် အား၊ ပြစ်မှု သို့မဟုတ် ပြစ်ဒဏ် အကြံပြုချက်တို့သည် တရားမဝင်ပါ’ ဟုဆိုထားသည်။

၃။ နောက်ထပ်ပြန်လည်မဖြစ်ပွားရန် အာမခံပေးမည့် ရည်ရွယ်ချက်များနဲ့အတူ ၎င်းသည် အဖွဲ့အစည်းအသစ်များကို တည်ထောင်ပါသည်။ ဥပမာ ပွင့်လင်းမြင်သာမှု၊ သမာသမတ ကျမှုနှင့် တာဝန်ယူမှုတာဝန်ခံမှုကိုမြှင့်တင်ရန် ကောင်းမွန်သောအုပ်ချုပ်မှုနှင့် အဂတိ လိုက်စားမှု တိုက်ဖျက်ရေးကော်မရှင် (ဥပဒေပုဒ်မ ၁၃၀)။ TDCအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံ ဥပဒေတွင် ဖော်ပြခြင်းမရှိသည်ကို သတိပြုမိသည်။ ထို့ကြောင့် TDC သည် နိုင်ငံရေး ခြယ်လှယ်မှု ဒဏ်ပိုခံရနိုင်ခဲ့သည်။

နိုင်ငံရေးအရောင်ဆိုးခြင်းမှ အကန့်အသတ်ရှိသည့် အကာအကွယ်

တူနီးရှားတွင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပြဋ္ဌာန်းရသည့် ရည်ရွယ်ချက်သည် ထိုတရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်အား နောက်ပိုင်း၌ နိုင်ငံရေး အရောင်ဆိုးခြင်း၊ ဦးစားမပေးခြင်းတို့မှ ကာကွယ်ရန်ရည်ရွယ်သော်လည်း ထိုကဲ့သို့အကာအကွယ် ပေးခြင်းသည် အောင်မြင်မှုရှိသည်။ မရှိသည်မှာ အငြင်းပွားဖွယ်ရာဖြစ်သည်။ ၂၀၁၁ မှစ၍ Ennahda သည် တော်လှန်ရေးဖြင့် အာဏာသိမ်းခဲ့ပြီး အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး အစီအစဉ်အား လွှဲပြောင်းရယူခဲ့သည်။ ဥပမာ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးသည် ပါတီအတွက် နိုင်ငံရေး အစီအစဉ်တစ်ခု ဖြစ်သည်ဟု Ennahda ပါတီနှင့် အစ္စလာမ်လှုပ်ရှားမှုများနှင့် ပတ်သတ်သော အတိတ်ကမိန့်ပုံမှု၏ နစ်နာသူများအားဦးစားပေးသည်ဟု အမြင်ပေါ်စေလျက် အစောပိုင်းတွင် လူ့ အခွင့်အရေးနှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးဝန်ကြီးဌာနအား Ennahda ပါတီမှ ဦး ဆောင်ခဲ့သည်။

ရွေးချယ်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်သည် ပွင့်လင်းမြင်သာမှုမရှိခြင်း၊ အလောတကြီးလုပ်သည်ဟု ဝေဖန်ခံခဲ့ရပြီး TDC ၏ အဖွဲ့ဝင်များ ရွေးချယ်မှုသည် အငြင်းပွားဖွယ်ဖြစ်ခဲ့သောကြောင့် နိုင်ငံရေး ခြယ်လှယ်မှုရှိသည်နှင့် တရားမဝင်ဖြစ်သည်ဟု အမြင်ရောက်စေပါသည်။ ကော်မရှင်နာများ ရွေး ချယ်မှုအတွက် ချမှတ်ထားသည့် ရှင်းလင်းသောစံနှုန်းများ၊ လုပ်ငန်းစဉ်များရှိသော်လည်း ‘ကော် မရှင်နာများအား ရွေးချယ်ရန်အတွက် တာဝန်ရှိသော NCA သည် ထိုရွေးချယ်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်သည် အများပြည်သူပိုင်ဆိုင်မှုရှိသည်ဟုမဖော်ပြနိုင်ခဲ့ပါ သို့မဟုတ် NCA သည် အပြည့်အစုံ ပွင့်လင်း မြင်သာမှု သို့မဟုတ် ပါဝင်မှုကို မပျိုးထောင်နိုင်ခဲ့ပါ’ (Gantri ၂၀၁၅ : ၃)။ ပါတီအုပ်စုကိုယ်စားပြုမှု

အပေါ်အခြေခံသည့် ကော်မရှင်နာများ ရွေးချယ်ရေးအတွက် မူလပြဌာန်းချက်များကို ဖယ်ရှားပြီး အချိုးကျမှုစနစ်ဖြင့်အစားထိုး၍ မူလအကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရား မျှတရေးဥပဒေကို ပြင်ဆင်ခဲ့သည်။ ထိုပြင်ဆင်ချက်သည် Ennahda ပါတီအား NCA တွင် ခုံအရေအတွက်အများဆုံးပေးအပ်ပြီး NCA အတွင်းဖွဲ့စည်းထားသော ရွေးချယ်ရေးကော်မတီတွင်လည်း ခုံအများဆုံးပေးပါသည်။ Ennahda ပါတီမှ အကြီးအမှူးပြုလုပ်သော ရွေးချယ်ရေးကော်မရှင်သည် TDC ကော်မရှင်နာ ၁၅ ယောက်ကို ရွေးချယ်ခဲ့သည်။ ထိုကော်မတီသည် ပြည်သူများ၏အမြင်ကို လက်ခံရန် ၁၅ ရက်အချိန်ပေးအပ်ခဲ့ပြီး ထိုအချိန်သည် လုံလောက်မှုမရှိဟု အများကရှုမြင်ခဲ့ကြသည်။ အငြင်းပွားဖွယ်ရာများရှိသော်လည်း ကော်မတီ၏ ရွေးချယ်ထားသော ကိုယ်စားလှယ်လောင်းစာရင်းကို NCA ဆွေးနွေးပွဲမှ အတည်ပြုခဲ့သည်။ အရပ်ဘက်လူ့အဖွဲ့အစည်း တရားရုံး၏စိန်ခေါ်မှုများသည် ထိုခန့်ထားမှုများအား မရပ်တန့်နိုင်ခဲ့ပါ။ အောင်မြင်မှုမရှိခဲ့သော်လည်း ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေများနှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအကြားရှိ အပြန်အလှန်နီးနယ်ပတ်သတ်မှုကို ပြသသောကြောင့် ထိုစိန်ခေါ်မှုများသည် ထင်ရှားသည်။ ဥပမာ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်များ၏ တရားဝင်မှုနှင့် တရားဥပဒေနှင့်ညီညွတ်မှုတို့အား တိုင်းတာစစ်ဆေးရန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေရှိ စံနှုန်းများကို အသုံးပြုသောအခါတွင်ဖြစ်သည်။

ရွေးချယ်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်၏ နိုင်ငံရေးသဘောသဘာဝသည် ကော်မတီ၏ ထိရောက်မှုနှင့် တရားဝင်မှုအပေါ် အကျိုးသက်ရောက်မှုရှိခဲ့သည်။ ၂၀၁၅ ဩဂုတ်လတွင် ခန့်အပ်ထားသည့် ကော်မရှင်များထဲမှ ၄ ယောက်သည် နှုတ်ထွက်သွားပြီး ၅ ယောက်မြောက်ကို ဖယ်ရှားခြင်းခံခဲ့ရသည်။ ထို့ကြောင့် ‘TDC အပေါ် အများပြည်သူအမြင်ကို ယုတ်လျော့စေခဲ့ပြီး ၎င်း၏ပြဌာန်းချက်ကို အကောင်အထည်ဖော်ဖို့ အနည်းဆုံးသဘောတူညီမှုရရှိရန် ကော်မရှင်၏စွမ်းရည်ကို ယိုယွင်းစေသည့် အဖွဲ့အစည်းအတွင်း တင်းမာသည့်တွန်းအားများကို ပိုမိုဆိုးရွားစေခဲ့သည်’ (Gantri ၂၀၁၅ : ၄)။ ပို၍ ပွင့်လင်းမြင်သာမှုရှိသော၊ ပါဝင်မှုရှိသောလုပ်ငန်းစဉ်ဖြင့် ကော်မရှင်နာများ၏ လဲလှယ်ရန်တောင်းဆိုမှုများရှိသော်လည်း အစိုးရသည် တိုက်ရိုက်ရွေးချယ်မှုကို လိုလားခဲ့သည်။ ထို့ကြောင့် ‘ရွေးချယ်ထားသည့် ကော်မရှင်နာများ၏ သမာသမတ်ကျမှုမှာ ဝေဖန်မှုအများစု၏ အဓိကအချက်မဟုတ်သော်လည်း ရွေးချယ်မှုလုပ်ငန်းစဉ်ကြောင့် ပြဿနာကြီးကြီးမားမားပေါ်လာခဲ့သည် ... ကော်မရှင်နှင့်ပတ်သတ်သည့်ဆွေးနွေးပွဲ သို့မဟုတ် မီဒီယာဆွေးနွေးငြင်းခုံမှုတိုင်းနီးပါးတွင် အာရုံစိုက်မှုသည် TDC ၏ လုပ်ဆောင်ရမည့်အလုပ်၊ တိုးတက်မှုနှင့် စိန်ခေါ်မှုများမှ ကော်မရှင်နာများ၊ ၎င်းတို့၏ အယူဝါဒ၊ နိုင်ငံရေးဆက်နွယ်မှု သို့မဟုတ် အတိတ်မှလုပ်ရပ်များနှင့်ပတ်သတ်သည့် အငြင်းပွားမှုများအပေါ်တွင်သာရှိနေသည်’ (Gantri ၂၀၁၅ : ၃) ။ TDC သည်၎င်း၏လုပ်ငန်းဆောင်ရွက်မှုများကို ၂၀၁၈ ဒီဇင်ဘာ ၃၁ ရက်နေ့တွင်ပြီးစီးခဲ့သည်။ TDC ၏ လုပ်ပိုင်ခွင့်ကို သက်တမ်းမတိုးရန် လွှတ်တော်မှ မဲပေးဆုံးဖြတ်ခဲ့သော်လည်း အစည်းအဝေးတွင်ရှိရမည့် အနည်းဆုံး အဖွဲ့ဝင်အရေအတွက်မပြည့်သောကြောင့် ထိုဆုံးဖြတ်ချက်မှာ တရားမဝင်ခဲ့ပါ ။

ကော်မရှင်အား ပိတ်သိမ်းသောအခါတွင် ကော်မရှင်သည် အမှုများကို ၂၀၁၆ အမိန့်(နံပါတ် ၂၀၁၆ - ၁၃၈၂) ဖြင့် တည်ထောင်ထားခဲ့သည့် အထူးတရားရုံးများထံသို့ ညွှန်ပေးခဲ့သည်။ အာဏာရှင်စနစ်ဖိနှိပ်မှုများ နောက်ထပ်ပြန်လည်မဖြစ်ပွားရေးအာမခံရန် ဂုဏ်သိက္ခာရံပုံငွေနှင့်အဖွဲ့အစည်းပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများတွင် ကော်မရှင်သည် လျော်ကြေးပေးရေးအားအကြံပြုခဲ့သည်။ ၂၀၁၃

အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးဥပဒေသည် အစိုးရအား TDC ၏အကြံပြုချက်များအကောင်အထည်ဖော်ရန် လိုအပ်သော်လည်း ဦးဆောင်ပါတီများမှ နိုင်ငံရေးအမြင်/ ကတိများအပေါ် တစ်မျိုးပြောင်းလဲပြောဆိုခြင်းများကြောင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးလုပ်ငန်းနှင့် TDC တို့၏ တရားဝင်မှုလျော့နည်းလာသည့်အတွက် မည်သည်များဆက်ဖြစ်လာမည်ကို စောင့်ကြည့်ရမည်ဖြစ်သည်။ ၎င်း၏ ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများ အကောင်အထည်ဖော်ခြင်းအား စည်းရုံးရန် သို့မဟုတ် ကြီးကြပ်ရန် TDC ဆက်လက်မတည်ရှိတော့ပါ (၎င်း၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ မဟုတ်သည့် အဆင့်၏ဟာကွက်)။ ထို့ကြောင့် အာဏာရအထက်တန်းလွှာမှ နိုင်ငံရေးလိုလားမှုသည် လုပ်ငန်းစဉ်၏ ရေရှည်အောင်မြင်မှုအတွက် အရေးပါပါသည်။ ထို့ကြောင့် နိုင်ငံရေးအရောင်ဆိုးမှုမှ ကာကွယ်ရန် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးဥပဒေအား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် အပြည့်အဝ ပြဋ္ဌာန်းရန်၊ TDC ၏ လုပ်ဆောင်မှု နှင့် အကြံပြုချက်များအပေါ် နောက်ဆက်တွဲလုပ်ဆောင်မှုရှိစေရန် အရပ်ဘက်လူ့အဖွဲ့အစည်းမှ တောင်းဆိုခဲ့ကြသည် (Al-Khulidi ၂၀၁၇ : ၃၇ - ၃၈) ။ ယနေ့အထိ TDC မှ အထူးတရားရုံးများသို့ ညွှန်းပေးခဲ့သည့်အပေါ် အခြေခံ၍ စတင်ထားသည့် ရာဇဝတ်မှုစုံစမ်းစစ်ဆေးရေးများသည် ‘စွပ်စွဲခံရသူနှင့် သက်သေများကိုတရားရုံးသို့လာရောက်စေရန် ဖိအားမပေးနိုင်မှုအပါအဝင် များစွာသောအခက်အခဲများစွာကို ကြုံတွေ့ခဲ့ကြသည်။ ထိန်းသိမ်းခံထားရချိန်တွင် နှိပ်စက်မှုကြောင့် သေဆုံးမှုဖြစ်ပွားခဲ့သည့် ပထမ အထူးတရားရုံးအမှုတွင် တရားခံ ၁၄ ယောက်လုံး တရားရုံးသို့မလာခဲ့ပါ’ (Goldstein ၂၀၁၉)။ စစ်ဖက်တရားရုံးများ၌ ၂၀၁၀/၂၀၁၁တွင်ဖြစ်ပွားသော အကြမ်းဖက်မှုနှင့်ပတ်သတ်၍ စစ်ဆေးခဲ့သည့် အမှုအနည်းငယ်တွင် တရားမမျှတသော ပိုပိုသာသာညှာတာသည့် ပြစ်ဒဏ်များချမှတ်ခဲ့သည့်အတွက်အရပ်ဘက်လူ့အဖွဲ့အစည်း၏ ဖိအားကြောင့် အထူးတရားရုံးများကို တည်ထောင်ထားခြင်း ဖြစ်သည်။ ထိုတရားရုံးများသည် တရားမျှတရေးစီမံမှု၏ တီထွင်ဖန်တီးမှုကို ကိုယ်စားပြုသော်လည်း ၎င်းတို့သည် အခြားအကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးယန္တရားများကဲ့သို့ လိုမှဖွဲ့စည်းသည့် အဖွဲ့အစည်းဖြစ်သည်။ ထို့ကြောင့် အထူးသဖြင့် အခြားအစိုးရအဖွဲ့အစည်းများအပေါ်တွင် ၎င်းတို့၏အခွင့်အာဏာနှင့် တရားဝင်မှုသက်နှင့်ရာ၌ အခက်အခဲများစွာ ကြုံတွေ့ခဲ့သည်။ လာမည့်ရွေးကောက်ပွဲများမတိုင်ခင် နိုင်ငံရေးတွက်ချက်မှုများအပေါ်အခြေခံ၍ Ennahda ပါတီ၏အထောက်အပံ့ နည်းပါးလာသော်လည်း အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးအား အဖွဲ့အစည်းများတွင် ပြဋ္ဌာန်းပျိုးထောင်ခြင်းသည်လည်း အခြားစိန်ခေါ်မှုများရင်ဆိုင်ခဲ့ရသည်။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေး၏ မူလချန်ပီယံများဖြစ်သော်လည်း စီးပွားရေးရာဇဝတ်မှုများအတွက် ‘အုပ်ချုပ်ရေးဆိုင်ရာ ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေး’ကို ခွင့်ပြုသည့် အငြင်းပွားဖွယ်ရာဥပဒေကို ထိုပါတီမှ ထောက်ခံခဲ့သည် (အပြည်ပြည်ဆိုင်ရာ အကျပ်အတည်းဖြေရှင်းရေးအုပ်စု ၂၀၁၆)။

ရေရှည်အသွင်ကူးပြောင်းမှုအပေါ် အကျိုးသက်ရောက်မှု

ယနေ့အချိန်အထိ တူနီးရှား၏ ဒီမိုကရေစီအသွင်ကူးပြောင်းရေးဖြစ်စဉ်သည် အာရပ်အရေးအခင်းများတွင် နိုင်ငံ၏အရေးအခင်းသည် လမ်းကြောင်းပေါ်မှ ဘေးချော်မသွားသည့် တစ်ခုတည်းသောနိုင်ငံသာလျှင်ဖြစ်သည် (Goldstein ၂၀၁၉)။ တရားဝင်သည့်၊ ထိန်းချုပ်ထားသည့်လုပ်ငန်းစဉ်များမှတစ်ဆင့် နိုင်ငံသည် ထိန်းကျောင်းကြီးကြပ်မည့်အဖွဲ့အစည်းများ၊ ပွင့်လင်းသည့်နိုင်ငံရေးပြိုင်ဆိုင်မှုများပါရှိသော ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ အင်္ဂါစဉ်အသစ်ဆီသို့ ငြိမ်းချမ်းစွာ ကူးပြောင်းခဲ့

ပါသည်။ အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေး ရှုထောင့်သည် စိန်ခေါ်မှုများ ရှိသော်လည်း အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေး အစီအစဉ်အတွက် (ဆောင်ရွက်ပေးခဲ့သည့်အတိုင်း) အကာအကွယ်ပေးခြင်းအပါအဝင် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်၏ အရှိန်အဟုန်ကို သယ်ဆောင်ပေးကြောင်းမြင်တွေ့နိုင်ပါသည်။ ထို့ပြင် Ennahda ပါတီ (ယခင်က ဖိနှိပ်ခံရသောအုပ်စု) အား NCA တွင် ထည့်သွင်းခြင်းသည် လုပ်ငန်းစဉ်များကိုသေချာစွာရေးဆွဲ စီမံပါက ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေသည် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးအတွက် မည်သို့ဆောင်ကျဉ်းပေးနိုင်ကြောင်း သက်သေပြခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ Ennahda ပါတီ ၏ ရွေးကောက်ပွဲအနိုင်ရရှိမှု၊ အနာဂါတ်တူနီးရှားနိုင်ငံ၏ပုံစံတွင် ထိုပါတီအား ထည့်သွင်းခြင်းတို့သည်ထိုလုပ်ငန်းစဉ်တစ်ခုလုံးအား တရားဝင်စေခဲ့သည် (Goldstein ၂၀၁၉) ။ ဤရလဒ်သည် တူနီးရှားရှိ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေး နှင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးတို့အကြားတွင် ထင်ရှားသော မတူညီမှုကြောင့်ဖြစ်နိုင်ပါသည်။ TDC အဖွဲ့ဝင်များအား နိုင်ငံရေးလုပ်ငန်းစဉ်တစ်ခုဖြင့် (ထိုလုပ်ငန်းစဉ်ကြောင့် ကော်မရှင်၏ တရားဝင်မှုအပေါ် ရှုမြင်ချက် ကျဆင်းစေခဲ့သည်) ရွေးချယ်ခဲ့သော်လည်း ဒီမိုကရေစီနည်းလမ်းကျ တရားဝင်မှုနှင့် NCA ဖွဲ့စည်းမှုအပေါ် ဝေဖန်ချက်များမှ ကင်းဝေးစေခြင်းဖြင့် NCA ကိုရွေးကောက်တင်မြှောက်ခဲ့ပါသည်။ ထို့ကြောင့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်မှာ မပါရှိသည့် တရားဝင်မှုကို ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင် ပါရှိစေခဲ့သည်။

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ အကာအကွယ်ရှိသော်လည်း တူနီးရှားတွင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတမှုအတွက် နိုင်ငံရေးလိုလားမှုကို ဆက်လက်ထိန်းသိမ်းခြင်းသည် စိန်ခေါ်မှုတစ်ခု ဖြစ်လျက်ရှိပါသည်။ အစိုးရအသစ်သည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးအား ကြေကွဲလွယ်သည့် ဒီမိုကရေစီအတွက် ခြိမ်းခြောက်မှုတစ်ခုဟု ရှုမြင်သည်။ ၂၀၁၄ ခုနှစ်တွင် Ben Ali ၊ ယခင်အာဏာရှင် အစိုးရတို့နှင့်ရှည်ကြာစွာပတ်သတ်မှုရှိသည့် Beji Caid Essebsi ကို သမ္မတအဖြစ် ရွေးကောက်တင်မြှောက်ခဲ့သည်။ ၎င်းသည်အတိတ်ကိုနောက်တွင်ချန်ထားခဲ့၍ ရှေ့သို့သာမျှော်ကြည့်မည်ဟု ကတိကဝတ်ပြစည်းရုံးလှုံ့ဆော်ခဲ့သည် (Abderrahmen ၂၀၁၈)။ အာဏာစတင်ယူချိန်မှစ၍ ၎င်း၏စီမံအုပ်ချုပ်မှုသည် ထင်ထင်ရှားရှားအနေဖြင့် ထွက်သွားမည့် Ben Ali အစိုးရ၏ စိုးရိမ်ကြောက်ရွံ့မှုများလျော့နည်းစေရန် စီးပွားရေးရာဇဝတ်မှုများအတွက် လွတ်ငြိမ်းချမ်းသာခွင့်ပေးသည့် စီမံအုပ်ချုပ်ရေးဆိုင်ရာ ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးအက်ဥပဒေ (၂၀၁၇)ကို အတည်ပြုခြင်းအပါအဝင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးကို ယိုယွင်းအောင်စတင်လုပ်ဆောင်ခဲ့သည်။ အရပ်ဘက်လူ့အဖွဲ့အစည်း၏ ဆန့်ကျင်မှုရှိသော်လည်း ယနေ့အထိ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတရားရုံး မတည်ထောင်ရသေးသောကြောင့် ထိုဥပဒေသည် ဆက်လက်တည်ရှိနေဆဲဖြစ်သည်။ ဥပဒေပုဒ်မ ၁၄၈.၉ နှင့်ဆန့်ကျင်နေသောကြောင့် ထိုဥပဒေ၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေနှင့်ကိုက်ညီမှုကို မေးခွန်းထုတ်ခံနေရသည်။ သို့သော် မူကြမ်းဥပဒေများ၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေနှင့်ကိုက်ညီမှုအား ပြန်လည်သုံးသပ်ခြင်းအတွက် ယာယီအဖွဲ့အစည်းသည် (ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတရားရုံး တည်ထောင်ပြီးသည်အထိ ဥပဒေများကို ပြန်လည်သုံးသပ်ရန် ၂၀၁၄ ခုနှစ်တွင်တည်ထောင်ခဲ့သည်) ထိုဖြစ်ရပ်အပေါ် ဆုံးဖြတ်ချက်ချမှတ်ရန် အစည်းအဝေးတွင် လိုအပ်သောအနည်းဆုံးအဖွဲ့အဝင်အရေအတွက် မပြည့်ခဲ့ပါ။ စီမံအုပ်ချုပ်မှုဆိုင်ရာပြန်လည် သင့်မြတ်ရေးအက်ဥပဒေကို အတည်ပြုခြင်းနှင့် ထိုဥပဒေတည်မြဲခြင်းသည် တူနီးရှားတွင် ငြိမ်းချမ်းသောဒီမိုကရေစီ အကူးအပြောင်းကိုဖြစ်စေသည့် နိုင်ငံရေး

ဆိုင်ရာပြေလည်မှုကို ပျက်ယွင်းစေပါသည်။ ယနေ့တွင် ‘ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတွင်ဖော်ပြထားသည့် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးလုပ်ငန်းစဉ်ကို ပြန်လည်ပြင်ဆင်ခြင်းမဟုတ်ဘဲထိုလုပ်ငန်းစဉ်အပေါ်ရှိ ပြည်သူလူထုနှင့် နိုင်ငံရေးအထက်တန်းလွှာ အသိုင်းအဝိုင်းတို့ထားရှိသော ယုံကြည်မှုပြန်လည်တည်ဆောက်နိုင်မည့် အပြန်အလှန်အလျော့ပေးမှုကို ရှာဖွေခြင်းဖြစ်သည်’ (နိုင်ငံတကာအရေးအခင်း ဖြေရှင်းရေးအဖွဲ့ ၂၀၁၆ : ၂၇)။ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးအတွက် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာလုပ်ပိုင်ခွင့် ဆက်လက်တည်မြဲနေသော်လည်း ထိုလုပ်ပိုင်ခွင့်နှင့်အတူ တည်ရှိနေမည့် နိုင်ငံရေးလိုလားမှုမှာ ကင်းမဲ့လျှက်ရှိနေသေးသည်။

ကိုးကားစာရင်းများ

- Abderrahmen, A., ‘How Tunisia’s “Two Sheikhs” Sought to Halt Transitional Justice’, *The Tahrir Institute for Middle East Policy*, 14 December 2018, <<https://timep.org/commentary/analysis/how-tunisias-two-sheikhs-sought-to-halt-transitional-justice>>, accessed 19 July 2019
- Al-Khulidi, A., ‘The Role of Civil Society in Transitional Justice in Tunisia: After the Adoption of Transitional Justice Law’, PhD Thesis (2017), <<https://repository.gchumanrights.org/bitstream/handle/20.500.11825/729/AL-KHULIDI%20Ali.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>, accessed 15 May 2019
- Andrieu, K., ‘Confronting the dictatorial past in Tunisia: human rights and the politics of victimhood in transitional justice discourse since 2011’, *Human Rights Quarterly*, 38/2 (May 2016)
- Gantri, R. E., *Tunisia in Transition: One Year After the Creation of the Truth and Dignity Commission*, ICTJ Briefing (Tunis: International Center for Transitional Justice Tunisia, 2015), <<https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-Briefing-Tunisia-TJLaw-2015.pdf>>, accessed 15 May 2019
- Goldstein, E., ‘Transitional Justice in Tunisia—a Transition to What?’, Human Rights Watch, 22 January 2019, <<https://www.hrw.org/news/2019/01/22/transitional-justice-tunisia-transition-what>>, accessed 15 May 2019
- International Crisis Group, *Tunisia: Transitional Justice and the Fight Against Corruption*, Middle East and North Africa Report No. 168, 3 May 2016, <<https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/north-africa/tunisia/tunisia-transitional-justice-and-fight-against-corruption>>, accessed 15 May 2019

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေများနှင့် အခြားသောဥပဒေရေးရာစာတမ်းများ

- Tunisia, Republic of, Constitution of the Republic of Tunisia (2014), <<http://constitutionnet.org/vl/item/tunisia-constitution-2014>>, accessed 28 October 2019
တူနီးရှားသမ္မတနိုင်ငံ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ (၂၀၁၄)
- , Organic Law on Establishing and Organizing Transitional Justice (2011), <<https://www.ohchr.org/Documents/Countries/TN/TransitionalJusticeTunisia.pdf>>, accessed 30 October 2019 အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေး တည်ဆောက်ခြင်းနှင့် စီမံခြင်းဆိုင်ရာ မူလအခြေခံဥပဒေ (၂၀၁၁)

အတိုကောက်များ

AFLP	ခိုင်မာရှည်ကြာသောငြိမ်းချမ်းရေးသဘောတူညီမှု ၊ ဂွါတီမာလာ Agreement on a Firm and Lasting Peace, Guatemala
ANC	အာဖရိကနိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာ ကွန်ဂရက် African National Congress
CEH	သမိုင်းရေးရာရှင်းလင်းချက်များကော်မရှင်၊ ဂွါတီမာလာ Comisión para el Esclarecimiento Histórico, Guatemala
CICIG	ဂွါတီမာလာရှိ ပြစ်ဒဏ်မှလွတ်ကင်းခွင့်အားဆန့်ကျင်သည့် နိုင်ငံတကာကော်မရှင် International Commission against Impunity in Guatemala
CIEDP	အတင်းအဓမ္မဖျောက်ဖျက်ခံရသော လူများဆိုင်ရာစုံစမ်းစစ်ဆေးရေးကော်မရှင်၊ နီပေါ Commission of Investigation on Enforced Disappeared Persons, Nepal
CPA	အလုံးစုံငြိမ်းချမ်းရေးသဘောတူညီစာချုပ်၊ နီပေါ Comprehensive Peace Accord, Nepal
DRC	ဒီမိုကရက်တစ်ကွန်ဂိုသမ္မတနိုင်ငံ Democratic Republic of the Congo
FARC	ကိုလံဘီယာတော်လှန်ရေးတပ်ဖွဲ့များ Revolutionary Armed Forces of Colombia
IACHR	အမေရိကတိုက်ဆိုင်ရာလူ့အခွင့်အရေးကော်မရှင် Inter-American Commission on Human Rights
ICTJ	အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနိုင်ငံတကာစင်တာ International Center for Transitional Justice
NCA	နိုင်ငံလုံးဆိုင်ရာဖွဲ့စည်းပုံညီလာခံ National Constituent Assembly, Tunisia
OHCHR	လူ့အခွင့်အရေးဆိုင်ရာ အဆင့်မြင့် ကော်မရှင်နာရုံး ၊ ကုလသမဂ္ဂ Office of the High Commissioner for Human Rights, United Nations

RPF	ရဝမ်ဒါမျိုးချစ်တပ်ဦး Rwandan Patriotic Front
SDG	ကုလသမဂ္ဂ၏ ရေရှည်ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုရည်မှန်းချက် United Nations Sustainable Development Goal
TDC	အမှန်တရားရှာဖွေရေးနှင့်ဂုဏ်သိက္ခာကော်မရှင် ၊ တူနီးရှား Truth and Dignity Commission, Tunisia
TRC	အမှန်တရားနှင့် ပြန်လည်သင့်မြတ်ရေးကော်မရှင် Truth and Reconciliation Commission

စာရေးသူအကြောင်း

Amanda Cats-Baril သည် အာရှနှင့် ပစိဖိတ်ဒေသတွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးအတွက် International IDEA ၏ အကြီးတန်းအစီအစဉ်အရာရှိဖြစ်ပါသည်။ ထိုရာထူးစွမ်းရည်ဖြင့် သူမသည် အစိုးရများ၊ အရပ်ဘက်လူ့အဖွဲ့အစည်းများနှင့် International IDEA စီမံကိန်းများအတွက် နည်းပညာအထောက်အပံ့များပေးအပ်ခြင်းဖြင့် အခြားနယ်ပယ်ဒေသများအပြင် နီပေါ၊ မြန်မာနှင့် ဖိလစ်ပိုင် နိုင်ငံတို့တွင် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်များကို အထောက်အကူပေးလျက်ရှိပါသည်။ Cats-Baril သည် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ၊ လူ့အခွင့်အရေးများ၊ ပဋိပက္ခအပြီး အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်များနှင့် ဒီမိုကရေစီဖွံ့ဖြိုးရေးများတွင် အထူးပြုသော နိုင်ငံတကာ ရှေ့နေတစ်ယောက်ဖြစ်ပါသည်။ သူမသည် လူနည်းစုများအား အကာအကွယ်ပေးရေးနှင့် မြှင့်တင်ရေးတို့အပေါ်တွင် အထူးပြုသည်။ အထူးသဖြင့် ကြီးမားသောဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်ရေးနှင့် အုပ်ချုပ်မှု ပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးလုပ်ငန်းစဉ်များရှိသော အခြေအနေရှိ ဒေသခံတိုင်းရင်းသားများ၊ အခွင့်အရေးများ၊ အကျိုးစီးပွားများကို ကာကွယ်မြှင့်တင်ခြင်းဖြစ်ပါသည်။ UNDP၊ ကမ္ဘာ့ဘဏ်၊ အာရှဖောင်ဒေးရှင်းနှင့် ဒေသခံတိုင်းရင်းသားရေးရာဆိုင်ရာ အပြည်ပြည်ဆိုင်ရာလုပ်ငန်းအဖွဲ့ အပါအဝင် ဌာနအရပ်ဘက်လူ့အဖွဲ့အစည်းနှင့် နိုင်ငံတကာအဖွဲ့အစည်းများအတွက် သူမသည် အာရှတိုက်တစ်ဝှမ်းတွင် တရားရေးရာ သုတေသန၊ အစီအစဉ်များနှင့် စီမံခန့်ခွဲမှုများ ဆောင်ရွက်ခဲ့ပါသည်။ International IDEA နှင့် လက်မတွဲခင် သူမသည် USAID/နီပေါ နှင့်အတူ ဒီမိုကရေစီနှင့် အုပ်ချုပ်ရေးကျွမ်းကျင်သူ အဖြစ် တာဝန်ထမ်းဆောင်ခဲ့ပြီး ငြိမ်းချမ်းရေးတည်ဆောက်ခြင်း၊ ပဋိပက္ခဖြေလျော့ခြင်းနှင့် ဌာနအစိုးရ စီမံကိန်းများကိုစီမံခွဲပြီး ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာကိစ္စရပ်များ၊ အကူးအပြောင်း ဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ပဋိပက္ခများဆိုင်ရာ ထိလွယ်လွယ်ဖြစ်မှု တို့နှင့်ပတ်သတ်၍ အမေရိကန်အစိုးရကို အကြံဉာဏ်များပေးခဲ့ပါသည်။

ဘုံ့ဘဝည်းများဘဏ္ဍာရင်း

ဤစာတမ်းသည် International IDEA ကမ္ဘာလုံးဆိုင်ရာတရားမျှတမှု အကယ်ဒမီသင်တန်းကျောင်း (the Global Justice Academy) ၏ နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာပြုငြိမ်းရေးဆိုင်ရာ သုတေသနအစီအစဉ်၊ အက်ဒင်ဘာတက္ကသိုလ်၏ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာ အက်ဒင်ဘာစင်တာတို့မှ ပူးတွဲကျင်းပသည့် ပဋိပက္ခအလွန် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ တည်ဆောက်ရေးဆိုင်ရာ အက်ဒင်ဘာဆွေးနွေးပွဲမှ ထွက်ပေါ်လာသောစာတမ်းဖြစ်သည်။

International IDEA

ဒီမိုကရေစီနှင့် ရွေးကောက်ပွဲဆိုင်ရာ အကူအညီပေးရေး နိုင်ငံတကာအဖွဲ့အစည်း (International IDEA) သည် ကမ္ဘာတစ်လွှားတွင် ရေရှည်တည်တံ့သော ဒီမိုကရေစီစနစ် ပေါ်ထွန်းရေးကို အထောက်အပံ့ပေးရန် ရည်မှန်းဆောင်ရွက်နေသည့် အစိုးရများအကြား ချိတ်ဆက်ဆောင်ရွက်နေသော အဖွဲ့အစည်းတစ်ခုဖြစ်ပါသည်။ အလွှာအသီးသီးရှိ ဒီမိုကရက်တစ်နိုင်ငံရေး အင်စတီကျူးရှင်းများနှင့် ဖြစ်စဉ်များတည်ဆောက်ရန်၊ အကာအကွယ်ရရှိရန်နှင့်အားကောင်းစေရန်ထောက်ပံ့ပေးလျက် ရှိပါသည်။ International IDEA ၏မျှော်မှန်းချက်မှာ ဒီမိုကရေစီဖြစ်စဉ်များ၊ အင်အားစုများနှင့် အင်စတီကျူးရှင်းများသည် အားလုံးပါဝင်နိုင်ပြီး တာဝန်ခံယူမှုလည်းရှိကာ ရေရှည်တည်တံ့သောဖွံ့ဖြိုးမှု ဆောင်ကျဉ်းပေးနိုင်သည့် ကမ္ဘာတစ်ခုတည်ဆောက်ရန် ဖြစ်ပါသည်။

International IDEA သည် ရွေးကောက်ပွဲဆိုင်ရာ၊ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ခြင်းဆိုင်ရာ၊ နိုင်ငံရေးပါဝင်ခွင့်နှင့် ကိုယ်စားပြုခွင့်လုပ်ငန်းများကို အဓိက သုံးပိုင်းခွဲခြားလျက် ဆောင်ရွက်ပါသည်။ ကျား-မ အခန်းကဏ္ဍနှင့် လူတိုင်းအကျိုးဝင် ပါဝင်ခွင့်ရှိခြင်း၊ ပဋိပက္ခကို အလေးထား ဂရုပြုခြင်းနှင့် ရေရှည်တည်တံ့သော ဖွံ့ဖြိုးခြင်းအကြောင်းအရာများကို လုပ်ငန်းနယ်ပယ်အားလုံးတွင် ထည့်သွင်းလုပ်ဆောင်လျက်ရှိပါသည်။ International IDEA သည် နိုင်ငံတကာ ဒီမိုကရက်တစ် အလေ့အကျင့်ကောင်းများကို နှိုင်းယှဉ်လေ့လာ၍ အသိပညာပေးခြင်း၊ ဒီမိုကရက်တစ်အင်အားစုများကို ဒီမိုကရေစီပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုစွမ်းရည်နှင့်နည်းပညာဆိုင်ရာ ထောက်ပံ့ပေးခြင်း၊ ဒီမိုကရေစီနှင့် ဒီမိုကရေစီ တည်ဆောက်ခြင်းဆိုင်ရာ အကြောင်းအရာများတွင် လူအများသိရှိနားလည် ဆွေးနွေးနိုင်မည့် အခင်းအကျင်းပြင်ဆင်ပေးခြင်း စသည်တို့ကို ဖြည့်ဆည်းပေးလျက် ရှိပါသည်။

International IDEA သည် စတော့ဟုမ်းမြို့တွင် ရုံးစိုက်ပြီး အာဖရိက၊ အာရှ-ပစိဖိတ်၊ လက်တင်အမေရိကနှင့် ကာရောဘီယံဒေသများတွင် ရုံးများဖွင့်လှစ်ထားရှိပါသည်။ International IDEA သည် ကုလသမဂ္ဂတွင် အမြဲတမ်းလေ့လာသူနှင့် European Union ၏ အသိအမှတ်ပြု အဖွဲ့အစည်းလည်းဖြစ်ပါသည်။

<<http://idea.int>>

Global Justice Academy

The Global Justice Academy သည် ပညာရပ်စုံ ကွန်ရက်တစ်ခုဖြစ်ပြီး ကမ္ဘာတစ်ဝှမ်းစီရင်မှုများအား သုတေသနပြုခြင်း၊ သင်ကြားခြင်းနှင့်အသိပညာဝေမျှခြင်းတို့ကိုပံ့ပိုးပေးလျက်ရှိပါသည်။ အိန္ဒိယတက္ကသိုလ်ရှိ ပူးပေါင်းလုပ်ငန်းများနှင့် စင်ကာလုပ်ငန်းများတွင် အခြေခံကျယ်ပြန့်စေရန်လုပ်ဆောင်လျက်ရှိပါသည်။ The Global Justice Academy သည် အဓိကအားဖြင့် အောက်ပါလုပ်ငန်းများကို လုပ်ဆောင်နေပါသည်။

- ကမ္ဘာလုံးဆိုင်ရာ တရားမျှတမှုနှင့် စပ်လျဉ်း၍ ပညာရပ်စုံ ဌာနတစ်ခု ဖြစ်ရန်
- တရားမျှတသော ကမ္ဘာကြီးဖြစ်ရေးအတွက် စိတ်ကူးအတွေးအမြင်များ ဆွေးနွေးဖလှယ်ရာ နေရာတစ်ခုဖြစ်ရန်
- ဒေသတွင်းနှင့် ကမ္ဘာအနှံ့ တရားမျှတရေး လုပ်ငန်းလုပ်ဆောင်နေသူများအကြား ဆွေးနွေးနိုင်မည့်ဖွဲ့ရပ် အဖွဲ့အစည်းတစ်ခုဖြစ်ရန်

The Global Justice Academy သည် တစ်သီးပုဂ္ဂလ ပညာရှင်၊ ပညာရေးဌာနများနှင့် ကွန်ရက်များသင်းတို့၏ လေ့လာမှုကျယ်ပြန့်စေရန် ဆွေးနွေးနှိုးနှောမှုများကို ဖြည့်ဆည်းပေးလျက် ရှိပါသည်။

အဓိက ရည်ရွယ်ချက်မှာ Global Justice Academy ၏ အဖွဲ့ဝင်များ သုတေသနဆိုင်ရာ၊ သင်ကြားခြင်းနှင့် အသိပညာဝေမျှခြင်းဆိုင်ရာ နယ်ပယ်တို့တွင် ပိုမို၍သိကျွမ်းနားလည်စေရန် ဖြစ်သည်။ ယခု လုပ်ဆောင်မှုဖြင့် ကာလမကြာမီအတွင်း ပူးပေါင်းသုတေသနပြုသည့် စီမံကိန်းများ၊ သင်ကြားရေးဆိုင်ရာ အစီအစဉ်သစ်များနှင့် လူထုဖြင့်ထိတွေ့ချိတ်ဆက်ခြင်း ပုံစံသစ်များ ပေါ်ထွက်လာစေရန် မျှော်လင့်လျက် ရှိပါသည်။

<<http://www.globaljusticeacademy.ed.ac.uk>>

Edinburgh Centre for Constitutional Law

အိန္ဒိယတက္ကသိုလ်ရှိ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာ အိန္ဒိယတက္ကသိုလ်သည် ပြည်သူ့ဥပဒေနှင့်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ သီအိုရီဆိုင်ရာသုတေသနပြုခြင်းများအတွက် ဆုံချက်တစ်ခုလည်း ဖြစ်ကာ ဗြိတိန်နှင့် အခြားသောဒေသများရှိ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာ ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုများကို လေ့လာသုံးသပ်နေပါသည်။

ဌာနတွင် ပြည်သူ့ဥပဒေ၊ ဥပဒေပညာ၊ ဥပဒေ၊ နိုင်ငံတကာ ဥပဒေနှင့် ဥပဒေရေးရာသီအိုရီ စသည့်တို့တွင်လုပ်ဆောင်နေသူများက အဖွဲ့ဝင်များအဖြစ် ပါဝင်မှုရှိကြသည်။ အဓိကထားပြုလုပ်သော သုတေသနနယ်ပယ်လေးခုမှာ - ရွေးကောက်ပွဲဆိုင်ရာ ဥပဒေနှင့် ပြည်သူ့ဆန္ဒခံယူခြင်းဆိုင်ရာ ဥပဒေ၊ ဖက်ဒရယ်နှင့် ပြည်နယ်စုတိုင်းပြည်ဆိုင်ရာ၊ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာ သီအိုရီနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေကို လိုက်နာသောဝါဒစသည်တို့ ဖြစ်သည်။

အဖွဲ့ဝင်များသည် ဖွဲ့စည်းပုံဆိုင်ရာဥပဒေ၊ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေရေးဆွဲခြင်း၊ ငြိမ်းချမ်းရေး တည်ဆောက်ခြင်း၊ လူ့အခွင့်အရေးနှင့် သဘာဝပတ်ဝန်းကျင်ဥပဒေ စသည့်နယ်ပယ်တို့၏ နောက်ဆုံး ဖြစ်ပေါ်တိုးတက်မှုများအကြား လုပ်ဆောင်လျက် ရှိသည်။

<<http://www.centreforconstitutionallaw.ed.ac.uk/>>

ပြည်တွင်းပဋိပက္ခအပြီးဖြစ်ပွားမှုများပြားလာသောနိုင်ငံရေးအကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်တွင် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးအား လေ့လာစရာနှင့် ကြားဖြတ်ဆောင်ရွက်ခြင်း နယ်ပယ်အဖြစ် ပို၍အာရုံစိုက်လာကြောင်းတွေ့ရသည်။ သို့သော် ထိုနယ်ပယ်နှစ်ခုအကြားရှိ အပြန်အလှန်နီးနွယ်ပတ်သတ်မှုသည် ထိုနယ်ပယ်တို့၏ သီးခြားနှင့် ဘုံတူရည်ရွယ်ချက်များကို မည်သို့အထောက်အကူပြုနိုင်ကြောင်း နားလည်သိရှိရန်အားထုတ်မှုနည်းပါးကြသည်။ ဤမူဝါဒစာတမ်းသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအကြားရှိ ပေါင်းစည်းမှုအားအကြောင်းကောင်းစွာနားလည်မှုကို မြှင့်တင်၍ အဓိကပန်းတိုင်ဖြစ်သည့် ရေရှည်တည်တံ့ခိုင်မြဲသောငြိမ်းချမ်းရေးနှင့် ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုကိုကြိုးပမ်းရာ၌ ထိုနယ်ပယ်ရှိ ဆုံးဖြတ်ချက်ချမှတ်သူများနှင့် ပညာရှင်များအား အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာ တရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးတို့၏ အားသာချက်များကို အကောင်းဆုံးဖြစ်စေဖို့ နည်းလမ်းများထည့်သွင်းစဉ်းစားရန် တွန်းအားပေးပါသည်။

ဤစာတမ်းသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတို့၏ ဖြစ်နိုင်သော ပေါင်းစည်းစွမ်းအားကိုသရုပ်ပြရှင်းလင်းပြီး ထိုလုပ်ငန်းစဉ်နှစ်ရပ်အား ပေါင်းစည်းခြင်းမှ တွဲပါလာနိုင်သည့် စိန်ခေါ်မှုများကိုလည်း အသေးစိတ်ဖော်ပြပါသည်။ ပုံစံများ သို့မဟုတ် အဖြေများ တိတိကျကျ အကြံမပြုဘဲ ဤစာတမ်းသည် အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေလုပ်ငန်းစဉ်များအား တစ်ခုနှင့်တစ်ခု ပြိုင်ဆိုင်နေသည်ဟုမမြင်ဘဲ တစ်ခုနှင့်တစ်ခု အပြန်အလှန်အကျိုးပြုသည်ဟု ရှုမြင်ခြင်း၏ အရေးပါပုံကို ဖော်ပြပါသည်။ လုပ်ငန်းစဉ်တစ်ရပ်မှ ၎င်းကိုယ်တိုင်အား မြှင့်တင်နိုင်ရန် မည်သည်များလုပ်ဆောင်နိုင်သည် ဆိုသည့်အချက်အပြင် သီးခြားရပ်တည်မှုများကိုချိုးဖျက်၍ အကူးအပြောင်းဆိုင်ရာတရားမျှတရေးနှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေတည်ဆောက်ရေးလုပ်ငန်းစဉ်များအကြားရှိသိမ်မွေ့သည့် အပြန်အလှန် နီးနွယ်ပတ်သတ်မှုများကိုလေ့လာခြင်းသည် အကူးအပြောင်းဖြစ်စဉ်တွင်ကြုံတွေ့ရသည့် အဓိကစိန်ခေါ်မှုများကို ကူညီဖြေရှင်းပေးနိုင်သည်ဆိုသည့်နည်းလမ်းများကိုပါ နားလည်မှုအားကောင်းစေသည်။

International IDEA

စတုန်းစံဘောင်
SE- ၁၀၃၃၄၊ စတော့ဟုမ်းမြို့၊
ဆွီဒင်နိုင်ငံ
ဖုန်းနံပါတ် - +၄၆ ၆၉၈၇၇၀၀
အီးမေးလ် - info@idea.int
ဝဘ်ဆိုဒ် - <https://www.idea.int>

International IDEA မြန်မာနိုင်ငံအခြေစိုက်ရုံး

၆၈(ဘီ)၊ ဆရာစံလမ်း၊ ဗဟန်းမြို့နယ်၊
ရန်ကုန်၊ မြန်မာနိုင်ငံ။
ဖုန်းနံပါတ် - +၉၅ ၉ ၂၆၃ ၁၂၈၀၄
အီးမေးလ် - info-myanmar@idea.int
my.constitution@idea.int
ဝဘ်ဆိုဒ် - <https://www.idea.int>

ISBN: 978-91-7671-333-4 (Print)

ISBN: 978-91-7671-334-1 (PDF)

DOI: <https://doi.org/10.31752/idea.2020.55>

Norwegian Embassy

GRAND DUCHY OF LUXEMBOURG

Ministry for Foreign Affairs of Finland

Sweden
Sverige

ယခု စာတမ်းအား ဘာသာပြန်ဆိုခြင်းနှင့် ပုံနှိပ်ခြင်းကို နော်ဝေးနိုင်ငံ၏ နိုင်ငံခြားရေးဝန်ကြီးဌာန၊
ဖင်လန်နိုင်ငံ၊ ဆွီဒင်နိုင်ငံနှင့် လူဇင်ဘာ့ခ်နိုင်ငံ အစိုးရတို့မှ ထောက်ပံ့ကူညီသည်။